

УКРАЇНСЬКА ПІСНЯ ЗА КОРДОНОМ

СВІТОВА КОНЦЕРТОВА ПОДОРОЖ
УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ХОРУ

ПІД ПРОВОДОМ

Олександра А. КОШИЦЯ

(Голос закордонної музичної критики.)

ПАРИЖ

1929

diasporiana.org.ua

„Illustrierte Zeitung“
6. 6. 1920. Berlin.

*Наша дума, наша пісня
Не вмере, не загине!
От де, люде, наша слава, —
Слава України!*

Т. Шевченко.

„Here was that noblest and austere and most stringently moral things
in the world — perfection“. L. L.

«Тут була найшляхотніша, найсуворіша і морально найбільш строга річ
на світі — перфекція». Л. Л.

The Nation. Nov. 1. 1922. New-York.

УКРАЇНСЬКА ПІСНЯ ЗА КОРДОНОМ

СВІТОВА КОНЦЕРТОВА ПОДОРОЖ
УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ХОРУ

ПІД ПРОВОДОМ

Олександра А. КОШИЦЯ

(Голос закордонної музичної критики.)

ПАРИЖ

1 9 2 9

Українське Музичне Товариство
імені О. А. Кошиця в Парижі.
Права застережені.

ОЛЕКСАНДЕР А. КОШИЦЬ
(Прага, травень 1919 р.).

Випускаючи цю книжку, ми не маємо на меті писати історію світової концертної подорожі Української Капели Олександра Кошиця. Нашим завданням є опублікування хоч невеличкої частини того колосального критичного матеріалу, якого круг концертної роботи хору Кошиця набралась ціла література на всіх європейських мовах, і в якому відбилися погляди закордоної критичної думки на Українську пісню, Українську вокально - хорову культуру, і зокрема на мистецьку роботу хора, яко представника і виявника цієї культури.

Мотивом видання цього матеріалу є бажання зберігти документи першого в історії нашого мистецтва виступу Українського народу на широку художню арену, на суд музичної критики усього культурного світу. Кажемо — «виступ Українського народу» через те, що завданням своєї концертної діяльності Капела Кошиця поставила виявлення чисто народної музично - пісенної творчості, і програм її концертів складався виключно з українських народніх пісень в художній обробці українських композиторів. Читач побачить, що це завдання було виконано з успіхом, який повернув концертну подорож хору в тріумф української пісні, українського хорального мистецтва, в тріумфальний похід духової культури Українського народу: бо

Українська пісня, як виявлення народної душі, її музикальна і художня цінність, праці українських композиторів по її опрацюванню, мистецька робота хору в її виконанню — заставили весь культурний світ схилити в повазі голову перед Українським іменем, а найсуворішшу, найвидабливішшу критику проголосить це все, як «новий світ у мистецтві», як «одкровення», як «останнє слово і унікальний артизм».

Даючи в цій книжці місто тільки чужоземній критичній opinii, ми однакж замість передмови подаємо статтю нашої української музикантші п. О. Наддністрянської, бо ця стаття ще в 1919 році наперед пророкувала усе те, що потім на протязі майже десяти років писала світова критика. Статті проф. Празького Університету та Консерваторії Зденека Неедлі, і проф. теї ж Консерваторії та дірижера хорového т-ва «Глаголь» (у Празі) Ярослава Кржічки зясують підстави художнього успіху капели і дадуть ключ до розуміння ентузіастичного тону критики всього світу. Погляди вищезазначених авторів стають більш ясними і ґрунтовними після статті доктора Джозефа Бартоша, в якій читач знайде критику хорального закордонного мистецтва, його підвалин, засад і методів художнього творення, так відмінних від наших, а яких типовими представниками є чеські хори.

Українська Капела під орудою Ол. Кошиця, зформована у Києві в початку 1919 року, виїхала за кордон з Кам'янця Подільського в кінці Березня того ж року. З Січня 1921 року вона перетворюється в приватний «Український Національний Хор». Концертowa подорож її простягається на такі краї: Чехословаччина, Австрія, Швейцарія, Франція, Бельгія, Голляндія, Англія, Німеччина, Польща, Еспанія, Злучені держави Північної Америки, Канада, Куба, Мексика, Бразілія, Уругвай і Аргентина. На протязі від 1919 до 1926 року (з великими, однакж, перервами) було дано до 1.000 концертів. В наслідок ріжних подій та причин матеріального характеру Капела переформувалась пять раз і мала ріжну кількість і ріжний склад співаків — від 75 до 35 чоловік.

Нижче подаємо реєстр членів Капели в ріжні періоди її існування та її репертуар.

Редакція.

ОЛЕКСАНДЕР А. КОШИЦЬ
(Станіславів, квітень 1919 р.).

Олександр Антонович Кошиць народився в с. Тарасівці Звенигородського повіту Київської губ. 30 Серпня (ст. ст.) 1875 р. Вищу наукову освіту одержав у Київській Духовній Академії, а музичну в Київській школі Лисенка по класу композиції у професора Г. Л. Любомірського. По скінченню Академії де-який час був навчителем історії в гімназіях Ставрополя і Тіфлісу на Кавказі, а з 1904 року оселився у Києві і віддався музичній на педагогічній праці. Був навчителем по різних середніх школах, та професором хорового співу у Київській Консерваторії. Одночасно диригував хором Студентів Київського Університету, з яким взяв перший приз на конкурсі хорів в Київській Опері весною 1910 р., та був дірижером хору Вищих Жіночих Курсів у Києві, Українського театру М. Садовського, а потім дірижером Київської Опері. Все своє життя присвятив Українській народній пісні, яко її записувач, гармонизатор, і виконавець на хорових концертах. На запрошення уряду Кубанського козачого війська збирав Кубанські козачі пісні з 1903 по 1905 рік і за цю працю був нагороджений золотою медалею на Кубанській Краєвій Виставці в 1908 році. Спочатку 1919 р. виїхав за кордон в концертну подорож на чолі Українського Національного Хору і до 1927 року обїхав з Українською піснею весь культурний світ Європи й Америки.

О. Наддністрянська.

КАПЕЛЯ КОШИЦЯ

Відень, січень 1920 р.

Серце бється прискореним темпом у всіх Українців, та їх нечисленних приклонників, коли бачуть і читають в заграничних часописах про тріумфальний похід української пісні, досі світу незнаної, по головних центрах європейської культури.

По першім зараз виступі капели у Відні стало мені ясно, що так, а не инакше воно буде, і що наш хор захопив не тільки наші серця, але також серця усіх тих, у яких жива любов до штуки — без огляду на те, чи вони є обожателями лише рідної штуки, чи поклонники всесвітнього мистецтва. Та це не хвиловий сентимент, не патріотичний егоїзм, що накладає нам рожеві шкла оптимізму, не *pretium affectionis* родить в нас те передсвідчення. Підстава до цього глибша, трівкіша, а саме з одного боку вона лежить в прикметах самої нашої народної музики, як такої, зокрема в становищі, яке вона мусить зайняти у відношенню до розвою всесвітньої музики в теперішній добі, а з другого боку в якості хору, його артистичному рівені, себ-то, коротко кажуче, в особі його дірігента.

В часах, які переживаємо з огляду на культуру музичну, аж надто добре знаємо, яка сильна, всемогутня струя модернізму у теперішньому напрямку композиції захопила мозки і серця модерних європейських компоністів. Вислідом цього впливу є ненаситність в добуванню що-раз то нових, бізарних ефектів, вокальних і оркестральних — погоня за захоплюванням зміслів слухачів через шарпані, невикінчені ритми, які подражнюють його нерви, не вдоволяюче його душі, а що більше — занепад мелодійного прінципу, який починає бути для модерніста-музика чим раз більше чужим і, як самі ці музичні імпрессионісти кажуть, банальним.

Напр., віденський найвизначніший модерніст Шенберг не знає взагалі мельодики, а оброблює в своїх сімфоніях і інших творах тільки теми уривків мелодії — подібний напрямок, як у малярів - футуристів.

Односторонність їх на цій точці доходить до таких розмірів, що поза рафінованими контрапунктичними штучками на фоні ярко-хроматичної гармонізації, яка поправді має покривати зубожіння інвенції і систематичного оброблення мотивів, вони вже й не бачать музики, а велитні музики 19-го століття Ліст, Вагнер і Брамс у них вже стали давно представниками класичного напрямку.

Кожна народня музика, як відомо, посідає велику історичну вартість — бо вона є останком первісної, так би мовити, наївної штуки, «штукою, яка існувала перед штукою», як каже один з музичних історіографів. Це можна б сказати про народню музику взагалі, а з окрема про пісню, яка повстала раніш. Та ми знаємо, що народи, у яких музична культура стоїть на значній висоті, через це затратили поволі змисл і інтерес до плекання народньої пісні. Процес творення культивованої музики на основі строгих студій цілого апарату правил, віддаляючи тим самим кожного від простої і нештучної народньої пісні, спричинив у цих народів занепад народньої музики. Вона застигла у своїй формі, а далі й зниділа.

Але не так воно є у нас. Наше музичне майно лежить ще поки що в народній пісні; це завязок наших будучих капіталів музичних, це угольний камінь нашого будучого здобутку музичного.

Як відомо, народня музика є зеркалом характеру і вдачі даного народу. В тому й причина, що наша музика відмінна від музики інших народів. Що правда, в мелодійному принципі вона зближається до де-яких народніх пісень, особливо до народньої музики Орієнту — але оскільки вона инакша в ритмиці і ріжнومانітності ономатопойчних ефектів і настроїв! Цього програмового багатства не виказала ні одна народня музика.

Ми плакаємо цю народню пісню, а вона завдяки тому розцвітає розкішно і розростається новим гіллям, захоплюючи своєю свіжістю і красою отупілі уми і серця корифеїв мо-

дерної музики і ошоломлююче чистотою втомлених і знеохочених amatorів і ляїків, для яких вона стає немов супокійною пристанню. І саме в цьому відношенні нашої народної пісні до розвою всесвітньої музики у теперішній добі лежить головна основа успіху нашої капелі в Європі.

Другою незмірно більшою і важнішою є артистична вартість самого хору, зосібна мистецтво його дірігента Кошиця. Пригляньмося ближче його артистичній діяльності. Перше всего організації хору. Для осягнення чистоти інтонації та прозористости у вокальних фігурах Кошиць не вдовольняється знаменитим вишколенням хору, а зокрема голосів, він іде далі, добираючи по можності співаків однакової краски голосу (тембр), і ставляє їх групками під один голосовий відтінок. Продовжуюче свою роботу у цім напрямі, він поступає як маляр, що накладає різних красек зосібна на палету, щоби їх відтак поодинокі змішувати після потреби — або як містець органів, що добірає граюче відповідних регістрів. Річ зрозуміла, що до своєї цілі, себ-то, до осягнення ідеального зіспонення поодиноких звуків він не мов «дезіндивідуалізує» поодинокі голоси і жертвує їх субективизмом на жертвеннику одного массового консонансу. Тому не дивуймося, що чотири, — та п'ять звуки акорду такі повні, ситі — що фермати такі динамічно рівні, ненадбав грані на однім інструменті. Що така, а не инакша організація хору, це доказує у Кошиця незвичайного дару і субтельности у перениманню і відчуванню краски звуків, — дар, якого рідко стрінути у дірігентів. Дальшим завданням, яке поставив собі Кошиць, є задержання стилю у відданю народнього настрою. Він не забуває — ні на хвилю, що це народня пісня, що нема у ній ні пафосу, ані неприродних почувань, він вистерігається всяких віртуозних і банальних ефектів, хоч би навіть коштом власного успіху.

Нам не конче знати текст пісень, ми слушаюче знаємо в цій хвилі, який їх зміст. Ми тішимось скрипкою, що грає на улиці, — ми присутні у хаті, де пряде сонна молодиця, — ми плачемо з «покиненою любкою» і т. д.

Отця докладність і плястика у вірнім відданю тексту і настрою, яку зберігає Кошиць, не зупиняє зовсім його поетичного хисту і свободи. Він має у високій степені дар полонити

уяву співаків і зробити з них в одній хвилі оруддя своєї волі і своїх намірів. Хор, сам собою зложений зі знаменитих співучих сил, з хвилею, коли на чолі їх стане Кошиць, мов містечкькі з мarmору викута, але мертва статуя, отвирає очі, оживає, неначе перетворюється в його руках. І справді, як спостерігати Кошиця, коли він дірігує, відноситься вражіня, ще він гіпно-тизер.

Попросту магічна є його міміка, коли він підчеркує мельодійну, динамічну, або ритмічну лінію поодинокі фрази, а при тім красою жесту, заострює естетичне вражіня. Наскрізь оригінальна техніка його дірігентури є впливом його виїмково-оригінального способу передавання кожного, хоч як малого твору. Він не тільки творить, — він перетворює — і дивне, що кожна пісня, з хвилею як починає звучати з естради, зустрічає нас як стара знайома: вона ж така, як ми її зображували собі завсігди в нашій уяві. Можливо, що причини цього шукати треба в суггестивній силі Кошиця.

Яка чудова свобода у динаміці, який степовний характер в такті і темпах! Мистецтво у вирівнюванню «акселерандів» і «рітенуто» у Кошиця майже неймовірне. При тім відпадають всякі афектовні і нервовні «нюанси». Все пливе, все хвилює, все викінчується, а кольористичні несподіванки непомітно спливають в одно русло гармонії. У Кошиця тужливий ліризм міняється з імпетуозною драматикою, а його «демонізм», про який щойно була мова не є нічим инчим, як тонким почуванням краси. Ще декілька слів, про багато інших особливих ефектів, якими орудує Кошиць.

Часто повільні темпи у него мають зразу настрій гимну або молитви, щоби опісля перейти в дитирамбічний тон.

Незрівняно характеристичним є контраст між струєю звуків, що широко розливаються в тенорах і сопранах, а містичним «піцікато» в басах. Щоби цей ефект як найбільш плястично передати до відома слухачеві, Кошиць звільняє темпо фігурацій в сопранах, щоби тим чуткіше висвітлити контрапункт басових голосів («Колядки» Лисенка).

Одною з тайн Кошиця є виконування фермат, які починає він на «меццо форте», переходячи поволі в «піаніссімо» о лехкості павутиння. Річ можлива тільки при непорочній чистоті

інтонації хору. Під тим самим знам'ям можемо підписати також незвичайно рівні «легато» як в піано, так і в форте. Таке знамените зіспоєня звуку причинює новий ефект: сила хору здається бути вдвоє більшою.

Резумуючи цю аналізу мистецтва Кошиця, мушу запитати, що з цілої цієї фінезії у відданню пісень слухач не відбирає вражіння чогось рафінованого, або штучного. Річ в тім, що всі ефекти не є нарочно зроблені, вони не є впливом зимного вираховання, — вони плывуть безпосередньо з серця, і тому дорога їх просто до сердець слухачів. Ми бачимо Кошиця з якою лехкістю і самопевністю він розв'язує проблеми поліфонічних переходів, як натякує плястично імітації в канонах, — а коли море розхвильованих звуків грозить перейти міру естетичного смаку, він як значевля утихомирює його своєю чародійною рукою.

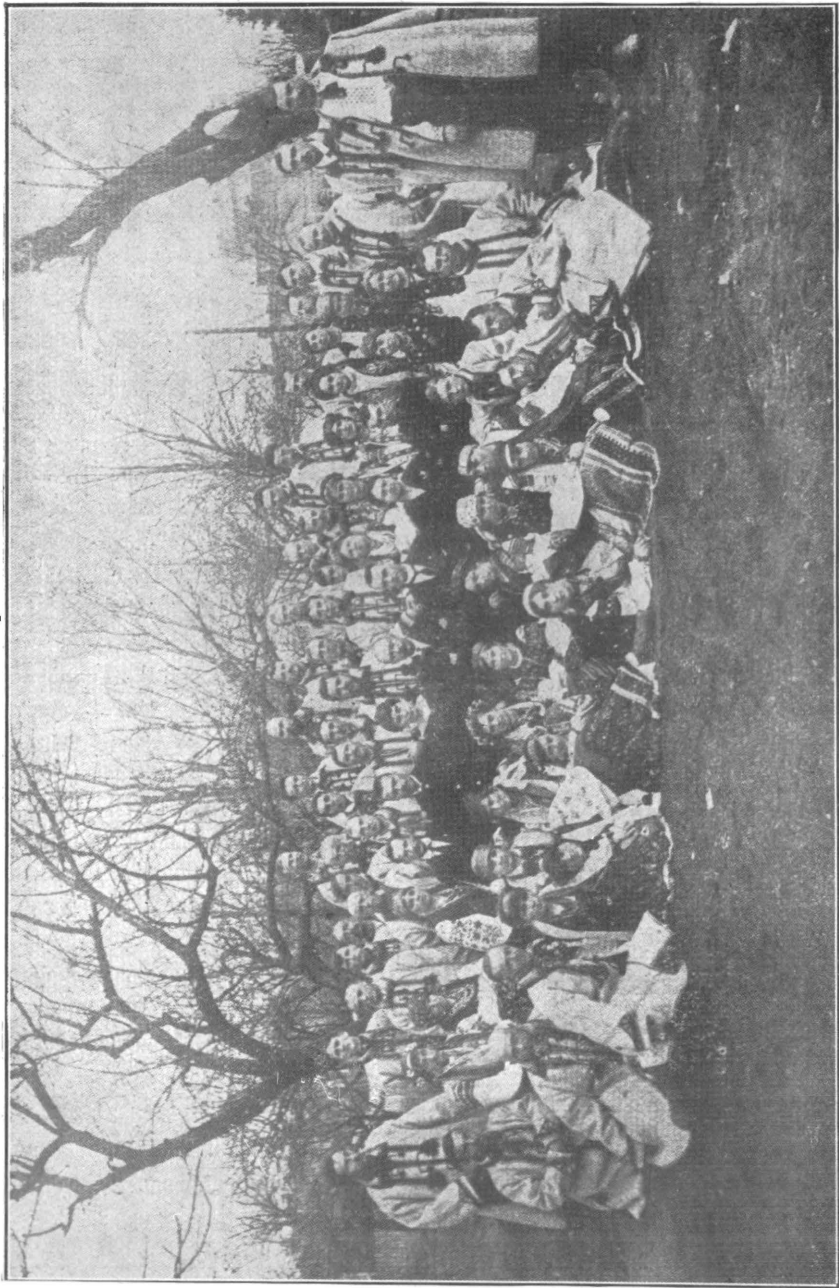
Ось скільки слів від щирої музикальної душі — нехай провадять нашого дірігента далеко-далеко здобувати нашої пісні і нам кращу долю.

«Illustrierte Zeitung»
6/VI. 1920. Berlin.

Мексиканські композитори: М.-де-Понс, Лердо де-Техаді і Ол. Кошиць (зліва направо).

Українська Р. Капела під проводом Ол. Кошиця в Станіславові (Галичина, квітень 1919 р.).

СПИСОК ЧЛЕНІВ КАПЕЛИ.

Склад хору (що виїхав з України) в 1919 р.

Кошиць Олександр — диригент.

Щуровська Платоніда — поміщик диригента.

Тучапський Григорій — професор співу.

СОПРАНИ: Артемева А., Аверянова С., Гаєвська С., Георгієвська Т., Горянська Е., Копачук О., Кириченко Ю., Литвин Т., Орисик М., Приходько О., Терпило М., Туркало В.

АЛЬТИ: Антонович А., Броунс Н., Царьгородська Н., Чабаненко Е., Чехівська З., Чорна Н., Гордаш Н., Якуненко К., Колодїївна С., Машкевич Н., Приємська М., Радченко В., Здориченко К.

ТЕНОРИ: Базилевич Ф., Безручко Л., Брень Ю., Горянський Е., Городисський Е., Кириченко Ю., Королевич П., Козловський Ф., Кучерів М., Кирчів Р., Леонів Г., Левицький Д., Миронюк Д., Пеленський О., Сорочинський Л., Шевченко В., Татарів Ю., Татарів Л., Троїцький Л.

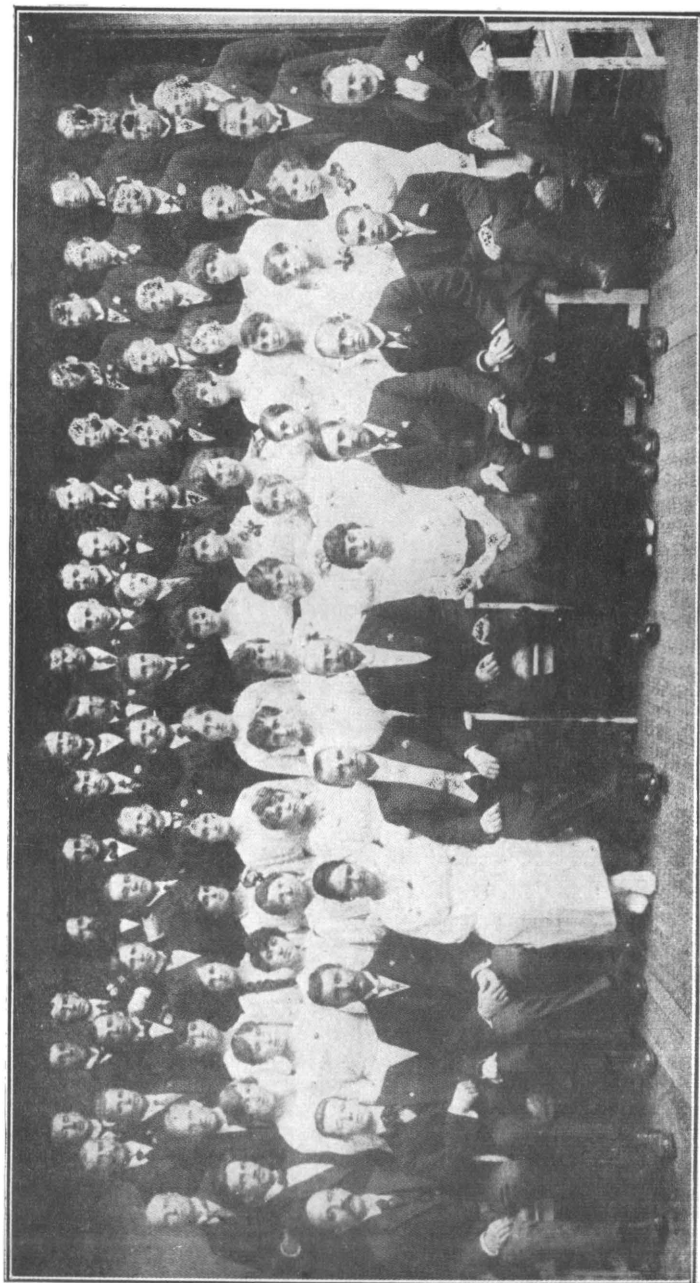
БАСИ: Чехівський О., Дяченко Г., Кузьмин Н., Ординський П., Пасько В., Педа А., Стеценко П., Судак В., Трухлий О., Трухлий І., Трухлий С., Бучковський І., Корсуновський П., Литвин Х., Миколайчук К., Петренко М., Рейвахівський Ф., Рошахівський М., Шандрівський Г., Андрієвський В., Чавдарів В., Костецький М., Зражевський І.

Канцелярія: Приходько О. — адміністратор, Курчинський О. — господарь, Вінцовський Ю. — канцелярист, Кізіма О. — бібліотекарь, Ватич Ганна — перекладач, Січинський В. — курер, Вахнянин О. — курер, Чайківський М. — другий адміністратор.

Склад хору на Польщу (виїхав з Чехії) в 1920 р.

СОПРАНИ: Георгієвська Т., Артемева А., Аверянова С., Литвин Т., Кириченко Ю., Копачук О., Довгань М., Бартко В., Туркало В., Горянська Е.

АЛЬТИ: Броунс Н., Чехівська З., Чорна Н., Антонович А., Барвінська Л., Корецька Л.

Українська Р. Капела під проводом Ол. Кошиця в Празі (Чехословаччина, квітень 1919 р.).

ТЕНОРИ: Троїцький Л., Леонів Г., Кириченко Ю., Кучерів М., Сорочинський Л., Королевич П., Миронюк Д., Козловський Ф., Городиський Е., Шевченко В., Левитський Д., Базилевич Ф., Брень Ю.

БАСИ: Зражевський І., Чавдарів В., Рейвахівський Ф. Педа А., Ординський П., Кузьмин Н., Трухлий О., Корсуновський П., Костецький М., Шандрівський Г., Судак В., Миколайчук К., Дяченко Г., Литвин Х., Петренко М., Стеценко П., Ручко М., Чехівський О., Бучковський І.

Кошиць Олександр — диригент.

Щуровська Платоніда — поміщик диригента.

Тучапський Григорій — професор співу.

Курчинський Олександр — господарь.

Склад хору на Францію, Іспанію, Бельгію та Німеччину в 1921 р.

(виїхав з Польщі).

СОПРАНИ: Георгієвська Т., Артемєва А., Копачук О., Литвин Т., Кириченко Ю., Довгань М., Бартко В., Каленьська Л.

АЛЬТИ: Броунс Н., Чехівська З., Чорна Н., Барвінська Л., Корецька Л., Пеховська.

ТЕНОРИ: Городиський Е., Сорочинський Л., Кириченко Ю., Троїцький Л., Козловський Ф., Миронюк Д., Королевич П., Кучерів М., Брень Ю., Левченко П., Бажанів В., Аполлонів

БАСИ: Миколайчук К., Костецький М., Корсуновський П., Трухлий О., Бучковський І., Чехівський О., Ординський П., Рейвахівський Ф., Чавдарів В., Литвин Х., Зражевський І., Педа А., Шандрівський Г., Петренко М., Ручко М., Павловський Г.

Кошиць Олександр — диригент.

Щуровська Платоніда — поміщик диригента.

Тучапський Григорій — професор співу і адміністратор.

С. Мирська — перекладач, Курчинський О. — господарь, Трубецький Сергій — курер.

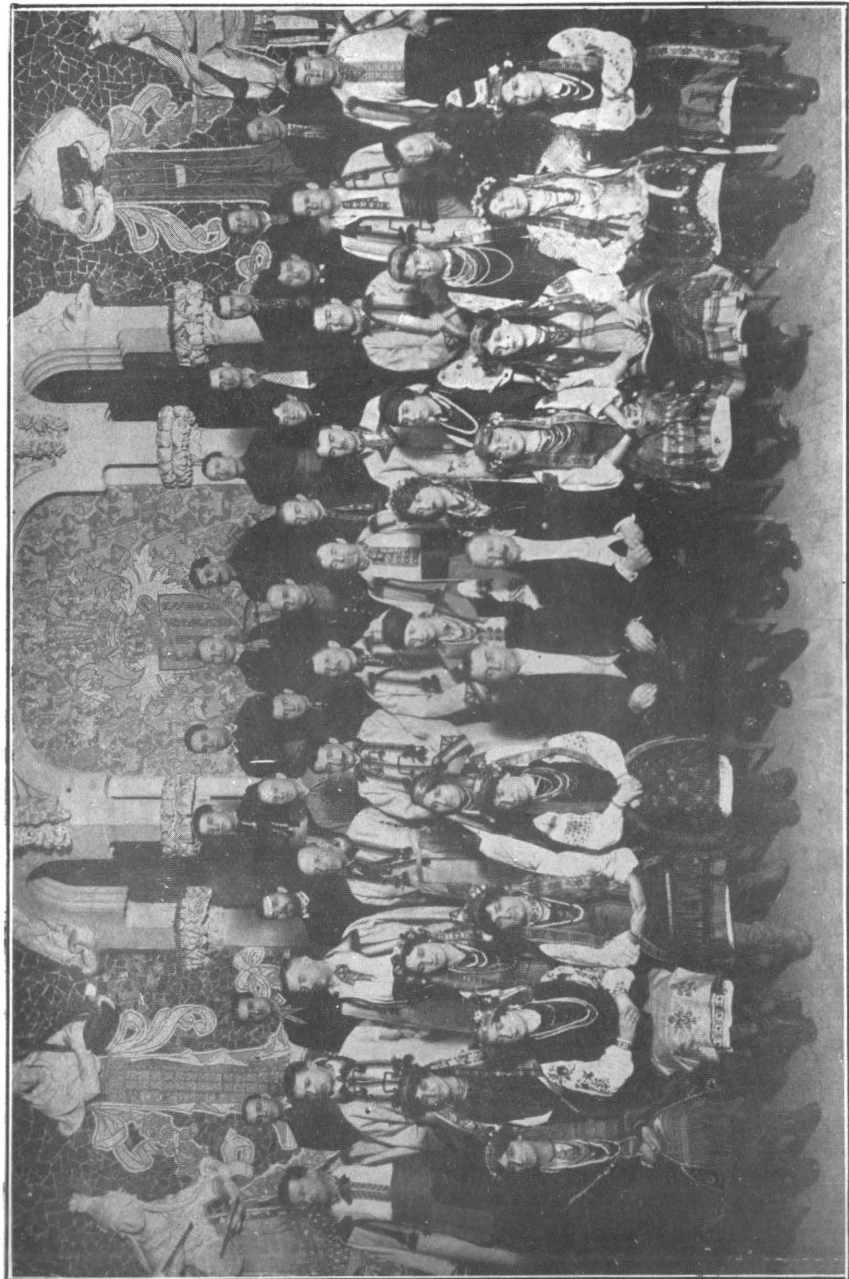
Склад хору на Німеччину, Північну Америку в 1922 р.

(виїхав з Німеччини до Америки).

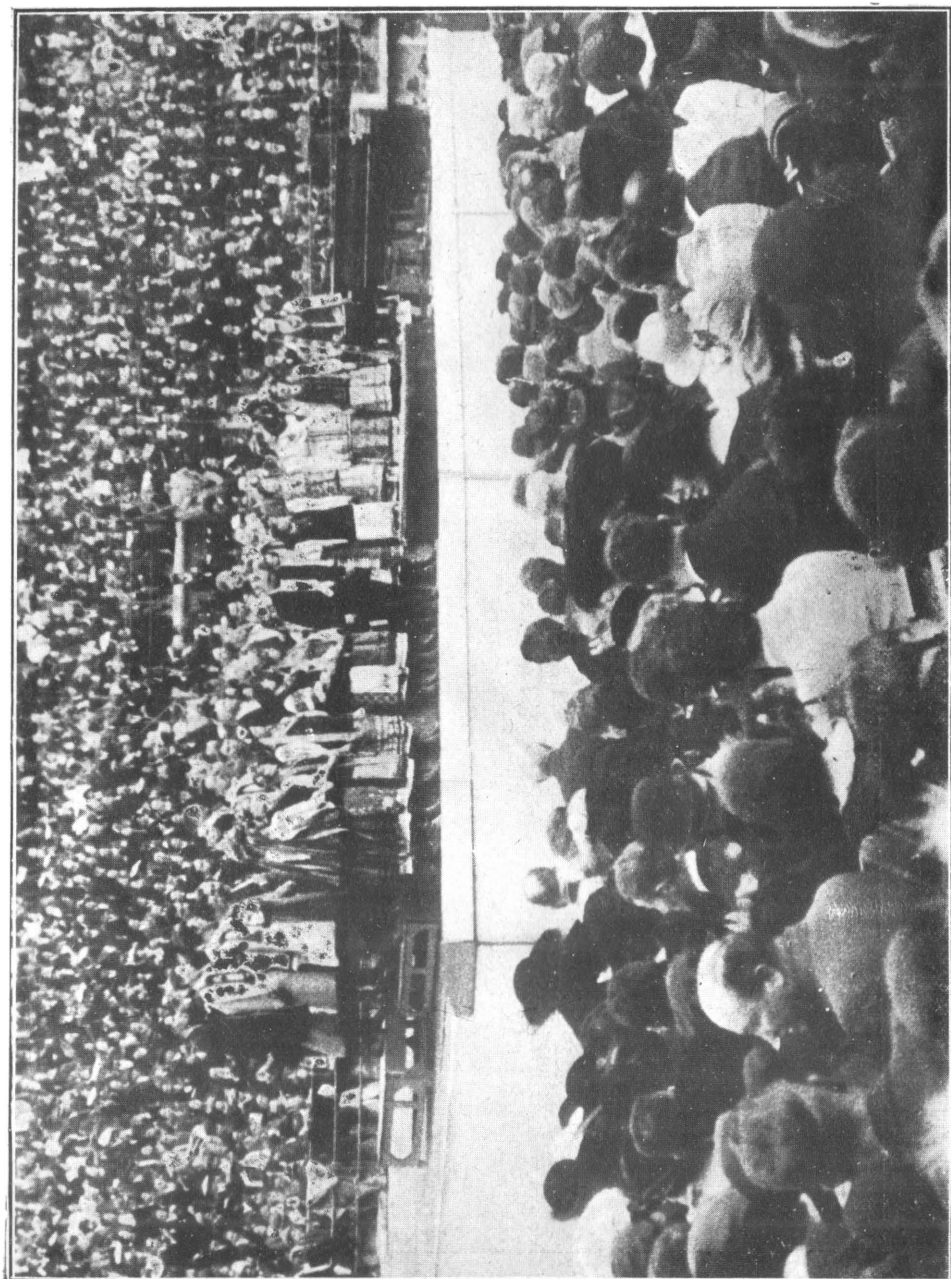
СОПРАНИ: Артемєва А., Георгієвська Т., Литвин Т., Копачук О., Дмитрієва О., Миколаїва Ю., Черевко А., Валєро М., Коханевич З.

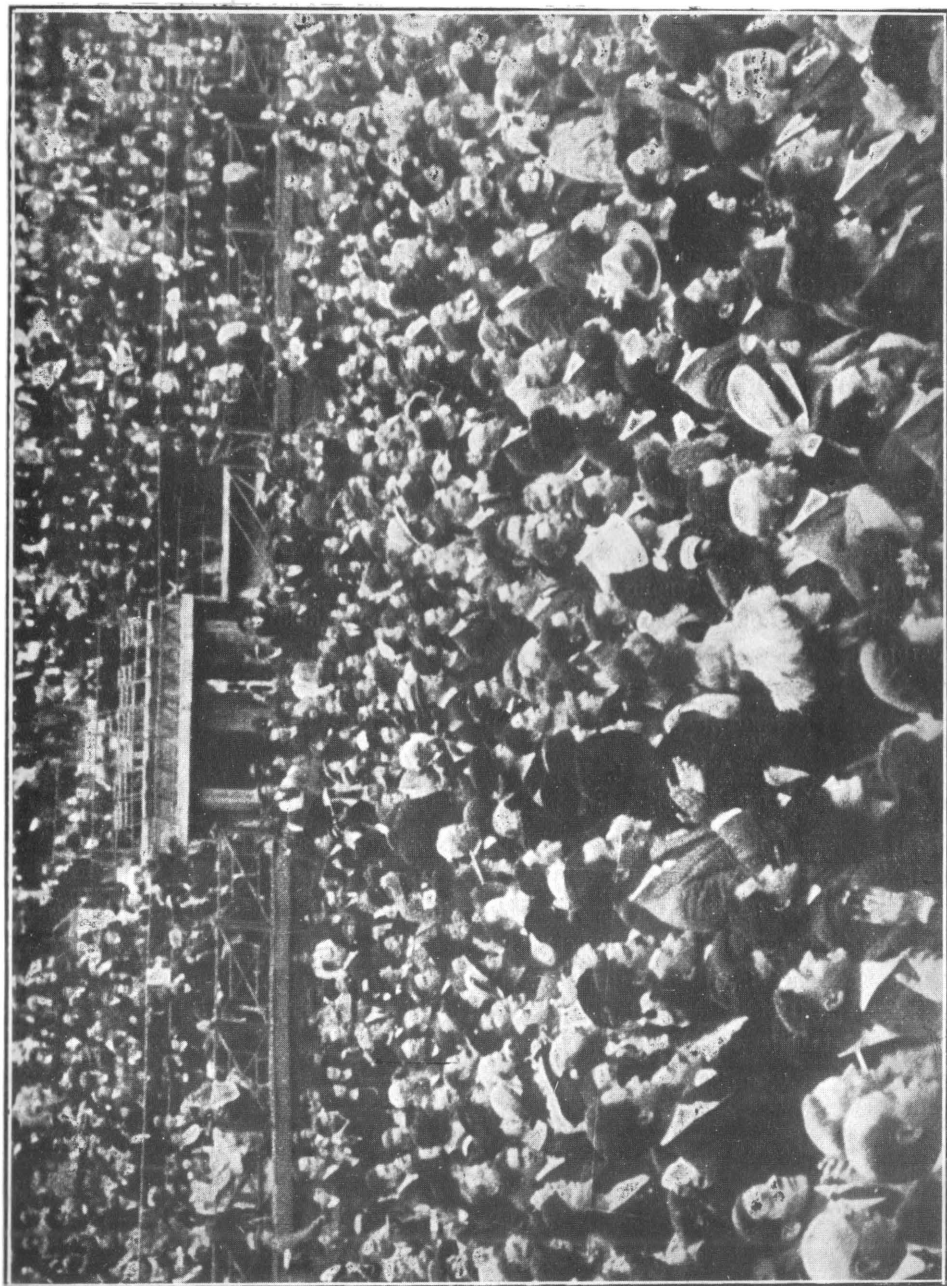
АЛЬТИ: Броунс Н., Кириченко Ю., Барвінська Л., Осовська О., Кухарська Т., Медем Ю.

ТЕНОРИ: Леонів Г., Троїцький Л., Козловський Ф., Давиденко, Сорочинський Л., Бажанів В., Якубенко Д., Аполлонів, Коноваленко, Щит К.

Український Нац. Хор під проводом Ол. Кошиця в залі «Орфео Каталя» в Барселоні (Еспанія, січень 1921 р.).

Концерт Українського Нац. Хору під проводом Ол. Кошиця в «Пляца де Торос» в Мексіко-Сіті 26 грудня 1922 р.
Світовий рекорд присутніх на концерті — 32.600 чоловік.

БАСИ: Зражевський І., Шандрівський Г., Костецький М., Корсуновський П., Ординський П., Петренко М., Чавдарів В., Прокопеня В., Виноградів С., Ко-
нахевич В., Гассан Ю., Павловський Г., Гребінетський М., Курочкін О.

Кошиць Олександр — диригент.

Тучапський Григорій — поміщик диригента, адміністратор і професор
співу.

Склад хору на Північну Америку, Південну Америку, Кубу і Флориду.

(виїхав з Північної Америки) 1923—1924 р.

СОПРАНИ: Машір М., Бернгард І., Георгієвська Т., Дмитрієва О., Лит-
вин Т., Копачук О., Черевко А., Кириченко Ю., Василюва З., Дуніна З.

АЛЬТИ: Сміловська Т., Лебединська О., Осовська О., Кухарська Т., Бро-
унс Н., Барвінська Л.

ТЕНОРИ: Леонів Г., Щит К., Бажанів В., Якубенко Д., Бенецький Ю., Апол-
лонів, Козловський Ф., Давиденко, Чорнобровин, Козлов, Сорочинський Л.,
Лямпарт І.

БАСИ: Зражевський І., Курочкін О., Шандрівський Г., Костецький М., Гре-
бінетський М., Корсуновський П., Прокопеня В., Конахевич В., Павлов-
ський Г., Петренко М.

Кошиць Олександр — диригент.

Тучапський Григорій — професор співу, поміщик диригента і ад-
міністратор.

Склад хору на Північну Америку та Каліфорнію і Канаду 1926 — 1927 рр.

СОПРАНИ: Машір М., Світлова І., Рутковська О., Нестерук Г., Георгієв-
ська Т., Островська Л., Січинська Ю., Романська О.

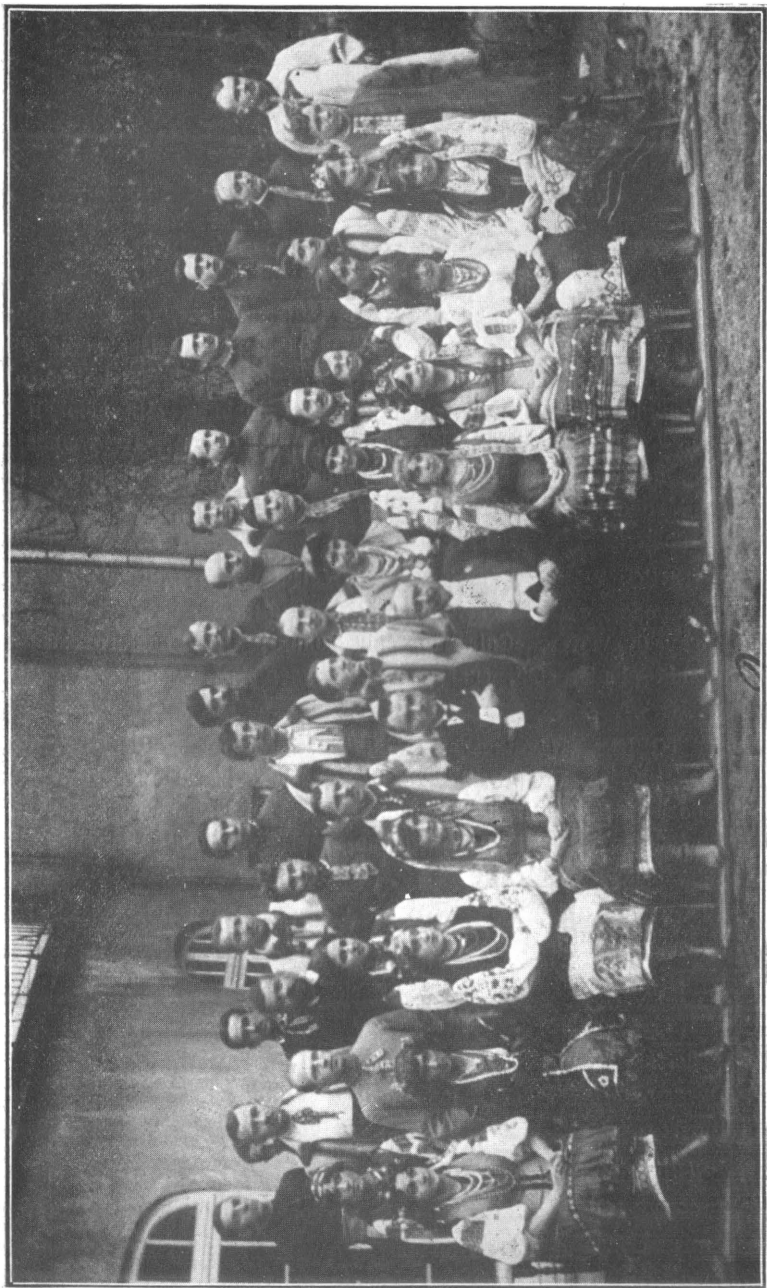
АЛЬТИ: Самоненко Г., Сміловська Т., Ембаїва З., Клодзінська П., Воро-
бєва М., Кухарська Т., Лебединська О.

ТЕНОРИ: Бенецький Ю., Світлов В., Лямпарт І., Вороб'єв М., Якубенко Д.,
Клодзінський І., Курський М., Сорочинський Л.

БАСИ: Зражевський І., Шандрівський Г., Серeda О., Тацин Л., Сліпуш-
кин С., Гурський П., Станкевич В., Гассан Ю., Нестерук С. и Тушнов С.

Кошиць Олександр — диригент.

Сорочинський Леонтій — поміщик диригента.

Український Нац. Хор під проводом Ол. Кошиця в Брюкселі (Бельгія, березень 1921 р.).

РЕПЕРТУАР «УКРАЇНСКОЇ КАПЕЛИ» ОЛЕКСАНДРА КОШИЦЯ

(«Український Національний Хор» Ол. Кошиця.)

М. ЛИСЕНКО: «Колядки», «Веснянки» перший вінок, «Веснянки» другий вінок, «Купальська справа»; **канти:** «Хрестним деревом», «Пречистая Діво Мати». **Народні пісні:** «Ой, там за яром», «Ой, гай мати», «Ох, і зйду я на могилу», «Тече річка беріжками», «Про козака Софрона», «Чи цеж тії черевички», «По опеньки ходила», «Козаченьку, куди йдеш», «Не топила, не варила», «Ой, послала мене мати», «Верховино», «Гей, не дивуйте», «Шумить, гуде дібровонька», «Вітер, вітер коло хати», «Ой, летіла горлиця», «На городі калиненька», «Іван Гусс».

К. СТЕЦЕНКО: «Над нами ніч», «Сон», «Прометей», «Живи Україно»; **канти:** «Через поле», «Зібралися невірнії»; **колядки:** «Ой, на горонці», «А в Куцівці церкву будують», «Спід гір, спід долин», «А в нашого хазяїна», «На Орданській річці», «Ой, сивая та й зозуленька», «Ой, за горою, за зеленою».

М. ЛЕОНТОВИЧ: «Почаївська», «Ой, там за горою», «Щедрик», «Ой, пряду, пряду», «Коза», «Діду мій, дударіку», «Чого Івасю змарнів», «Ой, у полі при дорозі», «Ой, вийду я на улицю», «Мак», «Ой, з-за гори тай стовпом дим», «Зайко», «Женчикок, бренчикок», «На вгороді качки пливуть», «Ой, темная, тай невидная ніченька».

Я. СТЕПОВИЙ: «Ой, сивая зозуленька всенькі сади облідала», «Бігло козенятко».

Н. ДЕМУЦЬКИЙ: «Страшний Суд».

М. ЯЦІНЕВИЧ: «Кант Георгію».

ВАХНЯНИН: «Вассана».

Ф. КОЛЕССА: «Коломійка», «Обжинки».

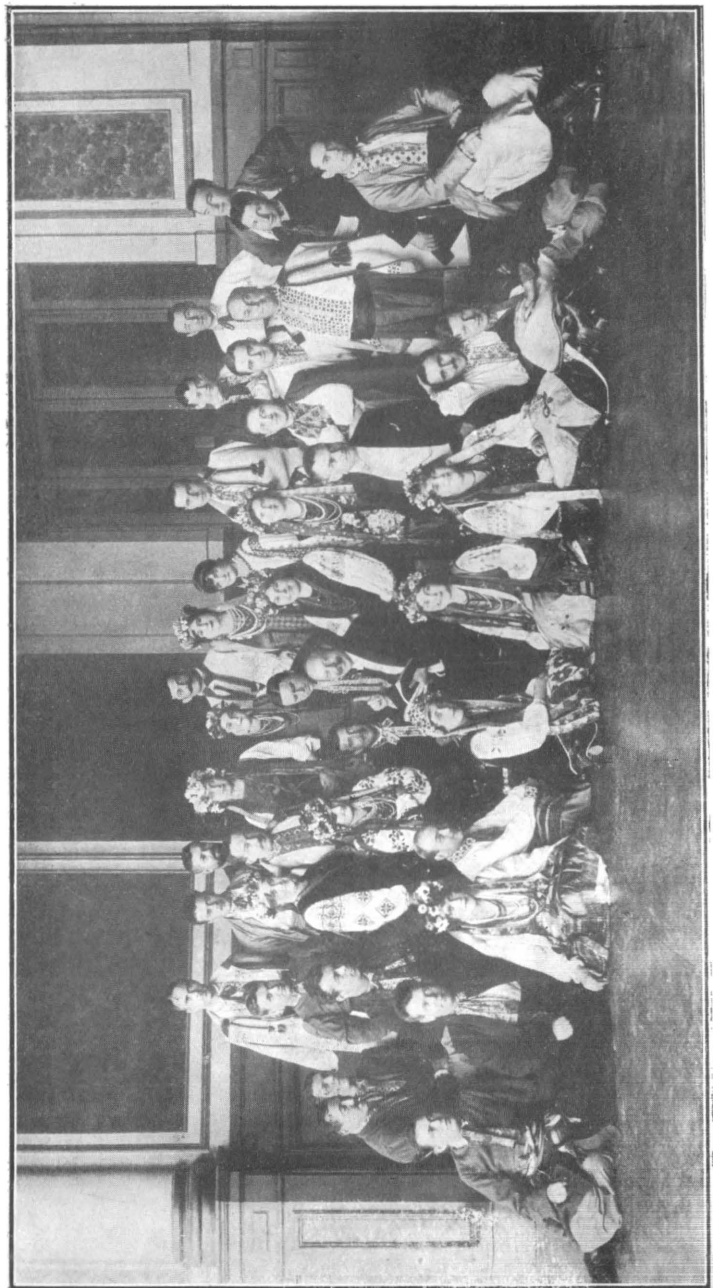
П. КОЗИЦЬКИЙ: «Коляда, колядниця».

М. ВЕРИКІВСЬКИЙ: «Ой, в чистим полі».

В. БАРВІНСЬКИЙ: «Ой, ходить сон» (в аранжировці Кошиця).

ЛЮДКЕВИЧ: «Чорна ріля ізорана».

В. СТУПНІЦЬКИЙ: **Колядки:** «Ой, рано, рано кури запіли», «Ой, дозволь, пан хазяїн», «Прилетів сокіл до віконця», «Жала Улянка».

Український Нац. Хор під проводом Ол. Кошиця в Буенос-Айрес (Аргентина, червень 1923 р.).

ОЛ. КОШИЦЬ: **Канти:** «Варвара», «Миколай», «Ангел Хранитель», «Св. Пасха»; **колядки:** «Три товариші», «Діва Марія», «Жила вдовоюка», «Дар днесь прибагатий», «Нова рада стала», «Що в пана дядька», «Ой, у бору тай волохи поють»; **веснянки:** «Шум ходить по діброві», «Ягіл, ягілочка», «Царівна», «Кривий танок», «Зайко», «Коло млина калина», «Перепілка», «Мак». **Народні пісні:** «Біду собі купила», «Гей, ой у полі криниця», «Ой, боечка дубовая», «Ой, горе калині», «Ой, на горі пшиниченька», «Поза гаєм брала дівка льон», «Кулик чайку любив», «Чижик», «Ченчик», «На улиці скрипка грає», «Ой, дівчина Уляна», «Косив козак сіно», «Журба», «Журавель», «Ой, хмариться, буде дощ», «Ой, у полі вітер віє», «Ой, у полі Баришполі», «Бодай тая степовая могила запала», «Тихо дунай воду несе», «Байда», «У полі корчомка», «Та орав мужик край дороги», «Гей, я козак з України», «Всі зірочки», «А вжеж вечір вечоріє», «Ой, піду в лободу», «Марусенько, серденько», «Ой, піду я по добрій пороші», «Стоїть явір над водою», «Вилітаї орли», «Ой, з-за гори, з-за крутої. **Гобелени:** «Марсельєза» (франц.), «Принцеса» (франц.), «По лужку, беріжку» (франц.), «Old folks at home» (америк.), «O. Susanna» (америк.), «Water boy» (америк.-негрит.), «Rax of malow» (айришська), «Mother Makrie» (шкотська), «Paloma blanka» (мексиканська), «Perjura» (мексиканська), «Vente ninia» (креольська). «Eli eli» (жидівська), «Col nidrej» (жидівська). **N. Dett:** «Listen to the lambs» (америк.-негрит.). **Bourghlay** «Lullaby» (америк.-негрит.). Дві Каталанські пісні Ю. Міллета. Дві Басські пісні — Згуріді.

ОЛ. А. КОШИЦЬ (Рим, квітень 1928 р.).

«Illustrierte Zeitung»
6/VI. 1920. Berlin.

Л И С Т И .

ДИРЕКТОР МУЗИЧНОЇ ТА МИСТЕЦЬКОЇ АКАДЕМІЇ
у Відні.

Лист до О. Кошиця.

Відень, 29 Липня 1919.

Високоповажний Пане,

Почуваю найглибшу потребу зложити Вам подяку за ту артистичну насолоду, що ми, віденські артисти та друзі мистецтва, пережили під час Ваших чотирьох концертів.

Рідко доводилось мені чути хорове діло так досконале що до звуку, інтонації, ритмики та динамики. А до того ще треба додати Ваші прекрасні народні пісні, їх дійсно майстерне оброблення, і нарешті, але не при кінці, Ваш абсолютно виїмковий провід!

Щиро сподіваюся, що нам пощастить в недовзі знов подивляти Вас і Ваших співаків тут, у нас.

З найщирішими поздоровленням з приводу Вашого великого успіху у Відні та з поновним висловом моєї подяки, застаюся, високоповажний пане, Ваш щиро відданий

Фердинанд ЛЕВЕ.

ЛИСТ ПРОФ. СОРБОНІ К. СЕНЬОБОСА ДО О. КОШИЦЯ.

Шановний Пане!

Ваші співаки дали мені більше, ніж я сподівався. Яка могутня музика звучить в цьому оркестрі людських голосів, таких повних, таких своєрідних і так ідеально зіспіваних! Я уже не кажу про їх чудову здібність звязувати звуки і протягувати кінці пісні, ні навіть про нечувану м'яккість, що б могло бути досягнуто трудом і технічними вправами. Дійсно безперечною ознакою глибокого музичного інстинкту є могутня емоційність голосів, несподівані переходи від дикости до дитячої ніжності і, особливо, абсолютна єдність голосових атак при такій великій кількості співаків. Навіть наша Марсельєза, так немюзикальна, перетворена ними, стає бойовим співом, повним буйної нестриманої сили, закликком «до зброї», який впливає з непереможною могутністю. Які блискучі ефекти могли б вони надати великому музичному творові «Виряжання в похід», а ще краще хорові з IX-ї Бетховенської симфонії! На мене особисто українські співаки зробили глибоке вражіння, якого я не переживав вже довгий час з тої пори, як чув в Мюнхені Вагнерівські твори.

Не може бути кращої, досконалішої пропаганди для того, щоб дати світові пізнати українську націю. Вам заперечують існування Вашої нації, отже Ваші співаки доводять світові, що ця нація має незрівняно-могутню і музикальну душу.

Прийміть, шановний пане, вислів моєї глибокої вдячності і щирої пошани.

БАССАР КОЛЛЕДЖ

Погкіпсі Н. І.

Департамент музики

До Макса Рабінова *)

Н.-Іорк сіті.

Дорогий Пане Рабінов!

Концерт Українського Національного Хору у студентському будинку Вассар Колледж викликав багато щирого ентузіазму. Що торкається ансамблю, кольору і нюансів, спів був найбільш екстраординарний. А тип представленої музики одкрив повчаюче і чаруюче поле, поле невідоме для більшости. Я радий одобрить «унікум» роботу хора.

Щиро Ваш

Г. Діккенсон.

2 Квітня 1923 р.

ЙЕЛ УНІВЕРСІТЕТ

школа музики.

Канцелярія Декана.

Нью Гевен (Коннектікут)

22 Жовтня 1922 р.

Пану Рабінову. Нью Іорк.

Дорогий Пане Рабінов!

Вже кілька часу я збірився написати Вам про чудовий концерт Українського Хору під зарядом «Йел-музичної школи» в Вулсей-Голл.

Техничний успіх хору і його абсолютне майстерство в музиці є вражаюче. Деякі з ефектів, отриманих в концерті, здавались мені неможливими до досягнення, коли б я не чув їх дійсно досягнутими. Як музикант теж, я цікавився кожним моментом музики в концерті. Кожний номер (програми) мав багату

*) Макс Рабінов — імпрессаріо хору Ол. Кошиця.

індивідуальність і характерний національний подих. Я подивлявся також пана Кошиця як за його натхнений вплив на хор і аудієнцію, також і за рідку музикальність, яку він виявив в багатьох аранжements народніх пісень:

Аудієнція вважала концерт за подію великої ваги, і легко можна собі уявити, яке глибоке враження було зроблено на неї.

Запевняю Вас, що ми були задоволені мати хор своїми гостями.

З повною пошаною до Вас

Декан

Давід Станлей Сміт.

ПРИНСТОН УНІВЕРСИТЕТ

Принстон. Н.-Джерсі.

Кабінет Президента.

21 Листопаду 1922 р.

Дорогий Пане Рабінов!

Я дуже радий висловить моє велике задоволення концертом Українського Національного Хору в Принстон. Його робота є вияв найвищої форми мистецтва, і наша Принстонська аудієнція була ентузіастична в одобренню і оцінці.

З теплими побажаннями

преданий Вам

(підпис)

Колледж мистецтва і знань

КОРНЕЛ УНІВЕРСИТЕТ.

Ітака, Н.-Йорк.

Департамент музики

Джемс Т. Куерлс.

12 Квітня 1923 р.

До Макса Рабінова.

Н.-Йорк.

Дорогий Пане Рабінов!

Я не вірю в «суперлятиви». Колиб я вірив, то боюсь, що я спокусивсяб вжити їх самим екстравагантним способом для оцінки концерту Українського Національного Хору в Корнел Університеті 23 Лютого 1923 р.

Концерт був переконуючий з багатьох точок погляду. Багато рис екзотики, пікантна свіжість незвичайних ритмічних комбінацій, багата звучність хорової маси, краса і рухливість виконання, баланс ансамблю, мила свіжість орієнтального кольору, — всі ці риси зробили концерт відмінним і надзвичайним по вражінню. Такі концерти мають велику виховуючу цінність, бо вони дають свідомості західного студентства повну уяву народу багатого в емоціональним життю. Ознайомлення з талантами чужих народів розширює світогляд і дає базу для взаємного розуміння.

Я дякую Вас за те, що Ви дали нам можливість познайомитись з цим надзвичайним типом мистецтва.

Щиро Ваш

Джемс Т. Куерлс.

ПІВНІЧНО - ЗАХІДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Школа музики.

Еванстон.-Іллінойс.

10 Квітня 1923 р.

Канцелярія Декана

Мюзик - Голл.

До Пана Макса Рабінова. Н.-Йорк.

Дорогий Пане!

Концерт Українського Національного Хору єсть «унікум» з двох точок погляду. Перше: його програма складається з такого типу музики, якого дуже мало ми чуємо в нашій стороні; музики дуже емоціональної, спеціально-характерної, повної життєвості. Далі: ця музика проспівана в дійсно чудовий спосіб, — це просто. перфекція виконання і інтерпретації, яку ми знаходимо в першокласному оркестрі під проводом генія, але перенесена на вокальне поле. Наслідок дійсно вражаючий і я вважаю прослухання такого концерту одним з кращих моментів мого життя.

З пошаною

Декан П. С. Люткин.

УНІВЕРСИТЕТ. ШКОЛА МУЗИКИ.

Анн Арбор. Мічіган.

Альберт Локквуд
активний директор школи.

Чарльз Синк
Секретарь.

Ірл Муур
Активний дірігент
хорального Юніону

П. Максу Рабінову. Н.-Йорк.

Дорогий Пане Рабінов!

Користуюсь з нагоди подякувати Вам дуже чемно за чудовий концерт Українського Національного Хору в Гилл-Аудіторіум в Анн-Арбор у вівторок вечором. Більш ніж п'ять тисяч любителів музики напукували Аудіторіум, щоб послухати цю чудову організацію. Цей хор більш ніж заслужив гарних присудів, які попережували його появу, і слова похвали йому чутно зі всіх сторін. Серед присутніх (а аудиторія включала багато чувших добру музику у великих центрах наших і закордоном) був одностушний присуд, що спів хору є вершина перфекції.

Маестро Кошиця треба дякувати за чудову роботу, а Вас — за презентацію цього артистичного тріумфу Американському народові.

З щирою пошаною до Вас
секретарь

Чарльз Синк.

ПУРДЮ УНІВЕРСИТЕТ

Лафайет. Індіана.

Школа знання.

Канцелярія Декана.

5 Грудня 1922 р.

До Макса Рабінова. Н.-Йорк-сіті.

Мій дорогий Пане!

Не могу стриматись, щоб не сказати Вам, яку глибоку насолоду мало суспільство Університету від співу Українського

Хору. Це була насолода з кожної точки погляду. Прецизія, чистота тону, модуляції, також як і самий вигляд хору, зробили велике враження на аудієнцію. В багатьох відношеннях це був один з самих найкращих музикальних концертів, який коли небудь був даний тут, і я можу з певністю сказати, що він був більш універсально задовольняючий, ніж який небудь другий за багато років.

Щиро Ваш
Декан

Станлей Кулер.

ГЕМПТОН НОРМАЛ-АГРІКУЛЬТУРНИЙ ІНСТІТУТ.

Гемптон. Вірджінія.

5 Грудня 1922 р.

Р Натаніель Детт
Діректор музики.
До Макса Рабінова. Н.-Йорк-Сіті.

Дорогий Пане Рабінов!

Місія Українського Національного Хору має найглибше значіння спеціально для Америки, молода нація якої тільки що стає на ноги в музикальному відношенні. Бо ці співаки демонстрували найбільш знаменитим способом чудесні можливості для нашого тубольного містечтва. Своєю музикою вони наче повторили с притиском безсмертні слова Букера Т. Вашингтона: «поставте ваші відра, там, де ви єсть» (т.-е. зверніть увагу на те, хто ви є), нагадуюче нам, що взагалі серед нас є замало тих, хто знаходить дорогу до розвитку тубільного мистецтва. Коли кому небудь це не ясно, то нехай спитає себе, що має Америка представити такого, щоб могло хоч з якого боку зрівнятись з мистецтвом Українського Національного Хору?

Серед багатьох надзвичайних okazій, які по доброті друзів, чи инчим способом, давались нашому студентству і громадянству, концерт Українського Національного Хору в Гемптон-Інституті в суботу, 21 Листопаду, залишиться видатною музикальною подією в історії школи.

Діректор музичний Гемптон Інституту
Натаніель Детт.

УНІВЕРСИТЕТ МІССУРІ

Колумбія.

Канцелярія Президента.

16 Листопаду 1922 р.

Мій дорогий пане Рабінов!

«І коли вона відійшла» здавалось наче замовкла чудова музика» Ваш Український хор приїхав і відїхав. Вони підняли чудові овації і співали як Божі помазанники. За все це, мій дорогий містер Рабінов, ми повинні висказати Вам щире подяку. І колу я кажу **ми**, я маю на увазі не тільки Колумбія і Університет, я маю на увазі наш Американський нарід.

Я тільки шкодую, що не міг зустріти Вас учора ввечері і сказати Вам це персонально. Сподіваюсь одначе, що наші дороги зійшлись не в останній раз.

З вдячною пам'яттю Вашого гарного, шляхотного
ідеалізму щирий

Герман Амстед.

СЕКРЕТАРІАТ НАРОДНОЇ ОСВІТИ.

Мексіко.

14 Лютого 1923 р.

До Пана Макса Рабінова.

Н.-Йорк - Сіті.

Мій дорогий сердечний друже!

Мексіка в боргу у Вас за те, що Ви привезли нам організацію, знану, як Український Національний Хор. Ніколи до цієї пори ми не чули чого небудь так перфектного в цьому роді. Це зробило глибоке враження на нас всіх і уже дає свої наслідки, бо збільшило любов до народної музики і побудило нас удосконалювати подібні організації наші власні. Перфекція, з якою хор співав Українські народні пісні є далеко вище усяких похвал, і уже визнана цілим музичним світом. Але що найбільше здивувало нас і викликало захват Мексиканського на-

роду, — це блискуче виконання Мексиканських народніх пісень на Еспанській мові с точною передачею солодкості і духа оригінального виконання. Інтерпретація, яку маестро Кошиць надав Мексиканським народним пісням збільшило наше визнання в тисячу раз. Наш нарід спеціально вдячний йому за великодушність, яка побудила його дати нам публічні представлення і я певен, що Мексиканський народ ніколи не забуде своїх знаменитих друзів і буде чекать їх другого візиту.

Колиб в наступні дні маестро Кошиць задумав би удосконалить наші власні організації «Орфеонів» і, можливо, організувать хор з наших власних сил, я, як секретарь Освіти, дам йому необмежену підтримку.

Користуюсь з нагоди, щоб висказать Вам мою глибоку пошану і дружбу.

Широ Ваш

I. Васконцельос.

«Illustrierte Zeitung»
6/VI. 1920. Berlin.

Чехо-Словаччина.

SMETANA, 20/VII, 1919. Prague.

Ми не помилялись, коли нагадали, що переворот, викликаний світовою війною, відіб'ється і на музичному житті, — і справді, хоча і не настав ще повний оружний мир, а вже показують себе і нові напрями і нове мистецтво. Проява цих нових напрямків зачалась вельми щасливо. До нас прибули українські співаки, чи як вони самі себе називають «Українська Капеля», щоб показати нам своє уміння, та ще більше — щоб співом розказати нам про свій нарід. В їх особі прибули до нас знамениті мистці, які принесли нам мистецтво нове, досі незнане, а при тому таке дозріле, що ми не тільки слухали їх з розкішю, але й з користю, бо багато від них навчились. Можемо вважати за добрий знак, що наші перші зносини з чужиною відбулися, на щастя, якраз під знаменем цього знаменитого, так нам близького, мистецтва.

Українські співаки покладають найбільшу вагу на спів народніх пісень, — і мають рацію, — бо коли вони хочать показати світові характер свого народу, як він проявляється в пісні, то не можуть зробити цього краще, ніж через зразкове і характеристичне виконання її. Вони відспівали нам багато різних пісень — ліричних, поважних, веселих, релігійних, — так званих «Кантів», дали зрізки «Колядок» і «Щедрівок», що визначаються оригінальністю і своєю стародавністю. Таким робом вони показали нам найбільш характерні зразки українського народнього співу аж до танців, яких, на жаль, не внесли в програм, хоча ці козачки, та галицькі коломийки довповнили б програму. Штучна українська композиція, оскільки це видно з їх співу, не досягала ще тої висоти, на якій могла б вона нам дати повну артистичну насолоду. Ми можемо оцінити прикмети композицій як Стеценка, або цікавого для нас Лисенкового «Івана Гуса», але в цьому напрямку ми пішли за-

вдяки Сметані занадто далеко, щоб не бачити в таких творах не тільки добрі, але й слабі сторони теї методи, яку ми мусимо назвати «предсметановою». Хоча я і міг би порадити нашим хорам такі твори, як «Іван Гус» Лисенка, або «Над нами ніч» Стеценка, що могли б відсвіжити їх програм своїм запалом до свободи, та енергічним музичним виразом, але з точки погляду чистого мистецтва, такі композиції не дають нам того, що народні пісні в неосяжнім виконанні Українського Хору.

Український Хор виконує свої народні пісні з таким великим та високим співацьким артизмом, що його продукції потрібно зачислити і з технічного боку до найліпших, які ми коли небудь чули у Празі. При тім, одначе, його високе мистецтво не тільки не порушує народности виконаного твору, але, навпаки, підносить його, бо й само воно виросло з народного коріння, як і самі пісні, а це і є в тому умінню найбільш дивовижне! Начеб сама природа, самий талан, сама геніальність народу втілилась в тому хорі, до того природне, щире, правдиве, і разом з тим так високе і оригінальне є його уміння. Вже самий голосовий матеріал цього хору є надзвичайний, не тільки через неймовірну глибину басів, але й через невичерпану ріжнорідність його барв і виразу. Тут справді без метафори можна говорити про голоси природи-людські і инчі, бо ми чуємо і чистий тембр лірника, або простої дівчини, а до того ж і темний шум вітру, або веселе щебетання пташки. Начеб кожний співак був висловом окремого елементу природи, так індивідуальні є їх голоси, але потім все зливається знов в гармонії, в якій нема найменшого порушення, в якій усе спливає в один тон, солодкий як тон тихого вечора. Цього безумовно не можна навчитись, — це є уміння з Божєї ласки, що виринуло з самої природи і було даровано вибраним людям, яких ще не зіпсували сваволя та розпуста, та які з любовю прислухаються до голосу, що говорить в них самих і надає їхнім голосам так багато правдивої виразности.

Не иначе стоїть справа і з технічним умінням цього хору. Українська Капеля — це молодий хор, який вправлявся вдома не більше двох місяців серед некорисних політичних умов, але досяг того, на що кожний хормейстер потребував би кілька літ вправи при самих сприятливих умовах. Це якраз і є ознакою

найправдивішого уміння композиційного і репродукційного, яке не виростає в душній атмосфері консерваторій, або з убійчої муштри, а тільки народжується з волі природи, вільно, свободно і легко. Через те потім і здається, що таке уміння не має границь, бо пливе легко і очевидно, начеб для него не існувало ніяких меж. Так воно є і з мистецтвом українців. Скільки то в оперових школах учні наморяються над наукою віддиху! А в українців тони цілого хору, або поодиноких голосів, навіть в контрабасах, звучать так свободно довго, начеб не підлягали ніяким законам, правилам, віддиху. Все тут полягає тільки в дірігентові, — як довго тримає він руку в горі, так довго звучить повний тон хору, і маєте вражіння, що коли б було треба тримати його годинами, цеб не завдало хорові ніяких труднощів. Або знов розбігнеться хор в «престо» і «піаніссімо», в «стаккато» так завершеним, що нічого подібного ми ще не чули в хорі. Технічне майстерство того хору в таке, що про нього можна говорити тільки з найбільшим подивом.

Де ж джерело цієї тайни? Воно є в найживіщих зв'язках з народньою музикою. Нарід України не втратив ще своєї творчості, як народи Заходу, зіпсовані шкільним вихованням, через те уміє не тільки творить, але й співати з повною інтелігенцією незіпсованого творчого народу. Бачимо це як на природнім його смаку в співові, так і на майстерстві у володінню голосом. Це уміли використати українські співаки і на арені концертній, і показали нам речі, над технічними труднощами яких кожний шкільний учень ціпеніє. Так, наприклад, чудувались усі над пригарними піаніссімами українського хору, тихими мов вітерець, а разом з тим м'якими і повними. Іноді сольова співачка починає так різко, що пересічний слухач, звиклий до тонів «у всьому завше уміркованих», затурбується, але по двох-трьох тактах перейде та співачка в «піано» і надасть своєму голосу вираз такий ніжний і солодкий, що аж не віриться, що то є той самий голос.

Але це може дозволить собі тільки співак, певний своєї речі, який не журиться способом видавання тону, але живе співаною думкою, та дає виливатись тому виразу, якого ця думка потребує. Тут доходимо до найважливішої прикмети українського хо-

ру, — до глибокої, вродженої, а про те такої елементарної музикальності його продукцій. У нас радо говорять про музикальність, але шукають її в шкільній дрессурі, теоретичнім поглибленню, та в технічній рафінованості. Але в українських співаків наш молодий музичний світ міг пізнати те, що має справжню будучність, — оте природне музичне думання і виявлення в тонах, яке не шукає ніякої надзвичайності та технічної нарочитості, а для якого тон, його барва, сила і усякі другі засоби виразу суть тільки необхідним вислідком його музичного змісту і ваги. Українці співають з найвищим мистецтвом, але ні на хвилю, ми не маємо вражіння бравури, або нарочитості, — тільки це все їх уміння є безпосередньою і необхідною річчю їх музикальної душі. Проте осягають вони того, що є найліпшим критерієм найвищого мистецтва: вражіння безпосередності, необхідності, природності та правди. Тим то вони і захватили так наше громадянство, бо при усіх тих рафінованостях технічних, до яких ми звикли, їх мистецтво гріло душу своєю музикальністю. Здавалось, наче б ми несподівано вийшли з душливої залі на свіже повітря, де в соняшнім промінні все так прикрасне через те, що і не може бути иньшим.

В тім має справді визначну заслугу дірігент хору О. Кошиць, який є в повнім значінню слова душею хору. Я мав щастя бачити добродія Кошиця при праці на пробах, і там уже навчився особливо подивляти його зрозуміння цілого, однастайності віддиху і однастайної лінії композиції.

Підставою цього, як у всіх справжніх дірігентів, є його найделікатніше розвинене почуття ритму, яким він доходить до найвищих тонкостей, при чому виконання зо всіма звільненнями і прискореннями стає чудово свободним і не тратить нічого з своєї законності. Через це кожний твір, яким він дірігує, достає гарну одноцільну лінію, яка не псує, але збагачує всі н'юанси і надає композиції належний спокій навіть при найживішому змісті. Оце я високо ціную в д. Кошицеві тим більше, що ця прикмета є надзвичайно рідка у нинішніх дірігентів. Пан Кошиць посідає і також справжній дірігентський запал, яким пориває хор, котрий іде за ним з ентузіазмом і повним довір'ям. Зі всього цього випливає якась особлива радість задоволення, котра відбивається і на хорі і переходить на публику.

Згадаю в кінці про уміння українських композиторів гармонізувати, і взагалі обробляти для хору народні пісні, бо то є штука, з якої б ми мали і могли б багато де-чому навчитись. Правда, що український композитор має супроти нашого ту вигоду, що українська пісня сама собою є многоголосна і досить мистецька, та сама дає композиторові дірективи, як він має поводитись. Але це ще не виясняє нам всього того гарного, що ми в тих композиціях знаходимо. Бо головною їх рисою є відданість речі переживання і бажання виявити найповніше своє дійсне і означне розуміння пісні. Тут ми дійсно чули твори, які можна проголосити за взірці для усіх арранжерів народньої пісні. Це є якраз особлива культура народньої пісні, якої тримались наші музики перед кількома десятиліттями, а яку теперішні, як бачимо з останніх композицій чеської пісні, цілком стратили. Справді є характеристичним, що мусів прийти Український дірігент та заспівати нам «Кде домов муй» без огидних контра-пунктів, якими наші дірігенти споганили ту пісню, щоб показати нам, з яким смаком і багатим виразом можна ту пісню співати.

Тут вже переходимо ми від українців до нас, а саме до того, чого можемо від них навчитись — а того є дуже багато. Зокрема повинні українські співаки вплинути на нас, щоб ми опам'ятались з нашої ліности і пізнали, що то означа мати музичний талак, як треба вчитись і уміти, та як належить служити мистецтву з відданністю. Всього того повинні б ми навчитись від українських співаків на велику користь для нас самих, бо могли б визволитись з того застою, до якого довела нас наша гра з технікою. Які то ми були горді з теї нашої техніки, — та, дивись, приходять українські співаки, які не надають жадної ваги тій техніці, для яких вона є тільки самозрозумілим засобом для переведення їх вищих завдань, — і зразу ясно стало, що навіть своєю тою славною технікою ми не можемо з ними рівнятись! Покладім тут руку на серце і смиренно учімся від них, — мистецтво знов стало перед нами в чистій свої подобі!

А українських співаків просимо, щоб нас не забували та повернулись до нас ще раз. Будемо їх вітати що-раз сердечніш, як це доказали їх теперішні концерти, успіх яких зростає що-раз більше від концерту до концерту. Назавше полишиться

милим спогадом, що чесько-українське збратання проявилось вперше в концертних залах, а також що була тут якраз людська публіка (пригадаймо зокрема концерт Робітничої Академії), яка найкраще відчула те, що в українській пісні найбільше промовляє: що це є душа — частина нашої душі, та кров — частина нашої крові.

Зденек Неєдлі.

HUDEBNÍ REVUE, 9-10/VІ, 1919.

Тяжко руці писати критику, коли серце співає хвалу...

Українці прийшли, — і перемогли. Я думаю, що ми мало про них знали і тяжко кривдили їх, коли несвідомо і без інформації з'єднували їх, проти їх волі, в одну цілість з народом московським. Само наше бажання «Великого Русска» є слабим аргументом проти природи цілого народу українського. Українці відрізняються від Москалів, і я сказав би, що зі всіх Слов'ян вони є найближчі нам цілою їх вдачею, сангвиничним темпераментом та нахилом до веселости та юмору, з яким переносять і жалі, і терпіння. Як і усе інше відмінного є в них і їх пісня, а як треба її співати, то це показали нам тепер українці самі. Чим вони перемогли?

Що було для нас найбільш вражаючим, то це краса звуку, повнота та з'єднаність голосів, абсолютна досконалість інтонації. В чім ми не можемо конкурувати з українцями, то це в голосах (це треба віднести і до наших театрів). У них співає кожний, кажучи на жарті, «до обіду і по обіді». Сопрана спочатку здавалися мені трохи гострими, але здається, що в цій є своя краса та що так і треба, бо з того повстає тон рівніший та певніший. Альти, скорше меццо-сопрана, без темного тембру, але гарно вирівняні щодо звуку. Тенори м'яккі і ліричні та звучні. Але верх усього — це баси. Їх нижні звуки, вибачте за сміливість виразу, хочеться просто їсти, такі вони смачні та повні. Що за мука та кара Божа, по українських співах, мати діло з нашими вимученими, напруженими співаками! Про глибину українських басів мусілося б писати цілі розділи. Український Хор налічує скільки октавістів, троє з котрих беруть з легкістю та повнотою контр-ля. (До речі, це майже октавою

нижче, ніж відомі дзвони басів у Ферстеровій «Полні цесте»). Українські співаки уміють володіти своїм матеріалом, уміють співати, а коли співають, то віддаються співові цілком. Багато голосів уже з природи вирівняні, решта вправлена проф. Ту-чапським. Тільки співоче уміння та правильний тон уможнюють ті чарівні ефекти закритого звуку, якими хор імітує ліру, те рскішне, ніжне, але дзвінке та виразне, достроєне піаніссімо, яке я чув тільки на Парижському конкурсі і яке може оцінити тільки чеський хормейстер, що так марно його шукає. Найбільша гідність хору, — це його ідеальний стрій. Знамените хорове *sinken* (спадати), замість *singen* (співати) є незнане Українцям. Я чув їх на усіх кенцертах і багатьох репетиціях. Один раз, на репетиції якийсь сопран взяв верхнє «соль», трохи нижче, — і це єдине «соль» визвало обурення цілого хору, — настільки всі «чують». Я питав поміщиці дірігента: «Як то ви робите, щоб не знижати, що так чудово інтонуєте?» «Наші голоси інтонують природно, відповіла вона, — ми вибіраємо тільки рівні, не тремолоючі голоси. А коли хто схиляється до дєтонації від втоми, радимо йому стиснути кулаки, щоб набути необхідної енергії та уваги». (Спасибі за добру раду. Але, Боже мій, чим би наші співаки в такому разі тримали ноти? Ми знижаємо іноді уже з другого такту, а далі не могли б співати без стиснених кулаків. До того ж наші співаки мабуть і не знали б, коли їх стискати!). Разом з інтонацією треба відмітити у українців знамениту вокалізіцію та артикуляцію, виразну особливо в скупчених шелестівках. Блескучий звук хору залежить не тільки від того **як**, але від того **що** співається.

Зараз же скажу, що тих скільки не дуже хитрих композицій, які хор співає викликало у нас бажання, щоб на Україні зродився творчий дух, подібний до нашого Сметанового. Українська музика є поперше народня пісня, але пісня що до свого складу дуже виразна та багата. Багато з тих пісень припало нам до серця уже одною їх мелодією: з кантів — «Страшний Суд», який в душі структури Берліозівського «Реквіема» заставляє свою просту мелодію говорити про ті самі страхіття та жаж; величня і побожна «Почаївська»; прекрасна легендарно-наївна мелодія «Ангела Хранителя»; майже усі бадьорі, жвавi колядки; з пісень — прекрасніша колискова «Ой, пряду, пряду»; юмори-

стичні «Черевички», «Опеньки» і т. и. Для багатьох піснi здавались спершу дуже одноманітними та простими, але то було тільки перше вражіння. При частішому прослуханні знайшли тут всі значну різноманітність, та пересвідчились, що простота пісень є ніщо инче, як чистота, але не примитив. Українська пісня є многоголоса і в цьому полягає чар її, а також чар її хорових арранжементів. До природи піснi належать, поруч з головною її мелодією, ще й її контрапункти та контрасубекти, і в цьому й є кипуче багатство української піснi. Згадаймо пісню «Ой, пряду». Яка поезія в контрапункті тенора на словах: «а мій милий йде, як голуб гуде»! В деяких піснях в контрапунктиці полягає вся вага мелодики («протигласи» у «Щедрику»). Сам народ витворює в цих «протигласах» масу варіацій. З часом менш цінні з них та лишні, відпадають, а зостаються найкращі та необхідні.

Чого українські арранжементи такі чисті і звучні, а разом з тим, при своїй складності, такі прості як Божа природа? — Через те, що коли ми при арранжуванні нашої одноголової мелодії працюємо вимушено, або свавільно, — ті послідовники Лисенка — Кошиць, Демуцький, Ступницький, Леонтович та Стеценко виходять з даних (піснi), які з бігом часу випрацював і витворив сам народ, і тільки доповнюють природну народню поліфонію в народному дусі. Звідси — поруч виразної мелодики, йде виразна гармоника, чисто вокальна, продиктована народним контрапунктом.

Дальнішою звитяжною рисою хору є його робота. Підготовчу працю провадить п. Платоніда Щуровська. Музикальна, тонкого слуху, ритмичного чуття, самовідданна, скромна — невідома широкому громадянству — вона несе львину долю успіхів капели, даючи головному дірігентові хор начорно приготований до мистецького оброблення. Щасливий д. Кошиць, що має таку помішницю! Чеський хормейстер, що товчється на безконечнім розучуванні, постійнім виправленні хиб інтонації та ритмики, при неакуратності відвідування співанок, і тільки в останній мент, вичерпаний до краю, приступає до власного творення, — може тільки позаздрити йому. Олександр Кошиць є одним з найбільших музикантів України та одним з найбільших європейських діріжерів. Він має усе, чого потребує

діригент. Перш за все бацтво інвенції та фантазії. Деякі пісні в партитурі виглядають дуже бідно, а з цих двох-трьох рядків він будує свої строфи, повні різноманітності та виразності. Він не тримається букви (що часто вважається у бездар «заслугою»), але доповнює і перемагає композиторську уяву. Більшість того, чим ми були до краю захоплені в піснях, ким би там вони не були оброблені, залежало від нього. Він відтінює пишно, але з мірою і смаком. Його акценти не стріляють одноманітно, як Пруська інфантерія, — вони мають свої скалі. Ефект не є для нього метою, а тільки засобом. Він керується не ним, а почуттям і не хоче ошоломлювати, — хоче переконати: від серця до серця, з таємности і ніжности, аж до козацької буйности. Своїм настроєм він володіє суверенно і співаки реагують на найменший рух його пальця, чи руки. Немає в нього механічного тактування обома руками, — кожний погиб щось знаменує і кожний ледве помітний знак хор розуміє і виконує. Без огляду на всю випрацьованність номера, Кошиць раптом захоплюється і творить на естраді уже нові н'юанси, — хор стрімголов і сліпо кориться кожному його настрою. Хто хоч пізнати д. Кошиця, повинен слідкувати як він бушує з цілим своїм південним темпераментом на репетиціях, як він покорає, як помагає, наче ігноруючи співаючий хор, щоб ляснуть зразу несподіване «сфорцандо» переляканим сопранам під самого носа, так що хор розсміється, аж не може співати; як посиляє поцілунки тенорам за гарний тон, щоб зараз же знищить їх своїм гнівом; або як картає співачку за неточність в хибному місті, — без малішого протесту. Хор слухається, бо вірить йому, і знає, що так потрібно. Бо в мистецтві має силу єдина владна форма — мистецький абсолютизм, і Кошиць провадить енергійно і з користю для справи цей здоровий принцип. Він — дирижер, композитор, етнограф, промовець захоплюючого і полонюючого злету та невичерпаного дотепу; він — то душа хору, втілена жива українська пісня.

Приїзд хору є найбільшою подією в нашому співацькому світі за багато років. Він показав нам, що маємо орієнтуватися не тільки на Захід, але й на Схід. Українці побідили нас несподіваною красою співу і багато де-чого нас навчили. Навчили де-чого не тільки наші хори, але як сказав д. Спілка

(директор Консерваторії і дірижер «Пражських Учителів») і наш славний «Хор Учителів». За все прекрасне і цінне, що нам від себе принесли, нехай буде наше спасибі Вам дорогі, маестро і співаки України. Бажаю вам від щирого серця удачі на дальшій Вашій дорозі, і сподіваюсь, що не розлучаємось надовго. До побачення!

Ярослав Кржічка.

ПРОФ. ЗДЕНЕК НЕЕДЛІ

В своїй книжці «Укр. Респ. Капеля» автор, сказавши про Українську штучну музику і намітивши три стани її сучасного розвитку — Лисенко, Стеценко, Людкевич — встановлює поступенне віддалення оригінальної творчості від національного ланцюга — народньої пісні і далі звертається до праці наших композиторів по гармонізації і хоральному її опрацюванню.

.... «Після того вияв української творчості пішов другим напрямком, ще ближчим до Української народньої пісні. Коли перші студії народньої пісні були чинником і школою, в якій композитори мали учитись народньому виразу щоб потім прикласти його до оригінальної самостійної музичної творчості, то народня пісня потім стала прямо ціллю і завданням їх творчості. Вони почали виявляти себе і своє уміння на художньому опрацюванні її, при чім свою оригінальність піддали оригінальності народній. Через те така композиція стала тим ліпшою і цінною, чим більше проникало в неї народнього духу і характеру, і чим менше проявлялася в ній власна особистість авторів, котра проти народнього духу була б більш свавільністю, ніж оригінальністю. Таким родом виникає цілком своєрідна хорова література, яка скромно називає себе «Арранжировкою народніх пісень» для хору. В дійсности ж — то є мистецтво, цілком особливе, оригінальне, а при тому велике мистецтво, яке високо піднімається над обробками народніх пісень у других націй, а зокрема у нас.

Що ж є підставою того особливого мистецтва Українських компоністів? Його базою є многоголосність українського народнього співу, яка уже в самому народі веде до утворення певних способів додавати до одного голосу другі, контрастувати з ними і потім зливатися. Народня творчість виявляється тут в

тім, **як** ті поодинокі голоси формуються, творять самостійне голосоведення, майже не паралельне. Так виникає досить багата народня поліфонія, яка дбає про мелодійну самостійність голосів, та ще й до того оздоблює кожний голос власними варіаціями і фігураціями в чисто народній спосіб, як це робиться у нас в «дударській музиці». Вчений композитор базується на цій народній поліфонії, і те, що в ній є скорше «манерою», ніж творчістю, він підносе до сфери творчого мистецтва: по способу народнього голосоведення витворює своє багате, самостійне голосоведення, яке потім сплітає (крім інстинкту) на засадах мистецького контрапункту в багату поліфонічну річку, цінну не тільки народніми музичними ідеями, але і мистецтвом композиторської праці.

Такі твори є можливі тільки там, де народня пісня сама вже співається многоголосно. Тільки там можна до такої роботи прикласти все поліфонічно - контрапунктальне уміння сучасної музики, іноді цілком рафіноване, але разом з тим нічого не порушуюче в питомім характері народньої пісні, опрацьованної в такий спосіб. Однакож тут потрібується найживіше почуття смислу природньої народньої поліфонії, почуття всіх особливостей народньої ритмики, мелодіки і гармоніки. При цій тільки умові можуть бути досягнені такі знамениті наслідки, які знаходимо в українських композиторів цього напрямку. Дійсно, треба дивуватись, як уміло проводиться у них кожний голос, як уміло провадяться варіації на головну тему, або як вони сміло контрапунктують з нею. А при тому загальне вражіння є вражіння простої народньої пісні, і вся ця умілість ще усиливає особливий, оригінальний характер композиції, як аранжировки. Такою літературою українська музика може найбільш похвалитися перед другими народами, бо ніхто з них не має композицій подібного роду і такої цінності. Через те ці твори заслуговують і нашої особливої уваги. Цілком природно, що іменно ними Капеля здобула собі всюди найбільший успіх.

Перший, хто зійшов на ці висоти, був Лисенко. Але у него ще видно, що така робота служить йому тільки щаблем до дальнішого виявлення оригінальної творчости. Він аранжує охотно переважно пісні прості, без різких характеристик, в тому загально сердечному складі, яким володіє типова укра-

їнська лірична пісня. Прикладом його простих управ може бути пісня: «Шумить, гуде дібрівонька». Форма тут проста, строфична і цілком ясна. Голосоведення живе, самостійне, але не індивідуалізоване. Ход композиції цілком спокійний, але свіжий. В подібному роду праці все залежить перше всього від головної народньої теми, і через це ні одна з тих Лисенкових управ нас не притягає і не хвилює, бо коли первісна пісня не досить виразна, то її управа не надає їй цієї виразності за браком характеристик. Тільки виключні його управи виходять поза межі звичайного ліризму і стають індивідуально-характеристичними, через що їх питома цінність підвищується і залежить не так від самої пісні, як від власної його, чисто композиторської, роботи. Приводом до цього послужили йому жартовливій українські пісні, яких велика кількість дуже дотепних. Їх первісна дотепність мусила і управу бурлить дотепом, не тільки у провідній ідеї, але і у кожному голосі поліфонії. Тут композитор прямо примушений був до характеристичного голосоведення. Нагадаю тут із всіх аранжіровок «Чи це ж тії черевички» і «По опеньки ходила», яко приклад чудового дотепу і юмору, якого досягнуто надзвичайним характеристичним голосоведенням, смілою фігурацією і контрапунктом в одному гострому цілому. Але не можна казати, що Лисенко потребував завше такого виключного побудження, бо в такій управі, як «Козаченьку, куди йдеш» його вираз є загострений уже тим, що тут ходить о вияву виразного козацького типу.

Дальніший розвиток цього мистецтва пішов цим другим шляхом напрямку «характеристик». Увагу композиторів звертає на себе тільки пісня з особистим конкретним характером, бо тільки така пісня допускала гостру характеристику і доцільну управу, яка б менше грішила проти народнього духу. Через це дальніші послідовники Лисенка чим більше шукають цих можливостей при виборі пісні, тим більше вносяться в її опрацюванні. Типовим прикладом цього можуть бути Леонтовичева управа пісні «Ой, пряду, пряду» і Кошицева «Біда». Кожна з них є начеб «світ в собі», кожна відмінна від другої, але обидві близькі по мистецтву. Леонтович у своїй пісні (властиво колисковій) виявив такий сильний баллядний характер, що підняв її прямо у трагічну атмосферу правдивої балляди, на-

давши їй таким робом особливу, високу цінність. То є одна з найкращих (коли взагалі не найкраща) з тих управ українських пісень.

З нею змагається Кошицева «Біда» своїм розкішним настроям, який єдністю тону розплавлює усі другі елементи пісні, начеб то протиречиві, — у трагікомічних воаннях «Ой, біда, біда!», надаючи всьому особливий характер, котрому відповідають усі деталі. Другі управи Кошиця мають той же характеристичний стиль, але «Біда» з них є сама типова, а по мистецтву стоїть на першому місці.

При такому напрямку аранжировки, «індивідуально-характеристичному», звернув на себе увагу і цікл пісень, котрі уже самим своїм змістом, а через це і особливим забарвленням, дали можливість такого роду опрацювання. З них є перші Колядки, пітім Канти. Колядки притягнули увагу композиторів своїм архаїчним складом і наївністю народніх різдвяних співань. Уже ці самі ознаки їх вимагали індивідуально-характеристичного опрацювання, більш, ніж другі пісні. Сказати тільки, які можливості дав Леонтовичу «Щедрик», де повторюється сталий безконечний мотив, і як ці можливості композитор використав! Стереотипний склад пісні цілком дотримано, але тим більш висунуто проти него «протигласи», сміливо йому протиставлені, які вносять крок за кроком нове життя в первісний, по суті досить убогий, мотив. Завдяки такій мистецькій управі з простого мотиву виростає композиція, незміримої внутрішньої рухливості, і надзвичайно оригінальна своїми характеристиками. А щедрівка «Прилетів сокіл до віконця», до компоніст Ступницький виужив натуралістичного заспіву для дійсного контрасту з послідуєчим рефреном хору, рітмованим і динамічно степенуваним в протилежність до вільного соло заспіву. Через це виникає композиція дуже оригінальна, виявляюча характеристичне мистецтво цього стилю в найкращому світлі. Нарешті Стеценкова колядка «Ой, на горонці», в якій хорові голоси так зхарактерізовано, що з них прямо чується народня музика кобзаря, яка гремить дб танцю у маленькій корчмі, з правдивою народньою безмежною веселістю. Тако ж могли б ми навести і другі колядки, з котрих кожна має свій особливий характер.

Канти приваблюють своєю мелодичною відмінністю, і якимсь більш мистецьким стилем і формою, що в з'єднанні з поважністю прямо вимагає більш мистецького опрацювання. Обробки Кантів виділяються серед інших управ української народної пісні перше всього умілістю і особливою чистотою поліфонії, так що вони можливо найтонші сучасні українські хорові композиції, з непорушним при тому народним характером. Яка, прямо взнесена, простота, а при тому також і умілість відзначає, наприклад, Канти Кошиця, які особливо виділяються у цілій царині. Його «Св. Варвара» є сама чистота у концепції і вияву кожного тону! В його канті «Ангелу Хранителю» ці особливості усиливаються ще тим, що композитор трактує той кант, як «колискову», в душі народної уяви про Ангела Хранителя, і таким робом ще очищає його виразність наївною дитячою молитвою! Це є знамениті композиції уже тим, що стремління до характеристики тут звернуті якимось у середину, до самого ядра твору, а звідси уже виводяться його характерні риси. Навпаки, в «Почаївській» Леонтович згідно способу у других його композиціях гостро-характерних, виводить більш зовнішні риси канту: дає мелодію сольістові-лірнику, а хор наслідуює звуки ліри (з великою майстерністю) і при тому не тільки глибокі основні її тони, але й пригравання на високих її регістрах. Нарешті наведемо кант Демущького «Страшний Суд», в якому просто, але дуже ясно проведено уяву про останній Суд характеристичним народним друголоссям.

Скажемо в останнє про особливий відділ Веснянок, котрі були опрацьовані для хору Лисенком і іншими. Вони арранжовані непоодинокі, але ціклами «вінками». Це не є вільне попурі з народних пісень, як то було у нас, а окремі пісні зв'язані у єдину велику композицію. В ній поодинокі номери своїм приміщенням набирають власного характеристичного значіння. Це спеціальне уміння своє Лисенко виявив ще у «вінку» Колядок, де злучив різнородні примітивні мотиви з поважними Різдвяними псалмами не за для простого контрасту між ними, а для того, щоб твір міг набрати монолітної градації від найпростішого виразу до найвищої величності, а звідти ще далі, — до виразу захоплюючої урочистості.

Такі є управи української народної пісні. З мистецького

боку найдороше в них є те, що витягається з пісні усе, що в неї є особистого і оригінального. При тому робиться це дуже яскраво і сильно, ніколи не впадаючи в простий етнографізм, чужий мистецькому інтересові, а разом з тим не знижуюче ті етнографічні риси до штучних прекрас, пікантерії і намірености. Але завше ідеться до самого коріня, з якого народня пісня виростає, як продукт народній так і мистецький. В них живе та гарна культура народньої пісні, яка тепер безмірно дорога у музикальному світі уже тим, що композитор дійсно відчуває так чисто по-мистецьки і чисто по-народньому.

Українська хорова творчість пішла в цьому напрямку дуже далеко і досягнула дуже цінних наслідків: утворила свій власний характеристичний стиль аранжировки, освободила і поглибила ведення поодиноких голосів, а також повзнесла цей сорт хорової композиції на високу ступінь правдивої вокальної поліфонії, затримавше разом з тим її народній характер.

Це є передуготовлююча доба, коли оригінальна українська музика збирає сили до власного льоту. Але тим більша честь для неї, що і в цьому ступні вона утворила діла тривкої гідности і мистецької високости, якими є її майстерні управи народньої пісні.

«SMETANA» *) річник X число 6.

«Небезпека сучасної вокальної продукції».

Хорові організації ростуть у нас, мов гриби по дощу, і багато з них виявляють високі досягнення. Встає питання, — як буде далі: чи дійсно гарні досягнення будуть зростати, а чи буде усунено те, що погрожує небезпекою?

А небезпека дійсно є.

Зразу ж першою хобою треба вважати те, що кожне наше більше місто повинно мати свій репрезентаційний хор, хоч би через те тільки, що подібний хор є в другому місті. Треба сказати, що на першому пляні мусить бути підстава для утворення хору, а такою ми вважаємо внутрішню потребу людей музикальних зійтись і заспівати. На жаль, я не бачу у нас стільки

*) Стаття сприводу становища хорової справи в Чехословаччині.

потреби співу, скільки виникає хорів. Бажання усердного нашого народу (а він є таким) вокально репрезентуватись не є визване дійсною внутрішньою потребою співу. Я хочу сказати, що першою і головною ознакою містечтва є внутрішня потреба, а у нас головну роль в даннім разі відіграє «вільний час». Ми кажемо, що ми музикальний народ, а я б сказав скорше, що ми хочемо бути таким. Де не сходяться для співу правдиві музиканти, для яких спів є потребою серця, там не може утворитись хор такий, про який я думаю. У нас перше всего шукають усяких технічних ефектів, найрізніщих штучностей, кунштюків, аби тільки спів здавався чимсь великим і поштивим. Але правдивий музик зразу відчуває, що це все построєно на піску, і що тут бракує головного — музикального ґрунту, без якого нема артизму; бракує артистичної свідомости, без якої нема музикальної творчости.

Мені здається, що ми почали розбіратись у всіх цих музикальних тонкостях від прибуття Українців. До цієї пори ми думали, що наш спосіб вокальної репродукції єсть найвищий, якого можна досягнути. Але Українці показали нам з рішучою точністю, що можна ступити ще глибше, і далеко глибше. Вони навіть пересвідчили нас в тому, що тільки їх спосіб співання єсть дійсно єдиний правдивий. Ті люди не стремлять ні до чого, щоб не було цілком природним. В деяких моментах їх співу вам здавалось, що до вас говорить сама природа, — так простий, так не афектовий був їх прояв. Але то не була природа, що до нас промовляла, — то була велика культура, природа ушляхотнена людським духом. Вражіння ж природи ми мали через те, що в середині тих людей було те «що сь», що само викликало їх на спів. А велика правдива культура виникає тільки там, де чоловік «знайшов себе» глибшого, себе більш внутрішнього, ніж є наше зовнішнє Я.

Не можу собі дати ради, але я, а зі мною і багато других, коли чуємо спів наших, навіть деяких славетніх хорів, маємо вражіння, що це є тільки прояв цивілізації; що той спів є просто наслідок поступу, який нарешті робить чоловіка спосібним до всього, але що тут у всякім разі бракує тої елементарности прояву, якою у найвищій степені володіють Українці. В цьому переконанню мене підтримують деякі показательні явища, які завше єть непомильною ознакою прояву, здобуваного на-

сильно: — афектовність і штучність. Я не можу собі уявити студій нашого якого небудь хору без мислі про публіку, і чим з більшою технікою хор співає, тим це помічається точніше і ясніше. Хор зараніше знає, що те, чи друге «фермато» викличе аплодісменти; той, чи другий музикальний дотеп наелектризує слухача; що те, чи друге «рубато» дасть наслідок. Все тут вираховано на ефект від першого такту до останнього, все зважено і одважено, скільки що має ваги у публіки; все виконструйовано, вираховано холодним мозком, все продумано аж до останньої літери. Але, на жаль, дуже мало тут «познавання» тими органами, на які орієнтується творчий художній дух, а яке не має нічого спільного з «познанням» умовим і церебральним. Бо для правдивого музиканта, музика є молитвою. Він не оглядається, хто його слухає, і скільки людей слухає, але пада навколюшки в таємниці свого серця через те, що в душі його «що сь» йому так велить, і чому коритись він просто повинен. Врешті такої молитви я мав на концерті Українців, а на вокальних наших репродукціях не мав і не маю. Наші артисти душевним оком бачать перше всего публіку концертної зали, — для них вона є перший і останній суддя, для якого все вправляється і робиться. Вищого судді вони не знають, а щоб був якийсь внутрішній суддя, що судив би найсправедливіше — в це не вірять.

Дуже завинив цьому справді сучасний загальний погляд на музику, яка вважається за гру в малярство і тоново-оптичне копіювання природи. Під цим майже виключно знаком тепер творять і під цим же знаком починають виконувати. Тепер такий дуже вславлений вокальний дірігент спокійний свого завдання тільки тоді, коли музичний твір у него є розкладений на калейдоскопічні образки і музичні звукоподражання. А сучасні наші дірігенти є майже всі виключно такими винахідниками: вони беруть лупу і доти не заспокоюються, поки їх аналітична робота не скінчена. Історик каже: «Стиль Новака можна прикласти до Ферстера і до Сметани»; але естет, для якого нема окремих стилів, а тільки єдиний—«творчий», а не «копіючий», тільки зітхне: бо страчується свідомість того, що мистецтво є єдине і що нема мистецтв по окремих; а те єдине мистецтво є «познання» *Sui generis*, істотно окреме від «познання» розумного. Тепер

не стараються дійти до самого зерна твору, а стремлять до сотень різних дрібних виграшок; зараз музика не промовляє до духу людського, а вважається за шифр, якого треба розкрити, за ребус і головоломку, в якій заховано дрібниці, котрих не розпізнає менш хитрий розум. Коротко: гангрена, що ушкодила здоровий колись пень нашої продукції, пожирає і витравляє уже і нашу репродукцію, бо обидві вони тісно звязані одна з другою. Вокальні організації мають два головних завдання: продукувати твори сучасників з тим, щоб їх «чули» і на підставі таким робом здобутого досвіду творили далі; а також продукувати ідеальні твори старих майстрів, щоб тішитись і радуватись вірою, що вони не вмерли, а живуть. Перше завдання виконується у нас до взаємного задоволення: наші співаки вдячні нашим композиторам за твори, повні кріптограмм і оптичних виграшок, тоді як композитори не можуть нахвалитись нашим репродукційним мистецтвом. Старих же авторів цілком не виконують, бо вони музику брали трохи инакше. Однакож винахідлива остроумність наших співаків і діригентів не знає яких небудь сумнівів, і дійшло до того, що в Сметані відкрили «модного» композитора, найбільш близького до теперішніх його колег. Я чув недавно Сметанову «Пісню на морі» (від не аби якого хору) і вжахнувся від гарних, цілком модерних оптичних деталей, які відкрив у ній остроумний діригент. Що з того, що твір распався на тисячі дрібних малюнків, але вони були всі так розкішні і так нагадували природу! Кажуть про наші хори, що вони створили вокально-репродукційні традиції: Ми помиляємось, бо так змодернізований Сметана зовсім не є Сметана, а з другого боку не знаю, чи матиме будучність така репродукція Сметани. Жива і незмінна традиція є та, яку з повним довір'ям може прийняти і на якій може солідно будуватись наступна доба. Художні напрямки міняються, але правдиве мистецтво іде своєю вільною дорогою, не оглядаючись ні наліво, ні на право, сміючись молодим сміхом з усього того людського колотання, та з «окуляр обману», які не перестає насовувати собі на очі наївне людство, а без яких бачилось би цілком добре і ясно.

Доктор Джозеф Бартош.

ПРОФЕСОР ЗДЕНЕК НЕЕДЛ.

Українська Республіканська Капеля є першорядний хор, своєю артистичною вартістю рівняється найславнішим хорам цілого світу. Найбільша цінність цього хору полягає в тому, що техніка його співу не вироджується в бравурність або рафіновану віртуозність, яка завжди вражає своєю вишуканою неприродністю, а навпаки росте з самого коріння прирощеної слав'янської музичності. Глибоке, палке й щире почуття, ця характерна риса чистого слав'янського типу, знаходить собі найбільш природній, безпосередній, стихійний вираз як раз в музиці, цій найчистішій мові почуття, через те музичність і є основною прикметою слав'янського типу на різних ступнях культури.

Цю властивість використовує Українська Республіканська Капеля з боку чистого мистецтва, розвиваючи прирощену слав'янську музичність до найтоншої художності: вона не затирає барви поодинокі голосів, але дає кожному з них можливість виявити свій характер там, де цього вимагає музичний вираз; вона використовує прирощену красу слав'янських голосів для забарвлення співу найрізноманітнішими відтінками; вона доводить уміння співаків з народу, володіти виразом свого голосу і гратися з ним, до майстерної техніки найдошкonalіших «піанісімо», «легато», «стакато», «фермато».

Неможна перерахувати всіх мистецьких прикмет Української Республіканської Капелі, бо мистецтво її є таке ж безмежно багате, як життя народу, що п'є цілющу силу з матері Землі.

Мистецтво Української Республіканської Капелі є тому так глибоко народне, що з нього безпосередньо промовляє до нас своєрідна, чиста душа українського народу. Гарна ця душа, гарне й її мистецтво. Україна має свої старі традиції: це батьківщина славних козацьких брацтв, що й до нині ще вражають нас ідеальним братерством своїх членів і своєю любов'ю до волі й до рідного краю, оборона якого була завжди найвищим завданням козацтва. Коли ж Україна була введена в склад російського царства і разом з ним переживала все горе підневольного життя, коли не визнавали українців навіть за окремий нарід, ці характерні риси українця стали ще глибші, ще виразніші. Здорова сила Українського народу не дала йому

вмерти, вона заховала йому його вірну любов до рідного краю й до волі, але страждання зробило почуття українського народу ще горячішим, ще чистішим, ще більше людяним...

Все це відчує в співі Української Республіканської Капелі той, для кого музика й спів є щось більше ніж гра звуків, для кого музика є мовою душі як окремої людини так і цілого народу. В співі Української Республіканської Капелі згучить здорова життєва енергія, яка виявляється в бадьорім, скоріще веселім, ніж смутнім його музичнім характері, а це одно вже свідчить про те, який здоровий корінь має життя українського народу. Не песімізм, але здоровий, життєвий оптимізм заховав в собі цей нарід, не зважаючи на століття рабства, і тому він, починаючи співати, часом розвеселиться так, що просто пориває слухачів у вир своєї безпосередньої, природньої веселости. Але й глибока віра в людину, віра в добро, в справедливість, в усі ті чесноти, які лежать в основі життя, віра в саме життя звучить в пісні цього народу, що зазнав так мало добра і так багато лиха. Коли Українська Республіканська Капеля співає свої канти (духовні народні пісні), або інші поважного змісту пісні, нас захоплює власне та правдивість і простота, з якою український нарід звертається до своїх Святих, щоб поговорити з ними про те, що його болить, щоби пожалілись їм, а також щоби їх повеличати; вражає в цих піснях і гаряче співчуття чужому стражданню. Слухаючи ці співи, ми самі стаємо ніби кращими, бо що власне тепер може вище піднести людину, як такий чистий, людяний погляд на світ.

Отже, той, хто пережив і відчув ці прекрасні співи Української Республіканської Капелі, не може не полюбити України всею душею.....

TRIBUNA, 5/X, 1920, Prague.

.....Український хор становить в музичному світі свій «власний світ», який не можна порівняти з другими хорами, а тільки з оркестром і то з оркестром цілком особливим. Україна є чистий народ, не зачеплений петроградською гнилістю царського режиму, не зачеплений тультяйством імперіалістичної Польщі; народ чистий з природи, — і в тому є корінь і верно йннього мистецтва. Народня пісня збереглася живою від по-

ганських доб... Свідомість того, що вона існує та її близьке відношення до штучної музики не зникло, — музична Україна знає, чим живе. На Україні знаходимо дійсно те, що треба розуміти, як «культуру народньої пісні», супроти якої нікчемними видаються і наше знання, і наше ставлення до народньої пісні.

Коли наша народня пісня виступає на концерті, то ми завжди знаємо, що маємо діло з твором мистецьким, який повстав у згоді з непримінними законами. Але не так стоїть справа в Українців з їх піснею. Уже те, що вона сама многоголосна, і що кожна гармонізація не є «опрацювання» в нашому смислі слова, приводить до необхідности висновку, що такий спосіб репродукції, як в українськiм хорі, не є мистецтвом, залежним від хисту того, чи другого композітора, але єдино - необхідним наслідком цілої культури. Через це і концерт їх не є концертом в Західному смислі слова, він становить конечний наслідок потреби співати, а це відбивається як на цілій формації, так і на мистецкій вартості їх співу. Поперше всього нас вражає дозрілість їхнього мистецтва. Але з боку технічного та музичного, ми, як люде Заходу, маємо нахил до порівняння з нашими хорами, при чому висновки, що ми їх мусимо зробити суть цілком негативні що до нас. Наше співоцьке уміння, як напр., у «Пражських Учителів», виросло на музичній культурі, та штучних творах, через що все у нас зводиться до одного пункту — до культивованности та техніки. У українців нема нічого подібного. — Їх співоцьке уміння впливає тільки з музичного складу співаного, з народнього характеру пісні та з свідомости, що співають вони пісню народню, яка не має нічого спільного з нарочитістю, та є природним музичним проявом. Через те їх техніка полягає у народности, а звідси й походить те недосажне виконання і те високе технічне уміння. І коли висновки однакової в обох випадках, то коріння є роздільне, а через те і вартості ріжні. Техніка українців розвивається цілком вільно, в постійному звязку з музикою народньою, почерпаючи з живої народньої творчости, — живе вона з природної, елементарної музикальности. Так що усі найвищі технічні менти траять характер штучности і виходять яко простота та безпосередність! Це ж виходить з того, що їх спів не є продуктом стількох гарних місць, або фраз, але є «цілим», де є питання

не о засобах, а об ідеї. З того ж знов виростає міцна архітектура співу і широка, цільна лінія в репродукції.

Але взагалі, щоб цього досягнути, треба великого технічного уміння і знаменитого голосового матеріалу. Про все це говорилося вже сприводу їх перших концертів, але я хочу вернутись до цього, щоб пояснити, чому я писав, що Український Хор можна рівняти до оркестру. Не через його технічне уміння, але завдяки барвистості звуку. Те, що найбільш дивує нас, це є незмірний голосовий обсяг від найглибших тόνів, які тільки доступні басам, до найвищих тόνів сопрано. Але не тільки це, — кожний голос має в собі стільки індивідуальности, що до барви, що Український Хор можна вважати хором солістів, дійсних солістів, які свідомі того, що вони є народні співаки і при тому співаки хорові. Коли ми слухаємо їх спів, особливо в «мурмурандо», ми ясно чуємо голосові групи в кожній партії і через те уже ми опиняємось в прінципах модерного оркестру. Так як вони потрапляють над безмірними глибинами басів піднести найвищі сопрана, так потрапив в інструментації зробити Берліоз, Це нам багато де чого висвітлює.

З того всього бачимо, яким елементарним та природним є мистецтво українців, а таким було і його ділання. Це мистецтво хоч і як воно далеке від нас, потрясло нас так, що ми зразу ж полюбили і спів і той народ, який нам показав, що він може і як він може співати.

Доктор Дж. Гуттер.

REFORMA, 18/5, 1919.

Милі українські гості-співаки дали нам чотири концерти і те, що вони принесли нашим захопленим слухачам було справді вище від усякої похвали. Українське музичне мистецтво не було відоме до цієї пори в широкім світі. Багате, невисихаюче джерело народньої творчости поклало фундамент творчости штучній. На незвичних для нас гамах і ритмах нарід український витворив колядки, канти, щедрівки і пісні (багато з них ще поганської доби), і це дало початок музиці штучній. Мало про яку музику можна сказати, що вона є так народня, своєрідна і впливаюча з власних народніх скарбів, як про музику українську.

Перше всього охоронив Царь Небесний Україну від впливу облудної музики модерно-німецької, а в тому і нас обдарував подвійно. Слухаючи з затаєним віддихом Українського хору, з ганьбою повинні ми признатись, що стоїмо перед чимсь цілком невідомим, що могло б уже багато років тішити нас, а наших композиторів повести до нових напрямків і ідей, а принаймні, — навчить їх шанувати народне мистецтво і традиції, — по народньому почувати і творити по зразку Сметани.

Український Хор — то зразкова організація, що диспонує дуже гарними голосами (особливо басами і по хлоп'ячи дзвінками сопранами), як на хоровий спів добре культивованими (техніка віддиху, незвичайна піддайність жестові діріжера та ціла скаля почувань і динамічних ефектів від «піаніссімо» до «фортіссімо»). Звукова повнота хору і його рухливість, строга співацька дисципліна, взірцева вокалізація і інтонація — а перше всього глибоке музичне почуття і розуміння! На чолі хору — повний темпераменту всеоживляючий діріжер, пан над кожним окремим голосом та правдивий провідник, — Ол. Кошиць.

Зразкове виконання співаків було доведене до ідеальної високости в канті «Про Почаївську Божу Матір» з сольовим голосом, таємничими сопранами, протяжними гармоніями в басах і тенорах, що замінили інструментальний супровід. Щебечущий «Щедрик», колядка «Прилетів сокіл до віконця» з подібним до наших рефреном, «Ой на гороньці» з диким циганським ритмом, «Ой пряду» з чудовою хоровою мальовничістю, юмористичні «Черевички», — то були пісні, що мали найбільший успіх.

Наші мистецькі музичні кола, в більшості побувавши на концерті, здобули собі досвіду і науки. Буде це одним з оздоровляючих впливів на наше хоре, слабеньке, зарозуміле музичне мистецтво, — а за те, — дяка Вам слав'янські співаки!

Владимір Бальтасар.

LIDOVE NOVINY, 24/5 1919.

Мабуть лише щасливий випадок дав нам можливість на самому жінці концертного сезону дочекатися одного з найліпших і найбільших переживань, якого чоловік взагалі міг

зажити. Український Респ. Хор влаштував два концерти з програмою мистецько - пропагаційною, що складалась виключно з обробок характерних українських пісень. Це слово «Обробка, уклад» треба розуміти до якої міри інакше, ніж в наших хоро-вих укладах народньої пісні. Наша народня пісня є в більшости виявлення індивідуального настрою, є продумана і відчута перш за все, як сольова пісня. Її характер вимагає часто при хоро-вому укладі значних відступів. Найдосконаліші такі уклади мають всеж таки завжди характер лише одної гармонізації, а часами сольовий характер самої пісні є такий сильний, що по-трібує виконання її солістом в супроводі решти голосів. Ціл-ком інакше справа стоїть в піснях російських, та українських. Велика частина тих народних пісень повстала і є задумана справ-ді, як хорова пісня. Співається також хором, при чім иноді че-редується соліст з хором. Часами ділиться хорове тіло на біль-ше груп; співається вона дуже часто в поліфоничній обробці, надаючи можливість як найширшого використання голосів. Цей особливий характер російської та української народньої пісні є джерелом надзвичайних затруднень для збірача. Є майже неможливо добре схопити, безмірне багатство та пишність по-ліфоничної тканини, з якою зустрічаємося в цій пісні.

Лише з великого, досконалого заглиблення до душі власного народу, з великої пильності, та великого уміня повстали ці маленькі «великі діла», якими є обробка Стеценка, Леонтовича, Лисенка, Кошиця і т. д. В своїй техніці вони є різноманітні, як того вимагає текстовий, та музичний характер пісень. Поруч з жартовливими річами, прозоро, однодухо згармонізованими, найдемо річі при всій простоті своїй прямо чарівної глибини («Почаївська»); найдемо досить точну імітацію («Була вдовою-ка») і камерні зразки вільного поліфоничного стилю («Щед-рик»). Але писати про це все, хоч більш менш докладно, було б завданням, перебільшуючим рамці цього місця, а малоб скор-ше інтерес для спеціалістів.

Український хор має гучний голосовий підклад в розкішних звукових масах басів, котрі своєю силою, та повною глибиною недосяжні для наших співаків, і у котрих міцні верхи прямо вра-жають. Над тим то підкладом тріпотять своєрідні сопрани, подекуди хлопячої барви, плинуть мрійні альти, та тужливі тенори, і всі оці такі різні голосові характери разом творять

одно ціле, точно сконструйоване, недосяжної лагідности і незрівняної могутости, в якій чоловік не знає чому більше дивуватись. А як український хор співає! Його виконання під прекрасним дірігуванням Кошицевим прямо виключне в своїй дисципліні, випрацьованости, та вражаючій природности. Їхньому уміню можна лише поклонитися. Це є посольство з иншого світу, майже невідомого нам до цього часу; є квіткою з инших лугів, запах котрої кохаємо з першого менту. А тому є властиво цілком зайве питання, яке ми чули скільки разів на обох вечорах: «Чи є ті українці ліпші, ніж Моравські, або Празькі учителі?». Не можна прямо ці дві річі порівняти. Вони є виявом ріжних культур, кожна у своїй галузі досягаюча найвищої міри.

VENKOV, 13/V, 1919. Prague.

Чим більше відкривається і ламається залізне коло німецьких почувань, яким ще недавно було замкнено ціле наше музичне життя, тим яскравіш розуміємо тепер шкоди, які принесло нам це замкнення. Радо нарікаємо, що наша музика не проникла ще до усіх культурних земель, так як би того заслуговувала; але не питаємось, чи вчинили і ми досить до пізнання музичного життя инших народів, навіть і по крові нам найближчих. Питайтеся у нас, кого хочете, чи відомо йому напр. на якому ступні стоїть музичне мистецтво у приятельського, та віддаленого українського народу. Навряд чи дочикається задовольняючої відповіді. Але подивіться! На мистецкій подорожі до Європи зупинився у нас на кілька концертів Український Респ. Хор, та прямо дивує нас, яке багатство народньо-чистих і особливих витворів ховає музика його народу і як своєрідно і оригінально було воно опрацьовано його творчими мистцями. Дивує нас, (які є роспещені дозрілим мистецтвом «учительських» товариств) — на якій в дійсному розумінню цього слова світовій вишині стоїть його мистецтво музичного виконання.

Перший концерт українського мішаного хору, був дійсно перемогою, якої не здобуло у нас чужинне мистецтво з часів гостини Московського Художнього театру, — перемогою української музики і мистецких її товмачів. Був то зовсім новий світ, що розкрився перед слухачами на недільному концерті.

Світ, повний особливого подиху і краси, і при тім мистецкі нітрохи не відсталий. Українці виконують правда лише хорові обробки народних пісень, а тому не можна судити, на якому ступні стоїть у них штучна музика. Але народ, народне мистецтво, котрого показує такі перлини музичного вияву, які пізнали ми з виконання українців; та музикальність, яка має такі певні та здорові коріння, — цей народ не може боятися за будучність своєї штучної музики. Особливо, коли тепер уже має у себе мистців, котрі уміють скарби народньої музики опрацювати так приваблююче, та з таким розумінням уміють заховати первісну своєрідність подиху кожної пісні, як то показали арранжировщики співаних хором річей Леонтович, Лисенко, Ступницький, Стеценко, Кошиць, Демуцький та інші... Хорова обробка пісень приваблює з одного боку простотою гармонізації, вживанням відповідних церковних тональностей, а з другого — величною поліфонією, пластичністю будови, та надзвичайно гарними звуковими вигадками. Вражіння в цілому від українського концерту було чаруюче, та вражаюче, чому не мало прислужилося і знамените їхнє виконання... Зараз як лише зазвучали обидва наші гімни, в цікавому відмінному розумінні, видно було що хор є тіло, володіюче прекрасним рівним звуком і ідеально здійсціплене в співаності. Здорові, дарма що очевидно невишколені голоси, зливаються в розкішне барвисте співзвучання, котре має, особливо в могучих нижніх тонах басів, певну звукову імпонуючу підвалину. Дальші номери показали, на якій недосяжній висоті стоїть і культура хорового співу. В навалах сили, також як і в найніжнішому піанніссімо хор є ідеально вирівняний. Дінамічно піднімаючись і спускаючись, робить він страшне вражіння, несподівані притиски голосів у «мурмурандо» мають драматичну виразність, вокалізація є однастайна та ясна, інтонація, та ритмика бездоганна, культура дихання подивляюча. А все в цілому є таке повне чуттям, та музично гнучке і невидане! Головна заслуга належить за це все, передо всім, мистецькому провіднику пану Кошицю, симпатичному, а в жестах дуже темпераментному дірігентові. Успіх, якого досягнув у нас український хор цілком відповідає його умінню. На особу дірігента та на усіх виконавців скупчилися вияви натхнених, невгамованих овацій, в яких був напевно і вислів симпатії до братерського словянського народу. **О. Ц.**

Урочисте «матіне» Українського респ. хору в народнім театрі доказало у високій мірі відому музичну красу українського народнього співу, та високо розвинуто співочу культуру в репродукції. Цілком особливі не тільки співи українських пісень різного характеру, але також і їхня художня обробка для хору, цілковито оригінальна, відмінна від звичайної західно-європейської, утворена місцевими компоністами Лисенком, Стеценком, Кошицем, Леонтовичем, Ступніцьким, та іншими, які підходять з повагою до народньої музики, та виховують своєрідну самостійну репродукцію хорового співу... Дивував нас Український хор приваблюючими новинами як в обсягу програму, так і у виконанню, підкуплюючою звуковою лехкістю, та дивучою дисципліною у відтінках, та інтонації. Він співав зразки народніх співів релігійних, та світських, з яких кожний був дійсною перлиною української краси, ритмічної досконалости, та продуманої обробки, особливої в гармонізації, то з нахилом до старовинних церковних ладів, то зовсім відокремленної в проведенню, діланню і сполученню голосів... Як обробка, так і репродукція співів при всьому умінні та винахідливости звукових ефектів (на які спіраються у виключній привабливости піанісміз, срібні нитки виразних сопран, та глибокі басы, голоси яких ідуть до контр-октави), має щось самобутнього, непередаваемого, що тяжко булоб скопіювать. Це є як раз оп'яняюча своєрідність виконання, отже не дивуймося тому, що публіка воліла б цілий широкий програм повторювать. Дірігент не встигав дякувати за виявленя приязні та подяки.

«Illustrierte Zeitung»
6/VI. 1920. Berlin.

Австрія.

WIENER MITTAGSPOST. Липень 1919.

Відчиняється знову у нас двері для чужинців і ми будемо чекати, чи не зявиться для нас якесь чудо. В день, який можна було назвати днем розпачі для нас, появилися у нас перші гості — Українська Республіканська Капеля. Перші слабі нитки перемиря через країни і моря старається завязати мистецтво. І тому вітаємо ми цих дорогих гостей з подвійною сердечністю, що вони знайшли до нас дорогу і що привезли з собою правдиве велике мистецтво. Хор, який стоїть на високому ступні мистецького викінчення, має ті всі прикмети, які красять найкращі славянські співочі товариства, а перш усього красою чоловічих голосів подібний є московському синодальному хорові. Інтонація в них чиста мов голос дзвінків, голоси, у всіх регістрах рівні дають кольорит органів. Ритмічна прецизія і багаті кольоритні нюанси, а також динамічне тінювання — все це діло рук діригента хору п. Кошиця, ставить наших гостей в перші ряди подібних співочих товариств.

NEUE FREIE PRESSE. Липень 1919.

Мова і музика Українців заставляє шукати споріднення з Великоросійством. Однак це є дуже вороже споріднення, яке не бажає собі взаємної приналежності, ані спільности. Тупому, богопідданчому смуткові Великоросів протиставить українське мистецтво веселість, оптимізм, повний свободолобности і мрійливости. Кожне слово великого поета України Т. Шевченка це пісня волі, і їх співають по всій Україні. Під впливом сильних політичних випадків, виростала українська музикальна культура, яка однак черпала свою силу із старих обрядових пісень, балад та танців. У своєму сьогоднішньому вигляді дивує українська народня пісня своєю характеристичною

мельодичною і ритмічною різнородністю. Із цих незвичайно своєрідних голосових узорів та в кожному разі не примітивних контрапунктів, які пливають до нас, мов із якихсь екзотичних країн, можуть і наші музики черпати дуже багато. Ми чули повні святочного настрою хорали, то знову наївно-веселі, повні гумору, пісні і все це в подиву гідному виконанні. Незвичайним кольоритом визначаються в хорі чудові баси та сопрани. Чудові переходи із форте до піано, а також цікаві, мов в інструментальній музиці, акценти і сфорцатта. Тому який розуміється на співі «а капела» концерти українського хору дали велику насолоду і вдовolenня.

NEUES MORGENBLATT. Липень 1919.

Ми прийшли на концерт, щоби почути звуки народної музичної мови, однак те що ми почули, це не були жадна звукова гра, а це був звук минулого життя, мистецьке представлення образу їх країни. Україна, яку сотками літ гнобила московська тиранія знайшла в музиці і в любові до музики ідеал свого визволення. Таке вражіння ми винесли з тих пісень, які получили від українського хору. Повні старовинної свіжости та золотої принади, звучали ці пісні з приємною і повною сили красою. Це прийшла до нас, пересичених модерною культурою, природа і музикальна старовина.

Духовно-світським характером визначаються колядки і щедрівки, які у своєму мелянхолічному, елегійно-весняному настрою є свідками туги народу за весною. Підставу світських пісень творить нудьга, яка доходить нераз аж до смутку. Із них випливає якась болюча скарга, яка зникає тільки у жартовливих піснях. Від цих пісень віє запах гір, лісів, та гаїв, а усій тій поезії природи, яка вийшла на світло дня із глибини народної душі, надали українські музики мистецьку хоральну форму. Великої похвали заслуговує дірігент п. О. Кошиць, який є великим мистцем, що має незвичайне почуття тону і вміє відчувати народну душу. Хор має тільки ясні, соняшні сторони; співаки це все представники їх прездорової нації. Ритмічну енергію передають вони із незвичайною правильністю і чистотою, а в чудесному «піаніссімо» дають таку тонкість і ніжність, яку передати можуть тільки артисти-співаки, що мають добру школу. Спеціальною оригінальністю хору це є

низькі чоловічі голоси, що звучать мов басові труби органу, а їх соліст-баритон був би прикрасою і гордістю кожної опери.*)

Цей гарячий прийом, який зустріла Українська Республіканська Капеля у Відні нехай же ж і буде щасливим віщуном їх артистичної будуччини а навіть, це вже сьогодні можна сказати, їх — слави.

WIENER MORGENZEITUNG. Липень 1919.

Виходять спочатку жінки, одягнені біло, з обох боків естради, а за ними чоловіки. Всякий знає своє місце: усі гуртуються біля дірігентського столика і ось появляється душа хору і народний компоніст О. Кошиць. Він не вживає ні палички, ні партитури, а його співаки теж появляються без нот, мельодії сидять у цих людей в горлах так, як вони їх носять у своїх серцях і треба тільки чародійного знаку руки їх дірігента, щоби вони почали звеніти.

Мельодії ці для нас, як колишніх громадян ріжномовної монархії, пригадують нашу молодість; иншим знову їх звуки нагадують образки з часів війни, а в думках так і з'являються тихі, прикрашені килимами, селянські хатки, а в них, прядучи, співають дівчата. То згадуєш знову темно-зелені великі луги, місяшні ночі над селом, або бачиш картину, коли то по скрипучому білому снігу йде гурт парубків і дівчат, та перед своїми деревляними церквами співає колядки. Від непам'ятних часів співав цей народ і витворив великий скарб пісень, у яких малюються ріжнородні його настрої і дуже часто висловлюється протест проти поневолення. Тоді вони не мали такого мистецького вигляду, як тепер у концертному виконанні, але вражіння від них було не менш сильне. Це було заманчive почування чогось чужого а рівночасно так дуже близького і говорило до нас своєрідними ритмами і незвичайними тонічними звуками. Це було місце, де Захід відчинив свою душу. Сходові і де віднайшлися цілком безвільно предавні, таємні взаємовідносини.

Виконання цих пісень може представляти етнографічний інтерес або викликувати національні почування. Але те що нам показали Українці, було дійсно ошоломлююче. Гурт, який може здобути собі такий величезний успіх, мусить мати велику

*) Никон Кузьмин.

силу мистецької індивідуальності, або черпати свою силу із великого збірника, розвиненого національного мистецтва. У Українців обі можливості щасливо об'єдналися. Решту зробили залізна пильність і методичні вправи, і ми бачимо такі музикальні великі успіхи, яких рідко можна бачити навіть в такому музикальному місті, яким є Відень. Цей хор це незвичайно податливий інструмент, що віддає усі ступні сили тону від бурхливого «фортіссімо» аж до найніжнішого «піаніссімо». Його басы мають якусь бездонну глибину і ми бачимо, що знамениті «октави» українських церковних хорів це не є жадна легенда. Техніка віддиху урегульована так, що здається 70 людей видає тільки один голос. Кожна фраза у своїй величині і красі є добре обдуманна, кожний голос живе власним життям а всежтаки зливається цілком гармонічно з цілістю.

А понад цією громадою панує темперамент і одушевлення до діла п. Кошиця. Поміж ним а співаками витворився якийсь внутрішній контакт. Навіть найніжніщі нюанси його імпульсивних знаків помічаються негайно у звуках. Своєрідним ефектом визначаються у них довготривалі закінчення, які витримують поодинокі голоси без найменшого зниження тону. Такий експеримент був би для наших хорів занадто ризиковий.

Слухали гостей з правдивим вдовolenням не тільки їх земляки, але й багато чужинців, та ті любителі мистецтва, яких до концертної залі притягнув інтерес і цікавість. Прастара сила, вічно живуча у народній пісні, внесла свіже повітря у концертну залю, наповнену атмосферою якогось снобізму і — побідила.

WIENER ALLGEMEINE ZEITUNG. Липень 1919.

Пан Кошиць є знаменитим діригентом, який зумів здисциплінувати свій хор сильно; вони співають з охотою, патріотизмом і великим музикальним зрозумінням. Простим і для нас дещо за монотонним мельодіям надали українські компоністи вишукану мистецьку гармонізацію, яка має у собі щось симпатичного, повного смаку та принади. Українці вміють різними способами (наслідуванням ліри гармоничним кольоритом, поділом голосів на поодинокі групи, великими динамічними відтінками), надавати своїм народнім пісням музикальний інтерес і різнобарвність.

DER MERKUR, 1/IX 1919. Wien.

... Висота, на якій стоїть український хор, величезна! Чистість тону, або та чіткість у многоголосности, в рухливості відтінювання, — це верх того, що можна було б дати. Баси — повні аж надто; сопрана ж — хіба що не так променисті, як різкі. Бурхливі оплески були широкою нагородою, якої добре заслужив і д. Кошиць і його хор.

Гуго Фляйшер.

DER MORGAN, 16/IX/1919, Wien.

... Вражіння від цієї музики таке, яке справляє на нас го-мін природи, або от як вийти з затруєного пахощами салону на свіже, чисте, лісове повітря... Навіть мало що трохи не ремствуєш на ту кришечку музичної цивілізації (зрештою такої гарної та стилевої), що оббиває ті пісні! Бо ж, в ґрунті речі, то все дійсно народні пісні, первісне українство музичне, що, почасти, походить ще із середніх віків. На початку, стародавні колядки та щедрівки, опісля — зворушуючо-ніжні веснянки. То співи, що в неділю вечір співають їх люди на сільському майдані під золотомішкою церквою; співають їх на кілька голосів вже там, в народі. На Україні, народ творить собі сам не лиш го-лоси пісень, але ж і контрапункти. Ці ж ріжноманітні аж на ди-во, ріжноманітні й що-до ритму, й що-до методійности. Укра-їнські дірігенти мають науковий стаж, але крім того і вели-кий досвід. Супроти чистоти інтонації, та точности гуртового співу наші найславетніші хори могли б багато чого навчитися від них. Зберігають вони в собі, як і їх музика, багато ще того первісного та погожого народнього духу. Сопрана — про-зорі, у «форте» — трохи, мовляв, степові, але ж у «піаніссімо» такі чарівні та делікатні; тенорі та альти шляхотні, добре ви-рівняні та гучні; баси ж, як от чуєш їх у повені їх застрашаючої глибочені, — то просто — нечувані.

NEUES WIENER JOURNAL, 23/IX/1919, Wien.

... Під геніяльним проводом пана Кошиця виступив оце гурт співаків, що звідки на нього не подивитися, то видатний він незвичайно: чистість та потужність інтонації глибоких чо-

ловічих голосів робить вражіння просто величезне. Що до голосів жіночих, то вони, проти блиску та дзвінкості, стоять де-що назад від тенорів та басів. Справляють, однак, і вони прегарне вражіння супроти їх виїмкової ритмики, точності та жвавості. Динамічні відтінки в що-раз то нових напливах та відпливах голосових, пречудово оброблені що-до їх тону, уможливлюють кольорові ефекти, які на наше середньо-європейське ухо, хвилинами творять примару звукової різнобарвності струментового тіла.

К. Р.

DER NEUE TAG, 23/VII/1919.

Величезна вага українського національного хору полягає в його просто ще нечуванім опанованню вимогами найкраснішого стилю. «а капела». Жінки та чоловіки, оті учасники хору, то ж не так собі видатні співаки-артисти, а то справжні фахові музики, і нема їм ніякісінького труду ані в інтонації, ані в потрафлянню якого б там не було інтервального кроку. Вистудіювання матеріалу що-найпильніше, замилювання ним, роблять досконалим кожнісіньке сполучення: завше випадає воно чудово, чи то при буйнім «форте», чи то при ніжнім «піано». Виїмкову красу славних на цілий світ басів приємно доповнює тут чудова благозвучність всіх решти голосових груп.

А які ж красні самі ті пісні, а надто пісні релігійні! Це ж новий скарб музичного добра про цілий світ, це ж незачерпнуте ще джерело музики. З глибочені народньої, що таїть у собі такі музичні скарби, повинен от-от повстати музика, який в симфоничній праці переробить найкращі з цих релігійних пісень у величний музичний твір. Але ж і світські пісні гарні; вони ваблять нас та чарують саме отими своїми національними прикметами. Провідник хору, проф. Кошиць, заслуговує найвищого признання та безмежної похвали. Годиться ще побажати, щоб згодом хор знову завитав до Відня, та щоб знайшов оту нашу столицю більш чутливою до цієї рідкої артистичної насолоди. Що-до нас, то ми горяче радимо всім верствам нашої людности пізнати українську церковну та народню пісню в інтерпретації українського національного хору. Було б ще бажано, щоб вчорашній концерт був повторений в котрімсь з робітничих домів.

DEUTSCHES VOLKSBLATT, 23/VII/1919.

... В цих піснях лунає всенька любов, всенька меланхолія, всенький зміст України; а пан Кошиць, провідник цього блискуче вишколеного українського хору, виконанням їх, пісень тих, вчинив справжню артистичну подію. Концерти були аж надто цікаві, не тільки з погляду культурно- та історично-музичного, але ж і з боку чисто мистецького. Гарні та теплі голоси зносилися на прочуд гармонійно та одноставно. А чудові басы, що так чітко відбивалися від ясних та прозорих голосів дівочих, просто дивували. «Піано» було блискуче у всіх голосів. Воно гуло так ніжно та чисто, що часто здавалось, ніби чуєш скрипку. Годиться насамперед піднести майстерну умілість провідника хору, що так спритно тримає своїх співаків в руках. Публіка обдарувала його бурхливими оплесками, що розскачувалися по залі по кожному номері програму. Багато оплесків дістали й солісти.

MUSICA DIVINA, № 7. Wien.

... Голосовий матеріал української капели становить окремий та самостійний розділ. Що за дивовижна глибина басів! Троє з октавістів співає «контр-ля» без найменшого тобі напруження. Сопрана та чудовий «мецца-ді-воче» чисто роблять вражіння оркестру скрипок. Голоси ніколи не спадають ані на йоту.

Вражіння від хору лишилося незабутнє.

Ф. М.

«Illustrierte Zeitung»
6/VI. 1920. Berlin.

Швейцарія.

BASLER NACHRICHTEN, 12/X/ 1919, Basel.

..... Ні в яким иньшій прояві національного духу не відбивається так прозоро та чисто та так безпосереднє той характер народу, як в народній пісні... Що до суто музичного боку концерту, то слід відокреслити те, в чім з нашого західно-європейського погляду відрізняється він од нашого власного мистецтва. Насамперед що-до голосової культури українців, а саме, що торкається жіночих голосів, то є остільки певна ріжниця, що вони, либонь із наміром, плекають у «форте» певну різкість. Незвикле прикладення сили в цих місцях без ознак найменшого напруження свідчить про велике фоничне здоровля народу та про його житьову силу. Поруч із тим — «піано», що має здібність зникати повільнісінькими кроками, і котрого звукові прикмети дають насолоду нашому ухові та свідчать в своїй викінчености про колосальну співоцьку культуру.

З погляду пісенно-техничного заслугує найбільшого подиву хорова дисципліна. Вона дорівнює пильно вимуштрованому оркестрові. Провідник, п. Кошиць, так тримає в руках свій хор, що є в стані вимагати од нього кожного, якого хоче, н'юансу в темпо і в динаміці. Місцями це виконання дорівнює виртуозності. Все тут, видно, походить із джерела народньої вдачі, а тому воно й далеке від усякого штукарства: народній тут темперамент, народній і, до певної міри, своєрідний, але завжди незвичайно виплеканий тут звуковий сенс. Все тут повне життя й руху; здебільшого, навіть в ліричних речах, повне драматики, по-де-куди навіть з невеликою домішкою — *sit venia verbis* — дикости.

BASLER VOLKSBLATT, 13/X/1919, Basel.

Концерт хору був просто подією, бо дари, що нам їх принесли українці, були такої незвичайної вартости, що їх ні-

хто не забуде хутко. Концерт цей в хоровому ділі перевищує надмірно все що досі було нам відоме. Вже на самому голосовому матеріалі посідає цей хор все чого лиш можна б собі побажати.

Про дисципліну хора можна було б писати цілі сторінки. Провідник його О. Кошиць стоїть наче перед величезним музичним струментом, якимись чудово наладженими органами, з яких, з абсолютною самозрозумілістю, видобуває він всі можливі тони — від найніжніших нюансів «піаніссімо» до найгучніших н'юансів «фортіссімо». Це «фортіссімо» досягає неймовірної сили і звияжності, що викликає у нас подив кожний раз як ми його чуємо, бо хор зовсім не є переладований що до окремих голосів: я нарахував десять сопранів, тринадцять альтів, сімнадцять тенорів та двадцять три баси. Музичне виконання програму так само викликає до себе пошану: і діригент і хор співають абсолютно напам'ять, що заслуговує на тим більше признання, що ця народня музика в її четвероголосім складі становить величезні труднощі. Вона нам нагадує мадригали з 16 та 17 віків.

Правдивий скарб невідомої доси літератури, і хотілося б тільки побажати, щоб нам хто зробив її приступною шляхом доброго німецького перекладу.

Тут, в золотім потоці, пливають мелодії, класично прості, могутньо красні та солодко оп'янюючі.

Слухачі не могли ні на хвилинку увільнитися від чарів і вечір здавався їм занадто коротким.

И. К.

BASLER ANZEIGER, 14/X/1919, Basel.

Нема на світі нікого иньшого, хтоб в такій високій майстерній мірі, як Кошиць, посідав мистецтвом трактувати хор як музичний стумент або оркестр, з котрого він, з безмежним артизмом, вміє видобути всі звукові проміння. Його школа хорового співу є звуковим шедевром музичного мистецтва; тут голоси припасовані один до одного як барви шляхотного, гармонійно зкомпонованого твору мозаїки. Урочиста пишність звукового багатства, витонченість і чистота всіх голосів на всіх позиціях та на всіх ступнях тональної сили, в найніжнішій

«піано» як і в наймогутнішім «форте»; чудово-файна градація в динаміці; хопаюча за серце інтуїція та видатна одухотворенність виконання мусять дійсно бути названі безпорівнянними.

Хор передає душу української народної музики в своїй музикальній мові і сам при тім розцвітається наче дика, чудова квітка; старі коляди і щедрівки, пісні про купала і гагілки, котрих музикальну суть у своїй часто церковній монументальности і прямолійній строгости віддає найлучше «мотто», поставлене на програмі: «Прибиті тугою й гіркою журбою»; далі світські пісні які очаровують нас своєю сердечною простотою і премилою наївністю, але в своїм майже виключнім характері «моль» зраджують здержану сумовитість і тугу неосвободженої народної псіхе, як наприклад гуцульська пісня, яку відспівано з хрустальною звучністю і ритмікою, або пісня «Ой у полі вітер віє» в проведенню чудової гри голосів з сопрановою ліричною мельодією, що неслась наче весняний подих; потім зухвала пісня про горлицю і «Ой пряду, пряду», де чудово заокруглені басы дають кріпку підпору жалібно співаючим сопранам, або вкінці остання жартоблива пісенька про «черевички», в котрій через вироблення ритмічних наголосів і через динамізування диференціованої гармонії висловлено щось дійсно розкішного. Збагачення наших артистичних відомостей, дякуючи цьому хорові і його ніжному провідникові, є в кождім разі дуже велике.

Ф. Г.

NAZIONALZEITUNG, № 482, 1919, Basel.

... Жіночі голоси у «форте» дуже відрізняються від того, що ми звикли чути. Сопрана, але також і тенори, як виступають вони з великою силою, мають в собі щось сталеве, тверде і негнучке. Альти звучать м'якше, але що найкрасніше в цім хорі то то басы, які заходять аж до «контра-ля», і посуваються з найбільшою самопевністю на позиціях, яких наші співаки або й зовсім не могли б досягнути, або, як би й досягли, то лиш через силу. Чудово звучить цілий хор в «піано», що не раз просто чарує своєю ніжністю. Ми мали нагоду подивляти це, особливо на ритмічно-рухливих пасажах; але не менше подиву

гідним є й колосально одшліфований ритмічний ансамбль, що є в найвищій мірі досконалим і за допомогою котрого хор потрапляє давати дивовижні, просто вражаючі, ефекти. Інтонція — зразок бездоганности та чистоти, вимова — чітка та плекана; характеристична вартість цього хору полягає також в його, аж до найвищих верхів досконалости, розвиненім мистецтві динамічної градації...

Е. Т. М.

NEUE BERNER ZEITUNG, № 51. Bern. 1919.

... В цих національних піснях ознаймила себе душа цього слов'янського народу. Нам довелося чути колядки, щедрівки, та купальські пісні, що мають своє коріння в поганській давнині, коли людина стояла в тіснім звязку з природою та її явищами. Що вони, ці пісні, живуть ще й доси — свідчить про здоровість, силу та багатство фантазії народу. Жартовлива грація, буйний оптимизм, смуток, темні символи, звороти до сонця, туга, любов, танок та смерть становлять зміст цих пісень, що їх сотворив та виспівав геній народу.

ZURICHER VOLKSZEITUNG, 23/X/1919, Zurich.

... Говорючи про цей український національний хор можна дійсно говорити про капелу. Голоси в нім не лиш співають, — вони котяться, гремлять, але також ніжно гудуть і дзюрчать, сполучуються в неймовірне «фортіссімо», щоб, з просто татарською дикістю та безпосередністю негайно перейти у досі ще нечуване «піаніссімо». Це переживання приковує нас чисто фізіологічно з такою силою і так абсолютно, що ми ледве приходимо до оцінки окремих пісень з їх окремими стилями. з яких нам геніяльний дірігент п. Кошиць подав добру низку взірців...

Що до точности, карности та багатства почуття, було б шкода й шукати хору, рівного українському.

NEUE ZURICHER ZEITUNG, 22/X/1919, Zurich.

... Те, що вже чулося з прелімінарних нотаток на сторінках нашої часописі, то вийшло з особливою ясністю, під час

цього в найвищій мірі цікавого концерту, а саме, що подиву гідна незвичайна карність цього хору до певної міри походить з гіпнотичного способу дірігування властивого п. Кошицю, але що ця часто межуюча з чудом точність в ритмі і інтонації, ця незрівняна музикальність, котрій є дитячою забавою повсякчасна зміна такту, врожаючі гармонійні виступи і т. и., в ґрунті річи походять також з національної вдачі, з уродженого співоцького генію українців. Щоб прослідити тонкі різниці стилю між добірними колядками та щедрівками, з одного боку, а світськими піснями з другого, треба було б бути більше ознайомленим з етнографічним боком та з текстом. З нашого погляду, полягає найбільше мистецтво цього хору як раз в його природнім, так би мовити, ненаумиснім посіданню матерією музики, та в первісности його почуттєвої сили. Те, що громове «фортіссімо» нас так само зачаровувало, як і безмежне, в широкім степу зникаюче, «піаніссімо», — те є далеким елементом національно-українського.

Особливо діляють на нас з елементарною силою голоси солістів. Загальне вражіння співу цього самотнього в своїм роді, небувалого хору — це найкраща артистична сила.

Оплески збільшалися за кожною новою піснею. Повитати треба те, що на повторення концерту перенесено хор до великої музичної зали, бо козака бравура тих українських басів лучиться з ударяючою звучністю тенорів і сопранів у таку силу звука, що стіни нової купецької зали мало що не трісли; однак мимо тої страшної сили панував благородний зміст у тім величавім співі; невтишима туга за волею вибухала потрясаючим висловом.

DER BUND, 17/X/1919, Bern.

Охоче балакаємо ми про себе, як про країну надзвичайних співочих товариств; під час вчорашнього концерту українського національного хору багато хто з наших «приятелів співу» мусів був чухати собі потилицю, приказуючи: нам ще треба багато учитися. Він міг мати рацію, як він міг її і не мати, бо в дійсности треба себе запитати, чи цієї незмильної певности в інтонації; цієї просто неймовірної ритмічної здібности можна взагалі навчитися, а чи тут не маємо діла з при-

родною здібністю українців? Все тут звучить так самозрозуміло, як би от у бернського хлопчика, що йдучи вулицею, наспівує бернського марша. На жаль, з програму не видно, чи ми маємо тут діло з хором фахових співаків, чи це взірць аматорських хорів України. Як що правдивим було б остатнє, то стояли б ми перед справжнім феноменом.

В звуковому характері український хор різко відрізняється від наших. Він звучить як щось чуже, і при усій своїй культурі можна-б сказати дико. Це щось чуже нам почули підчас виконання швайцарського гимну, яким повитали нас Українці. По мойому, цей особливий характер походить від противенства дуже ясних і для нашого вуха трохи за гострих сопранів до маестатичних незмірно глибоких басів, які мають таку звукову красу, якої ми у чоловічих голосів не знаємо.

Цей хор співає під повним виразу проводом свого діригента п. О. Кошиця цілий ряд старинних пісень так само чужих нам по своєму складі як і характер голосів. Характер мелодій є цілком народній, однак гармонізація і уклад визначається нераз дуже вишуканою формою. Голосам часто надається характер оркестральних інструментів, вони є вповні самостійними, часто контрастують ритмічно і вимагають від співака великої самостійности і вдумчивости. Було-б цікаво знати, чи український нарід теж в цей спосіб співає ці пісні, яких народний характер не дається заперечити, чи їх тільки так пристосовано для концертної зали. Коли український нарід передає справді такі твори мистецтва, ми стоїмо знову перед феноменальним явищем.

Мистецький чар колядок, щедрівок і веснянок, які співає український хор, полягає не тільки на тих контрастах, на яких вони збудовані. Ми чуємо теж м'яккі мелодії, нераз урвані диким вибухом бурхливого нічим неспутаного темпераменту, який в гуцульській пісні гремить мов сила природи. То знову маємо чарівний притягаючий народній гумор; як доказ пригадаємо пісню: «На вулиці скрипка грає» ... яку на бажання публики мусіли повторити.

Велика зала клубу була переповнена — очікували від концерту багато і це очікування не завело. Про це свідчили бурхливі оплески, якими вітали Капелю.

... Стародавні релігійні співи згармонізовані модерними компоністами, між инчим самим дірігентом хору п. Кошицем, що повинен мати геніяльні дірігентські здібности, — положені тут в зручну аккордику, яка мішаному хорові підходить в надзвичайний спосіб.

... Незвичайно чистою та прозорою є інтонація в свіцьких піснях, що вже де-що нагадують елегійно-меланхолійну російську народню музику; вона є м'якшою ніж в піснях релігійних. Голосоведення монодичне, хоча й воно не є ні зовсім гомофонним, ні контра-пунктальним в нашому розумінні слова. Секвентнородні мелодійні конструкції йдуть від голосу до голосу. Раптова, абсолютно безпосередня зміна такту, скоки в темпо та короткі, несподівано бистрі закінчення вимагають абсолютної точности в ритмичній роботі. Вступи приходять завше з абсолютно незміною точністю. Кожна музична ідея відчута тут ритмично. Треба особливо зазначити, поруч з багатством градацій, ріжноманітність звукових кольорів. Тоновая сила, що її в стані видати 80 хористів, межує з казковим. Баси потрапляють так приглушити тон, що він наближається до «контрабас-піццікато». Зовсім оригінальні, нам абсолютно чужі, зимні горлові тони дали нам сопрана, що заходять в такі області, які нашим співачкам просто недосяжні, але які на наше ухо властиво не являються гарними.

В. Р.

... Найпрекраснішим в цім хорі, суть нюанси: тут вони розроблені до такої виртуозности, що її ледве чи можна було б перевищити. Ніщо не може зрівнятися з умінням цього хору виводити раптові «кресченда» та «дімінуенда», його контроль над цими останніми, його спосібність надавати акценти окремим тонам. Так само пречудовою є і замкнена єдність звуку на ніжних позиціях «піано». Ці останні чарують раз-у-раз, і нігде не роблять штучного вражіння. Високо досконалою є також техніка хору. Навіть в найпрудкіших «темпо» бистрі фігури є цілковито ясні і чіткі, чи то в буйнім «форте»,

чи в найтихшім «піано». Такі прикмети може хор, природно, добути собі лиш шляхом довгої муштри. П. Кошиць, дірігент цього співочого т-ва, тримає своїх людей кожної хвилини в руках; вони слідкують за його рухами, котрі з найбільшою ясністю, так би мовити, малюють кожний, навіть найменчий відтінок звуку. Зв'язок між провідником та його співаками виступає тут в ідеальній формі. Він полекшується ще тим, що все співається на пам'ять, так що співаки всю свою увагу можуть присвятити керовникові. Це уможливорює також слав'янську ритмику співів.

На другім концерті з такою самою силою як на першій, цікавило нас не тільки як, але також що. Утоми і байдужности, яка часто наступає на вокальних концертах, коли нема інструментальної переміни, не почулось ні крихітки на українській концертній. І це тим дивніше, що багато пісень подібні до себе. Неможливо займатись тут поодинокими піснями вже тому, що не було властивого тексту, який би тоді був зрозумілий, як би зналось українську мову. Зачисляємо також другий концерт до найцікавіших музикальних переживань. Шкода тільки, що вони так рідкі!

TAGES ANZEIGER, 23/X/1919, Zurich.

...Майстерність, з якою цей високо-визначний дірігент, п. Кошиць, тримає свій хор в руках на зразок майстерно трактованого, його найнепомітнішому рухові підлеглого пишного струменту, є недосяжним. Щоб дійти такої точности та певности, треба було, щоб поперед було потрачено силу підготовчої роботи, — инакше мусіли б ми вірити в чудо. Однолино виступає ціла голосова гамма від підземелля басів геть аж до найвищих сопран. Бездоганною є також чистота інтонації, знаменитими — ритмика, та гарно степенована дінаміка. Всі відтінки в припливі і відпливі сили, від ледве-чутних, зникаючих «піаніссімо» до енергійно вибухаючих «фортіссімо», були випрацьовані з найбільшою точністю. Хоч ми тут і маємо діло з народними піснями, але їх склад та гармонія такі тяжкі та складні, що вони дають найвищу аттестацію музичній культурі України. Де тут границя межи натурою та мистецтвом? Не знаючи мови, не дивлючись на пояснення в про-

грамі, тяжко схопити точний зміст цих пісень. Вони маніфестують чужу нам душу, про глибочінь якої ми можемо лиш догадуватись, та не охоплюємо її вислову.

LA FEUILLE, 23/X/1919, Genève.

Ми відчули дійсну насолоду слухаючи український хор... він часами робить вражіння органів, а іноді оркестру. Не можемо повторити досить часто і досить енергійно, наскільки ефекти, що Кошиць видобуває їх з свого хору, чудові. Ми жалкуємо, що це був останній концерт і бажаємо, щоб п. Кошиць повернувся до Женеви. Успіх, що він мав у нас, повинен був би його до цього заохотити.

Д. Роже.

LA TRIBUNE DE GENEVE, 23/X/1919, Genève.

Годиться подивляти Український Національний Хор і його геніального дірігента, пана Кошиця. Вчорашній концерт задовольнив найбільш суворих критиків.

... Не дивлючись на те, що програма складалася з 15 номерів, не було ані одного моменту монотонного.

Український хор полишить у нас глибоке вражіння майстерности, життєвості та музичности; і народ, що є в стані дати таку маніфестацію мистецтва, в дійсности заслуговує найбільшого зацікавлення з нашого боку.

LA TRIBUNE DE GENEVE, 14/X/1919, Genève.

... Колядки, веснянки були нагороджені гарячими оплесками, але найбільше успіху мали пісні народні, згармонізовані Лисенком, Кошицем та Леонтовичем, між инчими пісень, що зветься «На вулиці скрипка грає», яка була бучно викликана на «бісс». Цей хор, в котрім не губиться ані однісенький голос, володіє могутньою звучністю, що часами нагадує якісь кольосальні органи. П. Кошиць провадить ним з незвичайною майстерністю.

JOURNAL DE GENEVE, 15/VII 1919, Genève.

...То були де-котрі з тих творів, на які Україна особливо багата: українська капела нам дала нагоду почути їх, і її успіх був величезний...

...Загально кажучи, можна зауважити, що зовсім неподібно до пісень північних народів, з їх ностальгичними тенденціями, пісні України відбивають в своїх енергійних ритмах та в натурі своїх мелодій цвітуче здоров'я та переконаний оптимізм; чується воля народу, що хоче бути свободним та його віра в його власну будучність. Отсі то характеристичні прикмети і були досконало висловлені шляхом таких прекрасних інтерпретацій української капели...

LA FEUILLE, 14/X/1919, Genève.

Чудова незабутня вечірка українського фольклору. Голоси — незвичайно гарні, особливо в «піаніссімо»; дірігент, п. Кошиць, тримає свій хór всевладно в своїх руках і вміє видобути з нього все, що йому хочеться. Він дірігує, так би мовити, віддаючися міміці, яка втілює характер данного співу, але він ніколи не перебільшує і таким чином уникає смішного...

Д. Роже.

GAZETTE DE LAUSANNE, N 2887.

В середу концерт Української Капелі заповнив залю Народного Дому. Хор, зложений з восьмидесяти співаків, жінок і чоловіків, робить вражіння таке, як колиб у нас складався що найменше з двохсот. Я думаю, що це є завдяки чудовим голсам а почасти завдяки подиву гідній дисципліні, яку утримує немов граючись п. Кошиць. Це дисципліна фізична і моральна, дисципліна органів і самих співаків; жаден з них не старається «солювати» кожний співає з цілої душі те, що до нього належить, але тільки те.

Майже гвалтовна прецизія атакування, точне утримання тону, гнучкість і ріжноманітність тонів і темпо, які так часто міняються, — всякі нюанси з «фортіссімо» до найгіднішого «піаніссімо»; часом навіть спів при замкнених устах, який у них виходить, як струнний оркестр глухо граний; ріжноманітність голосових тембрів, з яких керовник уміє викликати подиву гід-

ні звуки; сама музика часом жвава, майже дика, то знов лагідна, пестлива і містична, ті славянські гармонії, ті ритми, так енергійно скандовані, оговорчивий а то й загадковий характер текстів, які лишають більш здогадів, ніж кажуть, це все підносило красу концерту, повторення якого живо бажаємо для Лозанни.

Не знаю, що підкреслити з численних пісень, колядки, веснянки, чи «Верховину», чи «На улиці скрипка грає», чи надзвичайну «Васану», тріпочучі «Черевички», чи може цю дивну, підсказуючу пісню «Ой пряду, пряду». Всі вони роблять велике враження і показують музику, нам цілковито невідому, таку глибоко народню а так високо артистичну.

BASLER VOLKSBLATT, 30/X 1919.

Ми уже утішилися, що Українська національна Капеля, це величаве, небувале до тепер хорове товариство дало на загальне бажання другий концерт, і ми мали рідку радість — послухати ще раз тих вибраних голосів. І в тій програмі не було кінця дивуванню і подивові: все, що хор співав, носило на собі признаку найвищої звершености! Нас просто заскочив голосовий матеріял, і звукова повнота була так могутня, що доводилося все глядіти, чи нема дійсно більше учасників хору, ніж начислено з початку. «Піано» звучить, як би співала половина хору, при «піаніссімо» здається, що чується притишений кuartет солістів. А між тим лежить богата скаля динамічних тінювань, які можна очекувати від оркестри, однак у хорах це є остання виїмка. Подивляємо щиро і з одушевленням цю виїмку. Провідник цього надзвичайного хору, пан Кошиць, є не тільки знаменитим дірігентом, але він мусить також мати велике технічне знання; це доказує кожний такт, який він велить співати. Яке чудесне «легато», яке «кресчендо» і «декресчендо», яке чарівне замірання поодиноких акордів чи звуків. Це культура співу в найлучшій виданню. А як очаровує ухо знавця те, що хор, співаючи на пам'ять, «ігнорує» прямо з задивляючою самозрозумілістю всі гармонійні переходи і віддає з бездоганною чистотою найтяжкі інтервали. Останньою піснею «По опеньки ходила» показав хор знамениту музичну техніку, при чім треба пожаліти що не розуміємо українського тексту.

Франція.

CORRESPONDANCE HAVAS.

— 7/11 1919. Париж.

Концерт Українського Хору, який нам вчора довелося чути в залі Гаво, був таки справді одною з найбільш оригінальних та найбільш видатних подій на ґрунті мистецтва.

Під проводом пана Кошиця, що всевладно панує над своїм хором і знає як з тих восьмидесяти виконавців чоловіків та жінок дістати те, що йому бажається, був виконаний чудовий програм, що містив в собі колядки та народні пісні, більшість яких малюють природу та сцени з народнього життя.

Ці співи, що традиція релігійно зберегла їх аж до наших днів — часами поважні, часами смутні, або веселі, досягають найвищих верхів творчости в концертах хору.

Красна гармонія, дуже проста, але надзвичайно жвава в різних своїх частинах, завжди оригінальна, чарує й захоплює нас сміливістю та теплотою свого виконання.

Голоси на рідкість чисті і гнучкі. Кришталево-небесні сопрана спочивають на глибоких величніх басах, котрі не раз заходять аж до контр-октави і розпросторюються в нечуване звукове багатство.

Умілість та слух'яність співаків просто надзвичайні. Вокальні атаки відбуваються з точністю й акуратністю, якої й не снилося нашим найбільш відомим хорам.

Пан Кошиць, що дірігує своїми артистами так наче справжнім голосовим оркестром, уміє видобути з нього найнесподівані чудеса живої музики, бадьорі та грізні, або ніжні та леліючі, або мистичні.

Ці чудові співи чітко відбивають в собі голос і душу українського народу, могутнього в своїй простоті і ніжного в його меланхолії.

Між номерами, що дістали найбільше оплесків зазначимо: «Ой пряду, пряду» Леонтовича, та «Черевички» Лисенка, речі які хор викликав на «бісс».

Побажаємо найбільшого успіху Українському Національному хорові в його подорожі по Італії, Англії та Америці.

Побажаємо також щоб він як найскорше повернувся до нас.

LA PETITE GIRONDE, № 17.305.

У вівторок ввечері, в Олімпії, ця поважна група співаків та співачок дала нам нагоду почути твори, в котрих виявляються щира одвертість, мальовнича буйність, а часом ще і замаскований юмор українських композиторів. Всі слухали з захопленням повним подиву і здивування цю серію співів «а капела», виконаних в надзвичайний спосіб.

Голоси красні, особливо голоси чоловічі, що з них де-котрі посідають звучність органів; точність їх надзвичайна.

Провідник цієї напричуд слухняної, але добровільно слухняної фаланги, пан Кошиць видобуває з неї всі можливі відтінки і всі, які хоче ефекти. Як справжній віртуоз грає він на цій клавіатурі голосів, і його провід що нагадує чари гіпнотизера, був одною з ненайменших принад цієї прекрасної і на диво рідкої маніфестації мистецтва.

NEW-YORK HERALD, 9/XII 1919. Paris.

В релігійних та народніх піснях, в яких провідник цього прекрасного голосового ансамблю пан Кошиць досягає незрівняної музичної поліхромії, викликає подив різноманітність відмінків, що провідник видобуває з своїх виконавців; він витягає з них (їх є сорок п'ять чоловіка та двадцять п'ять жінок) звуки, що досягають чудесного; він одбиває не міру, а нюанси і це робе руками, пальцями, всім своїм тілом.

В цьому програмі особливо сподобалася нам лехко-смутна грація мотивів, їх дуже характеристичний орієнталізм а також, подекуди, вибухи щирої веселости, особливо в «Щедрику», пісні, що починається з раптового наступу, і в якій ефекти дійсно надзвичайного гумору добуваються шляхом простої градації

голосів. Успіх українського хору та його провідника було видно з оплесків що вибухали наново й наново вздовж цілого вечора.

Луї Шнейдер.

LE NOUVELLISTE, 9/XI, 1919.

Ще ніякий хór, ні французький ні чужеземний, не дав нам нічого подібного... Ці 85 виконавців співають з таким ансамблем, з тою кольоритністю голоса, що слухач часто впадає в ілюзію наче б то він чує оркестр. Деколи співає один виконавець, а решта хору акомпанує йому глухим гудінням, але гудінням настільки виразним, що здається, воно походить від вібрації віолончелі в руках артиста. В кожному разі вражіння у слухача є чарівне і не знаєш чим більше захоплюватися, чи чистотою і прозорістю жіночих голосів, чи повнотою басів, таких глибоких що часами здається ніби то їх ноти виходять з труби органів.

Потім співалося релігійні співи поважні та гідні як наші церковні співи; колядки наївні і гармоничні та народні пісні, в котрих слав'янська мистична душа висловлює себе в звуках повних раптових, а часом безконечно ніжних контрастів.

Числена публіка присутня на цьому першому концерті виявила своє захоплення і свій подив частими і довгими оплесками.

Вона зробила справжню овацію артистичному провідникові панові Кошицю, який керує хором з безперечним авторітетом і в своїй міміці відбиває з безконечною виразністю почуття, що їх висловлюють гармоничні голоси цих 84 українських співаків.

LE TEMPS, 9/XI, 1919.

В залі Гаво, під проводом пана Кошиця, виступив Український Національний Хор. Це було чисте одкровення. Рідко хто співав Марсельезу з більшим запалом, з такою пошаною і з таким еластичним та досконалим ансамблем. Баси українського хору звертають на себе особливу увагу; їх сильний характер

виступає особливо виразно тоді як часом протягом кількох тактів вони витягають глибокі ноти релігійних та народніх пісень. Публика горяче привитала цю прекрасну демонстрацію мистецтва.

LA DEPECHE, 23/XI, 1919.

Признаю своє безсилля висловити ті почуття, що я пережив під час цих двох концертів, які були для мене годинами найчистішої насолоди. Щоб уявити собі ці почуття — треба було чути цей надзвичайний вокальний оркестр слав'ян, вроджений музичний смак котрих був нам представлений в формі удосконаленій надзвичайною культурою.

З самих перших акордів губишся і не знаєш де ти: забуваєш мізерну залю і уявляєш собі, що ти в якомсь священнім храмі, в котрім відбувається чудовий ритуал вічної Краси. Зникають співаки, построєні рядами під проводом свого шефа; перед нами жреці та білі жриці релігії, повної екстазу, захоплені вірою і благочестиво схилені перед чарівником деміургом, що кидає і передає свій внутрішній огонь красномовними домінуючими рухами улесливими, то трагічними, сердитими, то благаючими. Бо в слухача залишається ясне вражіння, що цей геніальний шеф творить свій твір, покликає його до життя в ту саму хвилю, як він ним керує. Здається, що він дійсно грає на чудовім людським інструменті, шістьдесят сердець і шістьдесят мозків котрого стоять з його мозком і його серцем в телепатичнім і таємничім зв'язку.

Але також що за дисципліна! І що за покірність Ідеї, котру наче чуєш, що вона ширяє над цими незрівнянними виконавцями! Що ж до виконання — яка немилосердна точність! Що за чистота! Які н'юанси, та яка прецизія! А ні одної тобі зачіпки в найбільш ризикованих ритмах! А ні найменшого тобі вагання в найскладніших інфлексіях! І також яка рівновага, яка досконала цільність! Ні один голос, ні один тон не виділяється від других; а ні тіні нерівності в регистрі; все зливається в єдиному акорді, який часом дає ілюзію ідеально гармонійних органів глибокої педалі.... Я зауважив, як то не помиляюсь, парадоксальний контр сі бемоль «грав» тридцяти двох стоп.

Програми цих двох концертів складались з пісень народніх, релігійних та колядок з українського фольклору, котрого первісну простоту учні Лисенка уквічали спритними контра-пунктами і незрівняно багатими протиставленнями.

Кажуть, що поміж слав'янських народів українці своїм темпераментом найбільш наближаються до нас, тай справді, річі, що чули ми вчора й позавчора, не мають і сліду тої роспуки і того «*goût de cendre*» (присмаку попілу), що має їх московська мелопея; в них навпаки чується характеристичний юмор і оптимизм та делікатна фантазія, що раз-по-раз викликала у мене образ премилых композицій наших власних музик шістнадцятого столітя.

Кошиць і його дивовижні співаки були прийняті бучно. Публіка їх викликала без кінця і раз-по-раз переривали їх тріумфальними оваціями. Не раз можна було побачити добрі сльози зворушення і радості, — я їх бачив в багатьох очах через призму своїх власних.

Жорж П'єрфіт.

LE TELEGRAMME, 23/II, 1919.

..... Я писав уже про глибоке артистичне зворушення що я пережив на цім концерті. Цим разом я хочу спинитися докладніше на моїх вражіннях.

Український хор виділяється з усього, що ми досі чули природою своїх голосів, артистичністю виконання та якістю своєї музики.

Тон голосів є характеристичний, особливо чудових високих, який виступає різко майже хижо у вислові народньої веселости, доходячи поволі в релігійних співах до найбільш мистичної м'яккости. Але більше всього і над усе роблять вражіння басы. Це справжні звуки органів з педалями. Всі напевно пам'ятають ще тулузанця Лабаду, що продовж кількох літ був славою і гордістю всіх хорів Капітоля. Як бувало перед фортеп'яном запитували його аж куди може він зайти своїм голосом, то він гордо відповідав: «аж до дерева фортеп'яно». Мені здається, що українці заходять ще далше. Для них поважні «контр — до» є жартом, і в їх піснях я ясно зауважив педалью «контр ля бемоль» (три лінії нижче в ключі «фа»).

Хтось мені оповідав, що де які з цих спеціалістів «пре-їсподньої» плакають свою бездонність тим, що хрумають по-кроплену горілкою сіль вмочаючи від часу-до-часу свої ноги в заморожену воду.

Я зраджую цей рецепт нашим басам, не настоюче однак занадто на тім, щоб вони його дійсно вживали. Бо ж в яким стані будуть їх голосові органи після такого режиму!

Як би там не було, присутність таких «труб» дає можливість досягти надзвичайних музичних ефектів.

«Почаївська Божа Матір» в супроводі гудіння закритими губами робить абсолютне вражіння струного оркестру.

COMEDIA, 23/III, 1922.

Український хор знову завитав до нас, цей раз на страстний тиждень і дав нам концерт релігійних пісень.

Чарівно рухлива пісня «Пісня Ангела Хранителя», останній куплет якої був повторений на жадання публіки; «Пісня Страстей» з ніжним «Алілуя»; «Пісня Св. Миколи», «Св. Варвари», «пісня про смерть Христа» така зворушуюча у відповідях св. Петра та св. Павла, що кожний по черзі не сміють сказати Марії страшну правду; пісня про «Страшний Суд», в котрій голоси жінок голосно виливають свої скарги над розбуханою масою хору, що в кінці кінців їх заливає; пасторальна пісня про Іордан; і нарешті ціла низка тріумфальних колядок.

Обернений плечима до публіки професор Кошиць частинно заслонює полами свого чорного фрака веселі кольори стьожок, намист, жупанів, корсеток та зелених і червоних спідниць, що маком процвітають на тлі малинової завіси. Він ростинає повітря своїми ритмичними руками, моделює звук в просторі, і на невидній клавіатурі керує цими людськими органами, що посідають всіми тонами від 32 стоп, поважний сі бемоль котрих ще тягнеться аж після остатнього акорду. Як вибухають оплески — Кошиць вклоняється, вклоняються на поданий знак і його співаки, а коли-не-коли з групи виступає козарлюга, щоб прийняти заслужену нагороду за своє виразне соло, в котрім з селянською охайністю він окреслив кожний звук.

LA SOIREE.

З України завітав до нас людський оркестр, чудові інструменти якого надзвичайно портативні. Ось елегантна розв'язка, щоб не платити податків... «як ти не хочеш платити податків — ховай твій фортеп'ян», — каже пісня.

Що податок загрожує поширитись на скрипки, на віолончелі, на баси і на тромбони, професор Кошиць задумав замінити ці інструменти людськими голосами і згрупувати їх відповідно до їх регістру так, як групується скло або металічні пластинки різних розмірів.

Вражіння дивовижне. Часами хор підноситься до величавості органів.

Хвилинами видається, що Кошиць на них грає.

Це справжній вечір Великого Посту: чинний, зворушливий, повний захоплюючого ліризму. Слухач впірнає в атмосферу містики.

В церкві оплесків не буває, але тут вони вибухають після кожного номера програму.

В програмі стоять: «пісня про Воскресеніє», «св. Микола», «Ангел Хранитель», «Страшний Суд» та інші. Видається, що велика зала театру Шан Єлізе раптом перетворилася в храм.

Якось дивно що там, в горі, органи (оті другі) мовчать.

Під час перервів досить мішана юрба «вірних» проходиться чинно. Пан Жан Періріє говорить з захопленням про ці гарячі і так знаменито поставлені голоси. Пані Айседора Дункан серед групи кількох молодих людей сьогодні одягнута елегантною парижанкою, що дивує «неофітів».

Атмосфера інтимна й сімпатична. Діректор Жак Еберто стискає руки приятелям. Тут всі ті, що не пішли до «Літучої Миші»... Це також Росія... Росія вчорашнього дня.

Багато москалів, малоросів, українців; зворушені слухають вони звуки, що так багато викликають в уяві.

Квартал Гобеленів і бульвару Порт-Роаль дав багато слухачів. В коридорах чуєте цю слав'янську мову, що стає такою солодкою як до неї припасується музика.

Що ж до цих співів, то всі ті, хто перед війною перебували по пансіонах Женеви та Лозани, знають їх носталгічну

красу. Коли там і не були ці на причуд здісціплені хори,— то всеж таки то були ті самі ритми, буйні або протяжні...

Пригадую собі одного молодого нигілістичного лідера, що з запалом день у день працював на підготовку «Великого Вечора» та що, як находив простій вечір, сідав за фортеп'яно і співав нам, своїм приємним голосом, очих «Ангелів Хранителів», ці Колядки... Минулося...

LE CABLOGRAMME, 30/III, 1921.

...«І щоб дійти до найкращого наслідку, нехай проф. Де-Ранс (діріжер новозаснованого франц. хорового Т-ва) піде кожний раз, як то йому буде можливе, в купі з головними членами свого товариства, послухати чудового українського хору, що викликає фурор в театрі Шан Елізе у пана Еберто. Там вони зрозуміють досконалість до якої можуть дійти хоральні маси, як ними керує такий шеф, як Кошиць і як вся їх думка є в тім, щоб іти за його проводом, п'ючи його поради під час репетицій і слідкуючи за його рухами, жестами, поглядом і найменшим з його рухів під час виконань на концертах, що всі відбуваються на пам'ять. Завдяки цьому шефові, ці артисти, якими опанував ритм, досягають вокального ансамблю такої єдності і такої повноти, що чогось кращого не можна собі уявити. В певні моменти вони нам дають таку ілюзію інструментальної звучності, що межує з неможливим. Часами нам здається, що ми чуємо стоголосі органи, аж тут раптом зачаровують вони нас тонами альтів, віолончелів, контрабасів, в той час, як ніжність дерева чарівно обхоплює нас, а блискавичний вибух міді переносить нас в якийсь надзвичайний новий героїчний світ. І це все з чіткістю наступів, чистотою і точністю, до яких ще приєднується абсолютно надзвичайне розуміння всіх стилів. О, ці «сфорцандо», за якими слідом «піанісімо субіто»; ці продовження глибоких басів, що тягнуть в звуковій субстанції, як далека луна; ці хилитання і рух сипучих пісків, розгніваних хвиль, заливаючих вод... А ці спадання згучності, ці «пердендозі» до безконечного, секрет котрих здебільшого невідомий багатьом прекрасним оркестрам.

Еге ж, професіонали і аматори, шефи і виконавці, співаки і просто публіка, ідіть слухайте українців і пана Кошиця і вчіться у них.

Ле Борн.

LE FIGARO. No 334.

Суботні та недільні концерти з участю українського національного хору були верхом завершености.

Цей хор був для нас одкровенієм. Він належить до річей найвищого порядку. Складаючись мало не з сотні осіб він подобає до колосальних органів, в котрих голоси жінок і тенорів складають три поставлених одна над одною клавіатури, багаті чистими та гнучкими тонами, а поважні голоси басів систему педалів спосібну до довгих й глибоких закінчень.

Шеф цього хору О. Кошиць править ним за допомогою ледве помітних рухів руки, пальців і очей. Коли випадково його руки грізно підносяться вгору, то це для того щоб підкреслити спеціальний ефект «форте». Ньюанси, що чергуються між «піано» і надзвичайними «рінфорцандо» вражають своєю безмежною різноманітністю.

L'HUMANITE, 23/III, 1921.

Я не знаю, хто ці чоловіки і жінки і звідкіль вони; я не знаю, чи вони уже поставали комедіянтами, як ті мужики, що їх показуть у столиці; я не знаю, чи вони відчують те, що в них живе тоді, як вони співають.

Але що я знаю, то це те, що в грудях цих кількох десятків емігрантів живе бог, котрий не є лише богом музики, а є небом, деревами, водами, вітром їх рідної країни; і ці чоловіки та жінки, в їх різнобарвних і гармонійних одягах скупчені, колоритні і чисті як грядка азалій. Я не знаю чи вони є то, що називають гарним і симпатичним; але вони належать до тих, що ви мусити обернутися, як пройдуть вони мимо вас по дорозі.

Оце і є то те «велике», що в цих співах сумних і ніжних і одночасно дотепних (з юмором, захованим під зморшками і

нашого селянина), що так пориває нас за серце, дужче і сильніше, ніж всі парижські драми, навіть ті з них, що найкраще змайстровані.

Тут сам народ висловлює себе. Це так наче б він промовляв до нашого народу.

Та — ба! Це чисте джерело дзюрчить тут для багатів; за мною якийсь ідіот, — тоб то чоловік безперечно дуже інтелігентний, компетентний і таке інше.

Одже цей ідіот поясняв свій розмальований, завішаний перлами і позіхаючий жінці, що булoб далеко більше забавно, якби теми були більше різноманітні та як би було лиш три або чотири номери. Видко, що тисячолітні страждання, радощі і надії цілого народу не забавляють королів нашої республіки. Як сумно, в наші часи, коли і дух і тіло перебувають в рабстві у грошей, вічно бачити нарід, що дошукується свого мистецтва і мистецтво, що все шукає своєї справжньої публіки, та що вони ніколи не можуть зустрінутись.

Марсель Мартіне.

LA PRESSE, 23/III, 1921.

... Все вже було сказано про ці «людські органи» під проводом професора Кошиця. Ці панове, що не можуть вичерпати нашого подиву, уже вичерпали всі наші похвали.

Іх мистецтво виступило цим разом в церковному співі. Цей шеф-чарівник замісив, розмішав і витягнув гармонійну субстанцію, як еластичне тісто. Сопрана заносяться геть-геть в гору, що аж здається, що ще мент і вони зірвуться; баси гудуть і сердито ревуть. Глухе гудіння особливо знамените. Органи тай годі, — дійсно, нема иньшого порівняння.....

Як завше репертуар українського хору чудовий. Він увесь так і пахне сільським натхненням, таким щирим і таким простим і в котрім співає природна душа цілого народу.

L'HOMME LIBRE, 26/III, 1921.

На нашу велику радість Український Національний Хор знову до нас повернувся. Також і на нашу найбільшу ганьбу з різних поглядів, і насамперед тому, що музичний храм, збу-

•

дований на авеню Монтень, на жаль не був такий повний уважних слухачів, як то належалося б, маючи на увазі надзвичайність концертів. Нічого більше досконалого не можна було б почути, як цю групу людських голосів так піданих окові й жестові того, хто нею керує.

Рідко що могло б зробити більшу приємність як ці гармонійні звуки органів, коли слухаєш їх заплущивши очі та чуєш як вони линуць та поволі губляться. Єдиним джерелом, з якого українці беруть свої поетичні сюжети, та з котрих вони складають свої програми, є безкрайній репертуар їх цікавого фольклору. Занотуймо особливо з їх останніх концертів дуже цікаву «Почаївську», аранжовану Леонтовичем, в котрій гомін хористів акомпанує бездоганному й вражаючому солістові; «Страшний Суд», в котрім хор чергується з басовим тріо, а також цілу низку колядок та щедрівок розкішної простоти та повних поезії й гармонії.

Жорж Лінер.

L'EUROPE NOUVELLE, 29/XI, 1919.

Я уже оповідав про успіх московської «Ізби» в театрі Шан Єлізе. Наскільки більшою приємністю оповім я вам сьогодні про успіх чисто музикальний, який завоював собі в залі Гаво Український Національний Хор під проводом пана О. Кошиця. Мушу признатися, що, в своєму роді, це щось найбільш надзвичайне що мені в моєму житті доводилося чути.

Ті, що ще не забули статтю, що я в минулому сезоні посвятив чеським учителям, пригадають собі, до якої міри ці співаки викликали мій ентузіазм, та причини, через які цей ентузіазм був такий великий. Надзвичайні прикмети, що визначали цих подиву гідних співаків, я знайшов ще зміцненими в хорі українському. Не можу сказати щоб голоси, що складають цей останній були кращі. Навпаки, як чуєш їх кожний зокрема, то видаються вони вам майже нічого не вартими як от, наприклад, голоси кількох солісток з мішаного хору.

Але в ансамблі голоси так зливаються один з одним, що ці хиби зникають. Чується, що артисти процюють з любов'ю, що так як піаністи, що день в день вигравають свої гами,

вони методично працюють над своїми голосами, ідучи в своїй совістності аж до витягання звуків окремо кожною групою й до повторювання кожного ранку всіх трудних міст в чергових піснях. Що ж тут дивного, що вони співають ці пісні з такою небувалою досконалістю ритму, нюансів та точности. Справедливим буде додати, що ця перфектність в великій мірі завдячує цьому дивовижному шефові, котрий передає їм свою волю своїми гнучкими руками, пальцями, ліктями, головою і всією своєю постатю. Ми знаємо інших шефів оркестрів, що також стараються виявити зовнішніми рухами своє керування і які для цього користуються часто жестами дійсно сміхотворними. Але гляючи на них зразу бачиш, що ці жести вивчені були перед зеркалом та що призначені вони більш для публіки, ніж для виконавців. Тим часом рухи, котрими користується Кошиць, роблять таке вражіння, як наче виходили б вони з самого твору й були необхідними до його інтерпретації. Через те і передає він тим, що стоять під його проводом священний вогонь, що горить в його грудях і що є, так би мовити, душею далекої батьківщини. Цей сімфонічний хор до певної міри здійснює всі ефекти оркестру з його звуками міді, атакуючі теми контрабаса, гудіння басів, «піцікаті» скрипок, акомпанюючі їх милування флейт та кларнетів, та навіть гугнявлення го-боїв, або тремольо цимбалів.....

Бачим, що ці виконавці не мають звички дивитися на годинник під час репетицій, або питати себе чи їх професійна спілка дозволить їм співати більше умовного часу.

Гай-гай! Годі сподіватися, щоб у нас настали такі часи.

Фернанд Ле Борн.

L'ECLAIREUR DE NICE, 29/XI, 1919.

Концерт Українського Хору був надзвичайно цікавим і з багатьох поглядів оригінальним.

Всі нюанси народньої і релігійної музики, всі інтонації виконуються тут з перфектною точністю, вірністю і гнучкістю за допомогою самих лише вокальних ресурсів 80 виконавців.

Виховання, я хотів сказати муштра (наскільки результат є перфектний), цього хорального ансамблю, доведена до

найвищої точки: нема нічого кращого, як чути щирість атак, ніжність «мецо - воче», то охоплюючу силу «форте».

Що до атак з закритими губами, то вони дають дійсно ілюзію струн.

Під проводом Кошиця Український Хор є в дійсності нічим иньшим, як великими одухотвореними органами, що живуть і проміняться всіма барвами. Голоси, що їх складають всі доброї якості, сопрана може трошки різкі, але молоді й енергичні. Баси просто дивують своєю могутністю.

LE PETIT NIÇOIS, 29/XI, 1919.

..... Вільні від шкільних методів, ізольовані від усякого чужого впливу, вони будують дійсно національне мистецтво.

Знати походження цієї музики, це—повернутися знову до землі, до голосу народу й натури (природи), і це «Казіно» нам дало можливість зробити. Крім приємності слухання, укр. хор має високе артистичне значіння. Чудове виконання цих народніх пісень з таким несподіваним смаком, ці колядки розбавлені в мелопеї і підтримані органами басів, одвертість атак, перфектне виконання всіх частин, тонка мережка пасажів н'юансів, захоплювали публіку та присутніх знавців, і виявилися бурним «браво» виконавцям і їхньому видатному шефові Кошицю.

Марсель Бесє.

LE NOUVELLISTE, 4/XII, 1919.

«Неможна нічого кращого почути». Ось яким термином більшість присутніх виявляла своє вражіння вчора у вечері після виходу з Великого театру, і що торкається мене — я є здатний до того, щоб підписатися під цим присудом. Ми мали одкровення нового світу музичної красоти...

..... Абсолютно бездоганне виконання яскраво виявляло — потрібно признатись — музичні сторінки, де головна тема розвивається під найрізнішими і різноманітними формами.

Цікаві народні пісні, одні милі й веселі, другі зворушливі й меланхолійні. Пісня танців і козацькі пісні закінчили концерт в чудовий спосіб й викликали бурю овацій.

LE RHONE, 4/XII, 1919.

.....Що абсолютно знамените так це перфектне виконання цих наївних та милих піс.

Кошиць, діректор хору, одержує од цих 80 виконавців, надзвичайні н'юанси, чуєш по черзі ніжні звуки струнного квартету, величні звуки органів, шелестіння лісу, або відляски в горах.

Г. Гай.

LE CRAPOUILLOT, 1/II, 1921.

О, моя жадібна душе, наповниись радістю! З глибини Вічності голос янгола, подібний золотій стрілі, розсік ефирні простори.

Так прочанин, через море піску, побачивши блискучу святиню, забуває про в муках пройдений тяжкий шлях.

Слід якоїсь епохи, якогось зникнувшого мистецтва...

Мов через розписані шкла я бачу дивні, чужі небеса, візантійські бані, та мінарети, розкішно розмальовані золотом...

Яскраві й різноманітні національні костюми хористів піднімають це вражіння.

Уявіть собі хор, в якому останнє сопрано й останній бас співають як струменти інстинктивно маючи стиль Іоахима. Де всі сліпо підлягають найнепомітнішому рухові їхнього шефа і це при найбільш вражаючій нерухомості. Уявіть собі, що цей шеф був би найнеймовірнішим магнетизером і що він посідає вірою й найбільшою любов'ю до релігії, що зветься музикою.

І тоді б ви були ще далекі від того, що уявляє з себе український хор та його незрівняний шеф Кошиць.

Я відмовляюсь описати абсолютну досконалість їхньої техніки, цих *crescendo*, *diminendo*, *piano*, *subito* і цих дихань, подібних до величезних органів.

Цей голос тенора, який вознісся й буяє мов архангел понад хором, який своє екстазоване захоплення виявляє акомпаніментом із замкненими губами.

Голоси басів страшні й триумфальні, наче пануючі над поверженими й заляканими товпами в часи Останнього Суду. Величність! Голоси жінок — нечуваної чистоти, майже дитячі.

Досконалість невимовна; одна-єдина уява можлива: небеса одверті і ми присутні ангельському блаженству.

Слів мені бракує. Музика написана чистою любов'ю й сльозами. Божественність в цій серафичній простоті. Стиль чистий і стрункий як рапіра (шпага); орган, для якого людська душа перетворюється в храм. Пісні сону й екстазу. О, ці тони терцій і ангельських голосів, довгих, чистих, безконечних...

О, моя віднайдена вітчизно!... О, раю, відчини твої двері й прийми наші радісні й перероджені душі.....

І все це в більшій частині не є що иньше, як народні пісні, виконані народними співаками!

Люсьєн Менсьо.

LE TEMPS, 1/II, 1921.

Український хор є чудовий... Він посідає в досконалости найбільшу якість виконання та виртуозности. Він зєднує силу з ніжністю; в одних місцях повнота, цільність, обсяг звуку — чудові; в других місцях цей могутній хор досягає верхів тонкості й крайньої ніжності; неможна вживати нюансів з більшою гнучкістю й лехкістю та артистичним довершенням. Атаки мають щирість, силу й чудову єдність; ритм є не тільки бездоганної точности й чистоти, але він досягає надзвичайної утончености, жвавости й лехкості, які ставлять найбільші труднощі для виконання. Голоси рідкої якості; басы глибоких тонів як звуки органів; середні партії незрівняної солідности; інколи окремий співак виділяється з маси і потім загублюється, проспівавши одну строфу; складається вражіння, що кожний із усіх хористів може зробити також як він. Це дійсно безпорівняний ансамбль.

Виконані українським нац. хором речі — близькі до народного натхнення; це — колядки, селянські пісні, поезія й теми котрих — народні, в аранжуванні різних композиторів. Теми в більшості милі і дуже характерні.....

П'єр Лало.

LA LIBERTE, 23/III, 1921.

..... Їхні голоси чудової повноти, гнучкості й одностайности. Їхній шеф, О Кошиць, є надзвичайний магнетизер. То він

має вигляд кидати іскри з кінця своїх довгих напружених пальців; то, здається, він підбирає звуки, піднімає їх і заставляє їх розквічуватись. Він начерчує мистичні рухи і кінцем вказуючого пальця непомітно піднімає звуки, які загрожували впасти; він уміряє своєю долонею, він запалює своїм кулаком... Кажуть, що він носить звукові вібрації між своїми руками, їх окамінює, їх виточує, або їх розкидає. Я не думаю, що можна чекати чогось більш перфектного, більш н'юансованого. Чи це дійсно є українське народне мистецтво? Я вважаю, що народне мистецтво більш просте, менше дбайливо детальзоване. А може посідаючи таким чудовим струментом, Кошиць дозволяє собі йти на деяке перебільшування виртуозності?. Але потрібно зуміти!

REVUE THEATRALE HEBDOMADAIRE, 5/XII, 1919.

..... В дійсності мистецтво цих співаків доходить до довершення (досконалости). Вокальні атаки робляться з точністю й акуратністю абсолютно знаменито. Найменші н'юанси виконуються з гнучкістю неймовірною. Можна себе запитати чи цю певність інтонації, цю різноманітність вокальних тонів, цю надзвичайну тонкість «піаніссімо» можна вивчити, чи вони є даром природи?

Натура звука багато різниться від нашої; він має дивний характер, що певно походить од контрасту між дуже високих голосів сопрано й могутніх, величніх басів, які спускаються в нечувану глибину й складають багатство звуків, невідомих у нас. Ці басы, які йдуть до контроктави, щось безмежно оригінальне і їх розлеглість дає акорди найбільшої краси.

І якщо прекрасний результат є наслідком чудових голосів і перфектної дисципліни виконавців, скажемо зразу, що Кошиць, який ними дірігує, дійсно держить співаків у своїх виразних руках. Він одержує од них те, що хоче. Він орудує ними як справжнім вокальним оркестром. І цей шеф, який дірігує на-пам'ять і без палички, майже бавлячись — є великий артист

LE FIGARO, 1/I, 1920.

Що торкається українського хору під орудою Кошиця, то як висловити всю вартість цього надзвичайного хорального товариства? Гнучкість виконання, палкість, ніжність, могутність. Чудовий ансамбль — зв'язність, сполучення, що заставляє звучати ці 80 голосів як один музичний струмент; і між цими голосами кожний є чудового тону, кожний має найкращий тембр свого власного регістру од свіжості й текучести сопрано до могильних басів з їхнім глибоким, могутнім резонансом.

Adolphe BARCHOT.

LE MENESTREL, 19/XII, 1919.

Припинимося й признаймося, що ні одно хоральне виконання у нас не може рівнятися з тим, якому ми плескали. Це не тільки голоси дуже високої якості, ні — чудовість лежить в ансамблі, який виключає всяке порівняння й якому наш обов'язок віддати заслужену справедливість.

René BRANCOUR.

LE PETIT BLEU, 17/I, 1921.

..... Кошиць подає знак на атаку... Голоси прокидаються, дуже тихі, неначе здалека... Сопрано жінок вишивають чудові варіації на акомпаніменті голосів чоловіків з закритими губами які дають ілюзію співу незримої скрипки.

Потім, разу, по знаку шефа, вибухає буря чоловічих голосів, ураган гармонії розпросторюється по залі, заливає сопрано, єдині різкі ноти яких хвилинами вибираються на поверх розбурханої музичної стихії.

Все заспокоїлось знов... Людські віолончелі заставляють знову дріжати їхню квінту, глухо жагучу, до того менту, коли різкий жест шефа не запиняє все на замираючій ноті.

Це Укр. Хор нам проспівав «Страшний Суд». Тремтяча, захоплена заля вибухає оплесками. Пані в ложах, посхоплюючись з своїх міст, вигукують своє захоплення. Шість раз, положивши руки на серце, Кошиць появлявся на сцені. Всі були схвильовані цим гарячим прийомом Парижу.....

G. DAVIN DE CHAMPCLOS.

LA PATRIE, 16/I, 1921.

Цей хор є єдиний і чудовий. Це неуявимо, що людські голоси можуть дати таку звучність оркестру та органів. Дійсно тут з дивним мистецтвом, де відчувається авторитетне панування шефа та дотепність і терпіння раси, голос робиться струментальним. Можна також сказати, що ці пісні мають імітацію великого концерту природи, де все є змішано, переплетено в чудовій гармонії . . .

. Кошиць є чоловік надзвичайний: його пальці, руки, плечі, голова й ноги мімікують музику, якою він є одержимий. Він, подібний до шефа оркестру, який грає як чарівник разом, або один за другим, на всіх інструментах. Він грає всіми голосами. Він їх бере широким або зовсім непомітним жестом, їх розбуджує, їх спускає з ланцюгу, робе їх гнучкими, їх колише, усиплює, примушує їх бити водограєм або примушує їх вмирати. В цьому є іскра Божа!

Jean CATULLE-MENDES.

BONSOIR, 16/I, 1921.

Український хор робе єдине в світі вражіння не тільки тому, що він посідає чудовими голосами басів та тенорів, яких тільки можна було чути до цього часу, але також тому, що вони досягли нечулої досконалости. Вони співають «а капела» часами на ритм сумний, часами веселий. Ролью акомпаніменту виконують голоси басів. Можна сказати, що це невидимий оркестр... яким Кошиць дірігує без палички і тільки н'юансами свого обличчя...

LE PETIT JOURNAL, 17/I, 1921.

. Стиль чудовий; найменші н'юанси виконувались з точністю; дисципліна є така, що її бажано прищипити нашим театрам.

Шеф Кошиць не має «батона»; він проводить спів своїми руками, всім своїм тілом. Він «мімікує» речі, які співають; під кінець його зтомленість повинна бути великою, але якої слух'яности він досягає і якого знаменитого виконання!

Georges BOYER.

BONSOIR, 17/I, 1921.

..... Вони — живий доказ нечуваного мистецтва. Вони піднесли людський голос до симфонії. Це є незабутнє одкровення для всякого, хто є чулим до мистичних комбінацій гармонії.

В цьому хорі з'уміли подолати індивідум на користь гурту. Слух'яні як струни, як мідь або дерево оркестру під паличкою майстра, сопрана та тенори, баси та альти роз'єднують або злучають їхні тембри.

Це було зовсім нове переживання, яке було спосібним дати слухачам горделиву насолоду. Горделиву тому, що античний «гомо сум» та «нігіль гумана» не переставав пестити нашу чутливість і що вигляд цих згорблених під добровільним ярмом людей, слух'яних, і зв'язаних однією волею, є доказ вищої людяности і осягнення, добутого шляхом тисячелітніх зусиль.

Потрібно чути український хор, щоб пізнати до якої перфектності може досягти вокальне мистецтво. А ні одної тобі хиби, а ні одної тобі помилки. Голоси співають, підносяться, затихають, зливаються, змішуються або розходяться.

Раптом нота «соло» підноситься в гору чиста, невимовно ностальгічна. І навколо цієї виємкової ракети нарастає й розпросторюється гудіння хору.

Поліфонія реалізована простими засобами і з вільною певністю, які заморочують розум. Можна собі уявити, якої потрібно було роботи, щоб досягти таких наслідків.

Але ж як би ці люди не вбрали в себе всього музичного генія раси, то ніяка праця в світі не могла б нас так зворушити.

JOURNAL DES DEBATS, 19/I, 1921.

..... Народні пісні в виконанню Українського хору повні великих чар, кольорів, меланхолічної поезії. Вокальне виконання дивовижної досконалости; дисципліна цього хору настільки велика, що він робить вражіння оркестру, який підтримує виступи солістів, аттаки чудодійної точности.

Місцями можна смакувати н'юанси чудової делікатности. До цієї слухової насолоди мальовничі костюми додають насолоду ока.

Це один з найбільш цікавих спектаклів, що є тепер в Парижі.

Gustave TREJAVILLE.

LE GAULOIS, 18/11, 1921.

.....Нема нічого більш суцільного, більш дисциплінованого, як це товариство. Дві години хоральної музики можуть викликати нудьгу, але тут ці дві години здавалися за пів години...

.....П. Кошиць і його вокальний оркестр, басы якого мають звучність органу під склепіннями собору, виконали ці пісні з такою доскональністю нюансів, якої не можна собі уявити

Louis SCHNEIDER.

LE TEMPS, 21/I, 1921.

...Можна думати, що чуєш гігантські органи: голоси сопранів, альтів і тенорів, які складають клавіатуру гнучкої і прозорої звучности, тоді як поважні басы формують могутню педаль гармонійну довгим та глибоким фінальним тоном.

П. Кошиць дірігує непомітними рухами рук, пальців, очей. Перемішані н'юанси «піано» і «рінфорцандо» відмінюються до безмірности. Непомітний знак — невидимий для публіки — негайно виконується з нечуваною досконалістю. Непорівняного багатства український фольклор є найбільш різноманітний й містить в собі пісні від колядок до жартливих пісень.

L'AVENIR, 25/I, 1921.

Український хор закінчив своє у нас перебування в обставинах дійсного апофеозу. Він не тільки досяг своєї поважної мети, давши докази античної цивілізації України, багатой національним чудовим фольклором, що підтвержує високу культуру раси, — він дав більше, — приклад незвичайної досконалости.

Яка добровільна покірність спільній ідеї і яка відданість

мистецтву. Яка чудова інтерпретація, ріжноманітна до безмірності! Нюанси надзвичайної тонкості. Ніколи помилок ні в ритмі найбільш вигадливому, ні в найтрудніших вокальних змінах...

Вище за всього — це надзвичайний спадковий музичний смак, він є дійсно дивоглядний.

П. Кошиць є відповідний шеф цієї чудової фаланги. Вихований на школі Фелікса Мотля, він посідає вдачою особливої точності, гнучкості та авторітетності.

L'INTRANSIGEANT, 25/I, 1921.

Більше ніж торік український хор викликав у нас захоплення, майже ентузіазм і цьому нічого дивуватись. Скільки ми знаємо, — ніяке вокальне товариство не може мірятися ні багатством тембрів, ні досконалістю техніки з цим надзвичайним хором. Великі хори голандські, німецькі, або англійські не мають ні цього методу, ні цієї гнучкості

В нюансах вони досягають найвищих точок сили й кольору. Підтримані, згромаджені на басах, які розпросторюються далеко далше міри наших органів, вони складають об'єднання звуків, де протиставляються й гармонично ростоплюються всі реєстри, всі голосові зміни. І утворене вражіння є дивне й захоплює; щось таке — за раз наукове й стародавнє...

Gustave BRET.

COMEDIA, № 579.

Великі жреці мистецтва служать в Парижі ділу Краси...

...Які це інші люде, цілком відмінні від наших, оплаканих упавших духом! Яка в них велика й сильна віра! Подивляймо їх послух спільній ідеї і любов до мистецтва, якому вони служать, та ще з яким привязанням! В їхніх очах п. Кошиць не тільки дірігент, — він вроді бога, якому без слів покоряються всі. Ось чому він й осягає, чого хоче. Правда, що він накидає свою волю...

.....Вихований в школі Фелікса Мотля я найшов у пана Кошиця цей влєсливий і покоряючий жест, цю свободу в способі дірігування, цю трохи наївну добродушність, цю точність і гнучкість, це чарівництво, яке колись характеризувало того

великого німця, оборонця нашого Берліоза. Дірігуючи твір, Кошиць творить. Його інтерпретації далеко не стабілізовані колосальною роботою репетицій і міняються, так би сказати, до безмірности.

Його співаки, крім пасивного послухання, дають доказ вродженого музичного хисту. Голоси є гарні і певні. Настільки певні, що навіть в найдрібніших музичних н'юансах завжди лишаться абсолютно чистими. Ніколи помилок, ні в найбільш вередливих ритмах, ні в найсмілівійших вокальних змінах (інфлексіях).

Виконання українського хору є завжди бездоганне. Нічого там не бракує, навіть цих «імпондерабль», які, дякуючи впливу флюїдів, викликають промінювання і розбуджують зворушення.

Програм першого концерту складався з трьох кантів, шости колядок і шости народніх пісень. Якщо російська мелопея в дійсности виявляє безнадійність, національне українське мистецтво залишається завжди здоровим, повним іскрами веселости.

Фольклор цієї країни містить в собі, при великій простоті, — надзвичайно багаті контра-пункти та контр-сюжети. Композитори, учні Лисенка, підносячи ці додаткові теми, лиш продовжували діло удосконалювання та селекції інстинктивно зробленого самим народом.

Літературні тексти є розкішні. Вони переказують народні звичаї і часто бувають повні ніжного юмору та тонкої фантазії. Такими нам здавались «Черевички», «Ченчик», «По опеньки ходила», «Ой пряду, пряду», які справедливо заслужили одержаного ентузіавму.

Дві години співу «а капела» на чужій мові, які кінчаються чотирма повтореннями — це більше доказує, чим я зміг би зробити, характер надзвичайного успіху цього вечора.

Читає, який знає мій нахил критика і мою вдачу вічно недоволеного слухача, мабуть здивується, читаючи цю рецензію. Мені лехко виправдатись. Нехай аматори чистого мистецтва ідуть на слідуючі концерти, а потім скажуть мені, чи я є правий, чи ні.

Raymond CHARPENTIER.

L'EXPRESS DU MIDI, № 9812-9814.

Композитори позичили теми із фольклору їхньої країни і це дає їхнім творам дивну красу, це захоплює як гострі пахощі диких квіток. Свобода, ритм і міра, вживання образів, смак модуляції, різноманітність, виразне почуття, яке викликає враження то меланхолійне, то радісне — радости сильної, переповненої, — такі головні риси цих пісень.

... Виникає питання, як ця музична школа не була й доси відомою? Чи не була вона придушена вагою слави своїх московських побратимів...

Прихід між нас українців, симпатія та цікавість, що в нас вони до себе придбали, дякуючи своєму національному мистецтву, викликали у нас повне щирості побажання їм життя, свободи й процвітання цій країні, так гордій своїм минулим, такій жагучій і так вірачій в своє майбутнє.

Georges GUIRAUD.

LE SUD-EST, 26-I, 1921 — Lyon.

.....Цей хор посідає такою певністю, такою гнучкістю, такою виртуозністю, що в найжвавіших рухах, найчудніших ритмах і найтяжчих пасажах що до інтонації, даремно було б шукати найменшого вагання; голоси жіночі не є дуже високої якості, їх тембр є трохи металевий; але пропорція, як можна так висловитись, скомбінована так добре, що загальна звучність ансамблю є чудова.....

L'ACTION FRANÇAISE, 20/II, 1921 — Paris.

Не можна не висловити жалю з приводу від'їзду українського хору та його провідника пана Кошиця. Мені майже соромно признатися скільки раз я приходив їх слухати без обов'язку, а для своєї власної втіхи. Можна так добре співати, але краще — ніколи!

РАНОК, Серпень 1928 р. Париж.

Не можна згадати без хвилювання. Це було після війни. До підписання миру ми знали географічно велику Росію, як Німеччину, чи Австро-Угорщину. Війна закінчилась, народи,

існування яких ми нехтували, нарешті змогли використати період урядового **сантіменталізму**, щоб задекларувати свої права.

Через те ми бачимо в Парижі делегації економічні, фінансові, політичні. Тільки один народ, про якого ми безумовно найменше думали, якого ми найбільш нехтували, мав чулу думку послати нам те, що він мав найбільш чистого, найбільш зворушливого, частину своєї душі і певний доказ своєї стародавності: пісні свого народу, своїх співаків та хор, подібного якому ні в одній країні світу немає.

Признаємось, російські хори, які ми чули до того часу, давали нам утіху своїми костюмами, дзвінками голосами, своєрідністю постанов, але дійсні музиканти говорили про них, як про оригінальні капели, які не можна рівняти з відомими європейськими хорами.

Як було повідомлено про приїзд українського хору Кошиця із стома співаками, ми були під впливом всього руського і наше незнання країн Сходу наводило нас на думку, що ми почуємо звичайні пісні, до яких ми вже звикли

. Остовплення було загальним. Захоплення шалене: Ніколи за раз не чули такого ансамблю народніх пісень, такої техніки, такої хоральної музики!

Один вечір, краще ніж різні конференції та демонстрації, познайомив нас з душею українського народу. Що цікаво, тоді, як руські хори викликали у нас такі почуття, які викликає всяка екзотична музика, український хор, виявляючи свій слав'янський характер, одночасно мистецтвом своїх виключних н'юансів дивно наближував його до французького смаку . . .

Набільш вражало техніків музики не майстерство Кошиця, якого скоро клясували між виключними феноменами, — а голоси, які він згрупував. І тільки тоді ми довідались, що більшість басів, яких ми досі знали, були з України. І тако ж нам стало ясно, що дар пісні українського народу був тим, чим він може бути найбільш гордим.

Тоді як критики повсюди повторювали, що український хор не тільки найкращий, але що він має надзвичайну репертіцію людських голосів, найбільш цивілізовану, найбільш наукову, ніж

де инде, що він посідає найкращий репертуар народніх пісень та пісні фольклору, яких тільки знали до сього часу, — вмішався доляр...*)

І тепер, щоб розважати себе вечорами, нам залишились на жаль тільки фальшиві балабайки та негритянський чарльстон!

Раймонд Шапюї.

В засіданню французької Палати Депутатів 7-го Грудня 1928 року розглядалось питання про субсидію театрам «Комеді Франсе» і «Опера Комік». Депутат Саллес, говоряче про занепад мистецтва в театрах з субсидією, посилається на інтерв'ю Ігоря Стравінського (в «Журналь де Женев»), який заявив, що є тільки дві музикальні нації на світі — це Італійці і Слов'яне. Про музикальність Італійців писав ще А. Мюссе, а що торкається Слов'ян, то треба було тільки послухати в Опері («Опера Комік») Український Хор, щоб це не підлягало сумніву.

„Comœdia“, 17 I 1921, Paris.

*) Хор вїїхав до Америки.

Бельгія.

L'INDEPENDANT BELGE, 16/III, 1920.

... Не можна не слухати цього товариства співаків, у яких дисципліна, гнучкість виконання, дивна ритмічна точність, нечуване плекання нюансів і вимови доходять до чудесного. Пан Олександр Кошиць, шеф цієї надзвичайної фаланги, є музика першої кляси, його провід має власність й авторитет. Ріжноманітним і вільним рухом своїх рук він досягає у своїх співаків великої експресії, бездоганности звукових атак, абсолютної вірности звуків, які нагадують то великі органи, то чудесний струнний квартет...

JOURNAL DE LIEGE, 8/I, 1929.

... Душа екзальтується в цих піснях, які висловлюють глибоку віру, гордість, авантурний дух, погорду до грошей, культ жінки і танцю і найвище всього — бажання свободи цього народу, який ненавидить гнобитися, чи він турок чи поляк...

... Щоб оцінити дійсну вартість цієї фаланги потрібно відійти від впливу всіх відомих хоральних організацій. Тут ми маємо діло з дійсним «людським оркестром», який має свої скрипки, свої флейти, свої клярнети, свою мідь, свої гобої. А ці слав'янські баси — це труби органів. Вони зносять вас до нечуваних глибин і тримають часто замогильні ноти на протязі кількох тактів. Вони формують собою міцний мур підтримки, на якому базується робота других голосів. Голоси чоловічі особливо чудові, могутні, повні й одночасно оксамитні. Жіночі — більш вражують своєю чистотою, тембром і якістю звуку. Ця клавіатура з білих та чорних клавішів, до котрої той великий майстер Кошиць дотикається як примара ледве помітними рухами, дає нам протилежности у нас невідомі, протилежности, що, починаючи з високого голосового серпанку жінок, поринають в голосову безодню контрабасів...

... Чоловік, який працює з такою досконалістю на цих величезних органах, є чоловік надзвичайний. Кошиць належить до школи Фелікса Мотля, його манера дірігування, кажуть, напоминає Нікіша. Що торкається мене — я не порівнюю, я дивлюсь і подивляю. В його проводі є стільки ж чарівного, скільки наукового й пануючого. Як добре сказали, Кошиць «відбиває нюанси», а не такти. Відбиває їх? Ні, він їх копіює мімікою, але це робе умірковано, з добрим смаком, елегантністю, якої не псує а ні один жест.

Він посідає для пальців весь німий алфавет, який від грудей до губ означає всі вирази. Здається наче стоїть він в будці старшого над машинами та орудує ворушилами. Часот-часу тіло його вигинається, руки описують помаху що виходять за межі їх звичайного поля ділання, бо тут розгін, динаміка доходить до їх апогеї...

М. К.

LE NATIONAL BRUXELLOIS, 9/1, 1920.

... Це була несподіванка й зачаровання. Український хор володіє прикметами вайсокої кляси, яких трудно знайти де-инше. Перше — це чудові голоси повні м'яккості, гнучкості та обсягу. Друге, що найбільше вражає, — надзвичайне почуття дисципліни. Ніхто не шукає показати себе кращим від сусіда, як це часто буває у нас. Всі виконавці з прикованими на своєму проводиреві очами, застиглими обличчями, з ледве одвертим ротом, здається співають для себе, не звертаючи уваги на публіку. Вони напружують всю свою пильність щоб передати цю національну музику в бажаному вислові. З цією саможертвою, з цим незацікавленням собою вони осягають надзвичайних наслідків

Іх шеф — Олександр Кошиць. Він дірігує без палички, руками, кулаком, пальцями. Його манера напоминає Суза, виключаючи карнавальні ефекти. Дірігування за раз енергійне, жваве, голубливе, мальовниче. Кошиць дійсно держе в своїй руці цих артистів.

Ні на одну хвилину на протязі цих двох годин неперервної музики не відчуваєш втоми.

Е. С.

L'ETOILE BELGE, 2/III, 1921.

...Український Хор Кошиця може рівнятися з «Царською Капелою». Я думаю що він є завищий її в специфічних якостях, як у вимові, кольору, добровільности, темпераменту, більш народній, сказав би я, ближчий до самого серця раси і те все без шкоди для чудової дисципліни повний дбайливості про надзвичайну закінченість.

Яка певність, яка точність у виступах і атаках! Яка майстерність в цих акомпаніментах «а бока кіюза» (закритий звук), в цих «сморсандо» (замирання звуку), які роблять вражіння глибокої педалі і які творять для солістів надзвичайно яскравий ґрунт. А ні одної тобі зачіпки, ні одного спаду і ніякого вагання! Це мистецтво найбільш рафіноване, найбільш щире, найбільш безпосереднє!

Ж. Е.

JORNAL DO BRASIL, 26/IX 1923.

Уже кілька раз критики хвалили чудову гнучкість голосів, бездоганний ансамбль різних партій, грацію інфлексій, енергію та швидкість атак цього хору, які роблять його достойним найкультурнішої аудиторії. Але все ж залишається завжди ще щось сказати, і що між иньшим можна додати, то це те, що хор виділяє з цих пісень, часом меланхолійних, часом веселих, яскраву й живу поезію.

Це дійсно малюнок українського хлібороба серед безкраїх степів, який висловлює свою душу в пісні, котрій акомпанують голоси природи...

L'INDEPENDANCE BELGE, 2/III, 1921.

...Здається що ця хоральна маса складає тільки оден голос, чудово нюансовий, одні органи одночасно могутні, патетичні, ніжні, релігійні.

Г. Р.

JOURNAL DE BRUXELLES, 2/III, 1921.

...Порівнювали українських хористів до співаків Сікстинської капели; це — помилка. Оскільки дійсна релігійна музика

базована на ясному спокію навіть в мистичному запалі або у надзвичайно патетичних «Діес іре» («Страшний Суд»), оскільки музика народніх пісень походить з найбільш різноманітних переживань.

Веселість, дотепність, запал, кохання, висловлюють тут себе в відповідних ритмах, і вибухають безпосереднє з народньої душі. І коли ця душа особливо ще має музичний талант, як оця душа українського народу, вона продукує такі шедеври, які співробітники майстера Кошиця виконують з таким артизмом. Це душа їхньої Батьківщини що співає їхніми устами. Безумовно що думка про страждання, які терпе ще ця люба Батьківщина, дає де-яким їхнім пісням глибоку емоцію, на яку ентузіастична публіка реагує виявом своєї симпатії.

О. Л.

LE XXe SIECLE, 2/III, 1921.

На радість музиків український хор повернувся до Брюкселю. Він повернувся щоб співати нам свої колядки, свої народні мелодії. Цей раз діти України передяглися в свої національні одяги блискучих кольорів, мальовничої лінії й обули чоботи червоної шкіри. Ефект надзвичайний.

Поза їхньою чудовою технікою, складеною одночасно з простоти й досконалости,—почувається сила і краса мистецтва цих співаків, пізнається артистична й музична раса цих козаків, цих селян смиренних і дужих, чистих від усяких «шукань» і всякого комедіянства, але співаючих душою й серцем мелодії своєї країни. Як я уже казав, їхня техніка доходить до досконалости і це найбільше дивує в мистецтві такому народньому, позабленому претензій. Для цих співаків труднощі не існують ні в найбільш різноманітних ритмах, ні в найніжніших та раптових нюансах. Скрізь, і у всім, ансамбль є певний, рівнотоний і красоти, достойної чистого захоплення. Я думаю, що не перебільшу як скажу що цей хор є єдиний у світі!

Провідник хору, п. Кошиць, є абсолютно знаменитий. Не можна уявити собі більше певности, точности, виразности в дірігуванні музикальної фаланги.

LA GAZETTE, 10/I, 1920.

Між усьома концертами, що я чув на протязі тридцяти років, було дуже мало таких, які мали на меті показати всі засоби, всю розкіш, всю красу чотирьох людських голосів самих, без допомоги докучаючих інструментів.

Музика «а капела» це — чудова річ минулого, дуже заделікатна для звуків модерних, зіпсованих культурою, які сучасні музики віддали інструментам, переважно найбільш вульгарним та крикливим, або найбільш вишуканим голосам окрестру.

...Я подивляв, як і більшість присутніх, це мистецтво дійсно молоде та здорове. Який успіх для народньої пісні! Яке щастя бути українцем!

... Це все нам дало зрозуміти ще один раз, яке рафіноване мистецтво, трудне, чудове й плодове — це співання «а капела», і як великі його можливости.

LE SOIR, 10/I, 1920. Bruxelles.

...Музикальні засоби України є багаті. Так як Італія й Німеччина, славянська раса любить пісню, — цю вселюдську втіху. Уже Богемія за останні двадцять років нам дала аналогічний приклад. Двічі співаки Праги нам демонстрували свої гарні голоси і навіть брали участь в наших конкурсах. Але вони не були численні, не були вибранці, досить підготовлені до многоголосого хорального співу нашої країни.

Сьогодні Україна дала нам можливість почути дійсну фалангу в 80 виконавців чоловіків і жінок безумовно пропорційно підібраних, голоси яких зробили на нас вчора величезне вражіння. Що вони співали, ці діти вільної славянської республіки? Національні мелодії: колядки, канти і народні пісні. Так як і у пражських хорах, репертуар українських співаків складався тільки з коротких номерів, часто жвавих і живих або повних наївної веселости, або поважних, з почуттям, майже урочистим. Мелодія там лється через край, народня інтимна. Слова мають наївну невинність старих, дуже старих річей які утворювались численними генераціями. На цих смашніх і вдячних темах національні композітори вишивали гармоничні аранжиров-

ки, не дозволяючи собі сваволі, якої узькі межі сюжетів не могли б винести. І голоси, такі однородні що здавалося чуєш тільки один голос, дали інтерпретацію цим слав'янським пісням таку артистичну та досконалу, яку тільки можна бажати.

Виконання дбале, оброблене і точне, містами палке і жадуче, завжди до краю переконуюче. Не позбавлене все таке кокетування...

Не знаєш що більше подивляти чи незвичайну дисципліну цих співаків, чи їх непорівнянний спосіб нюансування, чи непогрішну точність їх співу. Але безперечна заслуга, котрій вони роблять доказ, і найбільша частина похвал належить їхньому провідникові п. Олександру Кошицю. Рідко нам приходилось бачити подібну майстрність складену з авторитетности та переконування. Успіх цього знаменитого дірігента був триумфальним.

Ж. Д.

DEMAIN, 9/I, 1920. Bruxelles.

Перед війною Україна була раєм народньої пісні. Нігде більше як там народ зберіг дорогоціну здібність музично висловлювати свої почуття найбільш інтимні, найбільш нюансові, і це поясняє чому в цій далекій країні такий чудовий хоролий спів.

П. Кошиць дірігує цією хоральною фалангою в спосіб дійсно чудовий, дякуючи своїй елегантности, своїй внушаючій, легкій і одночасно виразній міміці. Можна сказати що він скульптує мелодію, ритм, рух, нюанс. І ця його манера викликає у співаків слухняність, про яку ми догадуємось, що вона не тільки добровільна, а що вона приймається з захопленням і без неї не було б можливим таке розкішне колективне виконання.....

Ван Ден Боррен.

LA NATION BELGE, 9/I, 1920.

...Ця фаланга, яка безумовно є найкраща, найліпше вихована, посідає в найбільшій мірі необхідними якостями що до досягнення досконалого вокального виконання: ритмічну гнуч-

кість і чистоту вимови які дозволяють реалізацію динамічних нюансів найбільш вражаючих, найбільш несподіваних; прозорість звуку і точність, які дають можливість виконувати поліфонічні ефекти найбільш ризиковані; різноманітність звукових нюансів, яка іде від шелестіння й шепоту до оркестрових вибухів найбільш блискучих.

Народня Українська музика, яку ми тут чуємо, має особливу принаду, котрої причиною є милий архаїзм її походження, поліфонічний гумор, наука гармонії, правда і модернізм, але дуже делікатний в аранжировках Лисенка, Леонтовича, Стеценка, Ступницького і Кошиця, шефа цієї блискучої фаланги, який є також чудовий композитор, і який заставляє ці всі знамениті шедеври жити для нас в такому інтенсивному виразі, дійсно достойному подиву.

Ф. М.

NATIONAL LIEGEOIS, 8/I, 1920. Liège.

...Яка чудова музика! Як висловити те, що переживаєш її слухаючи? Це — вітерець що дихає в степу, або шумить в голках сосен, або повільно відпочиває на полі під полудневим сонцем; це рев завірюхи, або гуркіт бурі; це релігійний голос, який несеться із під склепіння собору за звуками величезного органу; це спів бабусі над колискою. Далі, — це вираз життя всього молодого народу: щебетання птахів, журчання потоків, говір, крик, вигуки життя та молодости... Щасливий народ, що має таку солодку музику!

L'EVENTAIL, 11/I. 1920. Bruxelles.

...Це сполучення чоловічих та жіночих голосів утворює чудовий інструмент, подиву гідну клавіатуру, з якої виходять всі гармонії ритму і пісні.

Відомо що слав'янські народи завжди славились народніми піснями; їхній фольклор є багатий і їхній музикальний інстинкт вишив на фоні легенд чудову мозаїку мелодії: — це гимни, канти, колядки, веснянки. А особливо це народні пісні, які виявляють промінь расової душі, то поважної повної релігійного почуття, то граючої надзвичайною веселістю. Голоси, які скла-

дають Український Хор, є знаменитої точности; вони імітують звуки ліри; вони одночасно ніжні й брутальні. В них находиш дуже рідкий талант імітативної гармонії. Ці голоси є струни дорогоцінного струменту, якого акорди мелодійні й чисті.

DE VOLKSGAZET, 19/I, 1920.

Так співати, як вчора в залі Зоологічного саду ми чули спів 60 співців з України під керуванням чудового діригента О. Кошиця, ми ще ніколи не чули. Як і треба було сподіватися від народу, якому не дивлячись на століття переслідувань пощастило зостатись симим собою, — настрій меланхолії, який проходить через його народне мистецтво, змінюється часами наймилішим гумором, як напр., в «Щедрику».

Ми звернули увагу на оригінальну подібність їх пісень до наших старо-фламандських; чи не зміг би бельгійський уряд поміркувати над тим, що можна також зацікавити людей за кордоном і нашими піснями? Ми гадаємо, що у нас є пісні, які можуть доказати світові, що, ми так само як і українці, хочемо тримати голову над водою. Українці дали нам не тільки красу, але і лекцію національної самосвідомости.

ONS VADERLAND, 11/I. 1920.

... З далекої України вони прийшли... З рівного як море простору, де золоті поля колосів співають під поцілунком сонця, де в степу без краю легко шумить дика трава. В сутинку по селах крім звуків ліри чути співи пісень, бандуристи і кобзарі виконують гимни, під ритм скрипок козаки танцюють свої палкі танці по берегах Дніпра.

DE GAZET, 31/I, 1920.

«Чи може хто-небудь уявити собі, що-би фламандський хор проспівав в Києві де-які з наших старих чудових пісень, аби пояснити українцям, що десь у Німецького (Північного) моря живуть фламандці, яким тяжко доводиться боротись за їх мову і права. Вже посміхаються при одній думці про те. Але, коли український хор оголошує концерт в Антверпені, то найбільша заля є замала аби вмістити всіх зацікавлених. Через

що? Даремно про це питати. Чи ми маємо особливі інтереси до цього козацького краю? Чи ми симпатизуємо йому через те, що йому багато доводилось боротись за вільне існування? Ми ледве знаємо його; навіть і сотня з тисяч слухачів не змогла б дати правдивих інформацій про Україну. Сьогодні вона існує, але що буде з нею завтра?

Але є група українців, які з співами подорожують по світові. Це чудово, один вже тільки факт цього заслуговує глибокого здивовання і поваги. Це подібне до крестового походу. Немає промов; не роздають брошурок і мап. Тільки співають. І чого ніколи не зроблять ні брошурки, ні мапи, ні промови, бо книжок не читають і промов так само не слухають, можуть зробити ці пісні. Сотні і сотні були захоплені цими піснями. Не було кінця оплескам кожного, хто хоч трохи співчуває правам кожного пригнобленого народу; і хоч він для нього не цілком знайомий, він всеж таки є брат, якого зустрічають з одвертими обіймами і великою любов'ю. І тим тільки питаємо себе, чи юрба, яка була в Зоологічному саду на українському концерті, з таким-же захопленням і так само довго вітала-б пісню нашого народу?

Цей вечір ми себе почували рідко щасливими. Коли всі українці так співають, як члени цього хору, тоді цей нарід вартий більше ніж своєї волі.

DE SCHELDE, 19/I, 1920.

Ми мали втіху напитися від джерела народної музики, яка, мов невичерпаєме море звуків, годує славянську творчість, оживляє її і проходить через її жили. Повстань, молода і гарна Україно, щ тоак багато допомагаєш своїм народнім звичаям і мистецтву, стань як блискуча зірка на яскравому небі свободи. Памятай, що ти завоювала глибоку симпатію перш за все всіх Фламандців, що Фландрія є досить здібна, аби зрозуміти тебе і з прихильністю і щирим побажанням кращої долі для твого народу буде слідувати за розвитком твоєї соборности і великої майбутности.

Хай живе і буде великою Україна!

Нас більш всього здивувало, яке поріднення, поза всякими межами, є між душами народів, і яка є схожість, коли не звертати уваги на дрібні різниці між українськими і нашими фламандськими піснями. Чи колядки не могли б бути нашими різдвяними піснями? І чи в українській Коломийці ми не чули щось подібне до наших «пасторальних» пісень? Ну, фламандські композитори, хто з вас візьметься за завдання заранжувати так само чисто і вдало найкращі перли нашого великого скарбу фламандських народніх пісень, аби їх після цього показати спочатку властному народові, а потім і всьому світові, як живий доказ краси фламандської народньої душі? Коли Капела вийшла на сцену, жінки гарно одягнуті в біле, чоловіки в чорне, ми чули здивоване шопотіння: «а ми гадали, що це є мужики». Ні, це не були мужики, це були мистці і патріоти також, в найкращому значінні слова. Вони нам принесли красу, закінчену красу, вони також дали нам цінну лекцію національної свідомости: все, що робили, говорили і співали представники століттями пригнобленої України, вони це робили на освяченій їх стражданнями мові звільненої батьківщини... І коли Директори залі Зоологічного саду вітали пана Кошиця на нам і йому... чужій мові (французькій), позаяк він все одно не зрозумів би нашої, п. Кошиць з гідністю, жваво і гордо відповів на українській мові, яку... Директори Зоологічного саду також не зрозуміли! І весь переповнений зал, де стояли біля тисяч тисячі, з захопленням вітав «діло» національної гордості і самосвідомости...

Фламандці, яку це лекцію дали нам Українці!..

ГОЛЯНДІЯ.

ALGEMEN HANDELSBLAD 25/I, 1920. Amsterdam.

Новий світ перед нами відчинився, світ чудових мелодій, суггестивних ритмів, фантастичних акцентів. Сильна, одарена раса мешкала десь, в майже забутому нами кутку Європи і не могла бути сама собою. Але її життєва сила була задужою, щоб її могло забити переслідування. Непомітно душа народу жила собі і схоронила на протязі віків цінний скарб пісень. Тепер Українець є вільний, тепер він є самим собою і розповсюднює свій скарб пісень, від якого ми можемо збожеволіти. Він залишився відокремленим, не зачепленим... і найсильнішим почуттям цього вечора була зворушливість, яка виходить від цього віковичного непорочного співу. В Українцях мусить жити непереможна сила, бо це не є акцент славянської меланхолії, що домінує в їх піснях: сила, радість, життя і юмор, — от що у них є найбільш характеристичним! І радість, і самосвідомість, що цей нарід зберіг себе від знищення, звучить навіть в його мінорі. Принаймні у тому, що ми називаємо мінором, бо воно не є мінором: цілком инша фональність є в укранських мелодіях, ніж у нашій системі великих й малих терцій. Також ритм має цілком осібний характер огневого темпераменту і чудової виразности. Друга не менш зворушуюча нас риса виходить з самого співу. Цей хор співає чудово, з гарною і доброю звучністю, з дивною технікою, з бездоганим обробленням деталів. Як що слухати кожду партію зокрема, то може й можна зробити деякі уваги: а саме, сопрани на наш смак трохи загострі, альти не цілком повні, тенори чудової якості, але трохи слабі, баси — просто надзвичайні, — я дуже рідко коли чув такі чудові, згучні, гарні голоси; вони вкупі дають фон невимовно гарного кольориту і доходять до неймовірної глибини, яка завше залишається, одначе, сильною і поважною. Мається також чудовий барітон з сильним, м'яким й виразним голосом, який

в одній пісні співав соло. *) Дехто може подумав, що цей хор в спільности не однаково складений. Якраз в цьому і є диво, що при спільности нічого не можна бажати кращого і що ансамбль має цілком особливе очаровання. Не роблячи того, що наші «Лідертафелі», хор дає чудові однодушні н'юансіровки, надзвичайно гарні «мецца-ді-воче», найніжніші «піанніссіма», блискучі «форте», і яскраву прозорість ансамблю. І весь час він співає чисто, а його «сфорцандо» має якусь цілком особливу виразність. Ще інше вражіння: хор співає з живою, зворушеною душею; він співає мелодії і ритми, в яких оживає його власне серце. Але вище всього звучить загально-людське, універсальне, ми розуміємо почуття, яке нас сполучує з українцями, і чудові н'юансіровки їх співу мають у собі щось мистичне, щось примране. Публика була спочатку трохи стриманою, але все більше і більше піддавалась впливові хора, і концерт закінчився величезним ентузіазмом. Типового «Щедрика», чудово проспіваного, треба було повторювати, і надзвичайний дірігент Кошиць міг би ще багато повторювати деякі інші пісні. Але ми сподіваємося, що цей концерт не буде єдиним, і що багато ще людей зможе скористуватися з цього рідкого виконання пісень. Треба це послухати, і ніхто не буде незадоволеним. Для нас це було в багатьох відношеннях «відкриттям».

LA GAZETTE DE HOLLANDE, 24/I, 1920, Gand.

В четвер, 22 січня, я був присутнім на першому концерті славної Капели України під проводом видатного дірігента пана Кошиця. Те, що робить п. Кошиць, цього не можна оповісти, треба було послухати цю Капелю, щоб пізнати дійсно, що це таке «оркестра голосів». А коли хто з бувших на одному з тих концертів такої рідкої краси пізнає це, то він згодиться зі мною, що нема досить слів ні на якій мові, аби подякувати тим, хто дав нам цю велику артистичну насолоду. Я не скажу, що все було однаково гарно. На наш смак, — сопрани занадто тверді і гострі, які я одного разу чув від одної єгиптянки у Порт-Саїді і одної гарної японки, які теж давали підвищену і гостру ноту: цікаво, властиво, але не більше. Почувалося в цих жіночих голосах, також і в контральтах зовсім близько Азія. Також і

*) Никон Кузьмин.

тенори, хоч і дуже гарні, не викликали особливого подиву. Баси ж, навпаки, були невимовної краси і «несли» ансамбль так, що він від цього вигравав і робився надзвичайним. Один з наших приятелів, дуже відомий співак, сказав, проходяче повз нас: «від цього треба плакати!». І це є вираз дуже дивний для Голяндця. Так, цілком слушно, — можна було плакати від радощі перед такою красою. Що було цілком новим для нашого уха, це почути капелю, яко оркестр: в цьому хорі є завжди частина, яка співає слова, тоді як друга частина співає з зачиненим ртом... Захоплююча сімфонія... Зовсім як оркестр! Ще одно слово про талановитого діригента Кошиця. Те, що він робить рухами своїх рук, пальців і, напевно, обличчя, це дійсно фантастично! Публіка, яка була присутня на цьому першому концерті, плескала і плескала без кінця. Я можу вас запевнити, що мої руки були гарячі, і що мій голос захрип від вигуків: «бісс, бісс!». Треба було повторювати перший раз «Щедрика», а другий — «Опеньки».

Яка ритмічна ця музика України, — це справді Схід! І після того, як ми чули його цілий вечір і не наслухались його досить, ми сказали собі: «які ми бідні, народи Заходу». Але це одна річ. Який вихід у світ для народу, ще цілком невідомого, який блискучий вихід! Я згадую, як сприводу вистави «Комеді Франсез» я сказав, що справжній, єдиний для народів, засіб, аби один другого пізнати і полюбити, — це надіслати з одної до другої країни найкращих представників мистецтва. Ось де ще один доказ: до України мені було цілком байдуже; але тепер я буду битися скрізь за мистецтво цієї країни.

П.-н Саламандра.

DE TELEGRAF, 26/I, 1920, Amsterdam.

Вас кидає часом в холод. Вони мають засіб співу, який проходить крізь мозок кісток! Уявіть собі сімдесят співачок і співців, які всі видають свої голоси від серця, без штучности, з дитячою правдивістю, з релігійною прямоотою. Уявіть собі силу семидесяти таких голосів і суму зворушуючого вас впливу! Сидиш серед звуків і робиш нарешті сам дріжачою колюмною повітря. Вже одно це є надзвичайне і рідке, але ми ще більше здивувалися, коли почули, як ці співці виконують усі

кунштюки хорової і голосової техніки, до яких багато артистів-професіоналів звикли лише після років навчання. Здається, що в Українців є ця чудова прикмета зроду. Голосно, чи тихо, швидко, чи по-волі, — вони співають як малюнок. Вони інтонують найсильніші «фортіссіма», найтяжчі ритми, металово-кольоровані звуки, найтонше прошептано «меццо-ді-воче», високі «регіони» сопранів, найглибші тони басів, в тисячу разів більший огонь тенорів, — без ніякого напруження. Але ці російські басы, про яких кажуть, що вони свої найнижчі звуки бережуть для особливих урочистостей, для цієї нагоди пішли ще на пів-тона нижче, ніж його можна здобути на віолончелі. І було у нас враження, що вони далеко ще не дійшли до ґрунту глибини їх звуку. Цілком справедливо, — вони цим трохи кокетували. Безмірно дорогі мені також ці гоострі, прості, безпосередні, необроблені сопрани, але з голосами наскрізь музичних расових співачок. Як і хор надзвичайним є його дірігент О. Кошиць... Він є оживший ритм, як його розуміють слав'яне. Ритм, який примушує кров швидче рухатись, ритм енергійний, могутній, довгий, дріжачий, кольорізований, vleкучий за собою, живий. І він, цей ритм, виявляє рухами, які стільки ж виразні, як і доходячі до своєї мети, а разом з тим утончені.

Програма почалась з народніх кантів. В дуже старій і жалісній «Почаївській» ми чули чудового баритона соло. З Колядок на нас зробили велике враження «Ой там за горою» і «Шедрик», — дійсно майстерна композиція, яка була так безподібно проспівана, що її треба було повторювати. З народніх пісень після перерви, я ні одної не можу відзначити, — вони всі були чудові. Українська Респ. Капеля дала в Парижі чотирнадцять концертів, нехай вона дасть у нас найменше два. Голяндський театр, який має прекрасну акустику, бо збудований спеціально для хорів, ще вільний; нехай прийдуть тоді всі Амстердамські дірігенти, бо вчора був лиш один з них — Сем Дресден.

DE HOFSTAD, 24/I, 1920, Gand.

На великий жаль в нашій країні є ще багато людей, які не розуміють значіння мистецтва, або не дооцінюють його. Багато з нас дивиться на мистецтво, як на прикмет люксу, який може зробити життя більш приємним, але не є необхідним для на-

шого існування. У нас не хотять також зрозуміти, що воно може мати значіння і для держави. Правда, що в останні часи є данні, що становище починає ліпшати, але взагалі наші авторитети мусили б багато тепліше і енергічніше допомогти мистецтву, бо дійсно не лише гармати і багнети завойовують світ, і нарід, який хоче мати повагу від своїх сусідів, мусить вжити заходи, аби представники його мистецтва рівнялися, або навіть перевищували його жовніврів... Хор, який ми чули в четвер в Королівській Опері, дійсно викликає здивовання і повагу до Українського народу. Ми почули Канти, Колядки і Народні пісні. Ця музика мені подобається своїми чудовими природними настроями. Вона є свідком містичної любови до краси творення. У той час, коли слухаєш її, з'являються перед очима безмежні степи України, по яких посуваються каравани під небом, повним зірок, і при шумливих ріках, по яких одинокий парус десь далеко прямує до обрїю. Капела виконала своє завдання з самопосвятою, яка потрібна, щоб передати таку високу музику. Звук був надзвичайної прозорости і ансамбль удосконалений. Ріжні динамічні контрасти давали особливу цінність кольорові, і перехід від подвійного «форте» до «піаніссімо» був бездоганий. Кошиць є дірігент, який не б'є на ефекти. З повними значіння жестами, часом рухом одного пальця, він уміє передавати свої наміри капелі, яка в його руках є покірний інструмент. Можна вітати Україну з відповідними представниками, яких вона послала за кордон. Я лише боюсь, що на-далі мені важко буде оцінювати инчі хори «а капеля».

DE TIJD, 26/I, 1920, Amsterdam

Я дуже радий, коли вечір дає такі переживання, які залишаються у нас на завше. Ці сімдесят чоловіків і жінок з південої Росії співали... Але не вживайте перш за все, як ми це робили, коли балакали з ними про славетних російських басів, слова Росія. Бо тоді вони запевнятимуть нас в найрішучіших виразах, що вони всі, всі українці і нічого не бажають мати спільного з росіянами. Раніше, так... раніше... Але те, що ми називаємо російськими басами, це є феноменальна краса глибоких чоловічих звукових тонів; нижче хорових «діапазонів» є їхнє глибоке, низьке **до**, і **сі**, і це додає аккордам той зворушую-

чий звук, який є словом любови і захоплення для чулої душі. Їх барітони вроджені і блискучі, тенори співають так добре тепло і гарно, альти звучать стримано і соромливо, сопрани мають трохи гостру для нас інтонацію, як грудний голос молодого хлопця, але до цього швидко звикаєш і тоді вас дивує повний ансамбль голосів; все звучить так цілковито сполучено, вони співають так безпосередньо з душі, без штучности, що здається, ніби «форте» зроблене з граніту. «Форте» так само поражаючі, як і їх «піаніссіма» — прозорі і м'які, магічні. Але крім приголомшуючої сили і небесного утончення, вони мають ще невідому для нас віртуозність ансамблю, яка ні в чому, ні в швидкості, ні в прозорості не уступає інструментальному виконанню... Дірігент О. Кошиць витягає з свого хору «стаккато» і швидкі «пассажі» так виразно і хутко, як добрий піаніст зі своїх клявішів. Гарне, ритмічне і надзвичайно музичне дірігування цього чоловіка було «рevelяцією» правдивості і моторности. І все, що що вони співали, є поезія і пісня. Свідками всього цього музичного дива були всього три колеги-вчителі співу і дірігенти. І це тим більш прикро, що наше прохання дати другий концерт не буде мати наслідку, але будемо ще сподіватися.

Тео В. Д. Білл.

«Illustrierte Zeitung»
6/VI. 1920. Berlin.

Видання
з
малюнком
на
першій
сторінці

Англія.

THE REFEREE, 8/II 1920. London.

Український Національний Хор має голоси тверді що-до якості, спеціально в сопранах, але вони добре збалансовані і вимуштровані до військової точності в атаках і в виконанні, а також і в розпорядженні градаціями тональної сили, які часто наближуються до сенсацій. Їх діріжер О. Кошиць веде хор без «батона» (палички) і за його експресивними жестами хор слідує гостро і пильно. Програма складалась з великої кількості національних хоралів, гімнів, колядок і народних пісень. Природа музики, скомбінована з сильним стилем виконання, перфектно малювала національний характер співу, і зтвержувала пояснення лібретто, що ніяка нація не виявляє так своєї природи в музиці, як українська.

LIVERPOOL DAILY POST AND MERCURY, 9 /II, 1920.

Два концерти Українського Національного Хору в минулому тижні піднесли ентузіазм як amatorів, так і професіоналів. Недавно Богемський (чеський) хор, здавалось, показав найвищу точку досягнення хорального співу, але Українці пішли ще далі не в пересиленню труднощів, але в закінченості виконання найпростіших і найбільш трудних річей. Вони розвинули свою техніку до неперевищеного ступня. А одночасно вони zostались вірні традиціям правдивого хорального співу, які не люблять екстравагантности та зайвої ефективности. Вони розв'язують такі проблеми хорового співу, які заставили б звичайного хормейстера роззявити рота. Та не це є найбільш вражаючою рисою їх співу, — в народних піснях власної сторони, вони знаходять найліпший матеріал і співають їх з леккістю перфектної інтимности. Цілий концерт дає повний висновок і має свою ціну. Форте більш сильні, ніж у якого другого хору, але без напруження. Їх м'які фрази мають крайню делікатність, наповнену звучністю, і в цих тональних ефектах полягає чар їх співу.

SATURDAY REVIEW, 14/II, 1920. London.

Нам казали, що українська пісня виникла з красоти України та що вона прекрасна; що вона вродилась в битвах і така ж буйна та вільна. Яка б не була її цінність, як чистої музики, — характеристичні якості її, як правдивої народньої пісні, відбивають на собі натуру виключно українського типу, з прису-щою їм правдивістю і силою. Звідси походить її притягуюча чарівність у всіх її різнородних формах: гимнах, хоралах, народних піснях і т. и. І це ж заставляє нас шанувати цих людей і захоплюватись ними за їх роботу, а також подивляти їх виключні здібности, з якими вони пересилили усі технічні труднощі в модерних арранжементах їх стародавньої музики. Співати є тяжко. Але ви ніколи цього не подумаете, коли слухаете український мішаний хор, настільки перфектною є дисципліна, вражаюча лехкість, невимовна певність виконання кожного сор-ту нюансу. Нема чого говорити про саму красу голосів, їх емо-ціональний обсяг, або вогонь, силу, несподівані удари широкого тону посеред делікатного «піаніссімо», контроль дихання та здіб-ність до контрастів, — це їх головні прикмети; але що є більш знаменитим і більш вражаючим в способі їх виявлення, це що вони, здається, є те, що сама музика потребує. Вже через саму цю причину Український Хор виконав його місію. Він заставляє нас заглянути в глиб характеру його нації, її звичаїв і традицій, релігійних почувань, наївности її життя і думання. Чехосло-вацький Хор зробив щось подібне, але з різницею, якої музик не міг не помітити, хоча ціль була та сама, і вона була успішна в обох випадках.

NATIONAL NEW, 8/II, 1920. London.

При всьому моему досвіді я ніколи не чув такого співу, як від Українського Національного Хору. Він просто чудовий. Бо вже одними голосами, які співають «а капеля», хор робить ефектні трюки, що дають вражіння оркестрового акомпанімен-ту. Найбільші досягнення були в протяжних «дімінуендо»; тут настільки чудове було виконання, що трудно було вірити, що співаки на платформі не мовчали, а музика не виходила з поза будинку. Великий секрет всього цього полягає в найбільш

строгий дисципліні, і діріжер Кошиць є тако ж великий дисциплінатор, як і закінчений музикант.

TRUTH, 11/II, 1920. London.

Українці головне знамениті своїми прекрасими басами, чудесною командою, тоною ріжноманітністю і вражаючим ансамблем. Вони присвятили себе народнім хоралам і пісням, які иноді монотоні, але часто прекрасні. В Лондоні немає хору, який міг би рівнятися до нього, і Лондонці не повинні пропустити нагоди почути вісімдесят чоловік Українського Хору, хоч би для того, щоб не бути задоволеним Королівськими і Лондонськими хоральними товариствами, яких ростріпані сотні здаються, в порівнянню з хором Кошиця, як невпорядкований натовп рядом з добре тренірованим військом.

SKETCH, London.

Українці розумні у виборі форми їх пропаганди. Для музикального чоловіка їх поклик є непереможний. Не віруючи в нові нації, що виникли після війни, я слухав концерт з дуже змішаним почуттям, але в кінці я був цілком переконаний в справедливості їх національних змагань, у всякім разі емоційно. Який чудовий спів, і який чудовий діріжер Олександр Кошиць! Хор вражає вишколений. Можливо, що в деяких народніх простіших піснях трохи штучний. Всі співаки володіють тою чудесною рухомістю голосу, яка характеризує артистів з бувшої Російської імперії, і якої так бракує англійським співакам. Правдиві любителі музики повинні послухати українців. Вони будуть нагороджені чудесною музикою, прекрасно виконаною і будуть потрясені чимсь надзвичайним.

THE WESTMINSTER GAZETTE, London. 4/II, 1920.

Український Національний Хор дав свій другий концерт в «Куінс Голл» і вразив, та захопив слухачів ще раз. Трудно уявити собі який небудь другий хор, який би порівнявся з їх машинною точністю атак, перфекцією ансамблю, ріжнородністю і делікатністю відтінків; а також усякими другими чисто технічними ексцеленціями. Ці вісімдесят співаків стали в руках їх

треніровщика і діріжера Ол. Кошиця одним колосальним інструментом, не Вагнерівською «монстр-гітарою», але інструментом колосально більших можливостей, на якому він грає «рукою майстра» в буквальному сенсі слова, бо не вживає батона. Вони стоять перед ним всяк мент на поготові, пильно стежачи за найменшим його рухом, ні на один мент не спускаючи з нього очей, бо ці співаки «мають ноти в головах, а не голови в нотах». Відповідь хора, на бажання діріжера робиться в спосіб прямо вражаючий. Чоловік не може зрозуміти, як це досягається. Чи це зразок безпощадної дисципліни з киплячою оливою і другими знаряддями кари, чи це досягається ласкою, чи як? У всякім разі факт зостається, що це зроблено і зроблено з чудовими результатами. Дуже прекрасна і виразна музика, яку вони співають. Треба признатись, що я не перфектно знайомий зі словами, але коли чоловік має хоч маленьку уяву про що співається, то не трудно оцінювати красоту, свіжість і пікантність музики. Серед других річей програми особливо були прекрасні «Веснянки», — їх старовинні мелодії здаються особливо багатими. Успіх хору був настільки великий, що прийдеться повторити концерт.

THE WESTMINSTER GAZETTE, 4/II 1920, London.

Це було б цікаво (коли б це можна було зробити) дістати пересічного погляду публіки на Україну і вартість її цивілізації. Але можна сказати, що думка більшості, вряда лі включає в це поняття, такий хор і такий спів, який ми вчора чули. Бо дійсно трудно пригадати, чи було чуто в Лондоні подібне знамените виконання. Навіть чехословаки, які зробили минулого літа тут сенсацію повинні уступити свої пальми цим українцям. Це хор з вісімдесяти чоловік, який співає під діріжерством Кошиця національні пісні з таким майстерством, в яке трудно повірити. Не дивно через це, що вони отримали такий сердечний прийом вчора вечером.

MANCHESTER GUARDIAN, 4/II, 1920.

Перший концерт Українського Хору в «Куінс Голл» показав, що захоплені похвали французької і бельгійської критики цім

співакам, не перебільшили їх здібности. Їх концерт може бути описаний тільки як найвища точка, якої коли досягала хоральна техніка. А позаяк співаки вибрані не тільки по здібности, але і по якості голосу, то загальний тон їх завше є вільний від маленької шорскости, яка помічається в перетренірованих хорах. Навіть їх інтонація здається чистіша ніж у останіх. Звичайно що мої слова не означають неповагу до другіх хорів, бо почуття інтонації всякої маси співаків і навіть музикантів не є ніколи бездоганне для уха експерта. В цьому, можливо, українці перевищують чеських співаків. Бо обидва хори розв'язували найтрудніші гармоничні проблеми і робота була настільки успішна, що повернула в данному разі задоволення слухачів в захоплення. Так звані оркестрові ефекти були дуже добрі, але хоральний спів не можна цінувать тільки з цього погляду.

EVENING STANDARD, 4/II 1920. London.

... Сказать, що їх техніка бездоганна і голоси гарні, — це дуже мало. По експресії і кольору тона хор перевищує все, що ми чули. Де-які оркестрові ефекти були чудово прекрасні, взявше на увагу невелику кількість хора. Наприклад, вони робили ефекти звукової дистанції так, наче в сусідній залі було двісті чудово тренірованих голосів. «Кресчендо» і «дімінуендо» були перфектно градуїровані, і акомпаніменти до голосів-соло були правдивої вартости. Цікаво було чути тверді, ясні тони, солістів, як видно вибраних в хорі випадково. Але і це мало свою власну красу.

EVENING STANDARD, 4/II, 1920.

Українці повинні бути задоволені прийомом, який вони дістали вчора вечером в «Куйс Голл». Олександр Кошиць був наділений замаркованою оцінкою аудієнції і на нього повинен зробити вражіння лавровий вінок, по меншій мірі, його розмір, бо це був найбільший, якого я коли небудь бачив. Чудово тренірований хор, перфектно дірігуючий — це моє вражіння від концерту. Баси і баритони були особливо гарні, і хотілось би їх почути разом з тенорами в композиції для чоловічих го-

лосів. Народні пісні були, здається, найкращою частиною програми, хоча канти і старовинні гімни, з закритим акомпаніментом, були чудово прекрасні і цілком «унікум».

GLOBE, 4/II, 1920. London.

Був час, коли Британці гордились, що ведуть весь світ в хоральному співі. Візити чужоземних хорів, можливо, захищали нашу певність в цьому для нашої ж власної користи. Нема сумніву, що багато наших, особливо мійських хорів, можуть навчитись багато де-чому від українських хористів, які співали в «Куїнс Голл» вчора вечером. Це був хор, з яким дірижер, пан Кошиць, робив, що тільки йому бажалось. Його співаки були абсолютно перфектні в атаках і динамічному ступенуванню. Ще більш, — вони поставили компас експресивних ефектів, про які британські хори мало коли мріяли. Робляче це, вони перейшли наші традиційні межі, але ніколи не переступили меж дозволеного. Коротко кажучи, їх різнородні інтерпретації кантів і народних пісень були чудові по правдивості експресії, вокальній чистоті і тонкості.

MORNING POST, 4/II, 1920. London.

Спів захоплюючий! З технічного боку це було оброблено до найвищої точки перфекції, як це було показано в однодушності атак, певності наростань і ослаблень, знаменитому з'єднанню тону. Звук сам по собі є характеристичний для цього народу. Він ясний і надзвичайно резонантний з видатною рисою для британських ушей в якості і рангу басів. Хор співає тільки народню музику, типову й дуже красиву, арранжовану з великим умінням різнородними композиторами. В кантах, як і в колядках спів був найбільш вражаючий, а в народніх піснях була рухливість надзвичайна. Для такої хоральної країни, як Британія, робота хору особливо цікава, і хоча є де-яка різниця від нашої якості тону, весь ефект, коли ухо привикне до маленької твердості голосів, дуже приємний. В той же час технічна команда (дірігування) завше викликає наш подив і захоплення, бо цінність її може бути зважена тут, як ніде інше.

THE TIMES, 7/II, 1920. London.

Українці вразили нас майже також як і Чехи, але в інший спосіб, бо до прецизії динамики і дисципліни тих, додали ще блискучість тону. Через те, що з програми не був ясний порядок номерів, то ми в більшості не мали поняття про зміст пісень. Але це цікаво було мати зразкову лекцію про безсилля музики виявлять звуками те, що передається словами. Ми не думаємо, що від цього справа стоїть гірше. Бо інтерес полягає, як завше, в самому процесі людської думки, виявленої через тон, коли це усвоюється тільки слухом. Там було скільки вражаючих точок в цих піснях. Перше всього великий обсяг звуку, чотири октави від В до В (сі-бемоль), що дозволяє гармонії бути широкою і густою: низький бас тримає ноту проти двох високих сопран, або цілий хор в унісоні на одній ноті, або щось подібне. Далі: блискучі атаки, делікатність ослаблень тона в «дімінуєндо», з «сфорцандами» по своєму бажанню, що дає ефект гарних мідних інструментів, рухомість яких майже конкурує зі струнними. Різноманітність кольору досягається закритими і відкритими нотами, рідким вживанням сурдіни, тремтінням і злетами. Трудно відрізнити в програмі одну річ від другої, але так звані «Колядки» здавались дуже гарною композицією і давали хору найбільші можливості. Хор буде співати ще двічі, треба щоб його слухали ті, хто знає, що таке музика.

THE MORNING ADVERTISER, 7/II, 1920. London.

Деякі екстраординарні хоральні ефекти були досягнуті цим хором в «Куїн Голл» вчора вечером. Це не буде забагато сказати, що нічого подібного Лондон не чув до цієї пори! Баси особливо мають чудеснозвучні голоси, але сам спосіб, з яким вони співають свої національні пісні перевищує все. Вони буквально мають сльози в голосі і ефекти, які вони дають є потрясаючі. Це є дійсно чудовий хор!

Німецьчина.

ALLGEMEINE MUSIK-ZEITUNG, 28/5 1922, Berlin.

... В нашій газеті писалося вже докладно про це цілком окремішне, цілком на власнім ґрунті виросле мистецтво. Цей раз, як і перше, ті самі вражіння: та сама свіжість та віртуозність викладу, та сама досконалість у динамічних та ритмічних тонкостях, — досконалість, до якої ми не звикли, і яку либонь треба пояснити несказано багатим та інтензивним музичним природнім хистом оцих славянських співаків. Натурально, грає тут важну роль також і «муштра», але природна хіть співоцька, що наперекір всякій дресурі є чимсь буйним та звичайним у цих національних співаків, дає несподівані та зовсім нові переживання кожному хто тільки має уха, щоб чути. Тут ознаймує себе многе коріння, з якого можна було б допровадити багато доброго соку і нашому власному мистецтву. Є гідною уваги також і література українців. Те, як тут наївно-народне часто буває взате в незвичайно-оригінальну форму; як тут аранжери справляються з ритмічними та гармонійними «фінесами», — все це просто непокоїть західного музику, що вже став такий певний себе; в ґрунті ж річи, все це є незвичайно користним для будуччини також і нашої власної штуки. Справедливість і правда примушують нас ще раз назвати ім'я того надзвичайного мужа та виховавця хору, на котрого ми мусимо дивитися як на дійсну силу цієї високовартісної співоцької громади: Ол. Кошицеві належить заслуга ознайомлення нас зі скарбами української народньої музики та з здобутками цілком оригінальної хорової школи.

DER TAG, 22/4 1922, Berlin.

Український Національний Хор під проводом Ол. Кошиця, якого ми вже чули в Берліні раніш, дає наново концерти, і знов тішить слухача гарними голосами, високою школою та

живим викладом. Як і шведські студентські хори, співають й українці все без нот, з сильним виявом та красною свободою фантазії. У всіх цих стародавніх піснях заховано стільки інтимности, почуття та оригінальної мелодії, що просто дивуєшся. Вони хвилюють і нас, західно-європейців, хоч, мабуть, ми чуємо, слухаючи їх, щось зовсім инче від того, що відчують росіяне. Показним що - до цього є, приклад, що всі веселі пісні виходять з «моль», тимчасом як на нас тон «моль» ділає тужно або гучно. В кождім разі всі ці співи приковують до себе незвичайно.

ZEIT, 4/5 1922, Berlin.

...Вражіння від цієї расової музики суть єдиними в своїм роді і поривають до подиву через високу витонченість викладу та елементарність ритмики. Дірігент, п. Кошиць, вміє панувати в однакової мірі і над своїми співаками і над публікою. Числені відомі музики та письменники були присутні на концерті, і всі відчули на собі чар цієї музики. Не один добрий німецький чоловічий хор, що не може ніяк позбавитись мізерних шаблонів, міг би тут повчитися того, як треба складати програми. Бо українці співають тільки їхні власні чудові народні пісні, правда в обробках, що не раз дають доказ найбільшій зручності поруч з майже перекультивованою складністю.

NEUE KOELNISCHE ZEITUNG, 6/5 1922.

Через однодневний страйк солідарности довелося потерпіти і українському національному хорові, бо инакше не можна було б зрозуміти, як цей славетний хор, що звик співати перед повними аудиторіями, принадив так мало слухачів. Цей хор — то є добірне, високо-культивоване співоцьке товариство, що складається всього-на-всього з сорока душ. Але, що за благовучче несеться з цих горл! Ми маємо тут перед нами першорядний хор «а-капела». Ви чуєте себе покореним, в хвилину як перші звуки торкнулись вашого уха. З чого походить це чарівниче вражіння? Я ставлю на першій місці могутню просто непереможну силу глибоких басів, котрим, як на наше ухо, може трошки за гострі сопрана лиш через силу можуть

протиставити їх власний кришталевий тон. Суворі дисципліна панує над хором, перед нами бушують тонові хвилі, цілком незрівнянна чудово-могутня гармонія. Ми на Україні. Ми чуємо розкішні колядки «про св. Варвару», «про Почаївську Божу Матір», або щедрики, а нарешті, з музично-історичного погляду, незвичайно цікаві українські народні пісні зі всюю темно-барвою, смутною учтою слав'янського мистецтва, зі всеніжними блискучими вогниками досконалих весіль. Не розуміємо слів, але музика подає нам їх зміст. І над усім цим блиском барв та кольорів, спокійний спосіб, з яким Ол. Кошиць веде своїх співаків. З цього «хору над хорами» повстануть величезні плоди. Його концерти значитимуть більше ніж проста собі насолода з двох годин музичного переживання.

Карл Штандтке.

DEUTSCHE ALLGEMEINE ZEITUNG, 30/4 1922, Berlin.

Пісня для Українця є найвищий і найсвятіший закон. Все, за що він бореться і що переживає, — горе і радість, — виспівує він вільно, від серця. Його козацькі думки передаються як спадщина від покоління до покоління, і твердо заховують спогад про кращі дні славного минулого. Вся історія України вложена в пісні і буде колись відспівана. Таким чином старіші й новіші пісні зливаються в один безконечний ланцюх, наче не можна вичерпати скарбниці народнього співу.

Перший раз приїхав до нас з України хор «а капелла», що робить подорож по Європі та Америці... Заснований рік тому, хор придбав вже собі світову славу і загальне признання серед музичних кругів. П. Кошиць стоїть на чолі цього співочого товариства. Це виїмково талановитий музикант: він вимуштрував свій хор у всіх технічних та музичних завданнях до небувалої досі певності та непохибності. Це наскрізь темпераментний музикант. Музика грає в його постаті і рухах, він втілює ефект та музичний екстаз, він зводить руки до купи, після розводить ними знову, нагинається наперед і назад, коротко кажучи — він сама музика, що говорить з його діригування без допомоги палички, та що безпосередньо переноситься на хор. Все тут оброблено, винюансовано і відтінено, аж до

найдрібніших дегалів. Тут досягнуто хорової дисципліни такої, що дійсно стоїть абсолютно самотно на обсягу хорового мистецтва. На початку хор звучить де-що неприємно. Отверті природні голоси мають своєрідний металевий звук, що в першу хвилю, лехко видається за гострим. Але ухо звикає до цього кольору і починає чути в звукові свіжість та файність вільних сил природи. Співаки принесли з собою багату літературу: колядки, щедрівки, та народні пісні. Де-котрі з них повні ліричної сили, другі повні радості, веселости та переливаючого через край оптимізму. Прекрасне вражіння роблять пісні жартовливі, та «до танку» з їх малим скарбом мелодії, що набирає сили та чіткості тільки при повтореннях. Натуралізм в хоральнім укладі, що походить від головного майстра України Лисенка та, між иньшим, від самого Кошиця, незмірний. Слухати цього хору було справжньою насолодою: які чудові голоси, які пишні басы та лехкі тенорі, коли над ними росиплються жіночі голоси в срібlistім блисківі. Успіх цього пишного співацького товариства був величезний і трівкий. Публика неумотно викликала все наново тай наново і дірігента і окремих співаків і змушувала хор до повтореня пісень.

Ш.

GERMANIA, 1/5 1920.

Дуже цікавою, бо абсолютно оригінальною в своїм роді, подією був 1-й концерт Українського Національного Хору в Співоцькій Академії... Хор вже перейшов з триумфом через Австрію, Францію, Бельгію, Швейцарію та Англію. Але зовсім незалежно від цих попередніх успіхів він з легкістю відніс побіду і серед гостро-критичної атмосфери музичних спеціалістів Берліна. На це йому дали право його дійсно виїмкові прикмети як що до його оригінальності так і що до його незрівнянної співоцької техніки. Перевага чоловічих голосів, пишних кремезних басів що звучать як фундаментальні звуки органів, та дзвінких, а в потрібних моментах, променистих рівних тенорів, дає хорові звукову повність, яку він зручно використовує, розумно розсприділюючи відтінки. Жіночі голоси, що до їх змісту та тембру, принаймні як на ні-

мецький смак, стоять де-що позаду хоч і їм не бракує ані-трішки високої голосової культури. Випадкова різкість на високостях коли просто дивуєшся, як міг голос улучити в неї з такою вірністю, — ота різкість пояснюється мабуть перенапруженням, яку в жіночих голосах взагалі не тяжко зрозуміти. В кождім разі, всі ніжні градації завше провадяться з найбільшою делікатністю, як окремо в самій жіночій партії, так і вкупі з голосами чоловічими.

З чисто технічного боку цей хоровий спів заслуговує подиву. На ґрунті своєрідної уложеної, високо мистецької літератури, уживання голосових барв клониться до малювання згукми майже інструментального характеру. Еластичність голосів, віртуозне виконання динамічних вимог, найскладніших, які тільки можна собі уявити, характеристика голосових груп і нарешті дисципліна найсуворійша, про яку тільки може мріяти хоровий дірігент, все це разом з чудовим керуванням, робить вражіння незвичайної вільності й лехкості в використанню людських голосів. Але цей спів є щось більше ніж віртуозна гра. Може це новий шлях віднайдений в правічних змаганнях народу за світло і волю прекрасними, українськими майстрами, Кошицем, Леонтовичем, Лисенком, Ступницьким, Стеценком.

Душою чудової мистецької творчості Українського Національного Хору є головний дірігент О. Кошиць, допомагають йому в праці професор співу Гр. Тучанський і другий дірігент п. П. Шуровська. Добре ними підготовлений і чисто зіспіваний хор є для головного дірігента великий повний ефектів інструмент, на якому він бере по бажанню то гучні, то ніжні акорди. Хор співає весь програм на память, дірігент не уживає ні нот, ні дірігентської палички. Дірігент з хором уявляють з себе одно ціле. Знак пальцем, рух, то спокійний, то дуже темпераментний, роблять дивний вплив. Хоч може у слухачів бере верх чисто артистичне задоволення, чистота й музична сила співу, впливаючі з глибоких джерел, дають духовне піднесення.

Виконувалися старі канти, колядки, щедрівки і в кінці більш лехкі світські пісні з багатого джерела українських легенд релігійної і народньої традиції. Зпочатку інтонація була злехка неясна, потім хор роспівався і давав звук найвищої ясности і потрясаючої сили виразу. Серед слухачів було відповідно ба-

гато Українців, які дуже тішилися концертом; мало чим менше від них ріжнилися і дуже були задоволені слухачі Німці.

BERLINER TAGEBLATT, 30/4 1920.

...Звук голосів є часто твердим і різким (ще кремезніщим як характер нордидських голосів), але молодечо-свіжим та металевим, яснобарвним, аж до басів що мають оксамитову глибочінь російських церковних співаків. Співоцької культури, в нашому розумінні, — як це особливо видно було на тоновім вихованню одного соліста, — нема і сліду. Що-ж до музичної карности, то, навпаки, дав цей хор докази просто неймовірні. Ця карність і є його властивою прикметою. З казковою певністю в інтонації своїх співів «а капелла», функціонує він що-до чіткості своїх нюансів як який-небудь солоінструмент і, на своїм обмеженім терені, становить недосяжну височінь. О. Кошиць, що заступлений в програмі і яко композитор, диригує (другий Созонов!) без палички, а самими темпераментовими рухами, які справляють оригінальне вражіння на глядачів, а на співаків впливають гипнотично. Він кохається в дрібничково-виробленім викладі та в гострих контрастах і, на цім терені, досягнув поважної спеціальности.

Українці мають співочу натуру. Пісня живе в народі, і народ живе з нею. Було в високій мірі цікаво почути цю справді національну музику. Хоч воно й не цілком оригінальні народні мотиви, та таки ж черпають їх композитори та арранжери (Кошиць, Лисенко, Стеценко та Леонтович) з джерела народніх пісень. Бо прикметою українських пісень є либонь її многоголосовий уклад, що виявляє себе вже в самій будові мелодії та досить частім уживанню подвійних тем. З музикою иньчих славянських народів має українська пісня спільний нахил до тону «моль», але не поділяє їх меланхолійного основного настрою. Зовсім навпаки, її суть є такою оптимистичною, що навіть колядки повні гумористичних ефектів. Скрізь почуваєш оригінальні, жваві ритми. Одже провідною нотою є свіжість, молодість, незужита сила. Поруч з тим багато рис свідчить, навіть в вірші, про стародавність матеріалу. Пісня ж є дзеркалом народної душі.

Ми складаємо подяку дірігентові і співакам що до нас завітали...

Український Національний Хор, мішаний хор а-капелла з 70 осіб, завітав до нас подорожуючи оце по світі, либонь, аби довести ділом, що, як каже Гоголь, пісня на Україні — то все; також, щоб переконати нас, що народня пісня України несе в собі великі вартости мелодії, своєрідної ритмики та яскраво-обрисованої динамики. Все це хоріві пощастило зробити в повній мірі... З українських пісень в виконанню цього хора під проводом п. Кошиця, біжить руслом народнє мистецтво України, оттак як жива природа, як пах свіжої землі. Тут на нас дихає мелодійним багатством, що обіймає цілу скалю народнього духу, від найглибшої меланхолії до найбуйнішої веселости. Цей, багатший на чоловічі ніж на жіночі голоси, хор дає нам, під проводом Кошиця, з дивовижною віртуозністю змальований образ кожної пісні. Різнобарвність та багатство мимичної мови дірігента суть казкові; вони показують чудеса що-до ритмичних та динамічних можливостей у відтінках. Одним словом, український національний хор посідає карність, якої навіть у нас, на батьківщині многоголосих хороших співів, рідко коли можна побачити.

Адольф Гетман.

Вчора ввечері, проф Кошиць з своїм хором в національних одягах, потрактував нас музичним мистецтвом найзрілішого гатунку. Мушу тут публично признатися, що я ще досі не чув такого, на всіх голосових позиціях, просто незвичайного матеріалу. Чисті як дзвін, переможні сопрана; глибоchezні, повні та чудозвучні баси; повногрудий, вирівняний середній матеріал. Ціле — таке пишне з своєю променистою різнобарвністю та гармонією, що я ще міг би був довго слухати тих, на причуд точних, таких чаруючих, звуків. То от буйає воно та шумить, як могутній орган, то як гра жартовливого гнома, то як найщасливіший екстаз, то як найінтимніша, найвблаганніша просьба. Проф. Кошиць тримає свій хор в руках; цей останній слухається його, слухається його **найменшого** руху. Атаки — чистюсенькі; фортіссімо виступає з найбільшою

величчю, але так само чисто і fajно звучить і піаніссімо. Обговорення всіх пісень хору завело б нас далеко. Кожда з них була шедевром — дійсною артистичною насолодою. Мені особливо сподобалася пісня св. Варвари та про Почаївську Божу Матір. Остання дала нагоду виступити баритонові підкипаючої повноти та чистоти звука. *) Все зростаючі, повні захоплення оплески обдарували артистів. Шкода, що на концерті було так мало народу. Співоцький та музичний світ Дуйсбурга прогавив вечір, який би був вкинув його в райське блаженство. Сподіваємося, що концерт в четвер вечером збере більше народу.

Бр.

DIE FREIHEIT, 3/5 1920, Berlin.

Оден партійни товариш, з-поміж наших читачів, пише нам ось-що про український народний хор:

«Дорога Фрайгайт,

Найкраще свято першого мая, яке я досі пережив, було сьогоднішнє. Я був на українськiм хорі, що дав на перше травня концерт свободи. Такої краси ще не було. Ніколи в світ і не чув я ще нічого, щоб так йшло до серця. Я не належу до великих знавців мистецтва, а тому не можу дати технічного обговорення хору, але я ще ніколи не переживав чогось остільки прекрасного, як в оті години. Українці співалися кожному з нас в серце, на вікопомні часи. На прикінці дали вони нам яко закінчення два вірші з Марсельєзи. Невимовне захоплення обійняло всіх присутніх. Всі поздіймалися зі своїх місць. Повітря тремтіло, а як зачулися слова «до зброї»... всі руки, наче по змові, піднесли вгору. Чулося, що кождий з співаків давав своє найкраще; здавалося їх тіло співало, — то була велика, могутня клятва. Слова не можуть описати пережитого».

NAZIONAL ZEITUNG, 19/5 1920, Berlin.

Не знаю, як говорятьс'я «Heil» ! по українському, але хотів би крикнути його українському національному хорові та його

*) Никон Кузьмин.

дірігентові Кошицю, у мовах всіх музичних народів Європи. Чудо чистої як квінта інтонації, ритму, зладовання голосових груп, однолітність імпульсів, краса чоловічих голосів, — все це нагадує в українців барселонське «Орфео Каталя», котре однак переважає своїми чудовими сопранами та альтами, та казковими хлопчачими голосами. Кошиць є майстром самого найпершого рангу, і я уявляю собі, що багато з його колег, принаймні, ті, що посідають хоч трохи самокритики, чуючи його, мусять почувати себе дуже мізерно, так, як фортепіаністи, чуючи Бузоні, або співаки — Карузо.

DIE POST, 20/6 1920, Berlin.

Ще раз навідався я до концерту українського національного хору: цілком заслужено, в повній аж до верху залі Філярмонії він був обдарований бучними оплесками. Те, що цей хор, під проводом п. Кошиця, є в стані дати, дійсно, переходить всякі межі. Також і своєрідні пісні, що стоять на програмі, заслуговують найбільшої уваги. В п'ятницю співатиме цей хор ще раз у Вишій Музичній Школі. Люде, що кохаються в мистецтві, не повинні прогаяти цієї високої насолоди.

AM MITTAG, 29/4 1920, Berlin.

...З хором і в ньому живе його дірігент О. Кошиць. Він не є дірігентом в звичайнім значінні слова: це заговорщик, чарівник. Так само як його великий земляк, покійний Сазонов, він нехтує диригентською паличкою. При всіх тім, що він має дати і сказати, паличка видається йому за бідною, за мізерною. Йому треба його обох рук з їх десятьма пальцями. А коли і рук не вистарчає, як треба вмовити співцям гремуче «форте», або завмираюче «піаніссімо», то треба йому його цілого тіла. І от, з цими засобами, виманює він від (надзвичайно ясных) сопранів найніжніші звуки, збуджує басы до громів гремучих. Зриває «фортіссімо» до раптових «піаніссімо». Підносить «піано» до бучного «форте»... Надзвичайний хор і просто невиданий дірігент.

... Чужоземний хор, «Українська Національна Капела», ма-ла вчора, в Співоцькій Академії, просто сенсаційний успіх. В особі свого дірігента, п. Кошиця, посідає, очевидно, цей хор, провідника, обдарованого цілком виїмковими прикметами. Матеріал до його розпорядимости є на всіх позиціях, та на всеньких ступнях сили, на рідкість благозвучним, а саме басы суть тої сили, обсягу та незмірної глибочині, що можна їх знайти тільки серед російських басів. Ця темnobарвна маса надає цілості непохитний фундамент, який, особливо у «форте» ділає могутчо як грім. Але «піано» хору зачаровує тако ж; це «піано», в ніжних місцях, зіходить до етеричного подиху звуку. Майстерною є одночасно чистота інтонації, прилив і відплив тону, ритмична стійкість, стаккато, відтінювання викладу та гнучкість мови та тону, що часто виявляє себе в буйнім гуморі. Все це майно довів дірігент до досконалости. Пісні — колядки, щедрики та народні, — оброблені, у згоді з їх національним характером. Більшість з них уряджена самим Кошицем: вони вражають своєю мелодійністю та майстерністю як що-до їх форми так і що-до їх змісту. Незвичайним здавалося неуживання цим дірігентом палички — здається, наче пальці мають кожний, свою окрему точно-зазначну місію. Публика, захоплена цим прекрасним співом, нагородила співаків та їх майстра бучними оплесками.

И. Левінскі.

Як і уперед здобув собі український національний хор пишні лаври за свій чудовий матерьял та цікаву літературу. Просто дивує, з якою майже оркестральною кольоровою пластикою виступають тут ці виключні народні пісні. Тут стоїмо ми перед новими шляхами, як що до поважного та веселого, так і що-до образно-малюючого боку, — шляхами повз котрі ми не можемо пройти не уважно.

SIGNALLE, 26/4 1922.

Український Національний Хор є подією, що не перестає тішити всі великі столиці жадібні до все нових нервових подразнень. Вони вже звикли до скомплікованих акордових мішанин, та багато-барвних струментових комбінацій, — отож просте звучить як одкровення, трезвук як відкриття. Тимчасом, музика-спеціаліст слухається лиш свого уха, — він чує вирівнанність хору, певність інтонації та чистоту ансамблю, радіє з лехкого звуку глибоких басів і, в найгіршому випадку, трохи їжиться, коли де-котрі з сопран, у високім «форте», звучить трохи плитко та різко. Дірігент Ол. Кошиць, в кождім разі заслуговує компліменту за його пишне оброблення окремих пісень та за вишколення цього народного хору, що задовольняє найвищим співоцько-техничним вимогам...

DIE FREIHEIT, 30/4 1920.

...Пісня для України все: життя,
історія і батьківська могила.

М. Гоголь.

З цим гаслом вже більше року подорожують співаки з братерської України по європейських культурних центрах, щоби нести світові скарби своєї національної пісні. І всюди їх зустрічають з розкритими обіймами. Те, що вони приносять з собою, є щось цілком своєрідне, що відкриває нам нарід будуччини, бо в ньому б'є через край натхнення нового, могутнього, як природа, характеру музики. Надзвичайно рідкі лінії інтервалів, породжені чуттям народу, котрапунктичні сплетення мельодій, які з незіпсованою ще природньою необхідністю зрослися один з другими. Музика, яка рветься з душі, і як буйний юнак, в здоровій, наївній простоті сміється прямо в очі нашим епігонам — культурним проводарям з їх академічною, задеревілою творчістю. Національний хор співав в берлінській «Зінгакадемії» релігійні й світські пісні з такою щирою музикальністю, яку ледві можуть прийняти і відчуті в наш, надміру цивілізований вік, але безпосередний чар цієї музики п і -

р в а в слухачів за собою. Мрійна мелодія першого голосу сплітається з другим голосом в чаруючий дует, ясно й високо дзвинять довгі ноти сопранів, екстатично здіймаються у гору могутні басы, розкішні тенори доповнюють акорд. Дірігент хору Олександр Кошиць — живе втілення музики; рухами своїх пальців і всього тіла він викликає все, що може дати ансамбль цих незрівняних співочих одиниць. Ще раз нагадую ребітництву, що першого травня для нього буде улаштовано українським хором безплатний концерт в Централь-театрі.

DIE FREIHEIT, IV—1920.

Пролетарські святочні поранки, які влаштовує що неділі «Н. С. П. Д.» (Незалежна соціалістична партія) в «Великому Театрі», мають що раз більшу мистецьку цінність для робітників. В останн юнеділю Український Національний Хор також послужив нашій справі в спосіб заслугуючий вдячності. Подорожуючи по Європі, він завітав і до нас, щоби своїм правдиво народнім мистецтвом і музикою звузати нас в одну інтернаціональну радню, неподілену жадними границями. Не раз уже прославляли тут незрівняне виконання цього хору, з його блискучими як дзеркало голосовим матеріалом і з його народніми співаками, які не словом, але звуком промовляють до кожного серця. Вчора в гарній, високій, округлій залі, до верхів повній робітниками, більш ніж коли небудь, зріднились почуттями співаки хору зі своїми захопленими слухачами. Це справжнє свято розпочалося звуками органу. Потім товариш Брайтштайт згадав в своїй промові борця за нашу ідею — небіжчика Емануеля Вурма, пам'ять якого вшанував хор співом вічна пам'ять. Далше співи хору чергувалися з блискучими мистецькими вистіпами декляматорки Тіллі Дюріє, завжди захоплюючої і готової послужити справі, а також прегарного, оперового, співака — тенора Вальдемара Генке, а на закінчення пронеслися по залі і захопили серця звуки бурхливої робітничої марсельєзи.

NUE PREUSSISCHE KREUZ-ZEITUNG, IV—1920.

Дійсно сензаційний успіх мають концерти українського хору, утвореного і післаного в подорож по світі з метою

викликати інтерес до своєрідної багатой народньої музики України. Як на першій, так і на другій концерті в повнісенський Бетховенській залі прояви захоплення приймали майже застрашуючі розміри; але і найвибагливіший слухач з радістю приєднувався до них, бо концерти є дійсно першорядні. Хор, складений приблизно з 60-70 пань і панів, в особі Олександра Кошиця, має видатного діригента з казковим таланом і особливим даром керування ріжноманітними, запалюючими знаками; діригентська паличка йому не потрібна: її замінюють руки, кожний його палець має, очевидно, свій яскраво визначений характер. Голосовий матеріал, яким він оперує, стає в його руках воском. Рідкі звукової повноти і краси тенори і бездомної глибини басы, дають в цілому незрушиму основу, яка робить надзвичайно сильне вражіння, чи то в «форте», чи в лехкому «мурмурандо», співі з закритими устами; (це «мурмурандо», до речі, є спеціальністю хору і особливо впливає на слухачів); звукові відтінки, дивуюча точність і гнучкість ритму, чистота інтонації, зміцнювання і падання тону, лехкість стакато і просто ошоломлююча скорогдворока, — все це є чудесно. Українська пісня глибоко вражає характерною своєрідністю своєї мельодії і своєю ріжноманітною ритмикою. Старі канти, колядки, щедрівки, а також ряд світських пісень своїм мистецким голосовим плетенням дали нам цікавий огляд творчої сили українських музик. До них належить також діригент Кошиць, пісні якого особливо чаруючі мельодією і майстерні по конструкції і формі, повторювались на бурні домагання публіки.

BERLINER MORGENPOST, 30/IV 1920.

Справжній сензаційний успіх мав в «Зінгакадемії» концерт Українського Національного Хору, посланого в світове турне. В своїм діригенті Олександрі Кошиці цей хор, з 60 пань і панів, має очевидно надзвичайного учителя. Голосовий матеріал, яким він розпоряджується, дає у всіх положеннях і на всіх ступенях сили звук, гарний, як рідко. Власне басы мають силу і діяпези бездонної глибини, — і ця темнобарвна маса надає цілому незрушиму основу, яка впливає з непереможною силою на слухачів, особливо в громовому «форте». Чаруючу красу має також «піано» цього хору здібного до звуків ніжних і лехких, як зе-

фір. Чистота інтонацій, зміцнювання і затихання звуку, ритмічна твердість, стакато, нюансування, скороговорка при швидкім темпі, якою часто передається бьючий через край гумор,—все це є зразкове. Всі ці властивості дірігент розвинув до степені доскопалости, як видно з виконання поперемио хором і сольо старих кантів, колядок, щедрівок і світських пісень. Ці пісні, відповідно оброблені до їх національної своєрідности почасти рідними музиками, але більшість утворена самим Кошицем, — річі якого чаруюче-мельодійні і мистецько викінчені по формі і по змісту. Незвичайним здалося у цього дірігента керування знаками без дірігентської палички. — Очевидно пальці його мають яскраво визначний характер. Публіка під чаром чудового виконання засипала співаків і їх керовника гучними оплесками.

ALLGEMEIN MUSIK-ZEITUNG, 7/IV 1920.

Цікаві гості прибули до нас з південного сходу Європи. Ще нема двох років, як Український Національний Хор був заснований і виїхав у подорож по Європі і Америці з метою культурної пропаганди; по дорозі він завітав до Берліну. Те, що він приніс нам, зворушило нас, вразило навіть. Віддаємо повну пошану виховуючому хисту і музичній інпелігенції мяхкого, але разом з тим енергійного в досягненні поставленої мети керовника О. Кошиця! Він зрікається дірігентської палички і заміняє її незвичайно ясною і ріжносторонньою мовою знаків, на яку хор з 60 приблизно осіб реагує з певністю високо розвинуеного, точного механізму. Чоловічих голосів більше, всі вони в цілому, а особливо, переважаючи своєю кількістю і якістю басы, надають звукові хору металову повноту і округлість. До ясного і трохи придушеного звуку високих жіночих голосів слухач мусить звикнути, та й взагалі не можна прикладати високого мірила властивої культури хорового звуку до Українців, які співають одкритими, природними голосами. Вони є в найкращім значінні цього слова співаки природи, їх природний спів відбиває в собі, як в дзеркалі, правдиву, непідроблену своєрідність їх національного музичного чуття. В цій безумовній своєрідности полягає сила хору і тої національної музичної літератури, яку він виконує. Трохи поверховне, але важливе уміння найтоншим динамічним ступнюванням досягати багцтва тіневих ефектів, про яке у нас не мають навіть уяви, це

уміння доведено українським хором до незрівняної віртуозності. Промовляє до нас також надзвичайно імпресивний і яскраво ви-значний ритм пісень, раптове, підкреслююче вираз усилення зву-ку, а також смілива рухливість голосів. Твори, які виконує хор, всі майже без винятків походять з джерела народньої пісні, але вони в більшості оброблені умілими музикантами і мають в ясній поліфонній хоровій укладі життєву силу і по більшій частині гарну форму. Ті релігійні і світські пісні зміцнюють враження, що мистецтво Українців, яке часами має експресіоністичну силу виразу, б'є через край первісним здоров'ям. Різнобарвність і дивуюча сміливість ритму, цих малюнків пісень, дають могутній стимул для збагачення нашої власної творчості. Тим самим вони доводять, що дійсно продуктивних, нових шляхів творчості не треба шукати ні в якому разі (хіба в дуже малій мірі) в принциповій негачії тональних і гармонійних природних законів. До речі: прийнятий у нас досі погляд, що українська народня музика не багата ефектами і, властиво кажучи, вичерпується м'якими меланхолійними настроями, є підірваний в корні під впливом наведеної музичної літератури і ще може більше під впливом незвичайної життєвої сили цього хору, яка знаходить собі вплив не стільки в індивідуальних, скільки в су-гестивних масових його проявах. Зовнішній успіх українських співаків відповідав висоті їх надзвичайного виконання; він був стійкий і разом з тим сердечний.

BERLINER BORSEN COURIER, 30/IV 1920.

Українські пісні співав в «Академії Співу» український хор на своїм першому берлінському концерті під керуванням О. Кошиця. І послухавши цих пісень, розумієш, що український народ може бути гордий своєю піснею. На програмі концерту стояло не менше 15-ти пісень: старі канти, колядки, щедрівки і світські пісні. Я прослухав їх зпочатку до кінця, од першої до останньої з цікавістю і глибокою увагою. Дійсно, новий світ відкрився перед нами вчора. Одна за другою лились пісні урочисті й бадьорі, взнеслі й ніжні, серйозні й лукаво-жартовливі. Від мелодії ще віє свіжими пахощами землі, первісною, непочатою, неужитою силою але гармонія вже багато розвинена, а ритміка така багата й різноманітна, що дивуєшся

й захоплюєшся цим «народним мистецтвом». Бо нема жадного сумніву, що це дійсне «народн е мистецтво». Український національний хор є заснований, щоби познайомити чужі народи з рідною піснею — це є мистецька місія, чому лише можна радіти.

Хор «а капела» складається з 70 співаків. Він співає з таким викінченим мистецтвом, яке повинно бути названо єдиним в своїм роді. Можливо, що високі жіночі голоси звучать для нас за різко, сказав би майже: за остро. Але в ритмічному відношенню все до найменших дрібниць викінчено, інтонація бездоганна, динаміка багата найтоншими нюансами, які миняються часто несподівано, але завжди з повною певністю й свідомістю, і все це співається з таким запалом і одушевленням, які можна пояснити тільки твердою вірою співаків в самих себе і в рідне мистецтво. Напевно з голосового матеріялу який був до розпорядження, вибрано найкращі сили для цієї мистецької подорожі. Але дірігентові Кошицю належить вповні честь утворення з цього матеріялу викінченого, завжди слухняного інструменту. Успіх був дуже великий, підставою для якого була, дійсно, цінність виконаного. В неділю Українці вдруге співають в Берліні.

B. Z. AM MITTAG, 7/IV 1920.

Український Національний Хор завітав до Берліну. Нас він завоював одразу. Як ми не шануємо наші великі хори, але рівного цьому ми не маємо. Той хор «а капела» (коло 60 пань і панів) співає з недорівнюємою прецизією, абсолютною вірністю інтонації, багатством нюансів, яке засліплює і зачаровує слухача. Мистецтво цих співаків таке високе, що здається знову природою.

З хором і в хорі живе його дірігент Олександр Кошиць. Він не є дірігент в загально прийнятій значінні цього слова: Він є заклинатель — чарівник. Як і його великий земляк, покійний Сафонов, він погорджує дірігентською паличкою. Занадто убога і мертва вона для того, що він має сказати. Для цього він уживає свої обі руки і своїх десять пальців. А часами і ціле тіло, коли не вистарчає рук суггестіонувати своїм артистам

могутне «форте», або заміраюче «піаніссімо». І цими засобами він викликає у сопранів (надзвичайно ясних) найніжніші тони, будить басів до громових звуків, раптом зводить «фортіссімо» до «піаніссімо», «піано» підносить до бурхливого «форте». Надзвичайний хор і цілком особливий дірігент.

Українці співають пісні свого краю, релігійні і світські. Малюнки близькі до природи, прості, але не примітивні. Скри-тий контрапункт підносить їх на рівень мистецтва. Характер цих пісень відмінний від російських. Українець також багато уживає мінорну тональність, але він не має фаталістичного песимізму росіян. Він бадьорий, повний рішучості, оптимізму. Тому і в музиці його є щось освіжаюче, сильне, стверджуюче. В ній звучить кохання, боротьба, радість життя. Козак прощається з своєю дівчиною. Закохана пара милується. Розкривається глибина чистої символіки природи. Є місце і для гумору: козак на підпитку сперечається з своєю жінкою, яка також не дає йому спуску.

Отже бачимо: нарід, чуючи в собі молоду буйну силу, рветься на волю з вікової неволі. І коли б пісня була державою, то Україна заняла би вчора перше місце поміж народами.

Е. У.

BERLINER LOCAL ANZEIGER, 7/IV 1920.

Цей концерт, можливо, початок завітання до нас артистів-чужинців, які були частим явищем в Берліні до війни. І мусимо сказати, що цей початок був з мистецького боку блискучий, першорядний. Ні один з хорів гостей чужинців, які співали у нас, не перевищив українського хору що до звукової суцільності, прецизії і гнучкості ритму, чистоти інтонації і одушевленості виконання. «Піано, кресчендо, стаккато» і раптові звукові переходи цього хору викликають подив. Заслуга цього в першій мірі належить звичайно керівникові хору О. Кошицю, дірігентові видатних здібностей, особливо обдарованого виразними, різноманітними рухами, так що він керує без дірігентської палички, лише руками й пальцями. В хорі трохи більше як 20 жіночих голосів, до того дуже ясні, трошки здавлені сопрано і майже вдвоє більше чоловічих голосів, між яки-

ми вражають могутні, безмежної глибини баси. Перевага чоловічих голосів надає хорові якийсь незвичайно компактний звук; його «форте» має в собі первісну силу. Дуже цікаво послухати це; гідна подиву є легка рухливість голосів у всіх положеннях. Українці співають старовинні канти, келядки, щедриківки і світські пісні. В усіх цих піснях почувається незвичайно гарне знання сильної істоти хорового співу, мистецька контрапунктична обробка українських музиків; особливо достойні уваги майстерні й ефектні де-які річі Леонтовича; а також цілий ряд аранжировек самого дірігента.

Ці питомі національні пісні ледве чи дадуться описати, значу лише, що вони оздоблені контрапунктичною розробкою, особливо уживається ефект «морморандо». Можна лише радити послухати цю досконало викінчену музику; рідка насолода.

VOSSISCHE ZEITUNG, 29/V, 1920. Berlin.

Заля повнісенька... Де-не-де видко захоплені гурти людей, що балакають чужоземними мовами, або кольоритним діалектом південної Німеччини. Ті «що все знають» пояснюють що «то українці»... Хор починає співати. В данім випадку слова «хор» та «співати» не висловлюють нічого. Бо це не хор, — орган, і кождий з цих чотирьох десятків співців — то добірна труба органу, то клавіатура звуків, кольоритний регістр. На найменчий знак органіста вони починають звучати в наймайстерніший та в найточніший спосіб. Те що вони висловлюють, іноді видається ніжним зітханням, могутньою енергією або дикою оргією. Найвище мистецтво перетворюється тут в найсправжнішу природу. Найтрудніше досягається тут найлегшим способом, неначе жартуючи. То не сорок окремих волей, то один струмент, на котрім грає артист. Іноді просто замієшся від радости подумавши, як то одна артистична воля може так запанувати над цілістю! Баси, розуміється, просто страшні, здається що у них в горлі залізні труби. Раз співали вони акомпанімент без слів до народньої пісні: це лунало як віолончель, не перериваючись, то поволі збільшуючи звук, то несподівано зменьшуючи його, аж поки все не зли-

лося в однім могутнім ансамблю. Що то була за краса!.. Є там одна народня пісня: хор співає стримано та сумно, мелодія лине, як лехкій вітерець у літню нічку. Уява малює пейзаж: широке поле жита, під подихом лехкого вітру; луги, а на них пасуться коні; безкрай степ покритий буйною рослинню, тихе брєнїння, мовчазна самотність заснулої ріки... Оддалі видко невеличке село, місяць осяває його своїм блїдим проміннєм, а закохані пари милуються там на улицях... Ось залунав голос когось у білій сорочці... Я чую лехке «тьох!» коло мого серця, гостра радість заливає мене аж до самісінького горла. Ніколи не чув я нічого подібного, так прекрасного! Це голос, повний насолоди, а одночасно горя, й гіркого як та м'ята та полин, що своїми пахощами заливають степ у теплу літню ніч. Природно і напричуд модульовано лунає він, цей голос, поміж инчих, то впадаючи в «дур морандо» то знов підносячись до «квінт моль»; лунає він та пливе як щасливий привид над темною та меланхолійною масою хора. Хочеться кричати від печалі та втіхи! Здається що ця пісня звалася «Баришполь»; так само я не знаю як зветься цей скромний блондин, що потому так вдячно вклоняється публиці...

Радість обхоплює, коли слїдкуєш за дірігентом як він керує хором. Він зветься Кошиць. В нїм нема нічого надзвичайного: звичайнісінькій собі фрак, симпатичні вуса, та поважна лисина... Нема в нїм нічого екстравагантного, триумфального. Він стає перед свій людський струмент: маленька трубка завдає тону. Він кладе свої руки на клавіатуру (іменно так) і... раптом перетворюється він, магїчно, силою мистецтва! Він не вживає педантичної палички, він користується пальцями, руками, ногами, очима та бровами. Цїлим тілом своїм висловлює він натхнення своєї душі і передає його своєму струментові. То великий артист, подібного якому рїдко коли можна й побачити, але він не вдає як то роблять инчі. Він скупий на свої стримані рухи, а одночасно, вмїє передати найгостріші переживання.

А ось хор співає козацький танок. Радістю, чітко цокотять характерні українські ритми на 4 та 7 четвертих. Так і бачиш захоплені пари, що танцюють. А за цим маревом веселої гулянки, — оцей пан з його широкополим фракком, його лисиною та симпатичними вусами. Здається, що серед гуляючих пар, стоїть козак у високих чоботях, широких штанах, підперезаний червоним поясом, в білій сорочці, — молодий парубок з чорними кучерями, блискучими очима, червоними губами та маленькими вусами! За один поцілунок оцих губ, кожда з тут присутніх паній віддала б кілька літ свого життя! Він баламута, але як же на нього гніваться!.. Він один не танцює, але маленькими, звитяжними рухами підюжує других до танців — і божевільний запал обхоплює пари... отой легкій стиск плечем, або ледве помітний рух тілом, мах рукою або хитрий морг ока, двозначна посмішка губ, — ото те й є, чим він надить до себе жінок. Але один рух голови, — і чується його сила, спосібність заволодіти, — бачиш всю його непевну натуру. Оттак чарує наше око оцей зверх-мімик, а також чарують нас душа та голос труб його органу. Що далі, то жагуючим стає дихання танцюристів, топіт ніг стає дедалі то більш оп'яняючим; що-далі, то більш радісною стає дівоча податливість, чіткішим та вимовнішим голос співаків, сміливішими погляди парубків з заломленими на тім'я шапками. Раптом загуло «Гей!» і танок зник... А замість душної сальської корчми — велика концертна зала в Берліні; замість молодих парубків та дівчат — лагідні ніжки, та манькети твердих сорочок; замість буйних танцюристів — широкополий фрак пана Кошиця... Внизу, в партері, розбуджена від магічного сну публіка, заливає залю оплесками. Вона вимагає «біс», вона тупає ногами, коли рукам вже стає боляче, аж підошви горять їм від того стуку. І то не тільки українці, але й баварці. І вони мають рацію: вони хочуть показати їхню вдячність за цю подію, за цю артистичну втіху, що вони дістали.

Фольклор, мистецтво народу! Коріння його заходить аж у незвідані глибини, у давно перемерлі племена, пісні котрих передаються через традицію із покоління в покоління. І ось

тепер досягли вони найбільшої висоти мистецтва та умілості. Спасибі Вам, пане Кошиць, великий артисто, великий музикю, великий міміку!

Але як брів я до дому, то повстало у мені друге питання: чому оце ми, німці, що маємо такий багатий фольклор, не спромоглися на такий хор? Ми маємо Т-ва, що мають на меті зберігати мертві пам'ятки нашої старовини, чому ж нема т-ва якого метою було б зберігати живе мистецтво народу, давати його пісням найвище оброблення, на яке лиш здатні мистецтво, наука та воля? Оттакий німецький хор міг би подорожувати з міста на місто та повертати наш народ з пустки матеріяльних інтересів, що його заїли, назад до свіжих джерел німецької душі. Це мало б вплив і на наші села і на наші консерваторії. Шляхотність їх генія перетворила б пісню «дівчини коло криниці» або «п'яниці на сільським балю». А тоді могли б подумати і ми, щоб післати в світ такий хор, як ото зробили Українці. Я уявляю собі такий хор, як співав би він у Нью-Йорку, Амстердамі, Мельбурні... Він більше зробив би до ознайомлення світа з Німеччиною, її звичаями та душею, більше спричинився б до усунення довголітніх непорозуміннь, як всі газетні статті, всі виступи в парламенті, всі урядові декрети...

Але... чи ми ж нація? чи ми народ?

Чи ж в стані ми слухати щось инче ніж те, що нам дають парламентські дебати, що затроює наше національне чуття, корні котрого можуть знайтися у всіх шарах суспільства! А чи може вся пролита кров, вся ганьба, всі ті денервуючі події задушили вже почуття німецького народу?! Український нарід був пригноблений; його віками тримали в неволі, а тим часом які скарби гордощів має він в минулому! Що за віра в свою будучність, в своє воскресення! Що за певність у безсмертю свого існування! І все це втілюється в їхній народній пісні. Народ живе так довго, як довго живе його національне мистецтво. Не орнамент, складений випадково, не продукти матеріяльного добробуту творять мистецтво народнє, але ж здатність виявити свою духову суть. Витягнім же мистецтво з глибини нації та й вкладім в нього науку! Те що дівчата та юнаки «висиджують» за столами по каварнях, те що артисти «фабрикують» по їхніх студіях,—воистину не має ціни, то тільки нікчемність.

Жаргон студії не може створити мистецтва, нікчемність не може виявити духу нації, бо правдиве мистецтво повстає з глибин землі, зноситься у вищі сфери і повертається назад в обійми матері. Оттаким народнім мистецтвом є Фауст, що взято його з народнього «Вертепу» та перетворено у поему. Він одинаково промовляє і до серця наймудрішого з мудрих і до серця тої куховарки, що сидить на галереї. І йому і їй разить він серце тим, що зветься «людяність»...

О, земле руська! Твоє виїмкове артистичне життя, все більше промениться лучами світла, все більше буяє життєвою силою. Воно росте з твого незчерпаного плодючого чорнозему. Достоевський, Толстой, Московський Художний Театр, Петербург. балет, Український Національний Хор!!! У всьому цьому тече рідна кров. В цих людях є якась відокремленість, незужиті емоції горять в темних глибинах, горяча живуча кров їх матері бурлить, — і як заговорить лиш найменча кришечка їх здібности — то це вже є великий твір! А ти, земле Німецька! Чи твою силу знищено, чи твої емоції погасли, чи утроба твоєї матері вже стала безплідна? О, земле Німецька, земле Німецька!!!

Фон Роберт Прехтль.

«Illustrierte Zeitung»
6/VI. 1920. Berlin.

Польща.

«NAROD» — 23/10 1920 р. Варшава.

Співацька дружина п. Кошиця крім незмірних технічних осягнень, про які ми вже писали, володіє цілком незвичайними цінностями «одкровення».

Українська народня пісня у виконаню п. Кошиця може стать дійсно непереможним і першорядним інструментом пропаганди. Пісня українська, якою її виставляють співаки Кошиця, є щирий і глибокий вияв народньої душі. Виконання незмірно артистичне робить те, що пісні ті набирають цілком небувалої пластики, сказали б ми, багато барв і кольорів. П. Кошиць, дірігент того хору, виробив собі цілком спеціальну техніку і володіє якимсь своїм власним, окремим стилем мімовання (дірігування) тими піснями. Він панує над своїм хором досконало, викликаюче неоднократно найдрібнішим рухом зміни настрою, або темпа. Публіка, заповнююча залю Флармонії, зробила співакам довготривалі овації.

«PRZEGLAND WIECZORNY» — 20/10 1920 р. Варшава.

Успіх артистичний здобула собі капеля Українська і на вчорашньому концерті у Філармонії Варшавській. Що потрафив дати нам той хор разом з майстром хору і її керовником Кошицем, заслуговує не тільки визнання, але і всестороннього аналізу. У виконанню творів в таких гармонізаціях, в трактуванні оригінальним наскрізь, дірігент вводить стілько нового, так освічує їх власною індивідуальністю, що виконанням їх захоплює і разом з тим дивує, а часами ефектами динамічними і багатством барв осліплює.

«PRZEGLAND WIECZORNY» — 25/10 1920 р. Варшава.

Остатній концерт Української Капелі відбувся при абсолютно випроданій залі. Що ще можна сказати про той виїмок-

вий хор разом з його блискучим дірижером Кошицем; що ще належить підкреслити і доповнить до справоздання з попередніх артистичних похвал? Додам тільки, що і цей раз концерт з усіх боків був виключний і що виконання всіх творів було на висоті найбільших артистичних вимог, що на залі панував захват правдивий і цілком виправданий.

«GAZETA PORANNA» — 21/10 1920 р. Варшава.

Хор є дійсно досконалий. Надзвичайні риси його такі: спів «а капеля» з предивною чистотою інтонації, непохибна ритмика, однolitність звуку, панування віддихом, яке дає можливість розпоряджатись динамікою голосу, чудові піано, колосальна музичальність і вправність в трактуванні цілої шеренги кантів, колядок, щедрівок і народних пісень. Всі ті пісні, беруче загально, в дуже гарному укладі різнородних українських музик, і між ними діригента Кошиця, який пожинає овочі своєї колоссальної праці, грає артистично на тому хоровому живому інструменті, чулому до найменшого руху його руки.

«ROBOTNIK» — 23/10 1920 р. Варшава.

....Але як ці люди співають!! Ідеально чиста інтонація, рівність ритмічна і динамічна в голосах, вражаюче зіп'єня до того ступня, що з тих скільки десятків грудей до слухача доходить єдиний, сильний, дужий аккорд!.. До цієї пори ми не маємо польського хору подібної вартости. Зачатки цього можна помітити в «Ехо» Краковським під керуванням Валенського. Не відомо, що треба поставити вище, чи мистецтво хору, чи мистецтво діригування п. Кошиця. Той чоловік має невичерпане багатство рухів, якими він, ніколи не нехтуюче добрим смаком, уміє видобути зі своїх співаків кожний бажаний ефект, динамічний, чи то ритмічний, кожний найделікатніший нюанс виразу; на хорі своєму він грає, як майстер на нечувано чулому інструменті.

«NAROD» — 21/10 1920 р. Варшава.

Великий концерт Українського хору в Філармонії є подія в музичному житті Варшави. Ми не маємо такого хору в столиці.

і хто знає, чи взагалі маємо співаків таких видатних рис в цілій Польщі. Хор Української Капелі під проводом діректора Кошиця володіє перш всього непоплямованною чистотою. Співаюче, «а капеля» не опадає, не опускається, тримається в інтонації так твердо, як тримаються найліпші інструментальні квартети, коротко кажуче, як може триматись інструмент. Бо хор п. Кошиця є однолитний інструмент, складний з скілька десятків чудових співаків і співачок. Справа віддиху, аттаки, кресчендо, декресчендо, словом, всі труднощі технічні здаються для того хору не існуючими. Той доскональний хоральний інструмент оживляє одна душа. Хор Кошиця іде в інтерпретації так далеко, що відносно настрою міняє барву голосу. Дякуюче цьому вдаються йому надзвичайні чудові ефекти і переходи з глибокого органного звучання до лехких, тихих піано; переходячих в делікатний шепіт. При тому це ніколи не робиться на некористь для мелодії, завжди ясної. А також не робиться це не на некористь для раціонального наступовання і розвязування акордів. В програмі концерту були канти, колядки і пісні в дуже музикальному укладі п. Кошиця, Леонтовича і Стеценка. Уклади тих композиторів, дуже зручні, ясно пристосовані до вимог хору, не загублюючи разом з тим первороднього характеру народньої пісні.

«Illustrierte Zeitung»
6/VI. 1920. Berlin.

Еспанія.

EL LIBERAL, 4/2 1921, Bilbao.

Поява Українського Хору вчора ввечері то була новина на царині театрального мистецтва. Ціле місто чекало з нетерпінням, щоб пізнати цих співаків. Таким чином до великого Колізею зійшлося величезне число народу.

Виступ цього відомого співочого Т-ва був найщасливіший, який тільки можна було собі уявити. Велика частина публики прийшла з певним внутрішнім скептицизмом що-до успіху, через те що була зневірена в хорах; але як тільки почула перший спів, зрозуміла, що була присутня на концерті дійсно поважнім що-до мистецтва та дійсно заслуговуючим великої уваги.

Справді, не можна було собі уявити, щоб за допомогою самого тільки голосу людського можна створити стільки чудових звуків, та такі делікатні та файні відтінки. Тільки тверда, воля співаків та розум і сприт дірігента, що відкрив такі скарги в голосі, могли створити це діло, гідне подиву що-до всього: до звучності, гармонії, ансамблю.

Публика не могла заспокоїтись від захоплення що об'яв її як слухала вона тих пісень, так гарних, так простих, так малювничих, а одночасно — так зворушуючих. Де-котрі з них, як от «Була вдовоюка» та «Щедрик» мусіли бути повторені, так само як «На вулиці скрипка грає», в котрій більше ніж в якій иньшій можна було оцінити артистичну вартість хору, що з'умів з'імітувати всю тайну: все жалібне тремотіння скрипки.

Всі пісні незвичайно цікаві, бо в них дихає душа народу, змагання цілої нації...

Своїм виступом, хор український здобув цілковиту перемогу, і, так би мовити, врятував хорове діло, як таке.

Нема чого й казати, що хор, солисти котрого відзначилися що-до їх великої артистичної вартости, та п. Кошиць, були обдаровані оплесками та довгими буйними оваціями.

Хор був вбраний в національні убрання України, що надало цьому музичному святові ще й живість та веселість кольору.

Лампарілья.

EURCADÍ, 4/2 1921, Bilbao.

...Вражіння від цього концерту залишилося величезне. Ці басы, — педалеві звуки органів; ці сопрана, неймовірно чисті, дивовижні та ансамбль хору, ділали на нас як щось таке нове, таке досі незнане, що мимоволі надало воно хоровому ділові новий надзвичайний інтерес. Спосіб співу властивий цим артистам є найбільше досконалий, який нам ще доводилось чути; механізм, вокалізація, якої вони тримаються, суть точні та досконало сформовані; реєстри — блискучі та широкі; то все суть прикмети, що дають хорові можливість утворити дійсну артистичну красу виконання в цих прекрасних народніх композиціях.

Публика горяче аплодувала співакам, так мудро веденим магичним дотепом їхнього дірігента, що є й душею і життем цієї організації, яка не має собі рівних.

Цале Бат.

LA GAZETA DEL NORTE, 4/2 1921, Bilbao.

Щось справді визначне, щось в дійсности виїмкове бачили, чи ліпше, чули ми сьогодні ввечері в просторім театрі «Алямеда де Урковіо», щось таке, що владно притягло до себе увагу численої публіки, яка була присутня: ми говоримо про Українську капелу під проводом п. Кошиця. Цьому співоцькому т-ву наперед було присвячено стільки пишних захвалювань, що закрадався сумнів, чи не було вже вжито занадто перебільшень на описання його надзвичайних прикмет, так що публіка, що прийшла на концерт, була де-що упереджена через лихий досвід, який вона мала досі. Однак, це упередження трівало всего-на-всього стільки, скільки треба було часу, щоб перші звуки хору долетіли до уха, бо з тих таки найпервісінських звуків стало очевидним високе уміння і дірігента і співаків.

Заля, що, на початку, здавалося наче б то зимною, дуже хутко зігрілася і засвітилася так, як то рідко коли можна було бачити. Перед нашими очима стала громада людей, жінок і чоловік, душ із пятьдесят, вбрана в мальовничі та елегантні одержі їхньої країни. Трохи згодом увійшов дірігент, п. Кошаць, якого зустрінито гучними оплесками. Зайнявши своє місце на чолі хору, він починав дірігувати ним (без палички) обома руками, з надзвичайною скромністю, майстерним досвідом. Тут справді кожний співак є артист, що знає як і куди йому йти.

Всі вони вчені співаки гідні їх голосу, який видають з себе з великою досконалістю, допасовуючи його у відповідний спосіб до тих всіляких пасажів, що їх інтерпретують. Таким чином і з такими силами добувається знаменитий результат дійсно подиву гідний, чудовий; і це є осуд, що одногласно його дали професіонали і аматори, які були присутні на тім концерті.

... Не можна словами добре схарактеризувати чудове вражіння, що ми мали, і тому можемо тільки порадити цілому Більбао іти на концерт Українського Хору, бо ми певні, що ніхто нам не зробить закиду за цю порадку...

Каск.

LA GAZETA DEL NORTE, 5/2 1921, Bilbao.

... Сьогоднішній виступ славетного хору українського був такий самий блискучий як і попередній...

... Протягом цілого вечора публіка просто божеволіла перед цим чудом, і, на кінці, почала вимагати стукотом ніг «Ой у полі Баришполі», що не стояло в програмі, але було співане під час першого концерту. Хоч дірігент напевно не мав найменшого наміру давати цієї пісні вчора, проте ласкаво піддався жаданням публіки і дав її, разом з іншою чарівною піснею.

... Браво, панове, бравіссімо! Не уміємо сказати Вам цього по українські, але його відчуваємо.

Каск.

При великим натопві народу, однак не так великим як того сподівалося, взявши під розвагу славу, якої собі здобув Український Національний Хор . . . дав цей останій вчора свій перший концерт в «Колізео Альбіа». Рекорд славетної Російської капелі, *) яку нам доводилось чути 25 років тому, давав право сподіватися, що український хор буде зустрітий з більшим зацікавленням. В кожному разі, зацікавлення тих що прибули на концерт не було обманене: український хор є дійсно визначне співоцьке товариство. Треба дивуватись, що в такий короткий час (хор був заснований в 1918 році) потрапили ці люде придбати таке перфектне злиття ансамблю, але вражає також і те, що з такого розмірно невеликого числа виконавців, дається видобути ефекти, які, що-до їх потужности, походять наче з величезної громади людей. Це завдячує добрій якості голосів, а надто голосів чоловічих. Голоси жіночі суть де-що низчі що-до якості, та трохи разять їхньою жорсткістю. Проте, повторюємо, рівновага ансамблю є цілковита. Гнучкість цього останнього дозволяє хорові розвивати з одного боку велику силу в «форте», а з другого — зводити його до надзвичайних «піаніссімо». Позатим, однолітність його так перфектна, а інфлексії так чисті та солодкі, що хор робить вражіння органу. Це між инчим виявилось в релігійних кантах Стеценка, а ще більше в колядках, заранжованих самим дірігентом Ол. Кошицем, які в великій мірі нагадують колядки басські.

Остання частина, присвячена пісням народнім, була, коли може не найбільша вартісна, то найбільше цікава. Кожда з них надзвичайно подобалася публіці, але особливо «Ой у полі, Баришполі», мелодію, котрої, пройняту глибоким ліризмом, чудово проспівав молодий тенор, якого дірігент відділив від маси хору, щоб міг він прийняти оплески публіки що йому припали.*) «Ой у полі, Баришполі», було повторене. Ця мініюатура, згармонізована Кошицем, як і кілька інших що стояли у програмі, свідчать про великий композиторський талант дірі-

*) Хор Агренева-Славянського.

*) Соліст Г. Леонів.

гента. Овації публики були найгарячіші і свідчили про величезне вражіння, яке на неї зробив спів хору.

Хор був примушений відспівати що-найменше два номери з-поза програми, викликаючи поновні оплески та вирази подиву як до дірігента — цього великого майстра концертатора, — так і до всіх виконавців.

То був, одним словом, великий тріумф.

EL NOTIZIERO BILBAINO, 4/2 1921, Bilbao.

...Концерт Українського Національного Хору вчора в «Колізео Альбіа» зробив на нас вражіння щирого мистецтва, краси, емоції, — не стільки через якість виконавців, скільки через музику, яку нам було подано, та форму її інтерпретації.

Українські пісні відзначаються магічною красою. Яко музика примітивна вони мають щось спільного з нашими співами Басськими: їх мелодії мають в собі звороти та каденції надзвичайно подібні до наших.

Канти релігійні посідають зворушуючий мистицизм; співи різдвяні, різноманітні що-до ритму та кольору, як також пісні народні, суть повні безмежного мелодійного чару.

Гармонизація всіх цих співів є дуже ефектна, хоч і не вживає високих тесітур, характеристична через свої досконалі звучности, майже завше тверезі з погляду тоничного, оброблена в формі канона, без контрапунктальних перебільшень, що затемнювали б мелодію або відтінки.

З того походить дуже цікава інтерпретація.

Ріжні відтінки кожного з номерів програму, віддані з незрівняною точністю, з перфектною ритмичною однолітністю (не рівновагою звучности), захопили аудиторію; а надто реєстри, та «бокка к'юза» (закритий звук), що потрапляє звести шляхом дуже зручного способу кількість звука до мінімуму, були об'єктом подиву та ширих похвал.

Маєстро, дірігент пан Кошиць, є фігурою незвичайно цікавою. Він абсолютно панує над своїми співаками, видобуваючи з них своїм артистичним темпераментом цю, так загально похвальну, рівність та точність.

Головним чином, його твори зробили на нас найбільше вражіння, та мусіли бути повторювані серед безконечних овацій публики.

... Концерт був музичною подією, що заслужила на подив всіх аматорів музики.

EL CARBAYON, 8/2 1921, Oviedo

... Вчорашній концерт перетворився в найбільшу артистичну подію, яку нам ще не доводилось переживати в нашім житті. Бо відколи памятаємо себе, не бачили ми ще нелицейшого концерту, більшого захоплення, більшого збігу народу, як учора...

EUZKADI, 6/2 1921, Bilbao.

Граціозна мелодійність народніх пісень, які ми чули під час цих концертів, веселість наївних колядок, всепрощаюча релігійність мистичних кантів, показали нам, яким багатим арсеналом володіє Українська земля на полі народнього співу. В цих піснях є той елемент, який був ужитий славними російськими композиторами, що навчають світ нових форм імпресіонізму, якого сила і ліризм впливають на вислів сучасної музики французької.

Коли ж говорить про цих українських співаків, то ми підкреслюємо особливу їх якість, яко музик, бо в ній полягає найбільша причина тих емоцій, які вони викликали в нас. Це вона дозволяє їм виконувати з такою безпосередньою наївністю оті твори, так подібні до наших басських. Це вона заставляє їх віддати своє особисте я задля правдивої дисципліни, а це так рідко трапляється серед співаків. Завдяки всьому цьому їх ансамбль є найбільш перфектний та досконалий, який нам коли доводилось бачити в хорах.

Щож токрається голосів, то ми маємо завше нахил шанувати артистичну роботу виконавця, але з погордою відкидаємо тих, хто посідає всі божественні прикмети чудового голосу, вживають його на перекривлення цілого характеру композиції задля власної тиранії та суєтності, або через смішну претензію на натуральність. Так на жаль часто буває у оперових співаків, але не так воно є в цьому хорі. Через це, коли голоси цих співаків видаються нам дуже гарними середньої якості, то з огляду на вищенаведені засади, а також що торкається особистої праці кожного на користь цілого з відмовленням від усякого осо-

бистого показу в хоровому ансамблі, що якість ми вважаємо дуже поважною.

Цале Бат.

EL NERVION, 5/2 1921, Bilbao.

... Ми не маємо компетенції на те, щоб судити технічні заслуги Українського Національного Хору. Як і вся аудиторія, що була присутня сьогодні ввечері, ми подивляємо цей хор виключно нашою душею та нашим серцем, бо обох їх вхопили нам виконавці цих народніх пісень, таких повних примітливої краси, та так нагадуючих народні пісні басські...

LA TARDE, 4/2 1921, Bilbao.

... Пісні ці були так оригінальні, так вражали своїми чаруючими мотивами та комбінацією голосів, що викликали найчистішу та щиру радість у слухачів.

Коли б навіть не був відомий войовничий, релігійний, або патриотичний зміст цієї музики, то вже сама прекрасна, та тужлива мелодія нам би його розказала!

У нас по одушевленій музиці, що повстала з відродженого католицизму, виникла друга музика, огидна, бридка, занадто зимна та вчена, що становить тепер більшу частину репертуару опер, та в якій артисти та артистки плетуть голосові заплітки та блискають зручністю, позбавленою почуття. До неї додалась ота огида, отой академізм модерної музики, що намагається відновити старі руїни. Все це позбавлено страсти, самого уміння, щоб сильно промовити до глибокого чуття, та передати те, що не можна висловити словами. Ясно стає, що без звукового вислову глибоко зворушеної народньої душі занепад сучасної музики є фатально неминуючим.

В Українському ж хорі ми вбачаємо той феномен, котрого можна вважати, як контр-реформу супроти цього.

Ентрабірі.

Америка.

(Сполучені Штати)

THE NEW-YORK HERALD. October 6, 1922.

By W. J. Henderson.

Хор слухала велика аудиторія не тільки земляків, навантажених квітами, які вони кидали на сцену, вітаюче своїх компатріотів, але й багато високих персон місцевого музичного світу. Що до цінності концерту, то тут може бути один присуд: це була вистава сильного, характеристичного хорового співу, відміченого різко-характерними расовими прикметами, а по мистецтву також єдиного, як і полоняючого. Голоси простягались від високих дуже гострих сопран до гремучих басів. Не було там високої закінченості в тоновій якості, але за те була індивідуальність і перфектна відповідність до співаної музики. Було багато співу з зачиненим ротом, і слухач зразу чув ефекти, за які європейська критика назвала цю організацію «оркестром людських голосів». Звуки і градації були такі ж самі, як у відділі струнної, або дерев'яної групи знаменитого окрестру. Динаміка була екстраординарна і несподівані форте били, мов удари. Розширення звуку були наче здимання глибокого моря, зменшення і кінці де-яких номерів були магичні. В релігійних кантах, меланхолійних оповіданнях, в безжурних вибухах веселости, хор виявив відповідний стиль, адекватність експресії, і глибоку однудушність почуття, що викликало серед слухачів чисті емоції. Не потрібно входить в деталі окремих номерів, досить довести до загального відома, що Український Національний Хор є певна новина в музичному досвіді нашого міста і чинник пропаганди мистецтва, форми якого виростили з сильного, оригінального національного життя і викохувались віками в невідомій стороні бувшої південної Росії.

В. Гендерсон.

Минулого вечора в «Корнегі Голл» було палке прийняття Українського Національного Хору. Це був час гарячої сердечности та ентузіазму, який нагрівав термометр від кіпіння до вибуху. Велика прогалина в демократичному мистецтві була заповнена зразковим виконанням творів народньої творчости. Перш ніж велика аудиторія не нааплодирувалась до болю і не накричалась до хрипоті, — уже можна було бачити очі, повні щирих екстазу сльоз.

Яка б не була музична погода сезону хоральних концертів, він почався найбільш вражаючим і прекрасним співом, який приходилось чути за своїї пам'яті чоловікові середнього віку.

Вчора у вечері п. Кошиць представив свій хор Америці і це представлення було тріумфом. Співаки володіють знаменито гарними голосами. На долю д-ра Кошиця випало доказати, які чуда можуть бути витягнуті з таких горлянок і сердець і з якою уважністю і щирим артизмом це може бути зроблено. Він витринірував його голоси до такого тону рухливості і точности в атаках, що слухать їх — це радість. Не уникнеш того, щоб не порівнять їх до гарного оркестру. Європейська преса це зробила і нам зостається тільки повторити те ж саме.

Хоральна програма складається цілком з Українських національних пісень... Перша була «Почаївська» арр. Леонтовича. Вона була проспівана сольо *) мужеським голосом. Коли говорить, що нам уподобалось, то це чоловічі голоси, які здавались багатшими, ніж жіночі — лехкі і свіжі, але часто з селянським присмаком, або краще сказати, з носовим призвучком. І все таке в такій веселій, маленькій пісні, як «Щодрик», де жіночі голоси робляться різкими і гострими, це здавалось чудово до речі. Що торкається чоловіків, то там були басові ноти, що зовсім лехко і розкішно спускались вниз аж... до Китаю. І мішанина цих голосів з веселою енергією, якою вибухали тенори, була дійсно дуже милою. Чиста гострота в початках і кінцях кожного номера, поступенне збільшення і зменшення звука, гарно віддане, почуття і юмор, яким кожна пісня була одушевлена без огляду на її складність і ритм, — все це

*) Соліст П. Ординський.

дійсно додавало науку до науки, інтерес до інтересу, задоволення до задоволення.

Скромний діріжер і професор був привітаний квітами, коли вперше вийшов на естраду: з першого ряду рясно полипались букети в ознаку найщиріших симпатій. Аудиторія піднялась, щоб підкріпити привітання і збільшити це до великих аплодісментів, коли перша група була скінчена (перший відділ). Прийшлося повторити «Щедрика».

Слухач.

THE GLOBE AND COMMERCIAL. New-York. Oct. 6, 1922.

Що торкається цього «нонсенс» відносно клаки, то Український Національний Хор на протязі яких небудь 10 пісень, які я мав щастя прослухати вчора, в «Корнегі Голл», мав свою клаку. Ця клака була вся аудиторія, через те, що цей хоральний спів захопив усіх нас. Я бачив Хейфіца і Софі Бреслау, що стояли і кричали привітання. Я бачив простих людей, що сиділи в партері і кидали квітки співакам. Я бачив, як дірігент цілував руку дівчині, що принесла квіти на сцену. Але я не бачив маленького добродія, що веде клаку в Метрополітен Опера. Хто ж це сказав, що Нью-Йоркці не знають, коли аплодувати і через це мов необхідна клака!?

Це нонсенс!

NEW-YORK EVENING JOURNAL, 6/X 1923.

...Містер Кошиць твоять дуже нову, дійсно знамениту річ, з його голосами, або скорше з його вокальним інструментом. Більш ніж знамениті були ефекти закритого звуку. Часами це нагадувало великий склад камишової оркестрової групи з басами, які надають йому чудовий підклад. Високі сопрано мали кумедну, чисту, подібну до дитської, якість голосу, що я вперше зустрічаю, а окремі солісти були вражаюче гарні. В дійсности весь хор є хор солістів і співає чудово. Голоси пильно треніровані їх діректором Ол. Кошицем. Він робить з ними що хоче, і досягає ефектів, вражаючих своєю красою. Ці ефекти іноді здаються трохи театральними, але вони завше вражають, полоняють і ошоломлюють гладкістю, лехкістю,

плавністю і блеском у винаході різнородних відтінків масового звука, або витяганю одного, чи двох голосів із загальної маси. Все разом це було такий хоральний спів, якого чоловік дуже рідко може почути.

THE EWENING TELEGRAM, 26/X 1923.

...Нічого зі всієї їх музики нема більш прекрасного, ніж «Колискова» Барвінського-Кошиця, яку вони виконали з майже оркестровими ефектами. Перфектне зеднання тону, перфектна прецизія і багато нових вокальних ефектів, нагадуючих струнні інструменти. Цей номер треба було повторити. Група аранжементів народних пісень Америки були цвяхом програми. Ці пісні були оброблені проф. Кошицем. Всі вони були співані характеристичною манерою Кошиця. Там були глибокі басы, закриті акомпаніменти, сола і чередування в проведенню мелодії. Це було ново і цікаво слухати американські мелодії, опрацьовані в манер вокальної сімфонії. Вони проспівали блескуче, хоча часто помічалась руська журливість, що надавало їм кумедного очарованя.

THE WORLD, 26/X 1923. New-York.

Стефан Фостер, що зробив нам безсмертну послугу, написавше більшість наших народних пісень, був презентований вчора на концерті піснями «Свані рівер» і «Сюзанна». Нічого не можна собі уявити більш патріотично зворушуючого, ніж виконання наших класиків так, як це було зроблено вчора вечером Українським Хором! Він доказав, остаточно, що англійський не є «неспівова мова» для тих, хто в дійсності знає, як вимовлять шелестівки. Можливо, що там були деякі недочоти в голосівках, але слова загально виходили досить ясно для тих типових американців, які не знали ніколи другого віршу своєї власної музики. Старознайомі басы і закриті звуки були також чудові, як і раніш, і я можу тільки посовітувати усім непатріотам піти і почути цю групу візиторів: тоді вони дізнаються який запас музики ми теж маємо і як вона може бути віддана, коли їх доручить правдивим артистам.

В своїх різнородних турне Український Національний Хор, як видно, знаходить час, щоб розвивать свою техніку. В минулому концерті в «Туан Голл» він показав поступ вперед проти того високого штандарту, який вони поставили торік. Подібно Філадельфійському оркестру, хор повинно рахувать як єдиний інструмент, натхненний віртуозністю. В програмі було вжито цілу скалю хоральних трюків: закритий звук, стакатто-аккомпаніменти, раптові розбухання в мелодійній лінії, драматичні зміни в динаміках, протиголосні соло. Через це їх надзвичайна заслуга лежить більш в блеску виконання, ніж в оригінальності його методів. Співаюче завше без нот, сорок співаків завше до абсолютної послуги дірігуваню їх лідера. їх тон був менше гострий, ніж раніш, і вився в народних мелодіях, мов вітер в м'яких вітах, ніколи не ослабляючись і ніколи не напружуючись.

NEW YORK EVENING POST, October 26, 1923. (By A. W. M.)

Український Національний Хор вчора у вечері в «Таун Холл» доказав, що він може співать. Але це сказано сухо. Він доказав більш ніж це: він доказав, що може «співать» в найвищій розумінню цього слова, і не тільки його рідні пісні, але й англійські і єспанські також. Сказать, що він робив все як слід, за що б він не брався, це мало: він буквально покрив себе славою. Олександр Кошиць має дійсно знаменитий ансамбль і робить з ним все, що тільки можливо зробити. Коли хор акомпанує закритим звуком соло-пассажі, чоловік готов вірити, що це оркестр за роботою: фактично він продукує найбільш вражаючі оркестральні ефекти, і найбільш заплутана контрапунктальна музика робиться в цьому вокальному оркестрі з найбільшою лехкістю. Публіка прийшла слухати спів, і вона чула не тільки гарний спів, але й гарну гру на цьому струменті. Олександр Кошиць є ефектний діріжер і має хор під дивовижною командою. Він дає знак на «сфорцандо» і достає його, потім також несподівано розплавлює його в ледве-чутному «піаніссімо»; — це є спів «а капелла» вищого порядку. Програма була присвячена головне українським народнім пісням. В

них співаки були в своїй сфері і їх свіжі нефорсовані голоси звеніли міцно с правдивою радістю, як, напр., в «Улянці» з її жартівливим рефреном: «Цабе лоб!». Знов же пафос і спокій в «Колисковій», соло-контральто с закритим акомпаніментом хора, були чудові в своїй інтерпретації.

Остання група програми була складена з неукраїнських пісень: «Лиси ту ди лемс» Натанієля Детта було зроблено знаменито і автор був цілком задоволений роботою хора, коли судить по усмішці на його лиці, як він піднявся на аплодісметни публики по запрошенню діріжера. «Пальома блянка» Техади була акомпанірована живими «піццicato». Була також староукохана «Олд фолкс ет гом», трохи дивна у фразировці, але в той же час прекрасна.

THE BOSTON HERALD, October 14, 1922. (By Philip HALE)

Аудиторія була дуже велика і ентузіастична. Єдиний раз палкі похвали преси здавались уміркованими і навіть холодними. Рідко, а може ніколи, не чули ми хору так міцно і в той же час так музикально контролюємого. Хор може мати точність атак, чисту інтонацію, відповідний погляд, що до динаміки контрастів і градацій і все таки були без животворчої душі.

Ці Українці були подиву гідно витреніровані. Вони мають міцно розвинутий ритмічний сенс. В повільних пассажах вони мають таку «легато» лінію, які б позавидували закінчені сольові співаки. Їхня розпорядимість в нюансах і різноманітність в експресії знамениті. Вони співають природно. Їх емоції не є тільки вияв бажань діріжера, очевидно вони є вроджені й добровільні. Хоча вони дали концерти в багатьох містах і тепер могли б виконувать своє завдання недбайливо, — вони співають з свіжістю і емоціональністю, яка не показує і знаку фізичної або умової втоми. Можливо це через те, що будучи в чужих землях, вони мають в мислях їх власну батьківщину і одушевлюються нею не подібно до тих вигнанників, які на водах Вавилонa питали, як вони можуть співать пісні Сїона.

THE BOSTON HERALD, March 13, 1923.

Осягнув цей хор кольорових контрастів, таких же блескухих, як і їх одяг. Другі хори, хоч і не багато, можуть співать

однаково по красоті з цими Українцями, але ніякий хор ніколи не може навіть наблизитись до цих співаків в ріжнородности звукового кольору. В закритих звуках вони дають вражаючі ефекти, а також мають в розпорядженні глибокі басові голоси. Але нарешті, не голоси роблять цей хор знаменитим, — за виключенням басів там нема нічого екстраординарного, а сопрани навіть часами різкі,—і не їх незвичайне уміння буде завше пам'ятне, але їхня життєвість, яка промовляє, — вони співають так, як почувають. Коли вони маркують ритм, вони роблять це так, що слухач почуває це. І треба пам'ятати, що це робить їх життєвість, а не екстраваганція. Це зразкова лекція! Містер Кошиць веде його хор з відсвіжуючою відсутністю театральности. Він є дірижер знаменитої сили, як це виявлено було в пісні за піснею. Правда, що він має дуже гарні голоси, щоб здобувати такі ефекти, але річ в тім, що він здобуває їх. Другі з таким же матеріалом нічого не могли б зробити подібного.

Філіпп Гейл.

BOSTON POST, November 19, 1923.

Це є «унікум» хор, який ще не зовсім оцінено публікою. Ефекти його не подібні ні до яких других в хорах, які ми чули, і є надзвичайно прекрасні. Вони рефлектують таємничим і захоплюючим способом звуки природи. Поневолі думається про темні ліси, далеку луну, інтимні мрії і бажання простого наївного народу. Тонова якість часами становиться якістю струнної групи оркестру. Це хор великого рангу, який може грати багатьма партіями з вражаючими ефектами. Музика, яку вони виконують, часто дивна і дуже оригінальна по своїм гармоніям, напр., «Колискова» Барвінського Кошиця, — річ, яка завше повторюється. Тоді як пам'ять сотень чудових хорів пройшла і була забута, пам'ять цього хору, завдяки його щирості й повної оригінальності стилю, залишиться назавше.

BOSTON EVENING TRANSCRIPT, March 13, 1923.

Більшу частину звукових ефектів, доведених магічним діригуванням д. Кошиця до повної реалізації, — хор робив через чудову маніпуляцію голосових тембрів. Про нього ходить чутка,

що він вибирає своїх хористів по подібності голосового тембру до оркестрових інструментів. Дійсно, тільки оркестр в модерному складі може давати таке багатство ріжнородности звука, яку продукує цей Український Хор. Нічого подібного нема в тому хоральному співу, до якого привикло вухо західного чоловіка. Ці словянські голоси не мають округлости і блиску італіанських, горлового багатства германських, і чару французьких, але вони мають специфічний резонанс і силу, дивуючу градацію і ріжнородність кольору. Дуже дивно, що в цім хорі чоловіки перевищують жінок вдвоє, але не чувається недостаток балансу. Це наче б чотирнадцять гобоїв і клярнетів підтримувались двадцятью челлями і віолами, с квартетом горнів для округлости і басом-тубою для фундації. Коли голоси чоловіків більш резонантні і звучні, то жіночі за те більш дзвінкі. В з'єднанні вони дають інтинсивність звука більш захоплюючу і імпресивну, ніж крики хору в триста, або чотиріста «неописуємих» аинглосаксонських голосів. Одно з чудес теперішньої музики є спосібність Стравінського, Шюнберга і Гоннегера отримувати від яких двадцяти з лишнім інструментів екстраординарні ефекти кольору і звучности. Такий склад оркестру відноситься, скажемо, до класичної сімфонії також, як Український Хор до колоссальних хорів «мамутів», яких так підтримує і любить наш зіпсований смак.

BOSTON CHRISTIAN SCIENCE MONITOR, March 12, 1923.

На запитання про Український Національний Хор я хотів би відповісти в тоні ентузіазму замість холодного присуду. Але словник музичного ентузіазму був зіпсований нескромністю попередніх критиків і метафори красномовности зів'яли від сопоставлень з сонцем, вітром, і инчими річами без ліку. Що я вважаю необхідним пам'ятати про Український спів, це — його історичне значіння. Ансамблевий спів досяг високо рафінованого ступня далеко раніш, ніж була удосконалена музикальна інтерпретація на інструментах. І що торкається Західної Європи і Америки, то цей спів став більш-менш загубленим мистецтвом. Я не хочу кидати тут догану «Ораторіо»-товариствам, або модерним хорам «а капелла», але у виконанню Українським хором мадригалів і місцевих пісень поміча-

ється лехкість, плястичність, рухливість, які належать до технічного віку, цілком відмінного від сучасного. У него помічається вдумлива інтимність в експресії, і непідроблена якість тону, які предходили XIX столітю романтизму і XVIII столітю «бель канто».

PITTSBURG SUNDAY POST, February 18, 1923.

Минулої ночі пришла до нас з далекої України група співаків, яку не можна порівнять ні з якою другою співочою організацією! Їх хоральна техніка абсолютно незрівняна. Та скромна лехкість, з якою вони беруть самі високі бар'єри вокального мистецтва не має собі нічого подібного.

Найбільш неправовірні інтервали, найбільш геретичні какофонії приймаються ними, як старі вивірені друзі серця. Хор робить абсолютно неописані ефекти. Він перебігає низку настроїв с перфектною свободою і вільністю, і творить дійсно нечувані речі. Він робить з дійсною єднотушністю скок в октаву піаніссімо і стаккато з самого початку композиції. Звідси він поринає в скажену оргію звуків, викидаючи дикі sforzандо тут і там і, доходяче до найстрашніщих висот. Потім все це починає вянуть в густім тумані звуків, поки сопрани і альти держать тримтячий аккорд ефірної м'яккости. Проти цього басова партія знов починає м'який гул, який несподівано підноситься з буйністю і величню гігантської хвилі. Це тремтить один мент на вершині і враз розбивається над рештою хора, мов буруновий вихор над скалами. В той же мент вершина тенорової секції викидає дощ брілліантових тонів, наче бризки хвилі і вся річ завмирає вдаличині з сопранами і альтами, все ще тримаючими свої ефірні «сморсандо»...

Ефект — незвичайний! Це тільки один з хороших трюків, а хор має їх стілько, скільки першорядний «бутлєгер» *) має ярликів!

Басова партія, нсть найбільш звучна річ, яку тільки можна собі уявити. Глибина і сила цих страшних хлопців прямо неймовірна. Фактично таким є увесь хор. Даремно писати про це — це якась стіхія!

*) Бутлєгер — той, хто нишком торгує в Америці горілкою.

Кошиць, — непорівняний діригент, — може бажати від Америки всього, чого він хоче в дарунок, крім... я хотів сказати, крім Статуї Свободи.

Річард Каунтс.

THE PITTSBURG POST, November 30, 1923.

Дві години Ол. Кошиць тримав нас в жмені своєї руки і на кінцю пальця, коли управляв хором в «Корнегі мюзик голл». В техніці Кошиць додав щось нового («апендікс») до хорального мистецтва. Там було резонантне людське «кон сордіно», коли хор гудів, але без ріжниць, чи це був відкритий, чи закритий звук, — він завжди мав «якість». Там була незрівняна еластичність, коли цілі фрази схилялись, складались, скручувались, і розвивались в неймовірний спосіб. Атаки були мов електричний удар і підземні баси випрядували нижнє сі-бемоль, наче не було мови про такі речі, як діафрагма. Закритий спів був з лехкими акцентами і «сфорцандами», і номер за номером йшов мов сурдинірований оркестр. Кожна річ, яку вони співали, мала своєрідність і життя, і вони творили мистецтво радуючись, без помітної «роботи». Програма була більш ріжноманітна, ніж в минулому році. «Спід гір, спід долини», була проведена в знаменитому піаніссімо. В «колядках» (Лисенка) з його трудними фігурами були контрасти і рідкосний сенс вартости. «Улянка» — це вокальне «схерцо», «Коломійка» — «токката» головоломної швидкости. Не можна перечислять програму бо всі номери незрівнянної, а всі здобутки хорової техніки зроблено з лехкістю дитячої гри. Знаменито для них, як вони добре вимовляли текст англійських пісень! Ні слова не було втеряно. Кошиць пролив новий світ на «Лисне ту ди лемс» і коли негри повернулись в словян, то це тільки на їх користь. Фостерова «Сюзанна» був блискучим номером в стилі «бравури». Це був правдивий, перфектний «Тенкс гівен дей» (День благодарности) — американський празник) бо Кошиць став на чолі свята і це вже одно було: «Горі маємо серця!»

Гарвей Голь.

В Карнегі Мюзик Голл минулої ночі прийшла група людей, які роблять хоральну історію. Прийшли з далека, з малознакої України.

Цей віртуозний ансамбль з 50 чоловік заставив нас подумати, що хоральний «мілленіум» (тисячелітнє царство) як коли й прийде, то тільки з руських просторів. Ці люде принесли нам с собою майже дві дюжини солоноватих, жартливих, гумористичних і трагічних пісень, які дали нам уяву села, з його весіллям, похоронами, сівбою, обжинками, картинами Різдва і ярмарку. Стіни Карнегі Холл відчинились для Польщі, Румунії, Києва і всеї України: перед нами проходили живі люди, вітаюче один одного з Новим Роком, розповідаючи нам про їх жнива, отари, різні життєві справи. Це було «як колись вони давним давно жили», покладене на музику.

В справах динаміки й нюансів нічого хоч трохи подібного до цієї організації не було чути тут ніколи. Дімінуенда, що упливали вдалечінь до шепоту; кресченда, що доходили до величких і тріумфальних вершин; колючі, б'ючі «стаккато», давали дорогу безконечному легато, — це, й багато других якостей були характерними рисами роботи д. Олександера Кошиця — дірєктора, і його незрівняних співробітників. Ми всі знайомі зі складом струнного квартету, ми знаємо дисципліну, яка провадиться в оркестрі, ми знаємо вражаючу прецизію мідних оркестрів. Ці річі ми чули минулого вечора, роблені чоловічими голосом, і крім того багато других. Кошиць грав на його різних партіях так, як начеб це були окремі хори. Він дав нам звучних басів у всій славі їх діапазону, в той час як дисканти проточуються через гущу хора, або віють високо над альтами. Ця база хоралізму, підтримана кольоритними якостями, і робить цей хор найбільш яскравим знаменником такої школи співу.

Треба зазначити, що Кошиць скульптує в ритмах. Його пульси так точні, як часті дереворитної роботи Ернста Барлаха, і в той самий час там є безконечна гладкість. Він винайшов нову форму «ферме-буш», і тоді як другі хори тільки гудять, ця група з ледве відчиненими губами дає звук, який є копія струнного «кон сордіно». Це і є та якість, що надає його хорові струнний тон. Що ж до «сфорцандо», умовного і акту-

ального, то, дійсно, нічого кращого ми не чули, як це було зроблено в таких натхнених номерах, як «Була вдовоюка» і «Ягілка». Колискова зачарувала аудієнцію, а «Страшний Суд» заставив публіку ахнуть.

Там було занадто багато пісень, щоб їх перелічувати, та аналізувати кожну окремо. Майже без виключення вони були бездоганні. Що торкається аудиторії, то це було найбільш інтересне і зворушливе видовище, якого ми не бачили роками. Ентузіастична публіка кидала квіти і казала промови. Люде приїздили на омнібусах і потягах. Це була «старокраєва неділя». Звичайно, коли публіка кидає квіти і говорить промови, тоді про музику не згадується, але ці люде тішились музикою без огляду на те, що вона була перфектна. Після демонстрації минулої ночі відомий латинський темперамент, повинен уступити з дороги, коли ваиступає наперед славянський.

Серед багатьох других привабливостей, не менш цікаві були вражаючі Українські національні убрання. Прекрасні в кольорах і блискучі в своїй пишності, вони робили чудову оправу для хора. Другі співаки співають тільки голосом, а цей наряд всею істотою. Нехай Українці вернуться до нас!

Гарвей Гол.

THE PITTSBURG GAZETTE TIMES, October 25. 1922. By
Glendinning Keeblé.

Дуже трудно почути концерт так задовольняючий, як концерт Олександра Кошиця і його Українського Національного хору в «Карнегі Мюзик Голл» вчора вечером. Тільки бачить, як співаки заповнюють сцену (яких п'ятнадцять жінок і двадцять три чоловіки) в пишних кольорах і багатих вишивках національних костюмів, — це уже коштувало більшу частину вартости квитка. Їх виконання музики, повної життя і характерности, не може бути оцінено доларами та центами. Хорова частина програму складалась з біля двадцяти майстерних аранжментів національних народних пісень. Вони були повні «словавської соли» з вражаючими гострими мелодійними фігурами в різноманітних ритмах і з широкою палітрою настроїв, від найбільш поважної урочистости до найсвіжішого гумору. Го-

ворить детально про ці маленькі тональні поеми, їх екзотичні скали і хитрі метричні узори, або навіть виділить скільки більш цікавих серед них, — це не можливо, коли говорить про цінність самого виконання. Хор під дірігуванням професора Кошиця — це було «одкровення». Його тон, красивий і з рідкими ресурсами тональних якостей, перевищує найменш чотири октави. Баси, в яких би низах і повноті вони не були, були завше ясно вичерчені і рухливі; ясні, чисті тони сопрано ніколи не були тверді, або різкі; контральто дуже багаті; головні тони тенорів мали екстраординарну теплоту. Зо всею цією різноманітністю голоси були з'єднані до перфекції і профессор Кошиць видобував зворушливі звучности безконечної ріжнородности і точности його певним контролем балансу серед партій. Там у виконанні були ньюанси, яких ми ніколи не чули до сеї пори з вживанням «сфорцандо», яке особливо вражало ухо. Чистота атак, певність в перемінах темпо і ритма, однодушність у віддтінках, стійкість в продовжених тонах, — коротко, все, що є найбільш чудового в хоральній роботі було там, щоб визвати подив. Я з задоволенням бачив аудиторію, рівноцінну концертові. Навіть Крайслер ніколи не притягав такого натовпу до каси, і публіка, що наповняла залю, хоч і не була постійно-концертна, але була надзвичайно уважлива і чутлива.

Виходяче я бачив «мотор-бусс» наповнений людьми, що мали їхати додому в Кіттанинг. Чудова була сцена, коли підносили дві великих китиці квітів від Українських товариств, і коли дюжини букетів рож посипались на сцену. Було два привітальних спіча. Один з них на англійській мові, був ефектне і коротке прохання про визнання Українських козаків як окрему національну расу. Я вірю, що прохання це має сильні історичні бази, хоча Парижська конференція і ігнорувала його.

CHICAGO EVENING AMERICAN, October' 31, 1922.

Український Національний Хор не є подібний до якого небудь, що ми чули, і навіть більше. Попередні замітки пресси, які б вони не були красномовні, не були прибільшені. Ці люде з України співають з найвищою закінченістю найбільших майстрів тональної техніки. Їх з'єднані голоси прибирають иноді

звучності органа, на котрому грають руки Цезаря Франка, або Каміля Сен-Санса. Олександр Кошиць сам по собі є чародій маніпуляцій техніки і динаміки. Він отримує повне «гранд-форте» і таке піаніссімо, що є просто вокальний шепіт, подих звука, котрий одначе звучить і при тім завжди в тоні. Українці співають без аккомпанімента і одначе ні разу не похитались в тональності навіть на волосок. В їх абсолютній щирості є дійсно щось, гріюче серце. Ми сподіваємось, що вони ще повернуться до нас.

CHICAGO EVENING AMERICAN, 5/II 1923.

Український Національний Хор під орудою професора Олександра Кошиця, цей хор непорівняного ансамблю, який робить поліфонію міріада зеркал, відбиваючих мелодію вернувся і виступав минулого вечора в «Авдіторіум тіатер». Ми вичерпались у виразах похвал цьому чудовому хору. Вони создають незабуване вжаріння тональної величності і краси. Коли ви зможете уявити собі весь чар жіночих і всю мужню звучність чоловічих голосів, з'єднаних і всеж таке окремих, коли кожна партія є рямкою вияву музики, солодкої для уха, — то ви маєте малу уяву про їх талант. Сопрани мають ефірну чистоту і якість хлопчачих голосів, а баси — це визов на герць Искри, — провідника «Стоківських» *) контра-басів. Нюанси у виконанню цих співаків набирають нового значіння. Українці з кожною їх появою роблять музикальну історію.

THE CHICAGO EVENING POST, October 31, 1922.

(by Carleton Hackett).

Український Національний хор, який співав вчора вечером в «Орхестра Голл», приніс нам де-що характерного від їх власної душі. Це не є тільки чужоземне по мові, але щось по самій суті відмінне від форм народньої музики, з якою ми знайомі. Очевидно, що це є рослина, глибоко вкорінена в їх власній душі, виголошуюча їхні інстинктивні почуття; не екзо-

*) Симфонічний оркестр Стока.

тична, обережно викохана рослина, але річ, яка по волі набирала форми з їх щодневних потреб і стала виразом їх власної думки.

Ці люди мають інстинкт до музики, — це сяє в якості їх голосів і виявляється в їх інтуїтивнім почуттю кольорових відтінків тону і ритмічній еластичності. Але такий хоральний спів, як минулого вечора, є можливий тільки при суворій тренівці від маестро, який не терпить ніяких перечень. Співаки ці гартовані до того ступня, що їх відповідь на вимоги дірижера прямо подиву гідна. Щоб досягнути таких наслідків потрібні голоси доброї якості, бо шаблі Дамаска і Толедо не робились із шлаку, і містер Кошиць не міг би витягнути такого співу із невідповідного матеріалу.

Там були піаніссіма розкішної делікатности, з яких розвивались фортіссіма страшної сили, нагадуючі про козацьку вдачу. На протязі цілого концерту було почуття чудової величності, чогось стихійного, первісного, з необмеженими можливостями, що ждуть тільки провідника, який би розвернув їх силу. В музиці вони знайшли такого лідера в особі Олександра Кошиця. Точність атак і масивність тону були постійною насолодою для уха. Ви відчуваєте певність, що вони співають пісні, які вони завжди і здавна співали, і що це для них природно. Але там також відчувалась і звичка коритись, яка давала їм можливість віддати свою волю провідникові, щоб він мав можливість витягнути з них що найліпше. Ці люди відчують їх музику так щиро, що надаються до керування тому, хто докаже їм своє знання, як зробить їх сили найбільш корисними. Але коли б вони не вірили в це, нічого цінного не можна б було витягнути з них. Такий є закон.

Баси дають таку підтримку хоріві, що задовольняють ваші мрії про справжню хорову фундацію. На таких басах може бути збудована всіляка тональна структура. Є прийнято, що велика музика утворювалась тільки тими, хто в своїй музикальній інтуїції мав солідну базу; суть мужського ества базична, і як що це правда, то ці слов'яне будуть володіть будучиною, коли «знайдуть себе». Все це було дивовижно в тоновому кольорі, з такою захоплюючою грою світа і тіні, що чоловік був задоволений, просто купаючись в звуку, відчува-

юче гру ритма і на завдаюче собі технічних запитань. Однак ж по мимо свідомости, проти волі відчуваєш і те уміня, з яким вони співають. Це не був випадковий примітивний спів дітей природи! Їхні засоби можуть бути не нашими засобами, але те, що вони роблять має свої закони, міцно зафіксовані у досвіді століть і прорафіновані наскрізь тренівкою. Такий хоральний спів є річ самоцінна і повинна викликати найбільшу увагу. Вам треба їх чути, — вони дадуть вам щось нового, над чим треба подумати.

Там був такий попит за квитками, в останній мент, що багато людей пішло додому ні з чим.

CHICAGO DAILY JOURNAL, October 31, 1922..

...Що Американці знають про пісню? Вона не тече в їх жилах замість крові, і вони не втягають її в легені замість воздуха для життя. Вони беруть її такою, як вона є: добре — добре, ні — теж добре! Можливо що вони потребують її, і коли б вона зeszла, то зрозуміло, що могла б зeszнуть і раса. Але Америкаці далекі від того, щоб робити пісню своїм національним «вірою», символом самого себе. Для цих же Українців пісня має вагу не меншу від хліба. Їх мирогляд, їх любов, їх існування є ніщо без музики, яка втілює саму есенцію найдорожчих моментів їх життя. Українці виспівують свої серця. Раниші ніж перші аккорди їх пісні зникли в повітрі, вони перенесли слухачів з цього брудного світу. Хор є національний по духу, але в перфекції його мистецтва він не належить ні до якої країни, а до того невидимого царства ідей, яке є універсальне!

CHICAGO DAILY TRIBUNE (5/II, 23), Journal (8/XII, 23)
Evening American (17/XII, 23).

Олександр Кошиць, який дірігує ними і аранжує музику є геній. Він посвятив себе здобуванню у хоровому співові найбільш тонких і музикальних ефектів з хору. «Колядки» доказали, що цей хор може бути віднесений до сучасних музикальних чудес. Ці люди настільки «унікум», їх спів настільки екстраординарний, так захоплюючий своєю наївною простотою і тех-

нікою, а також майже несвідомим гумором, який світить навіть тим, хто не розуміє мови. Повні аудиторії для цього хору повинні бути правилом.

ROCHESTER DEMOCRAT AND CHRONICLE, February 22, 1923.

Нічого з музики, що до цього часу давав нам «Істман Театер», не може з більшим правом претендувати на назву «одкровення», як Український Національний Хор, що співав минулого вечера. Дійсно, це є виключно умілий гурт співаків. Вони є старанно удосконалені до найвищої кооперації в ансамблю, який є знаменитий. Вони виконували нову для більшості аудієнції музику, яка багата зворушеннями через те, що вона стоїть так близько до емоцій, настроїв і життя народу, серед якого вона була утворена. Річ не в тім, що співане було народня музика по формі, ні це була музика найбільш мистецькі арранжована, знаменито підходила до співучих здібностей хору, музика своїх емоцій, одвертого пафосу, несподіваних поривів пристрасти і юмору. Те, що зветься «одкровення» не полягало також ні в музиці, ні в голосах, хоча таких басів тяжко знайти у нас, хоч би обшукати всю землю. Воно було в демонстрації того, що людські голоси можуть бути доведені в ансамблевому співу до такої ж самої інструментальної здібности виконання, як скрипки, дерево, та мідь в оркестрі; «відкриття» було в тому, що цей хор співає, як гарний оркестр грає, і що це пробудило новий інтерес до хорального співу, і дало уяву того, що може дати музикальному досвідові такий спів. Свінгалі заставляв «Трільбі» співають головним номером «Мельодію Шопена» без слів, а Дю Морьєр мав ясні слухові візії характеру інструментального співу, який без помочі слова міг зворушувать почуття. І ця якість була в співі Українців. Як вона попала туди? Почасти через любов до музики самих співаків, але можливо більш завдяки їх піддатливості до дисципліни та тренівки з боку їх лідера, який осяг знаменито ефектних наслідків.

Ми ніколи не будемо мати співу, подібного до цього, коли наші найкращі співаки не сформують товариства і не оддадуть свої найліпші здібности до праці під дисципліною для осягнення складної техніки і музичности.

Я віддаю свій кредит д. Кошицю, як чародієві справи. Він управляє без батона; під його руками співаки дають йому пластичність і різноманітність тону, все одно як би він грав тими руками на скрипці. Йому належить сім пісень програми, таких же чарівних, як і самий спів. В одній з його композицій ми чути тенора з голосом, повним зворушуючого пафосу. В другій — жіночий голос співав «облігато» до найбільш чудового вокального аккомпаніменту, який я коли небудь чув. Кошиць має як музичний смак, так і розуміння нюансу і ефекту.

ROCHESTER TIMES UNION, February 22, 1923. By A. J. Warner.

Вчора Рочестер мав абсолютно новий музичний досвід, завдяки якому міг довідатись, до яких невимірних висот перфекції може досягнути хоральний спів. Нічого подібного до цього хору не було чуто в цьому городі. Він (хор) встановлює новий штандарт вокального ансамблю. В точці найвищої евфонії (бо окрім голоса не є видатні) була виявлена вдаряюча індивідуальність звука і інтерпретивна концепція, з'єднана з знаменитою точністю атак, які не можна описать. За недостаткою більш адекватного змісту слів, якими б можна описать хоть що небудь з ефектів, продукуємих цими надзвичайними співаками, я можу вжити тільки одного терміну — «чудодійно, оркестрально і органно».

Вчора в «Істман тіатер» було вражіння, що слухаєш знаменито тренірованих артистів на струнних і дерев'яних інструментах під повним контролем їх провідника. Як Гендерсон замітив, «несподівані форте вдаряють мов удари, розширення звука — наче вздимання глибокого моря». З різних «хорів», з яких складається хор, бачили найкращої якості по тону. Вони давали нижні ноти, які здавалось «ішли зовсім легко і розкішно вниз... до Китаю». Серед найвищих зверхностей, які зробили концерт блискучим, були: вражаючий характер «українських дінамік», захоплююча природа розуміння нюансу, і завершена акуратність в цілому. Діріжер хору Олександр Кошиць досягнув справжнього хорового чуда, яке не тільки дає захоплюючу насолоду, але й має незміриму навчаючу цінність. Крім того він показав чого можна досягнути з голосами середнього калібру.

Програма була чарівна по змісту і мала багато цікавих та ефектних арранжментів українських пісень. В роботі цих арранжировщиків було видно те, що Кребіель назвав характеристичним стилем, зєднаним з народньою піснею: «імітірована поліфонія гармонії голосів».

THE ROCHESTER HERALD, November 11, 1923. By Harvey W. Southgate.

Коли хор з чужої сторони може викликать такий ентузіастичний інтерес, який викликав до себе Український Національний Хором, то це доказує, що він дає щось оригінального, бо, як відомо, американська аудиторія є апатична до такого хорового співу, який дають наші хори. Друге слухання чудового Українського хору минулого вечора в «Конвеншон Холл» закріпило вражіння, зроблене рік тому назад в «Істман Тіатер», що ця організація розвила цілком новий сорт хорового мистецтва. У нас є гарні власні хори, і часто ми чуємо добрі чужинецькі, але в Українському Національному Хорі є якости, рівної котрим не можна знайти. Ці пятьдесят молодих чоловіків і жінок, в кольорових національних убраннях, принесли на американську платформу уяву чужого житя, виявленого в екзотичному характері їх співу. Олександр Кошиць, дірігуюче без батона, грає лагідними рухами кисті і цілих рук на цьому людському інструменті і витягає з него ефекти, котрі неминууче нагадують порівняння до органу, або оркестру. Один взмах руки, — і басы здимаються, наче відчинений в регістрах орган, другий взмах — і звук стоньшується до делікатного, шепочучого піаніссімо. Весь спів іде «а капеля», але недостача акомпаніруючого інструмента ніскільки не шкодить, бо цей хор дає ефект як інструментальної, так і вокальної музики. Українські пісні, з яких складалась програма минулого вечора, виявили співаків в сприятливій для них, рідній стіхії, але було багато резонів, чому останя група пісень американських і одной креольської мали більш інтересу для багатьох слухачів. Це не через те, що ці пісні більш близькі до американського розуміння, — їх інтерес полягав в тому способі, яким їх перетворено в дійсно імпонуючі музикальні номери, маючи в собі багато специфік-українського аромату і прикрашені дивними винаходами гармонізації

і контрапункту, через що вони виглядали наче нові композиції. Навіть відома мелодія «Олд фолкс ет гом» в аранжировці Кошиця і виконанню хора набрала гарного музичного змісту: маленькі відміни в ритмі і фразировці, жалібний меланхолійний тон, незвичайно-багатий підклад басового ґрунту, дали відкриття: — що це хор може зробити з звичайною, ординарною музикою. Також негритянська мелодія «Лисн ту ди лемс» Детта стала натхненною річю в з'єднанні спірітуального характеру з сильною драматичною закраскою. Там були Креольська — «Венте ніня», Фостерова «Сюзанна», і Мексиканська «Перхура» в аранжировці Кошиця. Кожній з них було надано щось нового ефектним аранжементом, Українські народні пісні, як було сказано, виставили хор з найщасливішого і найвищого боку: виспівуючи найглибші почуття свого народу, вони виявляють екстраординарні ефекти. Кожний голос, здається, має індивідуальний характер і окреслену роллю, яку грає в схемі цілого хору. То одного, то другого разу голос (партія) виділяється з маси, щоб давати ефект, який вимагається діріжером. Єдність у виразності і моментальна слухняність діріжерській волі, є одна з неймовірних, блискучих досягнень цього хору. Власні композиції Кошиця були також представлені в програму і кожний раз викликали аплодісменти та вимоги повторення.

THE SAN FRANCISCO JOURNAL, February I, 1924. By Clay M. Greene.

Для чоловіка музикально маловченого трудно вирішити, що в данному разі є причиною досягнення таких захоплюючих наслідків, — чи чудовий контроль цього непомильного діріжера і провідника, чи сорок голосів, яких він витренірував так ефектно; але для звичайного слухача це є рішучо музикальне «одкровення». Де-хто з «розумних», яких я люблю слухать на концертах, сказав, що це є «чудернацька музика» (фрік-мюзік). Добре! Нехай ми маємо більш таких «фріків», бо вони дали нашій стороні не тільки найкращий спів, який вона коли чула, але й поставили Україну на артистичну мапу, як націю музикальну, тоді як ми її вважали за спустошену землю з бродячими козаками і расою «селян», яких убрання і політика однаково темні (для нас). Кожний з сорока співаків має тренірований

голос і всі п'ятнадцять номерів були проспівані цілком без акомпаніменту, крім вказівок їх дірижера і імітації інструментального акомпаніменту самими голосами. Часами ці акомпаніменти є такі величні і зворушуючі, як повний орган в «Цівік Аудіторіум». В них є партії «облігато» для голосів, імітуючих інструменти в гармонії з другими, що співають текст, і продукують найдивніші ефекти. Де-які номери можна цілком назвати вокальною інструментацією, як наприклад «Колискова», яка вивала найбільші аплодісменти. Але ніякі аплодісменти не були і половиною того, що викликав номер «Олд фолкс ет гом», який був проспіваний соло-тенором на дуже гарній англійській мові, стара, укохана ще з днів рабства, «Сюзанна», яка сама по собі є чудо мелодійних і гармонійних «сінкопацій» і яка вивала ураган аплодісментів і два повторення. Ще раз треба уперто сказати, що спів цих людей є музикальне «одкровення».

THE SAN FRANCISCO JOURNAL, February 2, 1924. A. C. W.

Українці... Чим більш чоловік чує і бачить їх, тим більш вони роблять незабутнє враження! Цей хор співав вчора вечером в «Тіволі» перед аудієнцією, такою щедрою в похвалах і оцінці, що співаки були б затримані ще на де-який час, коли б на це згодився дірижер Кошиць. Крім того, що вони роблять своїми голосами, в цих людях є якась покоряюча сила. Вони виглядають, як «стовпи, підпіраючі землю», наче б їх моральна історія була такою, що може дати побідну відсіч усьому на світі; і це є той дух, який вінчає славою їх спів, і дає щось, що не підлягає аналізу. Їх перфекція тону і технічна сила вправлені так як у війська, і я також би мало повірив в зраду цього війська, як і їхню індеферентність до руки, що ними правує. Здається, що їх душі просякнуті дисципліною також, як і музикою. Вони дають одушевлення як ніхто і ніколи, хто був тут, — і ті, хто не чув їх буде мати, про що шкодувати.

SAN FRANCISCO CHRONICLE, January 15, 1924. By Ray C. B. Brown.

Український Національний Хор під орудою Ол. Кошиця, що дав концерт в «Скоттіш Райт Голл», репрезентує чудову і

красиву співацьку групу, яка стоїть далеко від усього, що ми привикли вимагати від ансамблю. Досить велика аудієнція, яка почала своє привітання візиторів з характеристичною для Францісканців гостинністю, закінчила вибухом ентузіазму, що говорить про будучий повний збор на сьогодні.

Професіональний критик, постійно потопляємий в попередніх похвалах преси стає більш або менш скептичним до попередніх заміток навіть з найбільш обрєжними похвалами. Але я радий визнати, що в цьому разі всі попередні заяви були неперекладні і навіть були адекватні. Бо для означення тональних ефектів цих співаків слово «дивовижний» не є сильне, коли їх уважливо вислухати. Перфекція хорального співу не тільки мила в окремих співаках і загальному ансамблі, але є екстраординарна в її закінченій техніці. В них є де-яка наївність, яка, я думаю, необхідна, як елемент очарування в цих чоловіках і жінках, що заховали своєрідність і народний дух, ставши дуже вправними артистами. Вживання чоловічого голосу, як інструмента в рід не нова, але мало є дірижерів, які б провели цю ідею так завершенно, як Ол. Кошиць. В арражементах таких, як «Колискова» Барвінського Кошиця хор стає знаменитим подібєм оркестру: гомін-голоси (закритий звук) нагадують якості скрипок, «челльо» і дерев'яних інструментів. Подібність доходить до таких дрібниць, як імітація характерних атак струн і продовжених вібрацій. Нічого подібного до протяжних органних пунктів у басів, я не чув ні в якому хорі. Не чув я також високих закритих сопрано, настільки подібних до скрипки з сурдиною. Не вся робота хора зводиться до цих оркестрових подібностей, дуже часто піднімається подив до пластичної чутливості (спосібності «відповідати на діригування») співаків і майстерності дірижера.

LOS ANGELES EVENING EXPRESS, January 23, 1924. By
Florence Pierce Reed.

Грім органа, низькі тони «челльо», срібно-ніжні скрипки, воркуючі флюти, щебечучі «пиккольо», подвійні октави — це є ефекти того хорового ансамблю Українського Національного Хора, який представив вчора вечером містер Бігаймер в «Філармонік Одіторіум»; ансамблю голосів, на яких діригент грає наче

б вони були інструменти оркестру. Одушевлена аудієнція виходила з себе в бажанні відчувати кожний нюанс, кожен емоцію, кожне враження, з криками: «Біс, біс, браво!» за чудову роботу хора. Ці співаки прийшли з землі балета і большевизму, де хоральний спів є більш необхідна річ, ніж соло в опері. В своїх голосах вони мають трагічну історію своєї батьківщини. Вони блищать сльозою, або переходять в усмішку з переходами остільки ж простими, оскільки дивуючими. Але цей хор більш ніж співає гармонією голосу, — він співає гармонією всього свого ества. Олександр Кошиць, дірігент, держить їх в магнетизмі, так що вони відповідають на самий маленький рух його малого пальця на правій руці. Він вживає сорт фокусного витягання тона руками, відпихаючи голоси назад, наче реєстри органа, піднімаючи їх, наче елеватором, або осажуючи їх кумедним еластичним египетським рухом... Це заставляє чоловіка думати, що він от-от вийме з рукава яйце, або живого зайця із-за коміра, кажуче коротко, — він є маг!

LOS ANGELES EVENING HERALD, January 23, 1924. By Carl Bronson.

Хор Кошиця несправедливо наіменований «хором», бо це є в дійсності людська сімфонія. Голоси так незалежні і розподілені до вживання в заплутаних гармоніях цих вражаючих композицій, що вони уявляють собою не чотири, або п'ять частин ансамблю, але в багатьох моментах кожна група з них має свою окрему роль. Часами це звучало, начеб там були якісь четверні ефекти і другі частини звука, яких я ніколи не чув своїм ухом до цієї пори, і вони були чарівні в своєму ефекті, так небесно і перфектно настроєні. Коли там є яка секція хора ліпша за других, то це басы. Між ними де-які мають страшні голоси; голоси, які часами звенять зовсім як дзвони. Де-які з цих глибоких тонів ішли до низького «ля» (нижче нижнього «до» в басовому ключі), з витриманою ясністю гула, який нагадує органний ефект.

Там є також де-які гарні, солодкі сопрани, барітони і альт, виключної якості, що співав скільки рядків в одному з номерів. Аудієнція оцінювала їх по заслугам.

Коли говорять про Український хор, то перше всего треба віддати належитість організатору його проф. Ол. Кошицеві. «Організатор» це дуже механичне слово, — він спаяв кращі голоси України і зробив їх інструментом безмежної сили. Про него пишуть, що він «грає на хорі наче на органі» і це не є перебільшення, бо Лос-Анжелес перший раз чув хор, який справедливо можна назвати «людською сімфонією». Вчорашня програма була натхнена очарованням, людськістю репертуару, тональною красою і екстраординарним мистецтвом. Я признаюсь, що я кричав «браво» більш ніж один раз при кінці більш ніж чарівної програми. За Кошицем цікаво стежить однаково, як і за його барвистим хором, якого зовнішній вигляд, також як і спів перевищує все, що ми чули, своїм вокальним калібром і виглядом. Кошиць дірігує з експресивною силою, яка нічого не губе з його свіжої, мужньої, пронизучої, змітаючої, докладної, закликаючої, покоряючої і в найвищій мірі музикальної мови жесту. Він скромний чоловік, самовідданий його роботі і завше ділить честь з його співаками. Дійсно він грає на його хорі як на органі! Він відкриває і закриває регістри цього чарівного людського інструменту. Він грає на чудовому людському інструменті, якого мозок і серце таємним телепатичним шляхом сполучені з його власним серцем і мозком. В той час як він дірігує, — він творить, і його співаки співають з запалом жерців. Звичайно, що проф. Кошиць не міг би цього досягнути без співаків знаменитої здібности, вокально талановитих, музикально інтелектних, уважливих. Ці Українці люблять співати і хоч вони працюють дуже багато на вправах і концертах, однак вони співають з такою вільністю і свіжістю, що успіх всякий раз збільшується. Маюче багато гарних голосів, хор не є так великий, як два роки тому назад, але ці 25 співаків дають такий тональний ефект, наче б їх було вчетверо більше, не напружуюче їх чудесних, барвистих голосів. Вони співають без акомпаніменту і фразірують, як рапсодисти. Їх репертуар — українські і других народів пісні.

THE DETROIT NEWS, November, 12, 1926. By. R. J. M.
Zauchlin.

Ясно, що хор є створення Кошиця, до того певний контроль його над співаками: Граціозний взмах його руки викликає злет тону, начеб це сама рука спричинила його. Ослаблення досягаються з пильною перфекцією на одне підняття пальця. Воздушний рух руки вниз визиває атаку, точну до волоска. Уже по одній техніці Кошиць є найбільш знаменитий хоральний дірежер. Через це хор може вважатись цілком як інструмент. Діректор комбінує тони, осягає «кресчендо» і «піаніссімо», також як це робить органіст. Крім випадкових соло, в хорі цілком відсутня «персона», і коли я кажу про це, то я роблю найвищу похвалу, яку тільки можна надати хоральній організації. Програма була ріжноманітна, бо вона складалась з народньої музики (багато аранжементів Кошиця), а народня музика має завше всю ріжноманітність загального активу. Там були гимни, колядки, жартовливі і ті незмінно-чаруючі мелодії, в яких природа говорить устами народу. Все було дуже і дуже національно. Останя група складалась з пісень американських, шкотських, норвежських і айришських, всі вони були в дуже вченій обробці самого Кошиця, але не мали дійсної щирости і вартости української народньої музики. На додаток вони заспівали «Сюзанну», найбільш гарний аранжемент цієї веселої пісні, який коли небудь був чутий.

DETROIT EVENING TIMES, November 10, 1922. By Ralph
Holmes.

Звичайно називають «головами» тих людей, котрі говорять про «чисту красоту, як таку», вважаючи її чимсь окремим, виясненим, майже чимсь матеріальним, що можна збагнути одним з пяти нормальних способів нашого чуття. І однако ж це не можливо слухать Український Національний Хор і не почувать, що там є дійсна краса, яка перевищує просту перфекцію тона, або форми; краса, яку можна зрозуміти тільки шостим, або естетичним чуттям! Вона здавалась слухачеві цілком дійсною в «Баришполі» соло тенора захоплючої краси,*) в «Колис-

*) Соліст Г. Леонів.

ковій» Кошиця, коли ніжна, жалібна пісня провадилась сопрано соло *) при закритому акомпаніменті всего ансамблю; у «Вечер вечоріє» Кошиця тональний пастелі, напів меланхолійний, напів романтичний, де голоси замірають в шепоті звука, проводже-ного одними сопранами, потухаюче, наче дневний світ вяне перед ніччю непомітно. — Неодступне вражіння! Аудієнція не була остільки велика, як можна було чекати від міліонного населення, але вона була дико ентузіастична. Американська, також як українська і російська. Баси хора глибокі і дозрілі — зверх слів, щоб описать! Сопрани — більш різкі але дзвінкі і всі другі голоси, — кожний визвав аплодісменти визнання. Все разом — це був рідкий вечір в багато-музичному сезоні. Навіть більш зворушуючий, ніж перший, коли професор Олександр Кошиць виявив нам захоплюючий кольор тону, ошоломлюючі атаки, неймовірну чуткість його сорока співаків, які вважаються найкращим вокальним ансамблем, котрого чуло теперішнє покоління Детройту.

THE NORTH AMERICAN, 30/X 1923.

Багато річей, і всі прихильні, було сказано про Український Національний Хор, який ми чули минулого вечора в «Академі Мюзик». Але ніякий вислів не може передати і малої частини перфекції і особливости цієї хоральної організації. Її діріжер, Олександр Кошиць, не є просто гарний діріжер, фактично він є музичний чародій і алхимик, який може продукувати більше музичних чудес з простих народніх мелодій і сопрано-альто-теноро-басових голосів, ніж хто небудь і коли небудь робив це до цієї пори. Можна дивуватись невтомним трудам і без-конечній терпеливості, яку безумовно він повинен був покласти, щоб досягнути таких чудодійних висновків, і я також дивуюсь з'єднаним зусиллям хористів під його орудою. Багато номерів були нам уже відомі з попереднього візиту хору до Філадельфії. Центром програму була група американських народних пісень побільшости знайомих аудиторії. Однак краса їх була наново відкрита і вони ніколи не були виконані з таким великим дійсним артизмом. Вони були проспівані по англійські і

*) Солостка О. Дмитрієва.

були цілком зрозумілі для публіки. Видатними рисами цього чудо-хору є красота тону в спільнім співі, техніка, контрасти звука, закритий, наче струнний «мурмурандо», певність в атаках і ослабленнях, а також абсолютна стійкість в інтонації. Номери були чудово підібрані по контрасту: — більш сумні і поважні чередувалися з жвавими, веселими, правдиво юмористичними.

EVENING PUBLIC LEDGER, Philadelphia October 30 1923.

За багато років вперше у Філадельфії були досягнуті найвищі висоти, про які тільки можуть мріяти місцеві співочі організації. Хор був під проводом Олександра Кошиця, чудового дірижера і тренівщика концертного співу, а також і великого хорального композитора-арранжировщика. Новиною програму були група американських пісень. Народня музика нашої сторони була пильно обслідувана професором Кошицем за останні два роки, під час подорожі Українського Хору наслідки цієї роботи ми чули вчора вечором. Вони склались з чудового арранжементу «Лисн ту ди лемс» Детта, типичної негритянської пісні, «Олд фолкс от гом» Степана Фостера і «Сюзанни»; крім того дві пісні — Мексиканська і Креольська. Всі, крім першої, оброблені проф. Кошицем. Не можна відкинути, що прекрасні арранжировки професора Кошиця відняли дещо з негритянського характеру, який звичайно злучується з цими знайомими мелодіями, але замість того він додав до них багато більше чогось високо-підносячого музикального, і зробив з них вироблені, чудово-прекрасні пісні. Найменше змін було зроблено в «Олд фолкс ет гом» — соло тенора з закритим акомпаніментом яка була пильно оброблена, але гармонія трохи змінена. «Сюзанна» була проспівана цілим хором, який дуже ефектно імітував «бенджов». «Лисн ту де лемс» була радикально змінена до кращого і з цього простого матеріалу геній професора Кошиця зробив дивовижно-прекрасну пісню, Щоб співати такі складні і безмірно трудні арранжементи, є одна перешкода — треба такий хор як український, але на світі є дуже, дуже мало хорів, подібних до него.

Коли хор був тут в минулому сезоні, він буквально заставив оніміть аудиторію своєю перфекцією ритма, інтонацією, дик-

цією, єдинством в балансі тона, розміром голосів від сопрано до екстраординарно глибоких басів (найменше чотирі з котрих мають діапазон, сягаючий нижче нижнього «до»), — але минулого вечора ці якості хору були ще більше підкреслені і він виявив майже неймовірні докази акуратності в інтонації, відтінків звуку у всіх регістрах і чіткості дікції в найбільше швидких пасажах. «Молода Улянка» Кошиця, «Коломийка» і «Опеньки» Лисенка були найбільш рельєфні. Відносно останньої може бути питання: чи чотирі струних виртуоза першого рангу змогли б програти ноти з такою чіткістю у швидкості, з якою ці сорок голосів її проспівали?

Взагалі концерт був найвищим ступнем хорального співу, який тільки можна уявити, і нічого, щоб наближалось до него хоч здалека, не було чуто в цім місті за багато років.

THE WASHINGTON HERALD, November 3, 1923. By Jessie Mac Bride.

Вони торкнулись наших сердечних струн, коли співали нашу народню пісню «Олд фолкс ет гом» з красивим високим теноровим соло і зворушуючим закритим акомпаніментом, якого нема слів щоб описати; цей Український Хор, вражаючий перфекцією голосів, під орудою О. Кошиця, провідника цієї справжньої людської сімфонії. Вчора по-полудні «Нешітел Тіатер» був наповнений найбільш ентузіастичною публікою. Ці сорок артистів є співці фолькльору. Цей термін нічого не виражає, бо вони трактують свою народню музику як сімфонію. Кожний голос має свою персональну якість, кожний голос виявляє своє індивідуальне «я», також різноманітне, як у скрипках «челльо» і навіть в басових «віолах», вражаючих своєю глибиною і звучністю. І все ж таке там є дивуподібна єдність в ансамблі. В ефірних гармоніях жіночих голосів иноді несподівано звучить духовий хор цього людського оркестру; там буває таке переплітання партій, яке видає тільки найбільш майстерний оркестр; атаки робляться наче єдиним інструментом; там є таке життя і еластичність у продукції, яке тільки визначний дірігент може отримати. Олександр Кошиць — є відповідь на ці дивовижні речі. Здається, що він витягає смичок

своїми експресивними руками і пальцями, або глибоко натискає його, щоб отримати органо-подібні звучні акорди. Він або піднімає його голоси до могутніх вершин, або зводить їх до зефірно-мяких гармоній в чотирьох, або в цілій дюжині партій. Кожний тон викрісується з чоловічого горла з точністю і тоновим кольором струнного оркестру. Не менш чарівна, ніж спосіб виконання, є сама музика. Українські пісні переносять чоловіка в мистичні степи, або веселим щебетанєм ритмів у сільську хату. Мелодії особливої вдачі, кумедні тональності без сумніву взяті з землі. О. Кошиць дав нам урок, який повинен вийти в історію нашого мистецтва.

THE WASHINGTON HERALD, October 20, 1922.

Хто сказав, що дитинство зникає? Український Хор доказав, що молодість і безпосередність можуть існувати не тільки в одиницях, але і в націях. Рідко коли аматори музики мали більше задоволення, як тепер, коли Українці дали їм чудесний спів народніх пісень і кантів. Більша доля чести іде їх знаменитому провідникові, Ол. Кошицю, який грає на своєму хоро-ві, наче б то на органі, здобуваючи оркестральні ефекти: струни «челло», «флют», ефекти дистанції і неймовірні «піаніссімо». Більшість критиків зостановлюються на прецизії атак, яка є бездоганна, але і ослаблення є також чудові. Це є абсолютно і наскрізь перфектно. Багато з їх пісень мають закритий акомпанімент, прекрасний по якості і тону. Баси багаті і повнокольорові особливо в довгих протяжних нотах. Цілком, як «віолли» «Ой пряду, пряду», в останні групі була найбільш гарна, — гармонії були багаті, і тінування знамените. Чудове виконання пісень тримало аудиторію захопленою через весь концерт.

THE KANSAS CITY TIMES, January 31, 1923. J. A. S.

Найбільш надоївше речення «вершина перфекції» майже було здійснено, коли прикласти його до Українського Національного Хору. Вчора вечером в «Конвеншн Голл» хор було нагорожено тим, що ми б назвали, за відсутністю більш теп-

лого слова, «овацією». Було багато аплодісментів і крику. Хор є «унікум», коли торкнутись нашого західного поняття. Перше вражіння аудиторії було таке, наче б музика виходить з великого органу, дивного тону: нічого не чувши подібного до цього часу, слухач у своєму досвіді не мав до чого прирівняти цей спів. І дійсно, в хоральному співу не було ще нічого, щоб могло викликати таке вражіння, яке викликав цей хор. В його співу був відгук вікової неволі, безокнечної радості, смутку і гарячої пристрасти.

Не меншою тайною є: — як це можливо, щоб хор терпеливо пройшовше рутину науки, яка його поставила на таку височинь, не загубив свіжості та безпосередності, які являються його головними чарами. Можливо, що це все є прирощене і Олександр Кошиць тільки помагає виявленню цього. Серед двох, або трьох тисяч, що слухали хор, було може сотня, що розуміла українську мову, і можливо третина аудиторії, що купила лібретто і могла слідкувати за текстом пісень, — але це не мало значіння, бо музика і слова ніколи не були ближче одне до одного, ніж в піснях цього хору, і звичайно музика могла виявити зміст багато більш, ніж англійський переклад. Поки чоловік не чув українського хору, він не мав найменшого поняття, що то означає слово «кольор», коли його прикласти до хорального співу. Кошиць творить тони; які простягались через усі відділи оркестру, починаючи від твердих тонів язичкових інструментів до найбільш делікатного звуку, який може видати скрипка. Ніякий оркестр не міг би бути більш чуткий і ніякий орган не міг би продукувати «кресчендо» та «декресчендо» більш рівно і гладко.

I. A. C.

CLEVELAND PLAIN DEALER, December 3, 1923. James H. Rogers.

Трудно уявити собі, щоб музика Баха, або Палестріни підходила до Українського Хору. Але нас не торкається те, чого вони не роблять; далеко важніше є те, чого вони вже досягли. Їх кольор тону знаменитий, в ньому вони виявляють просто ошоломлюючу віртуозність. Вона межує з неймовірністю. Такі

ефекти, як наприклад, в Барвінського «Колисковій», аранжованій Кошицем, є однаково очаровуючі, як і «унікум». В ній ми чули багаті повнотоні гармонії з милим меццо-сопрано соло на фоні оркестрових звуків. *) Навіть чутно було маленькі мелодичні польоти флейти в де-яких пасажах. Не менш вдаряюча була акуратність в деяких вокальних випадках. Там були «стаккато», що звучали як літаючі октави майстра - піаніста. Чудові також були ранги динаміки і мистецтво в вибудованню пориваючих «фортіссімо», а також в поступеному зменшенню звука майже зникаючого «піаніссімо». Дійсно тут були всі хоральні чесноти для спостереження! Вони не могли уникнути від уваги самого звичайного слухача, хоча таких, здається, не було. Містер Кошиць правдивий геній хорального діла має основу для його хоральної структури знамениті голоси. Вони чудові як в цілому, так і кожний зокрема.

THE CLEVELAND PRESS, 3/12 1923.

Український Національний Хор, під майстерним діригуванням Ол. Кошиця, дав третій концерт в «Массонік Голл» і знов виявив таку красоту і тональну єдність в ансамблевому співові, яку рідко можна чути в нашій окрузі. Фактично я маю сумнів, чи такий артизм можна почути від кого небудь, крім українців. В той час, як окремі голоси, як здається, не мають вокальної культури і належної постановки, — за те в масі вони осягають вражаючих нюансів в тонових градаціях і модуляціях; а також їх динамічне тінування досягає безконечно малих пропорцій в «піаніссімах». Діректор Кошиць є правдивий магік в контролі його співаків, настільки вони є чіткі у відповідні на його жест і вимоги. Він отримує від них ефекти, які можна знайти тільки в струнному оркестрові; спеціально в номерах з закритим звуком тональний колір в поступових модуляціях більш ніж наближається до струн, настільки є перфектні з'єднання «кресчендо» і «дімінуендо». Осягнути всего цього, з огляду на сирий матеріал, який має у себе Кошиць, є чудо. Тільки найбільше артистичне почуття і рафінірованність в експресії

*) Солістка О. Оссовська.

може дати такий наслідок. Спів хору дає доказ, що Кошиць володіє всіма цими талантами, також що його співаки є достойні його учні.

ST LOUIS DAILY GLOBE DEMOCRAT, November 15, 1922.

By Richard Spamer.—

Ми не могли навіть підозрівати, що вони мають остаточне знання мистецтва. Однак ці українці своїми піснями зразу поставили нас на своє місце. Вся публіка повинна була визнати, що в цій музиці є щось нового, щось такого, чого люде західного світу не мають можливості навіть імітувати. Один їх вихід на естраду був уже ознакою їх виховання і талановитості. Вони вишли з самоповагою і ввічливістю, яку приємно було зазначити. Вони не робили вражіння наших буденних хорів і не шукали свого місця з вишколеним механічним фасоном, як це можна часто бачити в подібного рода організаціях. Вони зібрались наче просякнуті одною місією — співати пісні своєї Батьківщини, що передали їм їх предки. І вони співали їх з інтимністю, наче без усякої тренівки. Де ми коли чули таких блискучих сопрано і альтів, таких резонантних тенорів і таких глибоких басів?! З'єднання ансамблю було «одкорвення» в концертному співу, також як і новітнє в масовому ліричному мистецтві. А радість слухання їх була також жадана як і рідкосна. Кошиць є найбільш скромний і ефектний дірігент за нашої пам'яті. Більшість його сигналів була невидима для публіки, так що п'ятдесят чоловіків хора здавались з'єднаними якоюсь алхімією в один музикальний інструмент, який зробив для нас неможливим на довгий час, слухання другого виконання, крім хіба найкращого оркестрового.

THE SALT LAKE TRIBUNE, January 5, 1924.

Український Національний Хор в «Солт Лейк Табернакл» найповніше виявив перед аматорами музики втілення всього того, що століттями розвивалось в мистецтві, силі й красоті хорального співу. Різноманітністю тонового кольору, майстерною фразировкою, широким обхватом багатьох музикальних

настроїв, знаменито з'єднаним балансом голосів, артистичними намірами в інтерпретації, дійсною перфекцією в атаках, певністю в інтонації, — ця організація в сорок співаків перевищує своїми якостями всі хори, які ми чули. Під магічними руками професора Ол. Кошиця ці виконавці співають народні пісні своєї країни, а також і других народів, вживаючи, за де-якими винятками, українську мову. Але мова мало що значить, бо сама душа пісні була в голосах хору. Слухач повинен бути музикально глухим, щоб не відчувати цього. Хор в кілька раз більший, ніж український, не наповнив би так наш великий «Табернакл», коли потрібувалося «фортє»; артистичний квартет, довго тренірований в протяжних «дімідуендо», не міг би перевищити їх в «піаніссімо»; великий сімфонічний оркестр, під управою талановитого діріжера, навряд чи виявив би повність гармонічних форм ліпше; ніж це зробили ці сорок співаків в де-яких композиціях!

Всі ці ефекти були «а капелла». С початку кожного номера тон давався трубкою. Із тринадцяти хорових номерів, різнородних по типу і настрою, «Колискова» Барвінського-Кошиця, «Коломійка» Колеси і «Олд фолкс ет гом» Фостера-Кошиця знайшли найбільший прийом і повинні були повторюватись. Хор може, і співає по англійські з доброю дікцією.

THE NEW ADVANCE, (Oklahoma), November 24, 1922. E.R.C.

Зжалься, Боже, над тими, хто не чув найбільш натхненного і чудового вокального ансамблю, який коли тільки збірався для концертів перед Американською аудієнцією! Український Національний Хор, що співав в «Гай Скул Аудіторіум» було названо вокальним сімфонічним оркестром. Але він заслуговує порівняння неменьш як з сонцем, зорями й вітром. Це є вокальне втілення волі, гніва, любови і ніжности. Це — есенція, єство дисципліни і краси! Там є голоси, що висять наче хмари на вершинах гір, або збігають з них потоками. Там є голоси, що шукають правди, голоси суворі, мов присуд, боязливі як дитинство, голоси палкі, горячі любов'ю і надією. Після чотирьох-річної треніровки Ол. Кошиць виявив не людську сімфонію, не людський орган, ні, — його хор є рука вічности, граюча

на струнах життя; подих любови через сопілки журливости! Купка людей, яка чула хор, вдячна Богові за таке ошоломлююче вражіння. Треба бути довго в «Чистилищі», щоб досягнути такого очищення душі, яке може дати один час такої музики!

SYRACUSE, (N. J.), Herald, 26/II 1923.

Вчора ввечері в «Уайетинг» Український Національний Хор дав концерт в строгих межах художности, уникаюче сценічних прикрас, які задовольняють око, але нічого не додають до музики. Сказати тільки, що концерт був успішний, це — сказати мінімум. Аудиторія складалась з Старо-Імериканців, змішаних з новими американізованими громадянами з широких просторів північно-західної Європи. Вона була дуже щира в прийомі цих, одягнених в національні барвисті убрання, співаків, — і чим далі йшла програма, тим більш вона ставала ентузіастичною: аплодісменти, крики й кидання квітів на сцену були ознакою одобрення. Співаюче без оркестру, ця організація дала новий, але не менш цікавий акомпанімент хоровим співом. Слухач міг би заплющити очі і при ефектній гармонії міг би уявити собі ліс скрипок з повними душі «челльо», доповнюючи акомпанімент то тут, то там. Все це малювало музично-хоральну картину, таємничої сторони степів, з її сумними головами, та виникаючими, то завмираючими, розказуюче про характер народу щирого і сильного. Було великим задоволенням спостерігати цих артистів і робити порівняння з другими, уже знайомими американській театральній публіці. Тут не було нічого з сценічних трюків; навпаки, здавалось, що вони стремлять до цілком протилежного, коли б взагалі можна подумати, що вони мріють про що небудь інше, крім своєї роботи. Це була робота, яку повинно робити, — і вони її робили. Крім того, вони показали наслідки традиціональної тренівки під проводом свого лідера, відповідаючи на кожний жест свого дірижера, професора Ол. Кошиця. Американські хори могли б знайти тут де-що, чому б було наслідувати спеціально в точности й силі атак. І коли б вони досягнули такої перфекції, то хоральний спів став би популярним у нас.

Високе мистецтво в з'єднанні голосів було доведено майже до точки чуда Українським Національним Хором в неділю вечером в «Уайетинг Опера Гауз». Ця подія дала насолоду як для ока, так і для уха. Співаки уявляли собою блискучу картину своїми різноманітними уборами. Їх метод масової вокалізації мав такий яскравий характер, що його не можна описати. Директор Олександр Кошиць утворив не тільки масивний вокальний оркестр, але й многоклавіатурний духовий орган. Треба почути ті динаміки в послідовному ансамблі, які роблять ці українці, щоб подумати тільки, що вони виходять з людських голосів. Диференціація відтінків доведена до точності, про яку ледве можна подумати. Директор магічним рухом руки змитає вражаючі подвійні «форте» до найбільш жалібних і мелодійних «піаніссімо». Українці зробили «унікум» — вклад в музику своїм продуцируванням відмінних ефектів, яких можна вимагати тільки від окремого співака, або інструменталіста. Манера, якою ці співаки координують, їх голоси в акорді, темпі і ритму роблять хор майже перфектним в з'єднаності і тональному малюнку. Директор Кошиць є чоловік магнетизму і знає своє діло. Здається, що його співаки передугадують його кожну інтерпретацію і відповідають йому з тою швидкістю, що показує багату вправу і треніровку. Що до дікції, барвистої і скорої, ці співаки є уже самі по собі «кляса». Вони особливо гарні у виконанні їх власних народних пісень, з яких багато складено самим Кошицем. Його твори стануть популярними, як тільки їх трохи більше узнають хорові діріжери взагалі.

OACLAN TRIBUNE, January 19, 1924.

З'явився Олександр Кошиць, українець, композитор і, з ласки високого мистецтва, найбільш блискучий дірігент, та представив нам новий рід хоральної музики в «Лорі Театер» вчора вечером. Український Національний Хор, яким він дірігує, є щось далеко більше, ніж хор і що нова назва його «людський сімфонічний оркестр» є тільки спроба. Як би хто коли хотів правдиво назвати його, він би мусів знайти слово, котре б означало хор, оркестр, орган і театр разом. Хор сам по собі

залишає спеціальне вражіння. Він є безсумніву «єдність» перше всього, єдність, складена з індивідуальностей, однородний і в той же час різнородний. В той мент, коли ви пересвідчилися в його монолітній єдності, він враз починає виявлять частинність в сегментах, кожний з яких можна виділити окремо, заховавши загальну цілість з таким же успіхом, як це ви можете зробити з кільцями дощового червяка. І от!.. несподівано з одної партії виділяється один голос, такий чистий, такий багатий, такий повнослий, що дивуєся, як ти не помітив його там раніще! Хор задовольняє всі вимоги вокального ансамблю. В його співові є єдність, осягнута не через нищення індивідуальних скарбів, але через їх переплавку. Але він має теж і різнородність в тоновій якості, силі і відтінках. Прецизія, здається, стала їх натурою. Я ніколи не бачив хора такого лехкого до ведення, але, за цю, як здається, лехкістю вбачається тяжка тренівка. Це є одно задоволення дивитись, як Кошиць дірігує своїм хором: широкий змах руки, згибання маленького пальця, лехке стискання долоні осягає наслідків таких певних і довершених, як руки віртуоза піаніста на клавіатурі.

TIMES HERALD, Dallas, Decemb. 5, 1922. By. Jdalea Ellis Andrews.

Прості слова не є достаточні, щоб описати емоції, визвані концертом Українського Національного Хору.

Першою ж піснею авдієнція була пронята наскрізь; там були сльози в очах багатьох. Коли завмерла остання нота, кожний пробудився наче зі сну. Вони апльодували, поки руки не спухли і ноги не втомились бити підлогу. Ті, що не були на концерті не можуть собі уявити, що вони втерали, бо в Даласі ніколи не було чого небудь подібного до цього хору. Ці сорок правдивих співаків доказали дійсно, що «музика є сила, яка заставляє небо спускатись на землю». Всі співаки були в національних селянських убранях України, повних екзотичних кольорів — червоного, ясно-жовтого, чорного й ясно-зеленого.

Кошиць — чародій музики; він не вживає педантичного батона, але дірігує руками і очима. Співаки майже загіпнотизовані; вони дивляться в його очі уважливо і відповідають на кожний його рух. Музичний зміст кожної пісні був відданий з точ-

ністю атак, різноманітністю відтінків, динамічними ефектами і чистотою тону. Чоловікові не можна вирішити, які голоси є найдивніші, чи глибокі звучні басы, які сходять вниз до контра «до», і впливають як віолончелі; чи ніжні тенори злітаючі, як тужливі ноти скрипки; або чисті сопрани, яких срібні ноти упливали з кристаличною красою.

З п'ятнадцяти номерів програму половина була повторена. Чоловік був подавлений багатством українських національних пісень. Їх святочні гімни, празникові і любовні пісні, що передавались з роду в род по традиції, ведуть через поля гармонії стежками, які ніколи до цього часу не були досліджувані нашими знавцями музики. Всі пісні були народні, суто-націоналістичні, і багато з них було в обробці самого композитора-дірижера.

Від Українського Національного Хору в Даласі залишилось правдиве, глибоке і тривале враження величності цього суто-музикального народу. Музичний світ винен Олександру Кошицю більше, ніж він коли небудь може заплатити за його бездоганний хор.

Це є чудо всіх віків!.....

THE BUFFALO EXPRESS, November 17, 1923. By Mary M. Howard.

Коли є у світі який другий хор, що може дублювати чудеса цього хору з України, то Америка ще такого не бачила. до появи Українського Національного Хору в минулому сезоні. Рівень хорального співу, який вони поставили, був немріяний. Ця магічна музика людських голосів здається неймовірною: це музика скрипок, дерева, органа, музика еолової арфи, з зефірами, що легенько торкаються струн. Це музика найбільш ефектна, найбільш дивна, найбільш красива і ефекти, досягнуті цими співаками, часто не є можливо аналізувати, або зрозуміти. Голоси хору мають солідність, стійкість і очевидно незмірний обсяг. В вищих ступнях звучності вони потрясають своєю життєвістю і силою. В тембрі вони часами бувають трохи металічні, але ніколи не неприємні, і завше непохитні й правдиві. Єдність їх у вимові є вражаюча, їх атаки і закриття фрази

є так бездоганні, наче б їх робив один співак. Містер Кошиць дірігує без палички лехкими рухами руки, і кожний знак його є повний значіння для його співаків, котрі сліdkують за нейпомітнішими його жестами в кожний мент, бо співають все на пам'ять. Він взметає рукою, — і голоси піднімаються як вершина могутньої хвилі; він помалу складає, закриває його руки — і вони завірають в шепоті звука. Він не має загально прийнятої манери відбивання темпу, але вказує цінність нот, в якийсь таємничий спосіб тим, хто наслідує його найменший рух.

THE PUEBLO CHIEFTAIN, January 2, 1924.

Неописуємо прекрасне! Це є найбільш підходяче речення для початку описання концерту Українського Хору вчора вечером в «Сіті Аудіторум».

Це було «одкровення»: до яких висот досконалости може дійти музикальна перфекція в хоральній музиці. Це було так вражаюче, що трудно змалювати його славу в відповідно яскравих кольорах. Коли говорити перш всього про голоси, то вони були близькі до перфекції в балансі і сильному, приємному тоні. Блескучі сопрани, повнотонні альти, багаті тенори і звучні баси дзвеніли й потрясали, і все це було зеднано в виключно гарному ансамблі. Їх діректор, містер Кошиць, є чистий геній; не просто механичний дірігент, яких є багато, але вдохновитель його музичних сил, демон в роботі, а також і майстер-музика, як свідчать його арранжировки та композиції. Пильний спосіб обробки всего, починаюче з сокрушаючих «кресчендо» до найбільш гарно випрядених «дімінуєндо», було джерелом великої насолоди. Пильна увага до деталей є великий чинник в його інтерпретаціях. Інтонція хору була завше бездоганна. Але це все не в'язало його, — давалась воля духові, і щирість та повнодушність співу є секретем його павування над великою аудієнцією. Те, що ми чули вчора у вечері, було наслідком роботи багатьох років і повної покори одиниць цілому. Натурально, що аудієнція найбільш щиро прийняла американські пісні. Бо вони були проспівані з таким

перцем й блеском, що ми, як і другі, відчуваємо, що треба чужоземного хору для виявлення краси і багатства американської музики.

THE COLUMBIA EVENING MISSOURIAN, November 16, 1922

Як би «Понче де Леон», шукаюче джерела молодости, був в «Ювенерсіті Аудіторіум» вчора у вечері, він би пізнав, що знайшов те, чого шукав. Бо як інакше можна пояснити той ентузіазм великої аудиторії, з яким вона упивалась красою емоціонального життя Великої Нації, виявленою в блискучих тонах! За журливими, задумливими моментами музики, слідували другі, повні радості, а ці знов змінювались скаженими вибухами козачої енергії. Не було ні одного кволого менту, — все мало свою цінність і перфектне віддання. Доказом цього були безконечні повторення. Кошиць, майстер-діригент, не зробив жадного руху, який би не викликав відповіді від хору, котрого саме поводження показувало повне углублення в свою роботу. В додачу до чудової тонової якості, що градуїровала від ледве помітного шепоту, до всезмітаючого «форте», кожна пісня була просякнута точною характеристикою, якої вимагав її індивідуальний зміст. Мимоволі приходила думка про «вокальний оркестр», коли така річ можлива, слухаюче ефекти приглушених скрипок, віол і «челльо». Славнозвісні «руські баси» вражали кожного своєю глибиною. На студентів університету мусило зробити вражіння той «пеп» (перець), який був і всім, що співали українці, і коли їх думка дійсно зостається на тому, що вони студіюють, то їм буде ясно, що всі політичні затруднення, є тільки тимчасові для нації з таким музичним підкладом свідомости. Це не багато сказати, що народні пісні і високе мистецтво є тільки дві фази одної і тої ж речі. Будемо сподіватись, що і Америка буде культивувати народні пісні до найповніших розмірів, так що справдиться пророкування Уйтмен-а: «я чую, що Америка співає».

ARKANSAS DEMOCRAT, Little Rock. November 26, 1922.

Хор доктора Кошиця буде пам'ятний не за його окремі голоси, але за їх перфектне з'єднання, їх повну цілковиту субор-

динацію хоральним вимогам, їх абсолютну чуткість до кожної команди їх діректора, і поверх всего, завдяки солодкій і ніжній емоції, забарвленій незвичайною меланхолією України, яка пролизує їх хоральне мистецтво. Ніколи Литтл не чув такої перфекції хорального ефекту і ніколи аматори музики не відповідали так охотно, так щедро і так ентузіастично своїми аплодісментами і своєю оцінкою, як вони це робили вчора у вечері, за насолоду, одержану ними від цього співочого степового народу. Виконавці були одягнуті в барвисті і ріжноманітні убрання їх рідної країни. Увесь спів був на чужоземній мові, незнайомій для американського уха. Але не дивлячись на це, хор так сильно і ясно вимальовував емоцію пісні, що яка б не була її тема — поважна, чи весела, чи фрівольна, — її дух негайно схоплювався аудиторією і пролизував її. Це було мистецтво, що піднялось вище мови і її обмежень і говорило до самого серця слухачів.

Цей спів не може бути наслідком одного покоління, але є наслідок багатьох генерацій і дійшов до свого найвищого розвитку тепер під проводом такого генія, яким є Ол. Кошиць. Почути його, це означає: усвідомитись, що Америка, при всій своїй прославленій механічній цивілізації, ще все має багато де-чому повчитися в мистецтві від старших країн Заходу.

COURRIER JOURNAL, Louisville. February 8, 1923.

Концерт Українського Національного Хору, цього «унікуму» по якості, зворушив вчора вечером аудиторію зразу ж, і зв'язок симпатій між хором і публікою встановився раніш, ніж хор успів проспівати скільки акордів.. Описати як вони оперують їх ефектами, було б майже неможливо. На першому місті, — кольор, кольор і кольор, — в багатій і, на перший погляд, безпорядній пишності убрань хору, які уже через де-який час здавались так чудово підібраними, що чоловік не міг уявити собі ніяких других комбінацій. Ці убрання робили втілення вільної, нестриманої гри музикальних тонів, зростаючих «кресчендо», що нагадувало насунання великої хмари. Всі ці слова тільки приблизні, бо описати вживання тенорів і басів, як тла

«челльо» і скрипок, на яке було кидано жіночі голоси, мов чистотонні флейти, є просте справоздання того, що вони робили. Але як вони робили це! О, як вони це робили! Це була перфекція. Неможна казати: «гарно», «ліпше» і «найліпше». Ви чули тони, мов покривало над вами, тонке, прозоре, як атмосфера искристого звуку, а за цим зловіщий шепіт, який може дати тільки «піаніссімо», роблене масою голосів. Далі, цей шепіт збільшується, тремтяче і тріпочуче від стриманих емоцій, погрожує... і потім замирає вдаличині. Коли це здається вам екстравагантним, то пам'ятайте, що я хочу тільки розказати вам, як це звучало. Містер Кошиць є діригент, якого приємно стежить, коли рухлива гра рук управляє його людьми.

K. B. D.

TOLEDO DAILY BLADE, February 13, 1923. By Evaire C. Witker.

Хто коли казав, що нема нічого нового, під сонцем, забув про Український Хор, бо це було дійсно нове музикальне вражіння для того, хто чув цю екстраординарну групу співаків.

Хор є добре балансирована група, чудово контролюєма дірижером Олександром Кошицем і їх робота показує нові обрії в ансамблевому співу, бо вони підняли це мистецтво до перфекції, яка є майже неймовірна. Хоча випадкові соло не виявили знаменитих поодиноких голосів, але очевидно, що кожний з них був вибраний за його специфічну якість в зеднанню з другими голосами, щоб зробити гармонії і делікатности тону, які тримали аудієнцію через весь вечор в чарівній неволі. В багатьох з пісень один голос співав тему, а хор гудів закритий акомпанімент, як притушений струний оркестр.

... Там є дух, який горить через весь їх спів, своєрідність, яка відсвіжує, вони осягають вражаючої делікатности у відтінках. Їх програм включав народні пісні, хорали, колядки і щедрівки — серенади, співаємі під вікнами на новий рік. Коли ми повинні що небудь відмітити, то це «Колискову» Кошиця — чудову пьесу з ниткою ніжної меланхолії її, пронизуючою. Ол. Кошиць є знаменитий чоловік не тільки за його здібність ви-

тягати зі своїх співаків нові делікатности тону і формувати їх в перфектний контур звука; але він використовує колосальні ресурси народньої музики його батьківщини своїми арранжировками і композиціями. Він повинен бути майже генієм, щоб досягнути таких екстраординарних результатів!

THE MILWANKEE JOURNAL, February 5, 1923. Richard S Davis.

Для самоупевнених американців, гордих з прогресу їх країни в музиці, тут було де-що, над чим треба було подумати. Американські хори не співають так, як українці. Можливо, що вони не можуть; можливо, що у них нема кольору життя і свободи; можливо, що у них не вистарчає терпеливості і завзяття працювати, треніруватись, треніруватись і працювати під суворим майстером, який знає, чого він хоче, і який здобуває це, хоч би і вокальні звязки його співаків тріснули від напруження. У всякім разі, який би не був резон, — втрата є наша і при тому велика.

... Чудовий це спів! Переповнений вібруючим життям, цілком вільний від штучности, і разом з тим вражає закінчений і точний. Свіжі, ясні голоси розширяються і зменьшуються, шепочуть або виспівують з точністю, трудність якої не помічається тільки через те, що вона так легка і граціозна. Осягнуті оркестральні ефекти вражають своєю різноманітністю і глибиною. Переслідуюча вас основна мелодія пропливає перед вами в хвилях тонів, зникаючих в тиші, щоб дати місто другим. Цілий ефект часто є подібний до духового органу, на якому грає рука мистця, і красота таких моментів ошоломлююча. Голоси на диво з'єднані і рівні, сила повна і рухливість безконечна! Хор присвятив себе хоралам і народнім пісням, які ми привикли називать піснями простого народу. Багато з них арранжовано знатним містером Кошицем. Всі вони наповнені легкокрилим очаруванням. То тут, то там вибухають блискучі моменти жарту, але по більшості спів є серйозний та істотно мелодійний.

Про далекі степи України, про козака і його наречену, про первісні радості і печалі простого народу, про дитячу глибоку віру в Бога, віру, просякнуту ніжною містикою далеких племен темного Сходу, про любов і війну, про віковічну національну трагедію, про смутну тугу, якої торкнулась надія, про кожну емоцію раси, подавленої, але не упокороної, — Український Національний Хор, під орудою Олександра Кошиця, співав вчора вечером.

Ці сорок п'ять співаків, одягнені в свої пишні національні убрання, співали і дали в «Спринфільд» таку музику, яку він рідко коли чув. Програма був остільки великий і різноманітний, що не можна зупинитися на кожному номері зокрема, але три з них були видатні, і показали найкращі здібності хору. Це були: «Колядки» Лисенка, «Колискова» Барвінського-Кошиця і Детта «Лисн ту ді лемс», аранжована Кошицем. Перша з них була гимн Різдва і заставила чоловіка проникнутись тайною чуда народження, бо дихала духом стародавнім, духом Різдва. Різдво в Росії! Славянське Різдно! М'який холод, блакитне саяво зорь на снігу, велич тиші простору і далечини... Захрустіли чоботи по снігу, різкий голос заведе пісню і хор вибухає мелодією тої єдиної музики, в якій найбільша веселість нагадує тугу, а туга рідко коли була безнадійна. Група різдвяних пісень була визнанням віри, абсолютним упокоренням інтелекту незрозумілим істинам, наполовину християнських, наполовину поганським, на яке здібні тільки селяне.

В слідуючій пісні не можливо описати спів цих українців. В одному короткому номері вони дали подиву гідну різноманітність кольорового тону. Голосами, співаючими «а капелля», вони можуть з певністю репродуціювати оркестральні звуки, починаючи від ледве чутного голосу скрипки і кінчаючи ростиощущим громом оркестру. Ні разу атака не була порушена, ні одна нота не була знегліжована, навіть коли платформа в першому номері осіла на скільки вершків зі зловіщим тріском. Очі співаків ніколи не залишали лиця дірігента, коли він вимагав від них «піаніссімо» таке делікатне, що слухач дивувався — чи це була мана, чи він ще чує ці любі гармонії, — або «фор-

тіссімо», звучаче зо всією силою гордої раси. Це все співаки робили перфектно.

В «Колисковій» хоровий ґрунт здавався приглушеним струним звуком до голосу матері, заколихуючої дитину. *) Ні жаден оркстр не може продукувати таку всепокоряючу комбіновану кольоритність тону, і мало які можуть дати таку перфекцію виконання. На такому різнокольоровому фоні виділяється простий голос матері-України, виспівуюче свою гарячу безпосередню любов до своєї дитини; виспівуюче свої надії, свої страхи за него, які можуть стерегти його в жахливому режимі старої Росії. Більше ніж сімфонія, українці дають музичні картини. Переклад тут лишній, бо кожна картина вималювана, як і кожна думка, звуком. Чоловік повинен бути зовсім нечулим, щоб не відчувати цього.

THE BRIDGEFORT TELEGRAM, March 14, 1923. (Review by Stander).

Україна є полудневна частина Росії, її нарід відрізняється від народу Великої Росії характером і темпераментом. Його музика також відмінна, вона вільна від меланхолії, що затемнює російську музику, більш жива і нервозна, більш натхненна. Мінор проходив через усі пісні, які виконував хор, але сильні, живі ритми і несподівані акценти скрадували печаль, яка звичайно характеризує цей лад. Від співаків завше можна сподіватись доброї тренівки, але ансамбль українського хору і його перфектне з'єднання перенесли усі механичні закінчення в царину геніальности. Я дозволю собі сказати про один вокальний ефект, що красномовно вживався ними, як зразок їх перфектної єдности: різко, без хитання весь хор поширює звук на одній ноті в швидкому темпі, і потім також раптово завмирає до найніжнішого тону. Вражіння таке, наче хто відхилив двері в кімнату, де грає великий оркстр, і впустив хвилю звуку. Навіть окремому співакові трудно зробити це, і мало хто з хоральних діректорів осмілювся б прикласти це до багатьох партій. Два чудових соло були акомпановані закритим акомпаніментом хору, — «Баришполь» для тенора, **) і «Колискова Бар-

*) Солістка О. Оссовська.

**) Соліст Г. Леонів.

вінського-Кошиця для сопрано. *) В цих обох номерах жіночі голоси нагадували скрипки, тоді як тенори звуком очеретових інструментів іскрилися над трубо-подібними нотами потрясаючих басів. Головна мелодія солового голосу певно і чисто прорізується через блимаючу тканину закритої гармонії в такий спосіб, що прямо захоплює вас. Я можу бути тільки щасливим, що на світі є такі співаки і що я чув, як вони співають! Зворушливо було бачити, коли після закінчення першої частини програму молоді дівчата кидали квіти з корзин до ніг співаків, яко знак признання.

GRAND FORKS HERALD, December 14, 1923.

З боязню я починаю писати про Український Національний Хор. Ніякі слова, що я міг би вжити, не дадуть читачеві уяви про ту силу, з якою хор тримає аудиторію і про ту перфекцію, з якою він співає. Їх програм в «Сіті Аудіторіум» був прийнятим публікою з великим захопленням. Нічого й говорить, що, не дивлячись на довгі аплодісметни, які потрібні були щоб витягнути у хорі скільки додаткових номерів, продовжувались без кінця все з новими й новими вимогами. Під дірекцією Ол. Кошиця хор досягнув перфекції майже неймовірної. Де-які критики сказали правду, що це є великий духовий орган, на якому дірігент грає рукою майстра. З'єднання його голосів заставляє чоловіка думати про резонанс органу. Але без сумніву він має більшу силу над слухачами, ніж орган.

Кожний номер програму можна брати як модель, а його виконання українцями як ціль, до якої повинні стреміти другі хоральні організації. В той час, коли всі критики однодушно хвалили хор, вони були ще більш одностайні в похвалах і оцінці дірігента і композитора Ол. Кошиця. Я можу тільки стати в їх ряди і стояти на боці в подиву і захопленню перед цим майстром з майстрів. Один письменник дуже влучно сказав: «Там є щось близьке до чуда в перфекції прецизії, яку Кошиць надав його хорові і щось потрясаюче в чистоті хору до його вимог».

Ф. З. Е.

*) Солістка О. Оссовська.

AUSTIN AMERICAN, Texas. December 9, 1922.

Голосами небесної музики, тонами незрівняними по со-
лодкості, силі й виразності, тренівкою, яка показала май-
стерство і талант, як ні в якому другому хорі, Український На-
ціональний Хор поставив новий рекорд в музикальному житті
города. Ці сорок співаків під орудою Ол. Кошиця, співаючи
без акомпаніента, придбали для себе в музикальному світі
місце, яке, можливо, не буде заповнене в цьому поколінні. Єд-
ність була найбільш чудове досягнення хору і до цієї пори «Аус-
тін» ніколи не мав нагоди чути такі «кресчендо» і «дімінуєн-
до», які робили ці співаки. Програма був надрукований по-
англійськи, але він нічого не значив для аудиторії, бо музика,
а не слова тримали великий натопт в очарованні на протязі
двох годин. Аплодісменти греміли весь час після кожного номе-
ру, але вибух, що послідував після «Спід гір» і «Колискової»
був наповнений такою гарячністю; що слова ніколи б не могли
виразити. «Колискова», з її півучою мелодією і хоральним
аккомпаніментом, заколихала аудиторію в таку тишу, що треба
було цілої хвили перш, ніж аплодісменти розірвали її після
того, як голоси завмерли.

Це був концерт єдиний у всьому моєму житті.

THE NEW AND COURIER. Charleston. March 18, 1924.

Спів Українського Національного Хору в «Чарльстон Тіа-
тер» був «одкровення» того, що можна зробити у вокальному
ансамблі. Ніколи «Чарльстон» не чув таких знаменитих ефек-
тів у співу, які робили ці смутно-окі чоловіки і жінки з України.
під дірекцією їх найбільш гіпнотичного діріжера Ол. Кошиця.
Ніяка музикальна подія цього, або минулого сезону, не спричи-
нилась до такого ентузіазму, як цей концерт. Це уже другий
сезон цього хору в Америці, і відгуки його сенсаціонального спі-
ву уже доходили до Чарльстону.

Велика аудиторія чекала чогось зверх-ординарного, вона
чекала «великого концерту», але навряд вона чекала такого ве-
ликого «одкровення», яке сталося. Перші ж ноти ударили гли-
боко переконуюче. Це був великий симфонічний оркестр, якого
спів досягнув «зверх людського» в балансі тону і ефектах. Спі-

ваки вийшли майже урочисто на сцену, одягнуті в національні убрання, які зразу ж полонили увагу аудієнції своєю повнотою кольорів. Дійсно, там був кожний знаний кольор. Ця картина ніколи не забудеться, хоча почасти вона потемніла, коли полились ще більш кольористі і ще більш чудові пісні. Чому спів цього хору такий відмінний, такий зверх критики? Перше всего треба сказати про непохитну щирість співаків до серйозності їх завдання. Вони атакують з такою самопопсватою і відданністю, що наслідком такої координації може бути тільки «найліпше». Тонові якості доказує гарні індивідуальні голоси і це посвідчується також соловими виступами. Вони віддають себе цілком в руки їх провідника. Кожний його рух відбивається в хорі, вони ніколи не одводять своїх очей від його всесильної руки. Там є неможлива акуратність темпу, чудовий баланс в партіях і незмінна рівність. Ефект потрясає і вражає. Спів іде без акомпаніменту і часто має звук великого духового оркестру або оркестру симфонічного, але з переважаючими якостями людських голосів. Вся музика була народня.

THE COLUMBUS ENQUIRER-SUN, 21/III 1924.

Є на світі одна універсальна мова — це мова музики. Вона пронизує все наше єство, доки не торкнеться самих глибин душі так, як ніщо друге не може досягнути і торкнутися її. І нема солодшої музики над людським голосом, в його перфектній гармонії і в зєднанні з другими голосами! Все це разом утворює такі комбінації, що хвилюють і тішать, як ніщо друге. Так що для тих, які сиділи під чарами магичної гармонії солодких звуків Українського знаменитого хору, було все одно, чи це була українська, чи це була негритянська пісня, бо порозуміння і симпатії між хором і публікою не заставляли бажати нічого більшого.

Багато хорів було на сцені «Спрингер Тіатер», але навряд чи другий хор дав таку майже перфектну демонстрацію висот культури людського голосу, як це зробив український хор. Як один висловився: «я почув після першої пісні, що мої гроші не пропали, а після третьої — я вже це знав». Але там було багато більше ніж три пісні... Співаки були одягнені в художні національні убрання і робили «унікум» чудову картину на сцені.

Здавалось, що директор хору мав кожного співака під своїм впливом так, як Свінгалі мав Трільбі, бо кожен відповідав на його команду перфектно і своєчасно. Хор співав на «бісс» нові пісні, але, на жаль, не міг дати «анкори» на усі номери.

Шкода, що не всі любителі музики Коломбуса чули цього хору, найкращого, який коли небудь був тут.

THE IDAHO STATESMAN. Boise. January 6, 1924.

Мова і окремі слова гублять своє значіння, коли на вас налягають чари співу Українського Національного Хору. Для тих, хто цікавився, продавались перед концертом переклади пісень, але вони були забуті, коли магичні пальці проф. Кошиця почали грати на цьому величезному органі. Відразу театр зникає і чоловік опиняється на березі Дніпра: золоті бані Київських церков блищать під променем вечірнього сонця і лехкий вітрець приносить мелодію. Руки Кошиця описують подвійну арку, пальці починають грати знов, і... уявляємо колосальний натовп прочан в Печерській Лаврі, доноситься спів ніжної духовної мелодії. Далі — взмах дірижерської руки... і картина щезає. Нема більше квітневого повітря Києва, чоловік несподівано переноситься далеко на північ: холодний вітер з великою силою завива над зімовим степом, мороз тріщить під ногами, здалеку доноситься виття вовків і чується чиєсь ридання. Але ця картина не довго мучить нас. Ви скоро знов перенесені назад, на Дніпрові береги: доноситься плач дитини з якоїсь подільської хати, мати співає над нею колискову пісню, а мірїади янголів у небі акомпанують співові. Є якесь ворожбитство в співу українського хору під руками Кошиця! Здається неможливою для людського горла ця пливучість гармонії, що один раз мов хмарка мелодії в воздуху, другий раз мов тріск грому.

Чоловік почина думати, що те, що здається жінками в екзотично вишитих сорочках з вінками на головах, і що здається чоловіками в широких жупанах і чоботях, є якась екстраординарна машина, аж поки ріка мелодії не зупиниться несподівано і чиясь рука на сцені не ворухнеться, — тоді починаєш вірити, що це живі люди. Даремно було б пробувати віддати належне гремучим басам, енергійним тенорам, повним, багатим

альтам і подібнім до флейт сопранам. Досить сказати, що ні один любитель музики в Бойсі не повинен минути їх.

Можливо, що я здаюся зверх-ентузіастичним, але музика є діло персональне і захоплює людей стількома способами, скільки є слухачів. Я можу тільки передати мої власні переживання.

Г. І. К.

ARKANSAS GAZETTE, Little Rock. November 26, 1922.

Серце України є таємниче і зворушуюче: воно або б'є джерелом в своєрідному юморі, або сумує в трагедії; народня душа, під тягарем опресії заховала ідеали і традиції, такіж старі, як стара історія їх раси. Все це знаходить вираз в музиці України. І через те, що їх музика є перше всего «людська», то і зрозуміло, що інструментом її виразу повинні бути голоси її народу. Народня музика України, інтерпретована українським хором, що співав вчора в «Кемпнер Театрі», була нова і чудесна для більшости слухачів. Але без огляду на це, вона безпосереднє зворушувала, і пісні, виконанні на чужі мови, все таке досягнули свого завдання. Їх дивний, несподіваний юмор, їх блескучість і лехкість, їх чиста мелодія дає можливість розуміти їх слова. Група мушчин і жінок, співаюче їх гімни, канти, народні пісні і легенди, складають людську сімфонію. Чистота гону, якої вони досягнули, навряд чи може бути перевищена. Знов і знов аудієнція сиділа зачарована, коли мелодія досягала своєї повноти, або затихала в єдиному акорді чудової гармонії. Чоловік міг чути тріпочучі ноти віолончелі, делікатні обертони скрипки, журливий комиш і дерево, як фон для теми, аж поки це не ставало неймовірним, що там нема акомпаніменту, крім чоловічого голосу. Абсолютно лехко без «манєрности» співаки виливали їх чудову музику без кінця. На протязі довгої і трудної програми вони були в перфектному контакті один з другим і своїм дірігентом: вони просто «співали», співацька обстановка зникла, залишилось лиш вражіння від людей, оспівуючих їх країну. Були тут канти, як напр., «Почаївська» *) — дуже старовинний гімн, найкращий зразок музикального фольклору, з його низьким закритим акомпаніментом.

*) Соліст П. Ординський.

Як би ви хотіли чути прославлені вірші нашої власної знайомої «Олд фолкс ет гом», або народні пісні в найбільш привабливо гармонізованій формі, як би ви хотіли мати музичне переживання, вражаюче і приємне, то ідіть слухати Український хор під проводом професора Олександра Кошиця. Він співав в «Стейт» театрі перед аудиторією уважливою і щедрою, яка виявляла своє одобрення з ентузіазмом і без кінця вимагаючи повторень. Ці люди здалека, виспівуючи їх серця і душі, залишили публіку в захопленню до самого серця. Це було так, як було сказано, що «Сакраменто ніколи не чуло до цієї пори чого небудь подібного», або й не почує знову, якщо щедрість аплодісментів минулого вечора не поверне хору назад. Співаки були серйозні до точки суворости, самовідданні і уважливі до їх роботи, і на сцені стояли мов статуї на протязі всієї програми. Воля їхнього провідника, з якого вони не спускають очей, є сама головна річ. У всякому разі, хоча і на короткий час, він по взаємній згоді є їх музикальний самодержавний царь.

Можливо, найбільш вражаючою рисою представлення було те, як співаки віддавали дух музики. Їх власні народні мелодії, зафарбовані темним меланхолійним мінором, багато з них в канон-стилі і трудних фугах, були не менш характеристичні, ніж «Мексиканська Пальома блянка», Креольська — «Венте ніня» і Фостерова «Сюзанна». Прості гимни поривали чоловіка перфекцією інтонації, фразіровки, аттаками, «кресчендо» і «ді-мінуендо». Коли хор співав закрито, імітація струнного оркестру була настільки повна, що вона лякала. В цьому Кошиць знає вартість акценту і через це міг продукувати навіть ефекти гітарного звону і аккомпаніменти ридаючих скрипок. Якість тону, крім тенорів, не можна сказати, щоб була солодка сама по собі: жіночі голоси мають металичність, котра часами доходить до різкості. І однак ж, коли аккорд ударено, ефект пориває чоловіка несподівано своїм багатством, гладкістю і повнотою.

THE CONSTITUTION Atlanta, Ga. November 30, 1922. Paul Stevenson.

Аматори музики Атланти мали щастя пережити єдине і незвичайне вражіння, коли Український Національний Хор появився в «Аудіторіум». Досить сказати, що мало музикальних організацій одержали такий ентузіастичний прийом, яким публіка нагородила цих співаків з далеких степів бувшої Росії. Україна, будуче «новою нацією» є країна стародавнього походження.

.....Багато людей не знають місця, звідки прийшов цей талановитий музикальний хор. Але ті, хто був на концерті в середу вечером, не забудуть України, як не забудуть сильного національного духу, яким був відмічений програм, і того серця, яке було інтерпретовано в кожному номері. На програмі в середу вечером були народні пісні, канти, колядки, балади, проспівані з закінченністю і ентузіазмом, який абсолютно збив з ніг аудієнцію. Як тільки хор появився на сцені, професор Кошиць, піднявши руки, дав один змітаючий удар, вибухала гармонія, що тягнулась найменше дві minuti і показала, як може людський голос звучати солодко, коли він співає в контакті з другими голосами, старано настроєними, в повному ансамблі під талановитим дірігуванням. Сорок голосів викликалися разом в одній колосальній ноті, тако ж м'яккій і вібрантній, як нзйсолодший духовий орган. Хор під діріжерством проф. Кошиця співав майже кожний тип пісень, який можна знайти в музиці: то м'яка любовна пісня, то швидка народня, то колискова, то маршова, то побожна. В одному номері веде перед сопрано, в другому видається багатий бас, то виспіває ліричний тенор, або міцний альт. Кожний номер був доброцінний камінь свого роду. Українські співаки появились в Атланті в перший раз, але вони зробили таке вражіння на присутніх любителів музики, що напевно можна сказати, як вони вернуться, то будуть вітані знов ентузіастичною аудієнцією.

THE CONSTITUTION Atlanta, Ga. March, 20, 1924. Steward F. Gelders.

Братерство між людьми ніколи не було краще засвідчено

так, як на другому концерті Українського Національного Хору в Атланті минулої середи.

Класична музика кожної землі і нації, як стало ясно з цього концерту, є в дійсності національна музика певної країни з різноманітністю шкіл і методів. Але в той час, як методи можуть бути різноманітні, старанно опрацьовані, і композиції виголошують універсальні почуття на певній національній мові, — серця по всьому світу зостаються однакові, — і народня музика, що піднімається прямо з серця говорить на мові універсальній. Журливо-мінорні мелодії, в яких виспівують свої почуття і надії українські жінці пшенишних нив, з'єднались в дивній гармонії з другими, що піднялись з хлопкових нив Діксі (негри) і зпід стріх Мексиканських плантацій «текіль», та з мелодіями креольської «Венте ніня», або «Сюзанні» з плантацій Джорджії.

В той час, коли ансамбль зробив програму «музикальним пиром», короткі соло-співи зробили аудієнцію ненаситною до повторення. Сопрано в «Пальома блянка», тенор в «Олд фолкс ет гом» і чудовий бас заставляли аудієнцію бажать безконечного співу. Концерт осягнув своєї вершини в «Олд фолкс ет гом», *) коли грім аплодісментів вимагав повторення. Співаки, самі біженці з землі, якв вони кохають, які б її хиби не були, здавалось почували серценоповнюючу симпатію до плачу чорних біженців, одиноких в землі, де вони шукали захисту.

LAFAYETTE JOURNAL AND COURIER, November 13, 1922.

Мистецтво, як воно виявлено в музиці, осягнуло перфекції в такому концерті як Українського Національного Хору в «Еліза Фаулер Голл».

Похвали Європи, що попережували світову подорож цього хору, здавались перебільшеними, але хто тільки чув цей хор, мусить негайно признати, що в ньому є щось занадто високе, занадто чудово-життєтворче, занадто прекрасне, щоб його можна було хоч приблизно описать пером навіть найбільш компетентного критика. Олександр Кошиць є дійсно чудо-чоловік в його професії. Він претворив пятьдесят чоловічих голосів

*) Соліст Г. Леонів.

у величний орган, який відповідає на кожний дотик майстра. Він наче торкається клявіатури перфектного інструменту, покриваючого повний ранг музикальної експресії. Хор є чудо чистоти тону, інтонації, ритму, ансамблю голосів і єдності імпульса. По рангу, силі, по гармоничних ефектах, глибині почуття, по знаменитих «кресчендо» і «дімінуєндо», він перевищує всякий сімфонічний оркестр. Це є, як наче б Кошиць «своїми незвичайними, живими руками виліплював звуки, як скульптор ліпить м'якку глину». Бездоганий вияв хорального мистецтва, зроблений цією групою українських співаків, говорить про роки упертої праці, постійного стремління до перфекції, непорушної дисципліни. В нему є прекрасні, дивугідні прецизії, єдність в роботі, що може здобутись тільки довгими вправами і натхненням дірігуванням. Спеціально знаменитий був зверх-ефект від басових голосів, яких можна зрівняти тільки з найглибшими, найбагатшими нижніми нотами духового органу. Другі партії додавали ефекту, хоча кількість їх була не велика. Дірігент панував над хором і кожний співак корився йому, наче зачарований кожним його рухом. Майже всі народні пісні були мінорні, мрачні, наче вони відбивали собою селянське життя, де мало веселости, навіть коли вона й буває.

Випадково який небудь номер виділявся на цьому фоні більш лехким настроєм, але нота журлива завше була там. Разом з тим це все було занадто артистично, щоб печалить занадто екстраординарно, щоб крім приємного визнання почувати що небудь инче.

• **THE LEXINGTON HERALD**, November 5, 1926.

Українці прийшли, співали й побідили! Нема слів, щоб спити, що переживали аматори музики з Легсінгтону в «Вудленд Аудіторіу» вчора у вечері. Дійсно ніякий концерт не міг би бути більшої вартости і заслуги, чим концерт українського хору. Тут ми зустрілись є чимсь таким, чому повинно слідувати у цьому великому мистецтві.

Тут були елементарна простота і зворушіння, які приносять чисту радість звичайному слухачеві, а разом з тим задовольняють музиканта з найгострішою чуткістю. Від старовинних колядок, народних степових пісень до американських,

аудиторія була проведена через емоціонально-тональні переживання великої різnorodности і кольоровости. Кошиць є провідний Дух. Назвать його просто дірігентом було б несправедливо. Він є Дух, який через правдивий магнетизм і творчий геній витягає з цих чудових співаків характерні і живі репродукції намірів композиторів. Як і всі слав'янські люди, українці виявили нам, що мистецтво є зміст життя: для них це не є мистецтво для мистецтва тільки, але мистецтво для життя.

Перфектний ансамбль! Цей спів був так близький до перфекції, що робить усі пояснення до него лишніми. Гіпнотизуючі «піаніссімо», повнотонні «форте», різnorodність тонального кольору, — все це було там, і при тому без усякого напруження, так що переконувало кожного, що друга манера співу є неможлива. Українці заслуговують подяки за їх старання воскресити нашу власну народню музику в новому одягу, а Олександру Кошицю вся честь за найвищі арранжменти американських пісень.

Гарольд Гольст.

THE COURIER JOURNAL, Louisville. November 6, 1926.

Олександр Кошиць зі своїм Українським хором появився в «Колумбія Аудіторіум» вчора вечером і це була найбільш виданта і яскрава okazія. Скільки сезонів тому назад Український хор побідив музикантів Луїзвілю і вчора вечером ці останні знов здались. Я ніколи не чув подібного співу ніде. Спеціально прекрасні були ефекти закритого акомпаніменту і надзвичайні градації тону в «піаніссімо» і наростаючих «форте» незвичайної краси. Чоловік має вражіння «вокальної музики в межах оркестрових». В більшости номерів тон був м'який і чудово звучний. В лехких номерах був юмор і яскравість. Не бракувало там ярости і горести, коли зміст пісні цього потребував. Були там незрівняні зміни гармонії і ритму, тонкі підкреслення фраз, або несподівані акценти в цілях дати кращі відтінки і більш вражаючі удари. Була мужність і подих стилю, які нехтували технічну поліровку і давали найкращі наслідки. Гостре відчування елементарних емоцій музики народньої, перфекція ансамблю, заставила думати, що вони співали в купі на протязі століть, унаслідувавши любов до їх праці і знання.

Український спів є «хліб в кости» (мозок кости) і це причина, чого ніяка друга нація не може досягнути такої завершеності співу. Верхні ноти сопран були лехкі, нефорсовані і вільні від носового відтінку, так природного у більшості сопран. Баси були виключно резонантні і челью-подібні, як завжди. Діректор давав їм усі можливості виявити їх віртуозність. Вони робили правдивий ґрунт, на якому пили другі голоси. Не можна перечисляти усі пісні, бо вони були всі прекрасно і перфектно проспівані, я буду пам'ятати найліпше ті, котрі були найбільш зворушуючі по настрою. Містеру Кошицю належать всі похвали за чудову роботу Українців. Гарні нюанси, тонові тінювання, єдність атак і ослаблень, певність ритму, мужественна і будіруюча фантазія якості співу, дали доказ чудової тренівки від щирого і музикального дірєктора.

Ф. Е. Ц.

THE WICHITA EAGLE, November 22, 1922.

Без перебільшення можна сказати, що українці дали самий знаменитий концерт, який коли небудь був тут чутий за довгі роки, за виключенням може «Чікаго Гранд Опера». Цілком справедливо цю компанію можна назвати «артистами», як це робили попередні газетні замітки, бо кожний з них є артист, а їх з Кошицем сорок чоловік. Кошиць є геній. Це він зібрав цих музикантів і перетворив їх в дивну організацію. Може це вроджена тенденція слідувати за шефом, а може він тримає членів свого хору якоюсь дивною окультною силою, але в очах аудієнції Кошиць є всесильний «гід» хору. Ні одна пара очей з тридцяти дев'яти людей не залишає лиця дірєктора з моменту, як він простяга наперед руки, аж поки аудиторія не перерве мертвої тиші божевільними аплодісментами. Він тримає їх неначе чаром і в цьому лежить секрет широкої ріки музики, що пливе зі сцени на залю. Хор сам... мені не хватає сили описати вражіння! Це компанія артистів, яких мистецтво ніколи ще не було перевищине тут навіть Чикагцями, що взяли город штурмом в минулому апрілі...

Коли програма була закінчена і куртина упала перед захопленими і враженими слухачами, ніхто не встав, і напухші руки визивали артистів до безконечности...

В. К. В.

«Стейт Арморі» гремів аплодісентами в суботу в ночі, виявляюче глибоке задоволення співом Українського Національного Хору. І це резонно. Сотні людей, що заповнили велику залю, мали не тільки вечір екстраординарного співу, але і дійсний (буквально) урок генія української музики. Це було виявлено у всій повноті цею знаменитою організацією. Тільки одна половина аудиторії потребувала пояснень, бо друга складалась з людей славянської крові. Вони всі прийшли до «Арморі Голл», щоб почути подих рідної землі, який могутньо виливався на їх зголоднілі душі. Вони сміялись, аплодували жартливим народнім маленьким пісням, юмор котрих губився для неславянських ушей. Орган, сімфонічний оркестр! Ці мандрівні співаки дали зразок вражаючої концепції свого ансамблю, цілком відмінного від хорів якої небудь другої частини світу. В славянському літургійному співові не має інструментального акомпаніменту, і через це він утворює для мелодії вокальне тло «а капелля». Для цього найбільш надаються своїм характером нижні чоловічі голоси, так звані «бассо профундо», — і в наслідок є пасажі, цілком нагадуючі орган; навіть сопранова партія иноді набирає характеру клярнетів і віоліно. Цілком відмінна традиція, яка можливо може бути названа Грегоріанською традицією мелодійного співу церкви. В дійсности це веде до хоральних ефектів, немріяних для других країн. Хор відповідає діріжеру так же добре, як орган: від делікатних, пуху-подібних «піаніссімо», до повного «форте» він слідує за гіпнотичним діректором Ол. Кошицем. Музикант наскрізь, навіть із зовнішнього вигляду, він утворив полонюючий метод виявлення переживань і співаки інстинктивно ідуть за ним. Нема в ньому ніяких перебільшень і афектації, він є натуральний, але життєвий, динамічний і інтенсивний. Він не є діріжер «автоматичного типу»! Трохи зігнута рука, просто двигаючись на її сугаві, маленький палець простягнутий, щоб підкреслити значіння, викликає найкращі відтінки і командує найкраще делікатними нюансами. Він нахиляється наперед, здійсмає обидві руки, — і хор гремить! Треба замітити, що кожний співак мав методи соліста і був соліст, бо контроль дихання і вокальна продукція — це є нечу-

вана річ серед ансамблів. Сорок хористів співали три групи народних пісень і кілька Кантів і Колядок. Перша група складалась з композицій майстрів, сумних релігійних мелодій, прекрасно оброблених, — вона була чудова. Кольоритність, з якою було проспівано «Щедрика» Леонтовича, була характеристично досягнута простою градацією звука. Потрясаючі артистичні ефекти були в другій групі, де були композиції дірижера Кошиця. «Баришполь» був чудово переданий тенором-соло, голосом незвичайної солодкості. *) Третя група захоплювала чудовими контрастами світа і тіні, особливо в «На улиці скрипка грає».

THE AMERICAN SRBOBRAN, Pittsburgh.

(Сербська часопись)

... Ми були просто ошоломлені, захоплені і оп'янені тоновим багатством і завершенністю динамики. Неописане милування обняло нашу душу, яка купалась в кришталевих джерелах непорушно - чистої словянської творчости. Нас наповняла також гордість, що слав'яне мають чим хвалитись перед світом: турне Шаляпіна, Російська Велика Опера і Український Національний Хор відкрили Америці велику скарбницю слав'янської духової культури. Але Український Хор з цього погляду робить найбільшу прислугу, перше через те, що репрезентує хорове мистецтво, в якому українці визнані як найвищі, друге — що знайомить світ з великими оригінальними цінностями української національної музики, яка не тільки може рівнятись, але без сумніву перевищує найліпші твори фольклору Заходу. Коли чоловік слухає український хор, йому стає ясною правдивість речення одного критика, що «слав'яне перевищують в музиці італійців». Що торкається народніх мелодій, — вони без сумніву перевищують. Український Національний Хор є один з тих могутніх чинників, які знайомлять цивілізований світ з його батьківщиною. - Україною, а також і з слав'янством, з його найхарактернішими особливостями. Через це ми вбачаємо в Кошиця «первосвященника слав'янської мислі», одного з тих великих посланців, що корчують шляхи, якими повинні йти сла-

*) Соліст Г. Леонів.

в'янські генії до завойовання світу не брутальними засобами, якими маніпулює культурний Захід, але високими, етичними культурними принципами, які проповідували Толстой, Достоевський, Гус, Коменський, Досітей і Негош, а також багато других безсмертних в різних племенах великої слав'янської раси. Що торкається самого концерту Українського Національного Хору... то про него писали критики Америки і всього світу і до цього присуду нема чого додати, — це є заслужений дивний тріумф Кошиця, його божественного хору, України і Словянства і через це ми радіємо з нього, як зі свого власного.

Коли Кошиць завитає до Югославії, і коли б можливо було, щоб там zostався, не треба казати, що буде мати правдиву зустріч і буде дорогоцінним здобутком для нашого фольклору і формування національної Югославської музики.

Д.

НОВОЕ РУССКОЕ СЛОВО, Нью-Йорк, 1923. № 3929.

Четыре концерта в Туан Холле украинского хора под управлением Александра Кошица, прошедших с 25 по 28 октября, являются несомненно чрезвычайно интересным явлением в музыкальной жизни Нью-Йорка.

Александр Кошиц выступил на этих концертах не только как руководитель большого хора из 40 человек прекрасных и свежих мужских и женских голосов, приятных по тембру, огровным по діапазону и необычайных по гибкости, которая совершенно не знакома до сих пор американской публике в русском вокальном искусстве, А. Кошиц выступил еще и как руководитель собственных произведений, как дирижер и как композитор.

В пестрых украинских костюмах, напоминающих линию украинского орнамента, выстроился большой хор на сцене концертного зала Таун Холл и на протяжении двух отделений крепко держал внимание публики на народных мелодиях Украины в аранжировке Ступницкого, Леонтовича, Стеценка, Демущного, Лисенко и самого Кошица.

Но изумительнее всего было третье отделение, состоящее из произведений и аранжировок американских композиторов Стефана Фостера, Детта, а также — Фостера-Кошица и одного Кошица. Можно сказать, что на тих вещах А. Кошиц еще ярче продемонстрировал искусство свое и своего хора.

Вен. Левин.

P. S.

Позволю себе добавить со своей стороны несколько слов к рецензии уважаемого В. Левина. Мне вспоминаются выступления знаменитого хора Славянского старшего. Все эти «Из-за рощи, рощи темной и знаменитая «Полька», вся эта шумная, пестрая, разношерстная и залитая блеском рампы толпа — хор «дедушки», который сам запевал и приплясывал:

«Под горою малина!»

Все это было чрезвычайно эффектно, интересно, беззаботно, весело, но и... да простит мне память прошлого, достаточно «сусально». Немножко под вычурную роспись «аля русс».

Не то у Кошица...

Здесь все скромнее по внешности — а самый хор меньше. Но поют в большинстве музыкально грамотные артисты. Серьезен репертуар, глубокий и художественный, полный содержания даже в шутках и миниатюрах. Хоровая дисциплина доведена до такого совершенства, что моментами кажется, будто г-н Кошиц играет на едином музыкальном инструменте. Голоса свежие, звучные и подобранные идеально. В результате хору доступны все трудности и он творит чудеса. Интересно отметить, что моментами «художественные фокусы-шутки» так волнуют зал, что он отвечает на них дружным радостным смехом. Не на слова, а на звуки и забавную игру переходов... Не меньше, конечно, волнуют и такие прочувственные вещи, как «Колыбельная» на английском языке, да и многое другое.

Альфа.

СВОБОДНАЯ РОССИЯ, Чикаго, 1 ноября 1922 г.

Концерт прошел с успехом во всех отношеніях. Было что **послушать** и есть о чем говорить. Но не здесь, не в короткой рецензії, это нужно сделать особо. Можно не читать совершенно отзывов печати о концертах гостящего у нас Украинскаго хора; можно и читать их, и с ними не считаться, но **прослушав** его один раз и даже будучи при этом рядовым обывателем, нельзя не восторгаться им. Украинскій хор превосходен, прекрасен, насколько я знаю и понимаю украинскую народную музыку и песню, — почти неподражаем. Лучшія произведенія Украинской народной поэзії, претворенныя в музыку украинскими композиторами и ставшія почти классическими, воспроизводятся украинским хором как нельзя лучше. Кроме дивных украинских мелодій, которыя всегда сами по себе проникают в самыя глубины души, слушателя поражает удивительная стройность хора, которая может быть достигнута лишь упорным трудом такого опытнаго дирижера, как дирижер-композитор Кошиц. Редким праздником для нашей русско-украинской колоніи был концерт украинскаго хора. И нельзя отрицать, колонія была представлена там весьма широко. И не только русско-украинская, но вообще славянская. Театр от нее буквально «ломился» и там были слышны все славянскіе языки и наречія.

Слава Музе України!

Эбергольдт.

MUSICAL COURIER, (New-York). March 1, 1923.

Український Національний Хор вернувся в Сполучені Штати з Мексіко. Ентузіазм мексиканців не мав меж. Всі концерти подорожі були проведені під патронажем Міністра Освіти і краснаго Мистецтва — Васконцелос, Міністра Фінансів — Де-ля-Гуерта. Мексіканський уряд витратив великі сумми на рекламу в цілях, щоб Мексіканський нарід міг де-що скористатись з культурного боку, і тішитись з цієї культурної організації. Ім був улаштований банкет в історичному Національному Палаці, який стоїть на місті резиденції Ацтекського монарха Монтецуми. На цьому банкеті була присутня велика кількість «нотаблів», включаючи Президента Обрегона, Міністра Ос-

віти і Мистецтв Васконцелос, Міністра Фінансів Де-ля-Гуерта, двох найбільш знаменитих мексиканських музик: сеньора Понче і сеньора Де-Техада. Крім цього було улаштовано урочистий прийом в чудесних садах мальовничої старої Місії Сан-Анжеліно, де члени хору були представлені найбільш поважним громадянам Мексіко. На всіх концертах публіка зустрічала співаків з ентузіазмом. Ріжниця в мові не робила перешкод до взаємного розуміння і оцінки. Подорож по Мексіці продовжувалася вісім тижнів, і на протязі цього часу відбулося п'ятьдесят три концерти, двадцять три з яких в одному Мексіко-Сіті. Концерт Різдвяний в «Пляца Де Торос» слухало 32.600 чоловік. Це колосальне зібрання людей побило усі рекорди по кількості слухачів. Спочатку на Мексику було записано тільки три тижні, з них два концерти на головне місце. Але інтерес до Українців був настільки великий, що треба було ще прибавить п'ять додаткових тижнів, які було взято з Каліфорнійської подорожі і добавлено до Мексиканської.

FORT WORTH RECORD, 27/III 1924.

Часто говорять про «людську сімфонію», і лехковірні люди відносять такі речі до темряви міфів. Однакож, Ол. Кошиць привіз свій хор в це місто, презентував його в «Фирст Баптист Аудіторіум» і доказав, що не тільки міфи базуються на фактах, але й що сам міф став фактом. Український Хор презентував фольклор - есенцію глибокої мислі, примитивні ритми душі. Така музика не може бути продуктом одного якого небудь мозку, — тільки покоління могли створити такі, повні сили розміри то дикої сваволі, то жалібної журливості. Ніяка колиска на світі не колисала щось такого глибокого, як ці басы хору; ніяка співуча птиця на вершині дерева не співала таких високих нот, як ці сопрани! В додачу до українськи, — були презентовані пісні західного світу- американські, американсько-негритянські, креольські і мексиканські, — всі гарно опрацьовані. Професор Кошиць дірігував з силою і невеличка аудиторія аплодувала йому як найбільша.

THE SAINT PAUL PIONNER PRESS, 15.XII. 1924.

Український Нац. Хор співав в п'ятницю в «Аудіторіум». Сказавше це, я затримують, бо не знаю, які слова можна знайти,

щоб описати глибоку і ошоломлюючу красоту концерту. Як можливо розказати про музичне переживання, таке подавляюче в своїй силі, таке приковуюче в його мистецтві, таке душу руйнуюче в його емоціональному ефекті! Тут було сорок співаків в багатих національних убраннях. Перед ними, на дірижерському місті був чоловік в європейській одежі, без палички в руках, який добував з своїх хористів таку музику, що ті, хто слухав її, ніколи її не забудуть. Багато хорів досягають точности атаки, певности в інтонації, гладкості ансамблю, але ці співаки мають не тільки це, а багато більше. Їх тон до крайности вражає не тільки потрясаючою теплотою і звучністю, але і надзвичайною перфектністю ансамблю. Дірижер маніпулює ними, наче великою масою м'якого, тягучого матеріалу. Не дивлячись на те, що голоси простягаються від високих сопрано до контра-басів, яких ні одна нація не має (які басы!), перфектна однородність вокальної субстанції неймовірна. Часами ансамбль нагадує дерев'яний оркестр, часами прекрасний духовий орган. Точки світу і кольору завше зібрано в фокус до неймовірного блиску. Це є інструмент невичерпаної тонкості і краси, спосібний відповісти на все, що є в межах вокального або інтерпретативного. Через це й не дивно, що дірижер виявив ойго в своїй арранжировці «Олд фолкс ет гом» так, що пісня стала «одкровенням» краси для тих, хто співав її все життя. В ній був страшний, пронизуючий пафос, доданий людьми, які самі зазнали опресії довгими роками. Як вони співали Деттову «Лисн ту де лемс»! Вся її краса стала далеко багатшою, пройшовше через цю модель. Типові, надзвичайно прекрасні українські пісні були взяті з широкого поля різноманітності від релігійних до танкових.

Взагалі концерт був потрясаючим музикальним переживанням, якого глибина не може бути описана словами!

BINGHAMTON (N.Y.) SUN, 27.II. 1923.

Часами чоловік іде на концерт, чекаючи мати очаровання для ока і уха, полехшення для серця і натхнення для думки від того, що він сподівається бачити, чути, думати і почувати. В кожній програмі, артистично виконаній, є досить багато для цього. Але одна річ, коли твої чекання здійснюються, і друга річ,

коли вони бувають перевищені. Не чувше українського хору, не можна передбачати того, що від нього будеш мати. Він так цілком незвичайний, настільки відрізняється від того, що ми бачили або чули в Америці, що до сюрпризу новини було додано ще красоти і приємности вражіня. Здається, що тільки одна перфекція задовольнила пана Кошиця в підготовці хору для вчорашнього вечора. Звичайно, що це робилось не тільки для концерту в «Калюра Темпел», але нам так здавалось. Велик задоволення стежить за діріжером, бо кожний його рух при здобуванню дивних ефектів в хорі, є повний значіня. Часами здається, що діріжер, який не вживає палички, а діріжує обома руками, тримає ноти над головами співаків, начеб вони висіли в повітрі; другий раз він здимає його руками цілий ранг тонів партитури, якої меж инчим нема перед ним, збирає ноти і комбінує їх, як йому бажано. Потім наче сам здимається в повітрі і припливає назад на звукових хвилях, які він викликав. Український Хор без інструментального акомпаніменту сам утворює орґано-подібне тло для блискучих тонових ефектів. Завше міцні і певні, повні сили, ці орґанні тони є приємність для уха. Атаки хору завше непохитні, непомильні і вчасні. Повний огню і почутя, кожний співаний номер «кличе» і дає нове «одкровення» в мистецтва.

THE PITTSBURGH SUNDAY POST, 31. X. 1926.

Вчора вечером ми знов тішились концертом. Ол. Кошиця і його Українського Національного Хору в «Моск» (театр). Цей хор просто чудесний і чоловік не може його забути. Знов треба віддати належне Кошицеві, як вражаючому діріжеру. Його повнота в музикальних ресурсах і творчість у фразировці є мистецькі. Кожний рисі надано значіня й мислі, і в результаті кожний вірш народньої пісні має ріжну обробку. Малі акценти, більші акценти, удари, довгі змітаючі «кресченда», — все це робиться з найвищою красою. Програма складалась з вільних транскріпцій народньої пісні, гарно прикрашеної гармоничними змінами і голосовими контрастами. «Почаївська» з барітоновим соло була вражаючим номером. Що торкається «Веснянок», то це був дійсний вокальний концерт з численими ритмичними змінами. Мелодія котилась з милими зворотами хужої плетевом. В другій частині було вісім народних пісень.

Видатною з них була «Могила» Кошиця з прекрасним сопрано соло. *) Голос був вражаючий, сильний, блискучий і гарно вживаний. «Коломійка» Колесси була бравурою співу з осліплюючими, чеканними фразами. Це ж треба сказати і про електричну «Опеньки», вкриту чудовими «стаккато». «Качки» Леонтовича дали другий веселий момент. В «Колядниці» Козицького був дуже ефектний альт «остінато», а «Орав мужик» Кошиця був чудового аранжементу. Взагалі все це давало найкращу групу пісень, яку ми коли тільки чули. Хор був одягнений в національні убрання, гарні і пишні.

THE NEW ORLEANS ITEM, 23. III. 1924.

Мельодія чудово гармонізована, вянуча, уміраюча і злітаюча в екстазі! Емоціональні голоси, прекрасно зеднані, змітаються вгору з безліччю обертонів і дають неймовірні закінчення в перфектному контролі. Таким був концерт Українського Національного Хору для тих, хто любить музику!

Але й ті, що прийшли в «Шрайн Моск» тільки, щоб подивитися на ці хспіваків, які мають такий розголос в Штатах і Європі, і які підняли свій голос за визнання своєї національної окремішности, — не були розочаровані. Бо багатство кольорів в убраннях, високі червоні чоботи і закріпані голови жінок, довгі жупани, широкі штани й сорочки чоловіків, — все це одно було само по собі сміливе і блискуче представлення. З одної тільки музичної точки погляду, концерт цей у всіх частинах, був далеко музикальніший, ніж усі, данні тут в цьому році, — по своєму багатству гармонії, по перфекції диригування професора Кошиця і по ефектах, які можна дорівнювати тільки до сімфонічної музики. Дві пісні—«Коломійка» Колесси і «Вітер коло хати» Лисенка були захоплюючі своїми капризними, швидкими мелодіями, що потребують ошоломлюючого контролю кожного голосу в хорі, — з їх лехкими «стаккато», пролітаючими в музичній темі, піднімаючись швидкими, без перерви дихання, градаціями до ясної, високої точности. За виключенням найбільш типових національних пісень, у слухачів не було почуття, що співаки вживають чужу мову, або взагалі яку небудь мову, — до того правдиво музикальний був цілий ефект. В «Почаївській»

*) Солостка М. Машір.

багатий барітон трохи скуластого чоловіка в центрі хору *) вів тему на делікатно витканому фоні закритого акомпаніменту, так внутрішньо-зеднаного, що чоловікові здавалось, ніби то ноти витягались зі струн руками дірігента. З темної, тріпочучої глибини піднімаються і вються закриті звуки навкруг милого «меццо-сопрано», яка співає протяжну мелодію «Колискової» Барвінського-Кошиця. *) Ця мелодія піднімає високо-емоціональний настрій градаціями, так обережно витканими, що вони просто гіпнотизують. Нам було сказано, що співаки не мали попередньої тренівки, і це відчувалось иноді в металічних нотах сопрано, але взагалі голоси були так прекрасно зеднані, що чоловік забував, що це співають люди і тільки знав, що це був прекрасний викінчений спів.

THE TIMES-PICTURE, 23. III. 1924.

Нема сумніву, що у всій своїй музичній історії Нью-Орлеанс ніколи не чув мішаного хору, остільки перфектного в технічних досягненнях і остільки надзвичайного в своїх нечислених ефектах, як Український Національний Хор під орудою О. Кошиця, що дав свій перший концерт в «Джерузалем Темпел» минулого вечора. Народня музика України в інтерпретації цього хору має очаровання, якого не можна описати. Печалі й радості цілої раси голосять в цих незабутніх мелодіях. Вони мають підклад вікових людських переживань, які надають їм життєвості і значіння; в них чується стихійний універсальний голос всього мистецтва, якого коріня глибоко в землі. Своїми різнобарвними національними убраннями співаки робили мальовничу картину і деякі типи в їх рядах були цікаві для студіювання самі по собі. Щож до їх артизму, то можна сказати, що він не може бути перевищений сучасними хоральними організаціями в гостроті атак, балансі тону і кольорових ефектах. Нижні чоловічі голоси, з їх «октавами», дали глибину і резонанс вокального звуку, абсолютно нові для американського уха. В протяжних закритих гармоніях, які формували необхідний ґрунт для більшості пісень, аудиторії було дано цілком нове музичне переживання, якість звука в таких пасажах нагадувала з вражаючою

*) Соліст П. Ординський.

*) Солістка О. Оссовська.

правдивістю ефект повного струнного оркестру. Відчувались навіть штрихи смичка в цих «унікум»-фразах, що нагадували гру старовинних лір, якими акомпанують собі барди України.

THE SAN FRANCISCO DAILY NEWS, 17. XII. 1926.

Український Національний Хор під дирекцією Ол. Кошиця дав концерт в «Кепітол Тіатер». Вражаюча прецизія, з якою вони співають глибокі басы, ритмична рухливість, електричний блиск, дивуючі гармонії, є як ніщо друге на світі. Не менш прекрасна, ніж їх спів, це їх поява. Одягнуті в багатокольорові убрання їх рідної землі, вони дають вееслу картину, яка робить чаруючий контраст з стоїчною суворістю їх манер. Вони стоять рівно з горящими очима, з відданністю прикованими до їх діріжера, якого рухи витягають з них безмежну різнородність тональних і ритмичних нюансів. Музика, яку вони співають є неменш екстраординарна, — вона буває часами так сильна в експресії, що, здається, співає саме горе України. Драматична сила є настільки велика, що я почув, що мушу купити лібретто, аби зрозуміти, в чім річ. Деякі з пісень цілком виправдали цю космічну горячність...

О, який це спів! Один з перших номерів був абсолютно неможливий, — «Почаївська». Барітонові соло *) відповідав тоненький голос сопрано, а потім весь хор обрушувався чудними, розбитими ритмами, і довгими мінорними акордами, які не скоро забудиш. Там була «Коломійка» — танець горян, який пролетів мов буря; там була група англійських пісень в аранжементі Кошиця... Але наші домашні пісні були менш задовольняючі, бо українська музика є більш приковує і гарна.

THE DAILY POST-DESPATCH, 26. XII. 1923

Ті, хто знає пісні Стефана Фостера такі як «Олд фолкс ет гом» і «Сюзанна», здавалось чули їх вперше, коли вони були співані Українцями, членами непорівняного Українського Національного Хору. Цікаво було чути українську версію негрятяньського діалекту, але мимо цього співаки передали ці пісні з таким хвилюючим виразом і оркестральним мистецтвом, що

*) Соліст С. Сліпущин.

перетворили їх в нову красоту. Коли вони будуть співать коли небудь мелодії Фостера на Україні, то там спитають: хто це ганьбив Америку, що вона не має народньої музики?

Ці пісні були арранжовані для хору директором організації Олександром Кошицем, який не забув ввести імітацію «бенджова» і підкреслити їх ритмику, а також зробити виразну контрапунктику. Не можна не сказати Українцям вищого компліменту, що в їх третьому візиті їх мистецтво здавалось навіть більш дивним і прекрасним, ніж у першому. Сорок чоловіків і жінок — вокальність в своїх багато-барвних національних убраннях співали без акомпаніменту, але ще раз дали спеціальні ефекти струнного оркестру. Ніякий другий хор не має стилю так інструментального не тільки по якості, але і по техніці. Різдва аудиторія була хоч мала, за те ентузіастична. На честь празника хор дав сюїту Різдяних і Новорічних пісень на своїй мові. Відомі з першого концерту номери були повторені, починаючи з «Почаївської» і чудової «Колискової». Були й нові номери: Креольська — «Венте ніня» і Мексиканська — «Пальома бланка».

EVENING PUBLIC LEDGER, 20. X. 1926.
Philadelphia.

Український Національний Хор, ця з багатьох точок погляду найбільш знаменита організація в світі, дала один з найважливіших концертів в «Академі ов Мюзик» вчора вечером. Хор не має навіть приблизного конкурента серед світових організацій, які тут були, в таких річах як акуратність, баланс, інтонація і чуткість до команди їх лідера Ол. Кошиця, одного з найбільш знаменитих лідерів і вправщиків музики на обрію сьогодняшнього дня. Тональна якість хору є типово українська і сопрано та тенори мають тенденцію до гостроти у верхніх регістрах, так характерної для словянської раси. Вони мають також пафос раси, який виявляється в музиці можливо ліпше, ніж в якому иншому мистецтві. Контральто і баси чудові, особливо останні: скільки з них беруть нижче нижнього «до» правдивим тоном, а не риком. В загальному регістрі від сопрано до басів, цей хор є також єдиний. Найбільш ефектні номери були, звичайно, українські композиції. Деякі з них, такі як «Опеньки»,

«Коломійка», «Та орав мужик», хоч і коротенькі, але трудні до крайности для вимови, по зміні динамічних ефектів, а також швидкості. Але не дивлячись на бадьорі темпи, меланхолія була помітна навіть в них, та досягнула своєї вершини в таких немерах, як «Могила» Кошиця і чудова «Колискова» Барвінського-Кошиця. Остання група складалась з американських, норвежських та айришських пісень, дуже влучно аранжованих містером Кошицем, ал було очевидно, що в них хор при перфектному співові не був «дома». Аудиторія zostавалась на місцях до останньої ноти і потім вимагала ще повторень. Це був концерт настільки близький до перфекції, наскільки можна собі уявити.

С. Л. Л.

ALLENTOWN RECORD, 10. III. 1923.

Спробувать описать триумф Українського Хору в «Лірік» театрі минулого вечора, — було б поверх нашої сили. Видатні американські музичні критики майже вичерпали англійську мову в безкраїх похвалах цій, можливо найбільш-музичальній організації, яка коли появлялась на американських берегах. Концерт був такий чудовий, такий душу поривающий, такий безмірно прекрасний, що любителі музики воліли б майже не чути слів похвали, але заховать в собі чудові спогади про вечір насолоди й радости, небувалий в анналах, та тішить себе надією, що в будучих днях знов повернеться сюди цей «Великий», хор. Вибір співаків, як видно, був зроблений з здорового, натурального музикального народу, маючого великий підклад національного несчастья, що шукає виразу в пісні, — і наслідки є сверж описання. І ці наслідки, такі пишні, що відкидають усякі порівняння, дали світові Український Національний Хор, а Аллен-Таунові таке душевне переживання, в існування якого не можна було повірити до цього часу. Дійсно, це була вражаюча перфекція у вокальній експресії. Нічого не було перебільшено в тому, що було сказано про цей хор. Дикі ритми українських пісень, змякшені ніжними модуляціями церковних гимнів, були щось дійсно нове! Але з усіх потрясаючих ефектів, досягнутих хором, річ, яка здавалось домінувала над усім, була чудодійна координація в різних пар-

тіях і рідка краса мінорного настрою, який характеризує кожний номер. Найбільш знамените зі всего це те, що хор співає «а капеля» володіюче знаменито інтонацією ні на йоту не відхиляючись від точности. Приємні закриті акомпаніменти до сольо були зворушуючі, а повна сила хору, досягнута раз, або два в концерті, була вражаюча в абсолюті.

THE OMANA BEE, 1.1. 1923.

Слова безсилі, коли приходиться говорити про Український Хор. Без сумніву — це подія музикального сезону, і фактично це є найбільша подія кількох сезонів. Український Національний Хор з його диригентом Ол. Кошицем є найбільш чудова група співаків, яку я коли небудь чув. Цим дивним директором диву-гідного хору досягнуто ефектів з людськими голосами прямо неможливих. Вони презентували музику народню, повну чару й ріжнотності, про яку ми нічого не знали, і презентували її у всій її своєрідній красі. Цей спів настільки відмінний і ріжний від співу усякого другого хору, який коли небудь був у нас, наскільки їх пишні, барвисті убрання відрізняються від звичайних вечірних убрань. Красиву «унікум» картину робили вони, з жінками в червоних чобітках, вишиваних сорочках, чорних корсетках, з весело закріченими головами в стрічках, а чоловіки з їх ясними довгими жупанами, та широкими штанами поверх чобіт. Вони виглядали «дійсною річчю», і вони є такими. А як вони співають! Не дивно, що вони отримували овації всюди, де тільки появлялись. І не дивно, що публіка «Мюніципал Одіторіум» вчора стала на рівні ноги як один чоловік і вимагала повторень за повтореннями.

Хор є цікавий сам по собі. Голоси в ньому старанно підробрані і надзвичайно збалансовані. В ньому більше чоловіків, ніж жінок. Тенори знамениті по чистоті звуку, а баси наче віоли в оркестрі. Я читав про «бассо профундо», який культивується в Росії, але ніколи не сподівався почути його. В цьому ж хорі є «профундисти», яких глибина іде октавою нижче всього. Це одно уже є несподіваний музичний досвід, коли слухаєш цей хор. Там є тенор-соліст з голосом такої захоплюючої краси, що пісня, яку він співав, повинна була бути

повторена, і могла б бути повторена ще скільки раз.*) Сопранові фальцети вживаються з дивуючим ефектом, а надзвичайні, контрастовані в голосах, гармонії посідають майже неземну красоту. То знов дають неймовірну різнородність кольору «сфорцанда» одної частини хору проти закритого звуку другої в кожному нюансі, бережно степенованім дирижером. В цій характеристичній музиці є багато «дрон-басо» (гудячий бас) і голоси часто переводяться з одної теми в другу. Контроль дихання у співаків вражаючий і це знаменито маніфестувалось на протязі цілої програми. Професор Кошиць є майстер диригент. З цими сорока людьми він відважується дати таку свободу інтерпретації, яку може досягнути тільки один соліст. Надзвичайно трудні в інтервалах, динаміках і контрастах пісні він передає з знаменитою художньою закінченністю.

Г. М. Р.

THE PHILADELPHIA RECORD, 30.X. 1923.

Критика називає цей хор «людським сімфонічним оркестром» і, виключаючи різницю в кількості (бо є різниця між сотнею інструментів і сорока голосами), ця назва не є ні на краплю прибільшена. Усе, що може зробити сорок мішаних голосів, Український Хор робить близько до перфекції. Можливо, що найбільша частина в цій «події» повинна одійти до професора Кошиця, дірижера і композитора - арранжировщика музики, яку вони співають. З цими потрійними здібностями він належно займав перше місце вчора вечером на концерті. Однак ж і спільна робота організації є настільки виключно чудова, що я вагаюсь навіть виділити самого композитора для індивідуальної оцінки. Треніровка цього хору безумовно знаменита, але не менше знаменитим треба вважати і підбор голосів. Соло-тенор, який співав «Баришполь» Кошиця з закритим акомпаніментом хору, буде довго ще звучати в ушах феладельфійців. Хоча ойого ім'я не було занотовано на програмі, але йому було дозволено порушити ряди і вийти для поклону наперед хору.*) Постепенно ми потроху

*) Соліст Г. Леонів.

ознайомлюємось з цією музикою, хоча нам треба ще пройти довгий шлях, поки ми зможемо зрозуміть, або засвоїть її. Ми повинні знать це.

Кошиць взяв скільки американських пісень (особливо відомий «Олд фолкс ет гом») і обробив їх в свій особливий спосіб. Ми почуваємо себе гордими, що ми маємо мелодії, які звернули увагу цього директора, і які можуть стати поряд з його європейськими народними мелодіями.

THE PITTSBURGH GAZETTE TIMES, 30.XI. 1923.

Піттсбург чекав довгий час, щоб почути «Олд фолкс ет гом» та «Сюзанну», проспівані так, як ці солов'ї України співали. Цей магнетичний чоловік Кошиць надав мелодіям Піттсбургського композитора нову закраску південної пишності і душевну журливість, якої, можливо, сам композитор за його життя ніколи не чув в голосах. Кошиць зробив оркестр з його співочих птиць. Він мав сміливість піти дуже далеко в його невимовній теорії трактування слова у пісні. Найкраще була віддана Лисенкова «Вітер коло хати», але і в других номерах і повтореннях була особлива чіткість співу, а також дивна єдність ансамблю. Це викликало аплодісменти, що перейшли в овацію.

Не можна було не бачить, наскільки Кошиць ясно розвинув струнно-інструментальні акордові пасажі та чудово імітовані гітарні акомпаніменти в мексиканських номерах його аранжементів. «Лисн ту ди лемс» («Слухай плачущих овець») була не беканя отари з Волл Стріт, *) але була пісня, вся правдивої шерсти в ярд шириною на мірку всієї природи. Це був один з номерів, в якому хор показав всю силу і розмір звуку. Взагалі хор є ошоломлюючий і виділяється в пам'яті, як «унікум ансамбль» з часів Дягілевського балету.

Алоїзіус Колл.

MICHIGAN DAILY ANN ARBOR, 14.II. 1923.

«Унікум» по вражінню і мило чужоземний по інтерпретації був Український Національний Хор, що появився в «Анн-Арбор» під дирекцією Ол. Кошиця.

*) Вулиця банків та різних торговельних контор в Нью-Йорку.

Технічна перфекція і гармоничне зеднання, яке здобув цей знаменитий лідер від нетренірованих співаків, нагадує чудо. Там нема струнного акомпаніменту, який би помагав співакам, або затемнював ефект натуральної краси голосів. Як в старі часи, коли міністрель співав під акорди його ліри, так і тут один, або скільки голосів ведуть мелодію під закритий акомпанімент хору. Осягаються надзвичайні артистичні ефекти, часом несподівано вражаючі, часами дивно делікатні, то знов сильні і глибокі, мов протяжні, основні тони органу. Професор Кошиць показує нам, на які дивугідні чудеса є спосібний людський голос. Порівняння цього хору з оркестром, або органом може бути лехко зрозумілим. Хор виходить в ясних, мальовничих убраннях, що через цілі століття пронесли свою окремішність від других словянських. Пісні, які співає Український Хор ріжноманітні й цікаві. В них чується атмосфера середньовічних страждань, в такому наприклад канті, як «Почаївська». Колядки й щедрівки фанстастичні і делікатні, вони піднімають глибоке релігійне почуття. Прикладом цьому є: «Спід гір, спід долин». В народних піснях можна знайти всі форми — від поважних і суворих, до лехких і веселих. В них часами дивують нас елементи «гротеск». У всьому почувається окремий національний дух, який не має нічого спільного з так званою «Русскою музикою». У всьому превалірує ніжна печальна меланхолія переходяче часами в теплу, напів-романтичну мрійність. Відчуваються близьки стики з природою, надаючи релігійний, духовний характер пісням. Більшість музики має зміст поважний і серйозний, виливаюче сердечне щоденне життя народу України. Те, що ці пісні виявляють в царстві музики, часами є вражаюче оригінальне і нове. Все, чого осягнув Український Національний Хор, завдячує містеру Кошицю. Він не тільки витренірував свій хор, але і обробив багато мелодій з колосального скарбу українських народних пісень. Ціль цієї подорожі — ознайомить Злучені Держави з окремою расовою музикою України.

THE OREGON STATESMAN, 10.XII. 1926.

Хор співав вчора в «Едзінор» і залишив аудиторію враженою і ошоломленою. Сейлем не знав, що хоральний спів мо-

же бути такий славний, такий чарівний, такий осліплююче прекрасний і незабутній. Ол. Кошиць — глибоко талановитий чародій довів концерт з його Українським Національним Хором до артистичної вершини, якої ніколи не чуто було в Сейлем. Співаюче з бздоганним ансамблем, гострим почуттям інтонації, і життєвістю, яку рідко коли можна зустріть, хор взяв аудиторію штурмом. Коли хор вийшов на сцену в своїх ясних, кольористих убраннях, аудиторія була також зацікавлена як і здивована. Колядки одчинили програму, а жвава янкі-мелодія «Сюзанна» завершила її. Половина пісень, які лунають під блакитним небом України зараз, як і тисячу років тому назад, була аранжована директором Кошицем. Хор, котрого весь час порівнюють з органом під майстерним контролем, був вчора вечером красномовним іструментом. «Та! орав мужик» був прийнятий з таким ентузіазмом, що мусів бути повторений. Цікаво відмітити, що всі номери були співані «а капеля».

THE ST. LOUIS STOR, 16.XII. 1926.

Невелика група людей, які слухали Український хор в «Одеоні» відійшли збагачені рідким музикальним досвідом і пам'ятю вечора чистої насолоди. Сорок хористів, весело зодягнені в яскраві національні убрання — і витреніровані до останнього ступня музичної чуткості і рухливості, були джерелом вічного подиву. Весь інтерес сконцентровується на натхненному дирижері Олександрові Кошицю, який, здавалось, випробовує свою гіпнотичну силу на співаках. Кошиць розкошує в здобуванню зі свого хору найбільш подиву гідних ефектів, таких, яких жаден діріжер і жаден хор не можуть робить. Його баси то гудуть наче гіганські скрипки, те бреньять мов гітари, то чеканять «піццікато» для акомпаніменту сопранам. То знов зеднений хор розширюється в органі тони, щоб завмерти в далечині безконечно малими градаціями звуку по знаку діріжерської руки. Можна було чекать, що Українці зроблять найвищу роботу з власними народними піснями, як з швидкими, різно ритмованими, так і тими, що відбивають характерну для слов'ян поетичну меланхолію. Але правдивим сюрпризом програму була повна цілковита симпатія, з якою вони передавали пісні націй, темпераментно так відмінних від них,

як Мексика, Іспанія й Америка, в їх різних об'явах! Негритянська «Лиси ту ди лемс» була один з дорогоцінних камінів цього вечора. «Олд фолкс ет гом» була нова й чудова у власному Кошиця арранжементі, з вільним від сентиментальности пафосом, в який він її убрав. Мексиканська «Пальома бланка» і Креольська «Венте ніня» мали справжній жар і жвавість належні кожній. Фінальна «Сюзанна», відмічена в програмі просто як Американська, залишила аудиторію захопленою радістю.

RIVERSIDE DAILY PRESS, 5.I. 1927.

Пишний для ока й уха Український Хор дав вчора вечером концерт в «Лорінг Тіатер» перед жадібно-ентузіастичним натовпом. Ніколи до цієї пори не було такої програми в Рівер Сайд, і ніколи до цієї пори аудиторія не була так щасливо задоволена. Багато писалось і говорилося про цей хор до його прибуття в Рівер Сайд, і чоловік цікавився, чи дійсно це так, як про него пишуть. Але ніякі слова не можуть висловити величності і глибокої краси цього співу. Не те, що голоси дуже перевищують голоси других хорів, але хорова композиція настільки повна, що вони співають не як окремі люди, а як координоване ціле. Ол. Кошиць є ексцелентний дірижер. Він грає на співаках наче майстер органіст на його струменті. Він осягає найм'якших «піаніссімо» одним згибом пальця, і проводить протягнутою рукою повний голос хору до екзальтированих «форте». Стежить за його диригуванням також захоплююче, як і слухать його співаків. Багато кольорові убрання були прикрасою «Лорінг» сцени. Яскраві очі і щастя на обличчі видавали радість співаків в їх роботі. Програма складалась з пісень України, яких мінорні звуки знаходили в хорі майстра інтерпретатора. Переслідуючі чоловіка мелодії і незвичайні акорди пили зі сцени в делікатній гармонії. Вимоги повторень були самі настирливі, але Кошиць не здавався. Публіка не хотів розходитись після програми великої по числу номерів, але малої і короткої по насолоді, аж поки не вийшов на сцену директор. Аудиторія залишила театр, надбавше досвіду про далекий заморський нарід.

THE WISCONSIN NEWS, Elizabeth Scott Hunt. 1924.

Є певні музичні явища, яких ми горді відмітити в нашій пам'яті і сказати: «ми чули це». До цієї групи ми додаємо Український Національний Хор, і навіть ставимо цей знаменитий ансамбль вище всього. Коли ви не чули цих захоплюючих співаків в «Пабст Тіатер», ви пропустили щось таке, чому не знайдете подібного серед других класів музики. Український Хор було порівняно до «людського органу» і я вважаю, що це саме влучне слово. Співочі, резонантні тони передають кожний голос органу і по команді магнетично-гіпнотичних рук їх лідера Ол. Кошиця досягаються звукові комбінації, що наближаються до неможливого. Сцена «Пабст Тіатер» була повна сяйва ясних різнородних кольорів, і одягнені в національні убрання співаки приковували око, також як і ухо. Їх народні пісні (ви собі не можете уявити, скільки їх!) — були чудесні. Спеціально мила була «Колискова» — сольо жіночого голосу з акомпаніментом хору. В третій частині був «Барішполь» — соло молодого тенора. То були чаруючі, журливі, повні сліз мелодії українських пісень, — ті журливі мелодії, що просто переслідують вас годинами!

THE KANSAS CITY TIMES, 28.XII. 1923.

Чарівна тайна — Український Хор вернувся минулого вечора, щоб повторити той успіх, який він мав минулого сезону. Його чули, як і минулого разу, в «Конвеншн Голл». Одягнений кольорово, цей хор є дійсно тайна, і без сумніву який небудь хоральний діріжер зійде коли небудь з ума, стараючись одшукати, що це таке додано до перфекції звичайних річей, що утворює такий спів, як у цих Українців. Там є щось, що переливається від Кошиця в кожного з його сорока співаків; щось, що не ціркує навіть в «найкращих музичних утвореннях».

Звукові ефекти були гіпнотичні!

Це є більш, ніж ефекти, яких можна звичайно чекати від контрасту в темпераментах, від екстраординарного кольорування, індивідуально і пишно випрацьованої фразировки та пер-

фектного порозуміння між Кошицем і його хором. Це є його гіпнотизм у впливі на аудиторію. Він є «унікум» і насолода для слуха. Багато з хорових номерів були ті самі, що й минулого сезону: серед них треба відмітити «Улянку», «Ой, там за горою», «Почаївську» з полоняючим тенором і «Колискову» — Барвінського-Кошиця з орнаментованим сопрано - соло.

Найбільш інтересна була група нових пісень Америко-Мексиканських. Ніхто в залі не чув «Олд фолкс ет гом» — Стефана Фостера, проспіваної з такою завершеною делікатністю. Кошиць додав до неї скільки рис, але не «русіфіціював» її. Це було соло-тенора, який плів над замкненим акомпаніментом хору, і ні в однім моменті концерту хор не дав більш повної ілюзії оркестру, як в цьому номері. Негритянська «Лиси ту ди лемс» — Детта, була другим чудовим номером, а Фостерова «Сюзанна» на кінці була така весела, що її треба було повторити. В цій групі були також Мексиканська пісня «Біла голубка» і одна Креольська мелодія.

THE PITTSBURGH GAZETTE TIMES, 18.II. 1923.

Тон хору дивний, повний нестриманої життєвості. Він не має тої однородности, за якою гоняться наші західні організації; але в музиці, яку вони виконують, ці контрасти меж різними секціями не повинні вважатись як помилка. Вони швидше є спосіб розширення розміру кольоритности, різноманітності і способу тональної красномовности..

Сопрани, контральто, тенори й баси мають свою власну роль, хоча вони перфектно зеднані в надзвичайній і захоплюючій звучности та безконечній різноманітности. Розмір хору (його діапазон) простягається більш ніж на чотири октави поверх феноменально низьких нот, які баси беруть з надзвичайною лехкістю. Чоловічі голоси знаменито теплі і повні. Контральти бувають іноді трохи горлові, а сопрани мають щось від хлюпаючих голосів, але ансамбль, просто як звук, робить дивно хвилюючий ефект. Інтерпретація професора Кошиця (якому належить честь тренівки хору) має трохи нахил до штучности, але вона є вражаюче-успішна у вживанню вільного «рубато», в його несподіваних нюансах та «сфорцан-

до». Він перфектно контролює його сили, і що до перфекції атак, делікатности балансу, чіткості «стаккато», або стійкості протяжних нот, трудно уявити собі кращі досягнення. Він свободно вживає «гомін» (закритий) акомпанімент, який особливо в «Колісковій» був екстраординарно розвинутий в оркестральні ефекти. Програма складалась з двадцяти номерів, всі з Українських народних пісень.

Канада.

THE WINNIPEG EVENING TRIBUNE, December 12, 1923.

Щоденні американські часописи зазначають, що канадійські, а зокрема, вінніпегські прийоми псують артистів. Мені ж здається, що було б більш переконуюче, коли б автори подібних заміток приписали точний рецепт градусу температури ентузіазму, належного для прийому Кошиця і його співаків. Не маючи ж такого припису, кожний, натурально, реагував, як він почував і тому хор мав нечуваний успіх. Наша аудиторія звичайно має поважність на концертах, а на цей раз вона втратила її цілком.

Цей хор, що притягнув до себе земляків з усеї Манітоби і частини Соскачевану, сам по собі є з'єднання голосів «величності», що вважається в хорах надзвичайним. Ні один з місцевих хоральних дірігентів не міг би, очевидно, слухати цих знаменитих і потрясаючих басів, щоб не дати, коли не свою голову, то більшість його власних басів взамін за квартет цих кремезних і кремезно-голосих славян. Я не дивувався, слухаюче їх, бо я мав своє предчуття цілком виповненим. Своєчасно є тут зазначити, що рідко на світі можна знайти таку країну, коли вона тільки є, де б басові голоси могли б зрівнятись до цих людей з України. Ці басы Українського Національного Хору є можливо ключ до оцінки його, як оркестрового тіла по звуку.

Іх зверх-резонантний гул здається більш подібний до органного, ніж до другого інструментального тону. Іх «фортіссімо», їх динамічно-сокрушаючі «кресцендо», або короткі нариси музичної мислі, за що вони вважаються оркестром, є логічно закінчені. Як би співаки були сховані, слухач міг би подумати, що звук дається хором втричі більшим, ніж його актуальна кількість, не вважаюче на те, що співаки ні разу не були в повнім напруженню своїх сил.

Зійти до того, щоб перечислювати технічні досягнення, які ці співаки виявляють з великою віртуозною яскравістю, було б втомлююче, лише і нахабне, це все одно, колиб сказати, що Бузоні грає його пассажи дуже гарно. Я думаю, що головна вражаюча новина полягає в «гоммін ефект» (закритий звук). З голосами калібру, які є у него, містер Кошиць делікатними варіаціями якості і сили тону, витяга з поодиноких співаків і цілих груп екстраординарні хроматизації кольору в музичній тканині. Уява малює пишні шпалери, то пломенючі, то блекнучі з ледве помітними нюансами в пишній радужності. Друга екстраординарна блискучість була в кількості досягнутого тону.

Репертуар Українського Національного Хору складався з двох відділів — Українського і Американського. Містер Кошиць є мальовничий діригент з спини, і повинен бути дуже нахненим з фронту. Він робить ритмічну татуїровку рухами рук. Слідкуючи за таким виконанням, вся аудиторія була могутньо і шумно захоплена. Увага сера Джемса Ейкіна (губернатора, привітавшего хор на естраді), що «музика в своїм поклику не знає рас і національностей», було найбільш виправдане слово, коли небудь сказано за довгі часи на музичній естраді.

А. А. А.

FREE PRESS EVENING BULLETIN, 20.XI. 1926. Winnipeg.

Коли співаки вийшли на сцену і стали двома картинними рядами перед публікою в національних українських убраннях, — це був вибух екзотичних кольорів з червоним в більшості. З самого початку співаки приковують увагу загальним духом гідності і самопосвяти своїй роботі. Тонові трубка прозвучала серед мовчазного театру, — і фігури стали вокальними, з очима, не одриваючимися від їх дірижера. Їх постійно рівняли до оркестру. Ні у якому номері вони не виправдують цього так, як в «Колисковій» (арранжмент Кошиця). На тлі хорального закритого звуку, що налітав і стихав, мов літній вітер, піднімалась колискова мелодія, співана сопраністкою з милим голосом. Потім повсталла вражаюча гра тембрів: такого стону і стриманої ніжності комишових інструментів, такого щипання струн і рокоту подвійних басів не було ніколи чуто. Один зі

співаків з крайнього лівого крила поринав в чудові спокійні глибини, тягнуче за собою кожного слухача, — і тяжко було вибратись знов на гору. Хорові ефекти полягають в змінах ритму, темпу і тінювання, що йде від повного «форте» до «піаніссімо», затримуюче звукову субстанцію навіть коли хор майже завмирав. Словянські голоси істотно різняться від голосів других націй: вони мають специфічну інтенсивність, звучність і велику різноманітність кольору.

Українська народня музика захоплює слухача, бо вона безпосереднє малює душу людей, які її створили.

THE MAIL AND EMPIRE, Toronto (Canada) November 16, 1923.

Найбільш чудова демонстрація тональних можливостей людського голосу, яку коли небудь чуло це місто, була дана вчора у вечері в «Массей Голл» Українським Національним Хором. Цей хор є «унікум» серед співочих організацій. Олександр Кошиць, дірігент, очевидно, має дар відкриття нових ефектів, які не можна здобути з масових чоловічих і жіночих голосів, і ці ефекти не є тільки незвичайні, але екстраординарно прекрасні. Торонтська публіка повинна знати де-що про хоральну музику, бо вона дійсно мала досить її, як своєї так і імпортованої, на протязі цього року. Але Українці показали щось такого, про що публіка навіть і не мріяла ніколи.

«Гоммінг» (закритий звук) цього хору з сорока голосів, було одним з його осягнень. Це був якийсь потрясаючий вас новий музичний інструмент. Сама віртуозність цього «гоммінг» була знаменита. У других хорів, яких я чув, «гоммінг» був гудінням, а українці це роблять як струний оркестр. Ці співаки міняють тон, щоб здобути дивовижні ефекти. Один раз сопрани бувають повні, кольорово-темні, в другий раз вони бувають високі, чисті і ніжні, як флейта. Публіка не привикла до такої різноманітності в хоральному співу і не знала, що хор зробить далі.

Точність атак оставляла вражіння, що ціла організація контролюється якоюсь машиною! Вони дали на «бісс» один короткий номер, взятий в такому неймовірно швидкому темпі

(коли баси наслідували сопран), що один соло-вокаліст не міг би виконати його більш гладко. Коли яка небудь партія хору звертає на себе увагу, то це пишні баси, їх протяжний гуркіт в першому номері Стеценка, був як величній тімпан. Перші дві групи програми були дані з національних пісень, і хоч ви й не знали про що в них говорилося, вам давали уяву тональні ефекти. Одна з найбільш захоплюючих була «Колискова» в другій групі, з її жалібним сопрано-соло.

Не треба думати, що ці українці є просто співаки, які принесли до нас щось нове тільки через те, що їх характерні національні пісні не схожі на наші. Вони дали одну групу пісень, знайомих нашій публіці і показали, що вони знаходять голосові ефекти і в других інтерпретаціях. Вони проспівали незабутню Детта негритянську «Лисн ту ди лемс», котру давали в своїх програмах найкращі канадійські хори, як «Ельгар Хор» і «Мендельсон Хор». Але як воно було проспівано Українцями—це було відкриття! Вони знайшли нові красоти в чужих гармоніях. Їх «форте-пасажі» були дійсно пориваючі! Я не пам'ятаю, щоб я коли чув хор, який міг би дати таку звучність тону. О, ні! Ці Українці не є «невчені» співаки.

THE TORONTO DAILY STAR, November 16, 1923. By Austus Bridle.

Минулої ночі в «Массей Голл» співала Україна. Ця країна має 40 мільонів людности, головним містом її є Київ, звідки більшість цих екстравагантних співаків вийшла. Київ має багато хорів, подібних до цього, які співають без оркестру і органу. Діти починають співати в нижчих школах; батьки їх співають за роботою; професори ідуть меж них записувати і аранжувати народні мелодії, так що більшість співаної цим хором музики походить прямо з народу. Це дає де-який ключ розуміння сенсаціонального хоралізму цих 45 чоловіків, одягнених у всі кольора спектра зо всіма можливими різнородностями відтінків. Це був шматок України, вирваний з рідної землі і посажений на просту, маленьку платформу в два ряди посеред естради «Массей Голл». Кошиць не має «батона», але здається паль-

цями вивиртає ключі, витягає регістри, розсипає квіти, закручує гайки, закидає аркани і пробуравлює співаків.

А що ж співаки? Вони сенсаційні до посліднього «ступня! Ми ніколи не чули такого сорту хоралізму до цей пори, навіть від Сікстинської Капели! Ці люде є группа прославлених аматорів, і їх спів зо всіма його красотами має в своїй основі наївність селян. Такої подвійної секції басів тут ще ніколи не чули. В більшости великих хорів один, або два глибоких басы роблять всю роботу, а в українському хорі їх було шість *) і всі вони брали нижнє «до» і нижче, з «кресчендами», з перфектною інтонацією і виразністю.

Великі, ваїбруючі маси чорних Стігийських тонів, які здається могли б тривати на собі в десять раз більші маси хору! Я кажу про басы, бо вони є найкраща секція хору і останнє слово в цьому «смыслі». «Фіск Джюбілі» нігри не можуть перевищити їх, колиб могли зрівнятись з ними в таких басових тонах!...

Часами вони бреніли, як «піццicato» віолончелі-бса, то як великі діапазони органу, то як чудові подвійні волторни, — це було колосально!

На такій фундації збудовано феноменальне хоральне мистецтво Українців. Всі инчі партії, здавалось, виходили з басів. І коли ви чули, як тони виростали в багаті аккорди природної української гармонії, ви бачили, що просто спів «а капелля» без оркестру і органу, не є вигадка, або заміна чого, бо цей хор сам в собі є орган і оркестр. Тут є струни-скрипки, віолончелі, гітари, бенджов, подвійні басы; кларнети, басони, тромпетти і туби, гобої і флюти. І діріжер, здається, вважає своїх співаків за перфектний оркестр, бо заставляє їх робити лєхко всі нюанси і динаміки, а також ритмичні тонкості, ріжноманітні тонові кольори оркестру, плус якість, яку не може дати ніколи оркестр. Зокрема звук не є чудовий, — там є комедна тембрація в більшости партій: тенори вибухаючі, — сопрани різкі і часами грубі, барітони робили иноді вигуки, — і все таке весь ефект ансамблю був невимовно гарний. Кожда секція здавалось розділялась на два хори: иноді два сопрано,

*) Ір. Зражевський, Ол. Курочкин, Гл. Шандрівський, М. Ко стецький, С. Виноградів, В. Чавдарів.

два альти, барітони з басами, два тенори, кожен два співаючі окремо, а тоді всі разом; іноді соло з повним хором закритим («гоммінг»).

І яке «гоммінг»! Тут було перфектне вживання всіх звукових глибин з ефектом, який був ошелешуючий, бездонний, ефірно пронизуючий і приємний. Ці співаки могли робити закритий звук, як великий конгломерат вокалізації; вони могли «кресчендірувати» і на низах і на висотах. Часами сопрани були як «флюти» і «піккольо», над глибокими дзвонами басів; там були такі несподівані напливи тону, такі «сфорцандо», такі жахаючі «фортіссіма», такі делікатні «декресченда», що здавалось нема нічого, чого хор не міг би зробити з перфектним виразом і повним усвідомленням в кожній секції її власної динаміки і разом з тим в зливанні з другими. Перед кожним номером хор одержує тон з маленької трубки і потім вони рушають в танець аккордів і музичних фраз, у величну розмову гармонії.

То було хоральне мистецтво в кожному кроці! Гама тонових кольорів простиралась від чисто-білого до перфектно-чорного, з індіго, рожевим, жовтим, зеленим, блакитним;—ціла костюмерія акордів. Де-які з ефектів були неописано-магічні. Багатство динаміки було колосальне. Там не було кінця динамікам, нюансам і красотам!

Програма була модерна: вся з українських композиторів. Багато з них було речі самого діріжера, де-які арранжовані ним, такі як «Лиси ту ді лемс», «Свані рівер» і «Сюзанна». Там була чудово чарівна «Колискова» — соло з закритим акомпаніментом. Були народні пісні і хорали, пісні природи і маленькі оди; апостроф до «Улянки», який звучав, як старо-англійські «мадрігали»; мексиканський романс і креольський ноктюрн; і маленький номер «Опеньки» після «Вітер коло хати»... Це все було феноменально! Хор співав з абсолютним натуралізмом, як один конгломерат поліфонічного голосу. Їх ніколи не можна уявити собі співаючими під оркестр, бо вони «закінченність» самі по собі. — Це було відкриття в хоральному мистецтві.

Діріжера спитали, чи не заспівав би він Українського гімну, але він сказав: «Ні, — це була б політика. Бачте, це могли б назвати пропагандою». Шкода!..

Цей хор називали «людським сімфонічним оркестром», і це замало! З відгуком їхньої музики в нашому серці, де вона буде звеніть ще багато днів, ми смиренно признаємось, що поки не почули українського співу минулого вечора, ми ніколи не уявляли собі, яка плоска, звичайна, нещира, занадто поважна, невибаглива і безнадійна є в дійсності велика маса нашого, так званого концертного, співу. Крім непорівняної краси їх тону, непереможно-переконуючого ритму і правдивої сімфонічної єдності ансамблю, — глибокий національний, народний дух надає їх музиці широти, яку мистецтво може імітувати, але якої ніколи не досягне.

Сорок трі, чи сорок чотирі співаки складають хор і менш ніж третина з них жінки. Вони одягнені в національні убрання різних кольорів і форми. Вони мають чудовий вигляд, але це не є тільки сценічна картина, і це ви думаєте, коли бачите, як вони виходять і знаєте, коли вони починають співати. Бо позірувати, чипуриться, або «вирижатись» чи то фізично, чи то духово — є річ неможлива для цих артистів. Міряюче їх на аршин концертних співаків, ми повинні сказати, що там, у всьому хорі, є щось менше «стодолларової культури», але в цьому чар і геній їх знаменитого співу. — Він є натуральний, незіпсований, своєрідний і виливається з великого народного серця — в мові, якої граматики, синтаксис і вимова є музика, ліпше сказати — емоція. Коли вони співають, їх тон є також багатокольоровий, як і їх убрання. Як їх очі кохаються в вогненно-червоному, темно-пурпуровому, ясно-зеленому з сотнями відтінків кольорів, що веде нашу уяву назад, або вперед до первісних джерел, — так і їх пісня є безконечне змішання мінливого тонального кольору. Їх тон в цілому є живий, ясний, невимовно солодкий і зверх всего захоплюючий: він схватувє вас зразу і тримає в полоні до кінця. Це є емоціональний прожектор, бо в ньому є душі співаків.

Баланс хору настільки перфектний, що не помічається окремих партій, але все таке не можна не відмітити дивної краси і глибини басів. Ідіть до вашого фортоп'яно і торкніться ниж-

нього «соль», тоді ідіть нота за потою вниз аж до «ля-бемоль», і навіть до «соль». Це є комнас цих українських басів. Це є дійсно «органный ефект», це є шестнадцяти-футова органна педаль чоловічого голоса. Вибудуйте на цьому гармонію не-втомних, рухливих, живих, гарних голосів, — і ви маєте матеріал українського хору. Вправте це в ритми, які розповідають історію життя цього народу, його радощі та найглибші печалі, його надії і страждання і ви маєте «викінчений продукт».

Ми змогли б говорити без кінця про ефекти, які цей хор осягає. Про удари грому і про м'який подих зефіру; про глибоко-неабожні різдвяні пісні, або про буйно-веселі, де сміх за-топлює думку; про колискову, співану контр-альто під органий аккомпанімент хору, якої мелодія мала ритм, взятий від самої Матері Природи.

Але зостановляйтесь на цих чудових ефектах, — це дати вражіння, що Український Хор є край перфекції. Тут ходить про далеко більше ніж це, бо його хоральні осягнення не менш чудові, ніж його приковуючі здібности.

В чудовому протяжному співові, в широких шляхетних мелодійних фразах, в перфекції інтонації, в чудернацьких гармоніях української музики, — робота хору вище всякої похвали. Його спів завжди буде захоплювати найбільш індеферентних, але він має далеко більш цінні і довгочасні якости, ніж це. Ви повинні прислухатися до них, щоб зрозуміти, чого в дійсности варту мелодійна фраза для строгої музикальної лінії; для них зробити «соло», — це означає — дати всю концентрацію, якого «соло» потребує. Коли ви хочете знати, що є в дійсности хоральний диригент, ви повинністежити за Олександром Кошицем. Він не вживає дірежерської палички; його сила в рухах його рук, сила, якої і тисячі паличок не можуть дати. Найнепомітніший рух означає емоцію, яка зараз же виявляється в тоні, або «аттаках», або у відтінку, або в ослабленню. Коли хор є чоловічий орган, тоді Кошиць є Дюпр, або Лемар.

Мексика.

EL PORVENIS, 11/XII, 1922, Monteray.

...Шкода було б праці, щоб дати словесний опис того, чим є український хор в своїй структурі мелодичній та гармонійній. То оркестр, зложений з живих людей, багатий на тони, та одночасно тад здисциплінованих як того ще досі ніхто не бачив. Це — подиву гідний букет звуків та акордів, що часами справляє вражіння великої оркестрової маси, або величезного многоголосого органу, до котрого дотикаються неземні пальці.

Інтерпретація всіх цих народніх пісень була для сьогоднішньої аудиторії невичерпаним джерелом глибоких вражінь.

Не можемо не висловить найщирішої похвали на адресу дотопного організатора цього хору, пана Кошиця, йому ж бо належить ця подиву гідна вирівняність ансамблю, що викликала до себе ентузіазм знавців музики по всіх головних столицях світу.

EL MUNDO, 13/XII, 1928.

...Сьогодні ввечері, театр «Ізабель» перетворився був в храм музики, в яким сорок голосів чудового тембру та технічною виправою найбільш чистого артистичного смаку, нас примусили зрозуміти, що в людських голосових струнах, в індивідуальній вокалізації, існують невичерпанні засади зворушуючої, захоплюючої, божевільної гармонії.

Букетом людських голосів можна сімфонічно змалювати пейзажі, вечір і ранок, стани душі.

Автор цих рядків, чув в Європі, славетний хор Кляве, зложений з більш як тисячі голосів; хор, що викликав до себе подив в Парижі та інших столицях. Безсмертне діло маестро Кляве зосталось увіковічене в пишній статуї, поставлений йому на славу в одному з парків Барселони.

Одже, український хор є рівний хорові Кляве, хоч і менче він численний; він справляє чудне вражіння мистецтва футуристичного, мистецтва передчутого, яке ні в яким разі не можна вкласти в термінологію та засади, до яких світ звик.

Мистецтво є емоціональною інтенсифікацією найбільш інтимних почувань. Слухаючи хору, страждаєш, або смієшся, даєш колихати себе на човні мрій, або роздираєш душу перед примарою фальшу та зради що чекає тебе на твоїй життєвій дорозі....

Яка в кого вдача, такі йому уявляються і привиди.

Було б абсурдом шукати одну формулу на емоції. Кожний відчуває залежно від маху його власного маятника і той, хто потрапить оживити індивідуальну перфекцію, творить Мистецтво.

Український хор розбудив емоції публики. Висловимо ж йому нашу щирю подяку і віддаймо йому наш щирий та палкий подив....

Аверніно.

EL UNIVERSAL, 22/XII, 1928.

Мексіканська публіка мала остатніми часами два великих «одкровення» в галузі мистецтва: танці Ганни Павлової та подиву гідний Український Хор, що, сьогодні ввечері, виступав в «Арбеу». В трупі Павлової, усе було перфектне: комбінація світел, пластична краса ансамблю, евритмія великої танцюристки. Також в гурті голосовім, що оце до нас навідався — все є визначим: бездоганний добір голосів, точність ритмична, багатство нюансів динамічних.

Український Національний Хор складається з співаків, компетенція котрих свідчить про себе в кожній з композицій, яку

вони інтерпретують. І які ж то інтерпретації! Маестро Кошиць не диригує, він втілює кождий твір своїми рухами. Рука його, без палички, не б'є темпа: вона підкреслює за допомогою відповідних рухів кожду інфлекцію, кождий наголос, кождий контраст світла й тіні; найточні звучности в «піаніссімо», як і найбільш енергійні образи ритмічні. Він є досконалий гіпнотизатор своїх хористів... та публики, що слідує здивована за рухами диригента, яким відповідає хор з математичною точністю та нечуваними гармоніями.

Кожний з номерів програму, виконаний Українським Хором, був успіхом. По пісні, що почала концерт, «Почаївська Божа Матір», у фіналі котрої баци показали себе неймовірними через властивий їм перфектний тембр, вибухнула перша овація. Наша публіка, з своїм непохибним артистичним інстинктом, зрозуміла зараз же, що перед нею був хор незвичайний, та що ним диригує маестро виїмковий. Оплески і овації повторювалися на прикінці кожного твору.

«Щедрик», вражаючий своїм незвичайним дуже цікавим ритмом; «Колискова», з премилими ефектами закритого звуку, пісня, від якої так і паїть свіжістю; «Коза» та «Опеньки», повні сили та оригінальної виртуозности в композиціях; — всі ці номери надзвичайно захоплювали присутню публіку.

Не можемо лишити на боці визначних характеристик народніх пісень, які співає Український Хор, як також і композицій маестра Кошиця; так в перших як і в других, використано з надзвичайною зручністю багатства гармоній та контрапункту і досягнено великої різноманітності методів в стилізації: то шляхом доручення одному самотньому голосові головної мелодії, в супроводі «закритого звуку», то вживаючи дужих ансамблів, або ще шляхом уживання всіх голосових елементів в комбінаціях завше зручних та приємних.

Отже, Український Національний Хор здобув перемогу під час свого першого ж концерту, за котрим йшли й другі не менше гучні, під час яких мексиканська публіка могла розкошувати в цім чудовім співоцькім мистецтві.

Український Хор міг би сказати, перефразуючи славетну фразу Цезаря: прийшов, заспівав і побідив.

І в цім є найліпший доказ його безумовної вартости.

Мануель М. Понс.

EL INFORMADOR, 18.XII. 1922. Guadalajara.

... Український Хор — що справжній людський оркестр. Ці українські співаки, що виступили перед нашою публікою серед бучних овацій, дали доказ подиву гідної карности та розкрили нам очі на просто ще невидане багатство хорального уміння, про яке ми навіть і не догадувались. Вони заповнили ентузіазмом серця наших аматорів музики....

Пієр Ноцієре.

EL INFORMADOR, 18/XII 1922. Guadalajara.

... Що до диригента, то йому належить найбільша заслуга за успіх; він править хором шляхом самих рухів перфектно вимірних своїх рук, регулюючи голосові атаки та сигналізуючи темпо. Що до співаків, то видається, ніби то їх воля залежить від скритих поведів, які маестро тримає межі своїх пальців, та котрим вони підлягають з математичною точністю. Інтерпретація... Що можна сказати за неї, коли властиво її нема? А нема її, бо ці бують нічого не «вдають», а тільки виявляють те, що вони самі створили і це до такої міри так, що, слухаючи їх, відчуваємо, що ми присутні на викладі того, що є їх самою істотою.....

RESTAURACION, 19/XII, 1928, Guadalajara.

Співаю «алелуя!». Співаю славу, панове читачі, божественному мистецтву, мистецтву потужному, мистецтву вічності.

Я тільки що чув Український Хор, і серце моє б'ється від вітих; душа сповнена подивом; ухо дзвенить гоміном лісів, голосами дівчат, шепотом жінок, що кохають, шумом весняних дощів, сімфоніями легендарних гаїв, течією солодкою та мелодійною вод; риданням панночок, жалібним плачем матерів та співом кобзарським!

Приношу вам, панове читачі, добру різдвяну новину: ідім і ми, осягнуто світом, безмежною дорогою за цєю громадою чоловіків та жінок... та й співаймо і ми «алелуя!» в екстазі подиву та замилювання!!.

Незвичайна солодкість та таке багатство акордів, не як в оркестрі, ані як в органі, далеко вище і над оркестром і над органом, бо голоси ці мають душу, мають уяву, мають чуття!... чуття!.....

Маестро Кантор.

EXCELSIOR, 21/XII, 1928.

... З першого моменту, з хвилини як появилася на сцені цей гурт, розподілений на взір струментів оркестру, з диригентом на переді, що вирисовував в повітрі весь ритм мелодії, побачили ми незвичайну натуральність, навіть, так би мовити, економіку всієї техніки цього хору.

Слухаючи ці голоси, що зносилися однолито з цього гурту людей, наша уява переноситься в простори звучного храму, в якім величезний орган виграє літургійні канти, ліричні мотиви, натхненну музику 16-го віку, що викликає в уяві ораторії Пероссі та твори Палестріни.

Перший номер програму (Почаївська Божа Матір, *) викликав в нашій душі цей спогад і зворушив до глибини серця своїм поважним акордом, продовженим, величним та суворим, яким він кінчився.

З цього найпершого моменту, публика смиренно піддалася чарам, бо зрозуміла, що була при спектаклі дійсно артистичним та новим, де забувається щоденний світ, та театральна вульгарність; їй вдавалося, що перед нею правиться церемонія якогось чудового ритуалу, якоїсь невідомої релігії.

За цєю першою емоцією йшла друга і третя, стільки, скільки було номерів у програму. І всі вони були повні чарів: так само пісні урочисті та мистичні, як і короткі та безпосередні жарти народнього співу, як і наївна строфа дитячої пісеньки, ніжної та веселої, гармонійної та невловимої.....

*) Соліст П. Ординський.

EL MUNDO, 22/XII 1922, Mexico.

...Жадний спектакль ніколи не справив на нас так несподіваного та такого глибокого вражіння краси. Український Хор є чимсь більшим, як людський оркестр... Це чудо ліричної естетики, сама лірика, що вибухає з себе, цвітує, повна величі та тайни без жалібного посередництва скрипок, або округлої звучності металу. Це, від найбільшого до найменшого, безмежна «екзальтація пентаграми».

М.

EL DICTAMEN, 11/I, 1923, Veracruz.

Як почати «лірично», то треба насамперед признатися, що слова мають свої межі... Без труду, можна було б сказати, що коли існує кінець, то можна дійти і до початку. Однак, як раз не можемо зв'язати початку цих, на швидку зроблених фраз, які мусять іти в друкарську машину, під синім спокоєм Веракрукської ночі, щоб дати в абсолютних термінах нашу опінію театрального критика про український хор.

Бо всі ті, що були у «Варієдадес», будуть сьогодні під впливом чогось, що, будучи таким людським, є одночасно таке надприродне.

Ну, і от «воля» втілилася в особі надзвичайно простого чоловіка, що зветься Олександр Кошиць. Він сотворив чудо, поклавши в кожне горло струмент, в кожне почуття експресію яка переходить всі межі, аж до неможливого.

Бо... що то було, що ми чули? Спів, струменти, голоси, чи незрима сімфонія якої слухаєш і не знаєш, звідки вона йде?..

О, кому ж не доводилося в нічку ліричну та повну кохання чути звуки віолончелі, що десь плаче так далеко та жалібно і що, здається, ридає в самім вашім серці?...

Оттаким є більш-менш вражіння від цього хору, який в кождо ноту вкладає клаптик душі, посмішку, жаль, скаргу, гимн, щоб дати нам можливість відчувати надземність, яка в цім випадку триває так довго, поки триває і самий спів.

Але... Можу говорити багато, а все таки мені не приходить якраз та фраза, що могла б змалювати чудеса Українського Хору, бо... його можна зрозуміти лиш в мовчанці, яка в цім випадку є поезією; бо я догадуюся, що в цю саме хвилину, як я оце пишу, багато сердець перебувають під чарами цих «голосів струментальних», — ось воно те слово!

І коли я так кажу, то я й почуваю це, як почувають і ті тисячі, що були сьогодні вечером на концерті в «Варієтадес»; — бо те «колисання», яке зумів дати нам Український Хор, родитиме в нашому життю (як уже й породило) цілковите переодушевлення. Гармонія, ритм, екстаз, — це те, що нас заставив пережити Український Хор...

В. де Санд.

EL DICTAMEN, 12/I, 1923, Veracruz.

...Ми знаємо хори; кождий з нас чув той чи иньший співоцький гурт, однак напевно ніхто й ніколи не чув чогось, щоб хоч би здалека могло наблизитись до Українського Хору, ні щоб досягло тої степені краси, визначности та перфекції. Ніколи не могли ми й підозрівати, що з самими тільки голосами можна створити музичні ефекти так блискучі, так гармонійні, так делікатні; ніколи не гадали, що можна маніпулювати людським голосом в формі такій ніжній та тонкій, та що з окремих комбінацій звуків можна дійти до наслідків таких вражаючих та красних.

EL HERALDO. 21/XII 1922. Mexico.

Вечір складався з захоплення та оплесків. З оплесків та просто божевільного захоплення. Чоловіки голосно кричали «браво», а пані вимахували хустинками.

Серед натовпу аудиторії зносилися гармонійні голоси як дзюрчанне кришталевої води зачарованих водограїв, в пишних садках Орієнту. Людський оркестр лунав як благання, як утіха, як далекий лемент.

Дух ширяє в гущі цих чистих голосів, зібраних, здається, в келеху найчистішого кришталю і загипнотизовані очі присутніх з жадобою впилися в цей хор з бажанням відчутти насолоду романтичної краси.

Здається, що плаваєш в повітрі старої невільничої Росії, яка розважає тугу, співаючи такі сумні пісні; або цієї Росії, нової, уже вільної, але в муках народження чекаючої вимріяної щасливої соціальної будучини.

Спектакль був чарівний. Український Хор, що сьогодні ввечері уперше виступив в «Арбеу», захопив аудиторію по перших його акордах. Не було ані одного коментаря, який не був би повним найентузіастичних похвал. Не було ані одного слова, щоб не свідчило про цілковите захоплення слухачів.

Виконавці, убрані в національні одяги їхньої далекої країни, викликали в нашій уяві великі села, обвіяні зімовими вітрами; довгі різдвяні ночі; широкі лани, по котрим несуться невтомні, запряжені в сани коні; таємничі краєвиди невлотною поетичности, що хапає за серце та зворушує...

Які ще вражіння?.. А оцей великий артист Кошиць, який наче чародій правує цим людським оркестром, що в його руках то ридає, то сміється, в залежності від найменшого його руху!

Картина повна грації, ніжности та мелодійних звуків, що завмирають, то звучать, як далекі зітхання...

Затих хор..., але відгомон лунає серед глибокої тиші, що обхопила залю...

...Такі наші вражіння від цього чудового вечора. Напевно, не буде ані одного мешканця щоб втримався і не пішов на ці красні спектаклі... Це концерти єдині в своїм жанрі.

Альфонсо Іберре.

EL HERALD, 22/XII 1922. Mexico.

Як ішов я сьогодні ввечері на цей концерт, то був настроєний досить песимистично. Мені доводилося чути хори світової слави, як от хор Сікстинської Капели, Пречистої Діви в Лорето, в Італії, та Лурду, в Франції, — хори, вшановані на цілий світ, і гадалося мені, що ніколи не зможу нічого більш досконалого почути. Проте, з великим і вдячним задоволенням, вже з першого номеру програми переконався, що стою перед чимсь чарівним і просто надприродним. Не перебільшую, вживаючи цих характеристик, — це все чистісінька правда.

Ніхто не міг би уявити собі, що людські голоси можуть дати таке перфектне вражіння оркестру, додам ще — оркестру бездоганного. Я чув гаму скрипок, віолончелів та контрабасів що лунали чисто і чітко, перфектні сполучення, «кресченда» на кшталт Россіні, які могли б видати з себе тільки Паганіні, Козальзе, або Донаті. Чудовість цього хору в порівнанні до перчислених вище хорів, полягає в тім, що ті перші роблять вражіння монотонне, тим часом як Український Хор, своєю різнобарвністю, своїм льокальним кольором, дає точний опис, перфектну візію тих всяких тем, що він виконує.

Четвертий номер першої частини програму викликав бурю оплесків. Це, — «Ой за горою...» Стеценка. Я ще ніколи не бачив більш перфектного музичного малюнку. Заплющивши очі, ясно бачиш вкриту снігом гору. Пісня кінчиться на поважнім «мі» такого страшеного підземного баса, якого я в житті ніколи не чув та що конкурує з м'якістю органів та потужністю гармати....

Хочу ще сказати кілька слів про другий номер, дійсно чудовий та надзвичайний. Говорю про «Колискову» *) Бярвінського в аранжементі Кошиця. В цьому номері людські струменти виявили моменти неймовірні, яких неможливо описати. Лигатури, інфлексії звуків, «піаніссіма» чіткості несказаної! Почуваю, що для описання правдивого вражіння, яке доводилося пережити, треба було б знайти нові незнані ще слова.

Публіка, яка так легко комунікується з дійсним мистецтвом, в захопленні кричала, та й що вона могла робити, коли такі чудеса, така могутність найвищого мистецтва сполучується з дійсно небесним виконанням.

До п. Кошиця линуць благословення всіх тих, що були такі щасливі вкисити дійсного мистецтва, яке залишиться на довгі часи у нашій пам'яті.....

Ріголета.

*) Солостка О. Дмитрієва.

Аргентина.

LA ARGENTINA, 6/VI, 1923, Buenos-Aires.

По триумфальній подорожі по головних країнах та осередках музичної культури Європи, появився в «Колізеї» нашої столиці, перед численною та добірною публікою, Український Національний Хор.

Характеристичними прикметами цієї славної співоцької громади суть: прекрасний та дуже виплеканий музичний добре у всьому допасована; щиро одверта звучність басів, та дійсне багатство відтінків.

Граціозний ритм та його численні градації захоплюють наш дух і переносять його, своїми чарівними звуками, у вирій, де наче чуються магичні аккорди дивного струменту, до якого торкається легка рука виртуоза.

Такі прикмети хору не можуть бути розглянуті без звернення нашої уваги на п. Ол. Кошиця, котрого природність геніяльного артиста та темперамент правдивого мага виявляються в умінню комбінувати звуки.

Український Хор зложив в наше ухо народні правдиві красоти щиро локального змісту, більшість яких суть твори славних та численних сучасних майстрів України.

В програмі були «Колискова» Барвінського, «Ченчик», «Була вдовонька» Кошиця, «Ой, рано, рано» Ступницького, «Опеньки» Лисенка.

Цей милий та красний програм було виконано в спосіб найбільше перфектний, на який тільки може претендувати геній артиста.

Численна публіка, що заповнювала залю «Колізею», віддала справедливість хорові України, обдаровуючи його одноголосними та ширими оваціями, які підкреслили артистичну вартість хору.

LA UNION, 6/VI, 1928, Buenos-Aires.

... На нашу скромну думку, Український Національний Хор є найкращим струментом звуку, який нам доводилось чути; ці сорок осіб з своїми дисциплінованими та карними голосами справляють на нас враження найвищого ліричного мистецтва.

ULTIMA HORA, 4/VI, 1923, Buenos-Aires.

... Український Хор є правдивий феномен мистецтва, який дивує, тішить, глибоко зворушує, розкриває нам очі на незнану ще здібність людського голосу. Більше ніж «сімфонічний людський оркестр» (так назвав цей хор один з європейських критиків), він є скорше чидесним «гармоніумом». Сорок осіб лучать свої голоси, чудово наслідують струнні струменти, та дивно зливаються з прецизністю та чистотою.

Є багато містичного та релігійного в їхніх кантах. Хором диригує композитор Ол. Кошиць, з артистичною ширістю дійсно надзвичайною.

Його жест красномовно змальовує кожну музичну фразу, та гіпнотизує співаків.

Які інфлексії! Які модуляції здобуває він з сполучення голосів! Кошиць є дійсно геніальний інтерпретатор!

Публіка прийняла з шумними оваціями чудові пієси виконані хором, викликаючи багато з них на «бісс», особливо ж композиції самого Кошиця.

На прикінці другої частини «бісс» були такі настирливі, що хор мусів виконати одну мексиканську пісню, яка викликала великі оплески.

Альб.

LA PATRIA DEGLI ITALIANI, 11/VI, 1923, Buenos-Aires.

Успіхи Українського Хору все збільшуються та збільшуються в просто дивовижний спосіб.

Як-що людський голос розглядається як найкращий музичний струмент, бо його можливості щ еє далеко не вичерпані, то само собою розуміється, що музика хорова, або технічним терміном — в стилі «а капела», повинна справити на публіку чудове враження та великий ефект. А коли до цієї внутрішньої та властивої якості хору приєднується виконання композицій, довірене гуртові хористів чудово вимуштруваних, під проводом маестро пильного та вартісного, то й найбільш нечутливий до всякого прояву краси повинен признати, що «людського оркестру» слухається з затаєним віддыхом.

Український Національний Хор складається з 40 співаків обох полів, вбраних в характеристичні національні одяги. Він є товариством перфектним та подиву гідним, яке, природна річ, повинно постійно студіювати поважно і систематично, бо в инакшому разі не було б можливим обхопити всебічно ці співи та викликати до них такий живий ентузіазм, таке захоплення слухачів.

Опісля, найбільшу заслугу має маестро Кошиць, людина гострого та спритного уму, що веде та керує свій хор з великою компетенцією та з палкою любовю.

В кождім виконанню треба підкреслити точність правдиво математичну. В багатьох піснях, в яких многоголоса праця складається з цікавих ритмів, які чергуються «а імітаціоне», суть подиву гідними окремі гурти голосів чи то чоловічих, чи жіночих.

Між ріжними піснями звертає на себе увагу «Колискова» шляхотної композиції. В цій оригінальній пісні одинокий жіночий голос співа делікатну та жалібну народню мелодію, тимчасом, як хор, з закритими губами, провадить цікаву поліфоничну працю з дивовижними ефектами звучности в звуковій матерії.

Репертуар цієї прекрасної хорової маси є багатий та ріжнородний; але що є найбільш цікавим, то це те, що з кожної пісні дихає народня українська душа часами тужлива, часами войовнича, часами весела...

Хор пана Кошиця може стати без страху перед осудом найбільш суворих аудиторій, бо він посідає коефіцієнтами, які гарантують йому успіх.

Через те, і хор, і окремі співаки-солісти, йдуть від тріумфу до тріумфу, все збільшуючи заслужений ними успіх не вульгарними співами, а демонстрацією чистого мистецтва, дійсно прекрасного, дійсно чаруючого.

ДИ ІДІШЕ ВЕЛТ, 5 червня 1923 р. Буенос-Айрес.
(Єврейська часопись).

Минулої неділі Український Хор дав свій перший концерт в театрі «Колізей» і мав колосальний успіх. Публика була в захопленю. І дійсно, дивуїся, слухаючи сего хору. Небувала красота звуку, якась надлюдська музика, якийсь ангельський спів! Звук і гармонія так прекрасні, що тобі здається, наче вони виходять з чудового органу. Ви бачите перед собою не 36 чоловік живих музикантів, а один живий музикальний інструмент, який має в собі усі тони, які тільки може собі уявити чоловік з музикальним слухом.

Пан Кошиць, який диригує цим хором, виявив надзвичайний музикальний талант. Він не диригує паличкою, як це привикли бачити, а керує висотою свого незвичайного музичного чуття, яке опановує хором. Він гіпнотизує своїх співаків, витягаюче з них звуки, що зливаються в дивовижну гармонію.

ДИ ІДІШЕ ВЕЛТ, червень 1923 р. Буенос-Айрес.
(Єврейська часопись).

В неділю вечером відбувся перший концерт Українського Національного Хору під орудою Українського компониста Ол. Кошиця.

Вражіння, яке зосталось після цього хору є одно з тих, які не скоро, а то й зовсім не забуваються. Скільки б не шукать йому рівних — знайти не можна. Це сімфонічний оркестр, складений з людських голосів, який імponує своєю грандіозністю. Вражіння від хору, наче від грандіозної релігійної церемонії. І справді, — це божественна служба в храмі, де Бог є мистецтво; а святе почуття, яке опановує вас — це гармонія. В чім же полягає секрет такого вражіння? Він є в техніці хору; ще більше, — в тому, що це властиво не є хор, а оркестр, складений з людських голосів.

ДИ ІДНШЕ ВЕЛТ, Буенос-Айрес, червень 1923 р.
(Єврейська часопись).

Серед найновіщих хорів, які мені коли приходилось чути в різних краях під круванням знаменитих диригентів, Український Національний Хор є найкращий у всіх відношеннях, через те, що увесь його склад на чолі з диригентом Ол. Кошицем є правдиві музиканти.

Слухаюче цього хору в перший раз, не знаєш, чому дивуватись чи абсолютній дисципліні, чи нечуваному тону їх голосів. Бувають менти, коли зачинивше очі, не можеш собі уявити, щоб мелодія виконувалась людськими голосами: жіночі голоси цілком як скрипки, а чоловічі наче віолончелі, або контрабаси. В деякі менти хор робить вражіння чудового органу. Все це завдяки їх надзвичайному диригенту Ол. Кошицеві, який дійсно знає, що він робить. Він є душа цього надзвичайно прекрасного хору. Пісні, які виконує Український Національний Хор спершу здаються не трудними, бо вони супроводяться чудовою гармонією, написаною диригентом Ол. Кошицем. Всі вони виконуються хором на память, що робить чудове вражіння на публіку, яка привикла завше бачить співаків з нотами в руках.

„El Pais“, Montevideo.

Уругвай.

EL BIEN PUBLICO, 29/VII 1923. Montevideo.

Сьогодні ввечері зрозуміли ми добре, через що названо було «людським симфоничним оркестром» хоровий гурт, що оце чули ми в театрі «Артигас».

Дисципліна, єдність, злиття нюансів, точність, чутливість: все це лучиться в цим хорі, в досконалу гармонію, з надзвичайним багатством ритмів та барв, щоб відбити як у дзеркалі душу і голос того, що живе в цих співах, співах емоції та краси.

Такою є синтетична формула нашого осуду, який ми ще не ставимо під світло аналізу, бо ще бренть в нашій душі тепле та тріпочуче зворушення перших вражінь. Однак фактом об'єктивним є, що сьогодні ввечері ми слухали великого людського органу. Не можемо підібрати іншого виразу більше відповідного, більше правдивого, щоб сконкретизувати враження, яке нами опанувало. Великий звучний орган, до якого часами домішуються ефекти оркестру, утворені з нюансів та звуків струн. Скрипка та віолончель співають в цім прекраснім ансамблі часами зі сміхом, часами з сльозами або скаргами, то з відгуком релігійного містицизму та печалі, то проймистими голосами кохання та надії; то знов з подихом туги та сумом за Батьківщиною.

Славянська душа, зі своїми трагедіями та мріями, своїми недолями та веселощами, має там, в цій гармонійній громаді голосів, свій найвірніший, найправдивіший засіб вислову. Це є «триюмер» людського голосу в його звуковій новині. Орган не міг би бути ні більш гармонійним, ні більше повним, або виразним.

Тимчасом, український хор посідає й інші кости, які ще доповнюють прикмети його ваги.

Він несе в своїх кантах образ народньої душі. І в цім типовім елементі коріниться один з найвишніших виявів його оригінальності та краси, що спокушують і наш осуд і нашу чутливість.

Однак, як би не була могутня та глибока його сила виразности на цім полі, в яким емоція годується з духових субстанцій виконавців та з тотожности їх почувань, з чуттями місцевости, душу котрої вони виявляють, — не меншою вона є і тоді, як увиходючи в душу інших народів, вони підхоплюють там своєрідні елементи, та шляхом ассіміляції і трансмісії, висвітлюють скарби емоції та краси, що бережуть в собі могили фольклору та народні традиції.

І так виходить, що в тих українських піснях, так само як в піснях американських, що становлять добру частину програму, є завше присутнім емоціональний розмах, щирий та глибокий, об'являючи себе як і в широкім та через край переливаючій морі звучности, так і в малюнках солодкої поміркованости та граціозної викінченности.

І весь цей величний гурт кориться та підлягає з неймовірною однодушністю, так наче б він був під впливом гіпнотичної сили, — волі великого майстра, мистця Ол. Кошиця, який, без палички, а самою тільки розміреною та тверезою красномовністю своїх рук та рухів пальців панує над ними, гуртом цим, та ним керує.

Овації, що на прикінці кожного номеру програму, робили хорові численна та добірні публіка, — були такої сили та упертости, що змушували хор до повторення кількох номерів.

Успіх хору був дійсно гучний та величний.

Ми вбачаємо в концертах українського хору елемент, що спричиниться до виховання нашої власної чутливости та піднесення нашої власної музичної культури. А тому не вагаємось аплодувати йому та рекомендувати його з найбільшою теплою та щирістю.

EL DIARIO, 30/VII 1923. Montevideo.

По правді кажучи, захоплені рецензії, що світова критика присвятила українському хорові, та які здавалися нам перебільшеними, показалися тепер нам блідими в порівнянні з потрясаючою дійсністю цього величнього вокального гурту.

Було б не можливим уявити собі більшої точности та єдності, більшої різноманітності нюансів, звучностей, способів вислову, в межах досконалої дисципліни, які роблять те, що ці музичні інтерпретації виходять наївно-чудовими та перевищують всяку уяву.

Маестро Кошиць досягнув, з гуртом співаків під його проводом, наслідку, якого не можна перевищити, наслідку абсолютно нового оригінального, який приємно дивує своєю делікатною та розкішною манерою вислову мелодійних тем, та зачаровує нас цими чисто оркестровими звучностями «кресчендо» та «фортіссімо»...

EL SOL, 30/VII, 1923, Montevideo.

Нема сумніву, що український хор... поставив нас перед мистецтвом найбільш високим та найбільш оригінальним.

Хор цей показав, що можна добути з людських голосів розумно зкомбінованих, та як з них можна дістати найрізноманітніші ефекти.

Українці співають без акомпаніменту, тай не потребують його, бо вони самі творять собі і оргн і оркестр. Вони видають з себе, шляхом певного сполучення голосів, всілякі нюанси, чудові звуки, що ставить їх на рівень з найбільш комплектним оркестром.

Вражає дисципліна, майстерність, та звучне уживання контрастів, через що їх виконання набирає кольорів життя, досі ще нечуваних в царині цього роду інтерпретацій.

Публика відчула всю красу цих співів, зрозуміла вартість цієї артистичної об'яви і обдарувала співаків бучними оваціями, які довго лунали по кождім номері програму.

Осуди, що від кількох уже літ дають критики європейські, та американські Українському Національному Хорові, що сьогодні вперше співав в театрі «Артігас», — як вони не є повні похвал, та найвищого ентузіазму, не дають однак найменшої ідеї про дійсну артистичну вартість цього чудового співацького товариства.

Хорова музика вищої категорії не культивується поза межами Іспанії, яка завше тішилася своїми славними «Орфеонами» Каталанськими та Басськими: в Італії, Франції та Німеччині не плекається хорових організацій поза межами тої ролі, яка відводиться їм в театрах ліричних.

Слухаючи ж сьогодні вечером Українського Національного Хору, можна було зрозуміти, як багато значить з погляду культури та естетичної емоції виховання людських голосів в масі до утворення ефектів високої музикальності без допомоги оркестрової, або драматичної, які нарешті не суть йому потрібні. В цьому хорі звертає на себе увагу перше всього якість голосів звучно та спритно підібраних, та технічно підготованих так чудово, що часами вони справляють враження якихсь надзвичайних струнних інструментів, — до того велика їх єдність, вирівнаність і солодкість. Ця дивна рівність та однолітність одинакова як в голосах чоловічих, так і в жіночих, і те ж саме уміння вокалізації можна зауважити, коли фрази обертаються на самих високостях скалі (без найменшої різкості в найгостріших емісіях), чи в глибоких басах, що завше легко відхиляються до звучностей немих, або фальшивих. Крім того прекрасною прикметою Українського Хору є його чуття ритму та нюансів, завше в межах незмінної точности.

Виконано було надзвичайно натхненну «Колискову» Барвінського, аранжовану диригентом Кошицем, яка була пишним взірцем «легато» без найменшого ганжу. Цілій композиції було надано теплоти настрою та експресивности просто зачаровуючої. З такою ж самою технічною перфекцією відспівано було Кошицевого «Ченчика», збудованого на ґрунті «пищіка-то».

Другим ще дивовижнішим ефектом Українського Хору є виконання закритого звуку (а «бокка кюза»), яким здобувається силу дійсно надзвичайно прекрасних нюансів.

Нам сьогодні бракує часу, аби дати повну аналізу інтерпретацій хору, яким диригує маестро Кошиць, але не можемо закінчити цієї замітки, не згадавши надзвичайних заслуг цього видатного та талановитого диригента. Його темперамент та його могутній динамізм передаються шляхом очевидного гіпнозу як на виконавців його волі, так і на публіку, і дають ключ до розуміння самих тайн композиції.

До нього були звернені цілком справедливо гарячі овації, що кожної хвили вибухали в залі.

Велика маса народу була при цім дійсно колосальнім тріумфі українських співаків.

«Illustrierte Zeitung»
6/VI. 1920. Berlin.

Куба.

EL MUNDO, 18/II 1924. Havana.

Музика народів бувшої російської держави переживає фази дійсно незвичайно цікаві. Всі речі українських авторів, що показав нам український хор Кошиця, свідчать про те, скільки є краси та чарівної принади в цих типових творах, що в основі своїй таять скупчену силу та глибокої страсті. Вони часами вражають вас своїми бунтівничими голосами, вибухами, а часами уколисують вас любовними ніжними мелодіями.

Більша частина сучасних російських авторів вбирають свої твори у вчені гармонійні комбінації.

Ми знаємо хореографічні поеми Стравинського, симфонічні продукції, ідеологічні сторінки, твори до фортепіано, та твори камерної музики Римського-Корсакова, Глинки, Бородина та Чайковського.

У всіх цих величних творах російської музики ми знаходимо велике багатство кольорів. Є там завше сила природніх ефектів, що зводять з розуму та кидають в захват.

І Український хор, якого ми чули вчора та позавчора, розуміє, відчуває та висловлює, в спосіб абсолютно досконалий, українські національні пісні та ритми, які справляють враження, що лірика є чимсь вродженим славянській душі.

Не злишаючи на боці ані найменшої дрібниці, — в межах найбільш абсолютної точности та єдности, він не боїться взятися за трудне діло удавання оркестру голосом. Він імітує всі оркестрові струменти, даючи кольорит та тонові ефекти, модулюючи, вимальовуючи, підносячи з чуттям та ніжністю любовну фразу для того аби, за допомогою милозвучного та делікатного ансамблю, створити цілість, дісно гідну найбільшого подиву.

Треба чути український хор, щоб зрозуміти тісний взаємний зв'язок, що існує між різними його елементами.

Чотирнадцять жінок та двадцять п'ять чоловіків складають цей хор. Всі, за виїмком одного, вдягнені в характеристичні одяги рідного Краю.

Ці люде мають високу концепцію того, чим є естетична краса, в її найбільш піднесений та поважній формі.

Дисципліну всіх складових частин хору доведено до покірності, яка нам, коли дивимося на неї, заморожує кров. Хор є на причуд, однолитим, одно-рідним, компактним.

Тенори, сопрана, «сопраніна», фальцети, «меццо-сопрана», контральти, баритони та басы ведуть свої голоси непохибно, майстерно. Вони вживають їх з тою самою певністю, з якою музикант оркестровий — свого струменту.

Чисті звуки, градації, «арпеджіо», «апподжіатури», «портamento» — все те, чого вимагає «бель канто», щоб бути найбільш блискучим та чарівним — все це ми знаходимо в хорі Кошиця, якому воно дає вартість сімфонічної інституції виїмкової ваги.

Хозе Калеро.

«Illustrierte Zeitung»
6/VI., 1920. Berlin.

Бразилія.

JORNAL DO BRASIL. 26.9 1923.

Ніколи не мав я з «театрального раю» виразнішого вражіння бути в справжнім раю, як теї ночі, коли вперше почув Український Хор, складений з 39 співаків - ангелів. Бо хто так співає, хто передає такі мелодії, хто висилає голоси в самі небеса з такою душою і чуттєм, той не може бути земним, а як що ним і є, то усе матеріальне лишає тут, на землі, і передуховившись, зливає аж ген! — до тих країв супокою, де усе є любовю, миром і згодою.

Уявіть собі оркестр без ніяких других інструментів, крім тих кришталевих струн, які Бог вложив в горло кожного співака; уявіть собі багато гарних кліток, і в кожній з них заповненого соловейка, який співає чудові пісні; уявіть собі фантастичну збірку гармоній, начеб кожний з цих співаків був особним органом — чудотворним складом власних органів. Далі — на звичайний знак дірігента, який навіть не хоче профанувати свого оркестру матеріальною паличкою, усе те починає дріжати, «согласно пульсувати, наче велика тридцятидев'яти струнна арфа, розливаючи музичні тонкості, які проходять через душу слухачів, викликають у неї відгомон, а через цей первісний початок акустики, — і відчуття, і добровільне наслідування тих самих мелодій.

Це не можна описати, — треба бачити і чути! Але що можна описати, бо це відчуваєш і це зрозуміло кожному профану, то — причини, які змушують тих людей так співати.

«Хто співає, той своє горе виливає», — каже слушно португальська пословиця. Кожний поневолений висказує свої болі в пісні. Співає в муках, прикований до стовпа тяжкої праці невольник на жарі сонця; співає кожний в жалах та наріканнях

по одержанню тяжкої, жорсткої кари, яка бурить кров в його жилах; співає побіждений в кігтях переможця; співає полонена пташина крізь золоті шабліки, придавлюючи тугу за зеленими гаями. І коли б нам можливо було оповісти її пісеньку, хто зна, чи не почули б ми її плачучих слів: «тисячу разів ліпша суха галузка на дереві, під вітрами, дощем і жаром сонця, опалюючого листочки! Тисячу разів ліпший голод і божевільна гонитьба по ріллі за зернятком; тисячу терпінь і злиднів... але на волі, на нашій необмежній, дорогій волі!» — ось що сказала б нам пісня нашого «сабія» (солов'я) в неволі. Це саме і є те, що висказує в пісні кожне звязане крило...

Цілком такою і є душа України. Українці були теж довгі часи приковані до стовпа. Чим провинили вони! — Ніхто не знає... Вони впали жертвою благородної гордості своєї раси і мужности. Нічого більш не вчинили, вони відколи історія людства застала їх в супокій степів, як тільки те, що були героями воєн, хоробрими лицірями з манерами шляхотного характеру. Тільки й усього! Враз порвали вони вікові кайдани неволі. Появились герої, що повернули народові волю. Наче сповнювалось віщування старого світу, так дивно висловлене Наполеоном: «За пятьдесят літ Європа, або зреспубліканізується, або стане козацькою». Республіканською вона стає методичними розвалами тронів за тронами; а козацькою, казав великий Корсіканець, тому, що тоді не були ще відомі такі слова, як максималіст, большевик, фашист, — символізуючи всі одну ідею відродження, — ідеальну нірвану грядучих рас...

І Українці вільні вирушили в світ, щоб радісним співом святкувати свій вихід з неволі... Аж одного дня прибули і виступили на сцені нашого «Ліричного Театру», на цій старій галузі нашого дерева, на якій уже сідало стільки різних співунів, прилітаючих з європейських снігів під тропичне сонце нашої землі.

Гурток чепурних, щебетливих мушин і жінок: здоровезні хлібороби з Українського плоскогір'я та Дніпрові рибалки, прегарні жінки, вільні від надзвичайного шалу великих князів розпустної і згорівшої Росії. Вони підносять нині свій

розвеселяючий, визвольний голос і передають нам те, що ми вже раніш відували; ми — народ суворомовчезний, який хоч сам і не уміє співати, але уміє уважно слухати душею, уміє оцінювати і нагорожувати артистичний вислів чужої душі.

Не умію оповісти, що мені приходило на ум, коли я вперше слухав музику України. Знаю тільки, що я передухотворився і разом з цими співаками страждав і переживав їхні внутрішні болі; я перенісся в ті сторони, з яких вони прибули, наче сполохане стадо; я злинув разом з ними ген-кудись, куди злітали і де творилися їхні пісні — кудись, сам не знаю куди, але в якусь наче особливу селитьбу найвищої насолоди, селитьбу, якої я ніколи не бажав би покинути. Вигляд тих людей поважний, урочистий і безжурний. Обличчя жінок лагідні, ніжні, і ангельські, як псалом. Для них спів — це молитва душі, необхідне полєкшення серця; один раз він є потіхою, утуленням власних болів, в другий раз — гойданням в колисковій пісні, яка перетворює їх з артисток в матерів. Їхні чола прикрашені у віночки живих квітів, яких запашні чари заливали весь простір освітленої залі. Це було до найвищого ступня чудове і тужливе! Чудовими і тужливими були також і згуки їхньої клясичної «мелопеї» (мова співу). Щось надзвичайного і надлюдського діялося тоді в хвилі цього екстатичного співу, бо инакше оті янгели не співали б так чудово, а ні їхні квіти не дихали б такою силою пахощів. Що ж це було?

Саме тоді переживали ми день 21-го Вересня, в тій годині наставала весна!

Гастон Пенальва.

DEUTSCHE ZEITUNG, 17 9 1923. Sau Paulo.

Сьогорічний сезон приніс нам, справді, надзвичайности. Побіч концертів Віденської Філармонії, хоча на инчім полі, так само визначився Український Хор під управою Ол. Кошиця. Це — поява найвищого музикального значіння. Коли б в концертну залу впровадити чоловіка сліпого, він буде свято переконаний, що слухає концерту вокального, якому су-

проводить оркестра смичкова в найсубтельніших відтінках тонів; опісля ж впровадити другого сліпого, на другий номер концерту, — цей стане вам оповідати про чудовий концерт органовий... В музикальній оцінці на перший плян треба поставити мужеськи голоси. Далі, наче хто викроє голоси флейт, склеєє дерев'яні скрипочки, натягує на них струни... одним словом кожний струмент має свого виконавця, імітуючи в звуках все те, що природа поклала скромному чоловікові на дорозі життя, співом, який, вибухаючи з грудей, дає вираз мукам і болям. Назад до природи — Українці віддають людськими голосами все, чого тільки може жадати саме вибагливе ухо, від найкраще утемперованого оркестру, або від органу. В цьому полягає вартість цього гуртка. До цього треба додати визначну техніку. Вишуканність голосів у всіх відтінках, певність інтонації, ритмічні і динамічні тонкості, що в'яжуться в найвищий духовий спосіб зі змістом твору, сходяться тут в одну гармонійну цілість.

Українців треба конче самому слухати, щоб відчутти те, що вони змальовують. Наші співачки і співаки та диригенти не повинні занедбати нагоди послухати цього співу, це для них може вийти тільки на добре.

Диригент хору, як я уже сказав, Ол. Кошиць — тонкий музика наскрізь. Диригує без палички десятима своїми магічними пальцями; ними він доторкає цілого регістру тонів, а його люди повинуються йому з любов'ю, артизмом і зрозумінням. Одушевлення публіки було таке велике, що багата програма збільшилась на одну третю часть від повторювання. Від найбільшої серйозності, від сентиментальності степів, від змалювання життя матері України, аж до юмору, програм скінчився данською (а не американською) піснею перекупок «О, Сюзанна!», — і все було одною цілістю краси.

JURNAL DO BRASIL, 23/9 1923.

Великий орган, якого сопілки замість з дерева, чи металю, — з кістки і мяса; воронками служать горла, мішками — легені і клявіатурою — душа, — ото і є Український Хор. З

групи людей, зв'язаних тісно одним ідеалом, повстає людський інструмент, Богом настроєний, що перед виданням із себе звуків, очікує проречистого знаку корифея, немов голосу Вічності, аби провадити нас дорогами, які вона сама визначає!

Тако - ж і мелодії; переходячи через серце тих співаків, пронизують його тугою, переповнюють смутком, який журить його усіма тими стражданнями, що від віків прогнобляють оту, описану Міцкевичем Україну цвітучих та ароматних степів, Україну героїв, як Мазепа, хоробрий гетьман, увіковічений Байроном в безсмертному творі.

Слухаючи цього хору, маєш враження, що слухаєш не хор, але один голос, який то знижується до тонкості, то підноситься в спільних звуках, так що пісні виходять або ніжні, або величні, розвиваються і ускладнюються в щось таке, що, так би мовити, оточує аудиторію заповнюючою силою симпатії і змушує відчувати разом все, що вони висказують, — хоча і не розумієш їхньої мови.

Таи що там мова! Зігфрід — той розумів гармонійну мову пташок, та звіршував їхні «тремольо», швидкоплинні щебетання, зникання, та дивні скорочування. Між нами ж, у кожному разі, нема нікого, хто б не відчув співу нашого «сабія» (солов'я), і не зрозумів би його романсу, не розуміюче його мови!

Український Хор, скромніший від древніх і провадиться тільки при допомозі жестів, тоді як Грецькі хори провадилися сопілкою «авльо», або «лірами». Цей же хор, яким ми зараз розкошуємо, не послуговується ніякими інструментами, бо сам собою розвивається і сам собою творить те, що творило б дві флейти, яких називає нам Варрон: «інцентіва» — пісня, і «сукцентіва» — акомпанімент до неї. Хор цей починає викінченим унісоном, а з нього виходять тони, передавці поетичних думок, наче пчілки, що зібравше з квіткових медоситень медовий блинок, летять гуртками, оточені роєм трудолюбивих товаришок, і, замкнувши уста, тихенько бренять.

І оте бrenіння, гідне оркестру з викінчених струментів, дає ілюзію сучасності: не бракує навіть арфи, яка від часу до часу впливає своєю звучністю, торкана не по струнах, а устами декількох співаків. Такі концерти — це справжні «ономатопеї», це чудеса наслідування!

Та не тільки звуки оркестру передають оті співаки нашому духові, ми відчуваємо в тому хорі всі відголоски й відзвуки природи: шум вітру, ніжний шелест і шепіт дерева, журчання пливучих потоків, щебетання пташок, ривіння звірів і навіть відгуки людських смутків і журби, крики і урочисті вигуки натовпу.

Навіть сам не знаю, як найліпше їх слухати: чи з одвертими очима, щоб дивитись на громаду співачок в їх візантійських, чудово вишиваних строях, прикрашених блискучими жемчугами, в намистах, та обутих в пишні чобітки, що перетворюють їх іноді в якихсь лицарок, які, подібно Валькіріям, літають по вкритих л'одом степах; співаки в опанчах, або свитах, застібнених строкатими мережками, в широчезних штанах... Чи слухати їх, заплющивши очі і мріять до схочу, уявляючи собі життя в якімсь яснім і погіднім світі, в країні розсіяних навколо гармоній, що разносяться як весняні пахощі степів під повівом теплого зефіру!

Співай же, чаруюча Україно, співай щебетушко! Розсипай по світу пісні синів твоїх, — прийде колись і для тебе весна, якої ти чекаєш!

Квелю Нетто.

член Бразилійської «Академії Безсмертних».

CORREIO PAULISTANO, 16/9 1923.

Український Хор — це велика новина і така новина, про яку наша естетика ніколи не мріяла. Це одна з тих маніфестацій краси, які входять немов таємна струя в душу і в ній розливаються радужними хвилями, чудовими, делікатними, однак, уловимими. Екстаз божествености, мовчанка величі і разом з тим красномовність заповонило нас і в цілості накинуло нам свою волю, свою рацію; і не знаємо, навіть, у які світи заносять нас оті дивні голоси, що очаровують нас, наче якийсь незнаний оркестр. Зникає від нас усяке матеріяльне поняття про речі і натовість привиджується візія нереального, даючого натхнення ніколи перед тим нечуваних емоцій, і ніколи не пережитих почувань.

В безконечній діалектиці нашої фантазії можемо собі уявити тисячу і одну можливість чогось викінченого в шляхотности, але не знаємо і ніколи не можемо собі уявити, куди ходив мистець Кошиць і де роздобув загадкову творчу силу, якою порушує і оживлює оті чудотворні інструменти, що містяться в горлах його співаків. Бо те, що ми чуємо, перечищене в хвилях звуків з уст отих величавих українських артистів, не є звичайний спів, якого ми загально привикли слухати. Це небувале явище, це є чудодійний оркестр, якого інструменти вироблені з людських голосів. Їх «бокка кіюза» бренть душею, яку мають скрипки та оксамитні віолончелі. В них є повна насолода і пестоші ангельських голосів.

Вчорашній програм не можна ніяк розбірати, ні навіть цітувати, бо усе взагалі було віддано так, як можуть віддати артисти вікінчені, які мають за диригента маестро вибраного, а певно і єдиного в цім жанрі музики. Публика оплескувала українців, отих геніальних живих інструментів, з таким величезним запалом, який повстає тільки в наслідок великої любови до мистецтва.

CORREIO DO MANIA, Rio de Janeiro, 22/9 1923.

Вчора виступив в перший раз так довго жданий Український Хор, якого особливо чекали наші музичні кола взагалі, а аматори вокального співу зокрема. Прибули до нас українські фільгармонисти і наша сцена пережила ті ж самі сенсації, що і в Сан-Паульо. Справді, ефект звуків від найсубтельніших до найголосніших — прямо заповнюючий. «Піаніссіма» здаються вітром, який пестить струни еолової арфи; «фортіссіма» натомість подібні до вихрів, до сухих громів, які иноді чуємо в днях нашого тропичного літа; «сморсанда» дають уяву несподіваного гашення тисячі світел, а незаперчні і повторюючіся вибухи гнівливих тонів, проймають дрожжю, пямоморозять мозок у кістках... Українські пісні, які публіка вчора оплескувала до безконечности, без сумніву пісні народні. Вони зродилися в безименній масі, що бореться за своє існування, горює, страждає, любить, але також і ненавидить, хоча й тільки на те, щоб за хвилю... знов забути і простити. Пісня,

що виявляє цього сфинкса, буває раз якась нахмурена, журлива, але за хвилю — весела; раз молюча, другий раз немов приказуюча; буває торжествуюча, або звучить неначе військовим походом, то дивись перейша в релігійну, або патріотичну — але завше є скромна і простодушна, завше щира, братерська і довіруюча. Такі мелодії, яких ні джерел, ні авторів звичайно не знано, композитори пропускають крізь ситко артизму, і ублагороднивши, надають їм вигляд, так мовити, клясичний, в значінню контрапунктичної технології. Надзвичайно оригінальні мелодії, які зарепрезентував мистець Кошиць своїм хором, є зладжені на хори мішані, чотирьохголосні. Теми прибрані в кольори голосів «фугато». Ефект таких комбінацій є непомилний. Але де кольори являються такими різноманітними, якими їх нам малює цей знаменитий музик, вчитель і директор — цей вислід сягає до вершин прямо осліплюючих. Заля тряслася в одушевленню, яке росло і змагалося по кожній пісні, виконаній «а капеля».

CORREIO PAULISTANO, 17/9 1923.

Другий концерт цього чуда над чудами, яке слухала публіка вчора в театрі «Мюніципаль» і яке дирекція Моккі спровадила нам так тихо під назвою «Українського Хору», — був побідою цього хору, коди не кассовою, то зогляду на той ентузіазм публіки, який переходив в божевілля, — художньою.

Наше газетне перо, вже перемучене тими «емоціями», якими нас годують афіші і при звичайне до «слухання і розуміння» різних «звїзд», — дуже рідко відчуває ніжні судороги, які дає і може дати нам тільки справжній артизм.

Але перед цією людською масою, яку знаменитий мистець Кошиць перетворив в оздобний і нечуваний досі інструмент, — нема того духу, що покірно б не склонився, ні долонь, які б його не оплескували в «деліріумі». Ефект м'якості і кольоритів, що виходять з тих глоток, перетворених в скрипки, віолончелі, контрабаси і навіть гітари, — приводять прямо до ошоломлення і екстазу! Меланхолійні оповідання в піснях мають «кресченда» і лагідности, які розвиваються з такими тонкостями сти-

лю, такою піднеслою експресивністю, з чуттям так єдиним і так глибоко своєрідним, що викликають у публіки рідкі і небувалі емоції. Напр., «Коліскова» Барвінського, яку Кошиць «оркестрував» для свого живого фантастичного оркестру, вривається в нашу пам'ять як найбільше досягнене коли небудь чоловіком чудо. Коли б ми стали розбирати програм докладно, — нам не стало б часу. Але щоб переконати нашу публіку про щось божеське і чудодійне, вистарчить сказати, що той український хор представляє собою ніколи невимріяну, ні уявлену новину.

Публіка оплескувала артистів з небувалим ентузіазмом, але ще з більшим, божевільним шалом приймала мистця Кошиця, який диригував своїм дисциплінованим і надзвичайним гуртком з такими тонами гнучкості і з такою точністю в наступках, що публіка без ніяких обмежень та порозумінь, кричала в шалі і оплескувала в непереможно вибухаючій овації.

RIO JOURNAL, 22/9, 1923.

Музика може служити для означування єдності народу в подіях публічного життя. Коли цей народ є демократія, угрунтована на принципі рівності, найліпшою і найбільш відповідною формою його буде хоральний спів. Цей спів здобуває свою красу не в штучних композиціях, як то думає і, здається, жадає цього публіки, а в характеристиках, які найбільше лучать його з обставинами соціальними.

Український Хор дає нам задивляючі рефлексії характерів шляхотного народу України. Якийсь погідний смуток промінює ці народні пісні, на яких відчувається рука справдішніх знавців усіх поліфонічних тайн. Пісні є народні, однак ж українські співаки виявляють зачудовлюючі вислідки глибокого знання співу і знамените розуміння керування свого знаменитого вчителя. П. Кошиць може цілком сміло гордитися із своїх дивних учнів.

Все автоматичне, механичне: вихід співаків на сцену, займання своїх місць, спосіб співання, висилки, модуляції, гідний подиву спокій, жести подяки публіці, відхід кожного зі сцени,

— все є вишколене і добре вишколене! Треба дійсно великих студій, щоб здобути у нашої публіки такий надзвичайний успіх, якого п. Кошиць осяг учора.

Представилося нам 13 жіночих і 23 чоловічих голосів під управою мистця Кошиця, диригента дивного, якого цікаві жести дають розпорядки такі ясні і чисті, що навіть сама публіка при кінці концерту їх знаменито розуміла. Голоси мужеські, особливо баси і барітони прямо знамениті, вони стоять вище сопранів і тенорів. Коли існує яка небудь скінченність, то українські співаки її осягнули. Музика є монотона, але натхненна і елегантна. Спосіб співання українців пригадує гарні хори жидівських синагог, у яких виступав звістний тенор Г. Сирота.

Український Хор цілком виправдав свою світову славу.

GAZETA DE NOTICIAS, 27/9 23. Rio de Janeiro.

«Сімфонічний вокальний оркестр» дав вчорашньої ночі свій останній концерт. Роспрощався з тутешньою публікою, яка не жалувала йому своїх найбільш гарячих саморвущихся оплесків. Короткого часу його перебування між нами вистарчило однако, щоб залишить по собі глибоку тугу і вражіння широкій симпатії, коли не найвищого обожання. Бо ми пізнали оригінальний артизм землі, майже нам невідомої, який прибув щоб нам наглядно показати, чого може досягнути людський голос, витворюючи нові й такі чисті зворушення.

Оцей чоловічий гурток, розпоряджуче голосовими дисциплінованими струнами, успів — окрім успіхів для себе самого і того, що заставив нас дріжати під час цих кількох памятих ночей, — успів пригадати, що на цім Божім світі існує нація, якій ім'я Україна! Ці сорок представників переходячи з міста на місто, розносять своїми чудовими голосами, повними меланхолії і крику роспуки, боязливі звуки степів і батьківського підсоння, яке зосталося ген над берегами Чорного моря... Дуже рідко заля театру «Ліріко» була наповнена такою добірною публікою, як вчора. Оті сорок виконавців, виспівавше свою тугу за за широкими степами ніжною мовою музики, лишайуть по собі світлий чар як найчистішого артизму і поклик свободи!

Український Хор, що дав вчора свій перший концерт в «Лірічному Театрі», це одна з найбільш чаруючих музикальних маніфестацій, якими ми коли небудь розкошували. До нас уже доходили відгомони тріумфів, яких досягнула на сценах всього світу ця чудотворна громада українських артистів. Та сказати правду: — хоч би як очікувалося, хоч би як собі уявлялося, і хоч би як оцінювалося і згадувалося, чим є і може бути властиво ця група під проводом мистця Кошиця, — одержане враження є далеко більше від очікувань, бо викликає в душі слухача нові сенсації, нові незнані зворушення, враження цілком невідомого чару, який переносить людину до снів, до екстазу.

Справді вражає, що успів отой мистець Кошиць видобути із гуртка в сорок співаків, які під його рукою перемінюються в сорок живих статуй, в сорок солодкозвучних інструментів, в сорок чудес!

В абсолютній лучности, непогрішно настроений цей зачудовлюючий гурток співаків на найменше порушення дірігента оживає і претворюється в лаву звуків, в препишний і непорівняний орган; — більш, ніж це — в чудову, живу оркестру, яка в кожному співакові має свій слухняний інструмент з усіма ознаками оркестрального інструменту, тільки з власною душею, з власною волею, з власними почуваннями.

Щоб досягнути ефектів, від «фортіссімо» до «піаніссімо» — майже нечутного шепоту, мистець Кошиць уживає тільки легеньких рухів, дає тільки ледве помітні значки, «сухо», без усякої експансивности. І жива оркестра слухає його сліпо, повинується йому, наче порушувана механічно, автоматично. Враження найсильніше!

У тім предивнім хорі чується скрипка, віолончелі, чується контрабаси, іноді мається навіть враження фагота, який переспівує фразу, а коли треба, то струнні інструменти віддають «піццікато». Або враз хоральна маса в несподіванім плястицизмі перекольоровується з надзвичайної величі цілком в наглу притишену оркестру, що вишіптує якість тайни. Одноразово як відчувається враження величі, також відчувається й емоція в тих

«піаніссімо», що часами є як легесенькі музикальні пестоші, наче невловимий шепіт пролітаючого вітерця.

Кожний з тих співаків є зокрема викінчений артист. Коли треба співати соло, співає перший ліпший з хору сопран, тенор, чи баритон — все одно! Вражіння найбільше.

OPAIZ, 20/IX 1923.

Перепишуємо сьогодні ще одну щиру допис одного з найпочотніших та могутніших часописів Сан Паульо, яка є ще одним похвальним гимном, якого Український Хор вповні заслуговує. «Діаріо» пише: «Коли перед трьома днями ми із свідомістю говорили про Український Національний Хор, ми були далекі від оцінки цього величезного успіху, який здобув собі так лехко оцей подиву гідний гурток співаків. В своїм першій виступі він зробив справді «сукцесс» повний, захоплюючий, ентузіастичний і щирий. Вчора теж саме захоплення. Оцих сорок фігур під знаменитою управою Ол. Кошиця дають нам найвеличнішу маніфестацію екстазу, який непомітно заціплюється в нашій душі і опановує нею цілковито. Точність, дострій, висліди поодинокі, чи гуртові, це елементи, кидані, так би мовити, «зверху» чудотворним артизмом, який опановує аудиторією, впроважує її в якусь боязку сонність, повну закінчення цілком ідеального. Чудеса, осягнені в «піаніссімах» і тонкостях при супроводі з замкненими устами є такі уповаючо дивні, що видаються неможливими: — і скрипка, граюча сольо, і віолончель, розвиваюча оксамитні звуки і гітара відзвонююча серенаду, все те виходить із цеї живої оркестри без ніякого порушення уст, без ніякого нервування, без ніякого зовнішнього обяву життя. Вони є мов ті статуї, в позиції ждучій життя з божеською екстазою. Звуки, тони, — і більше нічого...

DEUTCH RIO ZEITUNG, 24/IX 1923.

Ніхто з заманених широкими реклями на концерт Українського Національного Хору не помилився. Бо хоча всі покладали оті величезні надії на цей хор, та дійсність перешла рішучо усякі очікування. В першій мірі оця принада, краса,

звучність і ніжність співу є такі, що ніхто не в силі їм опертися. Ціла наша мизерна європейська система є наслідком музикального інструментального супроводу, при допомозі клявішних інструментів-фортепіано, органів і т. и., де наприклад «Фіс» і «Гес» мусять означати той самий тон; вона є стемперована, значить акустично стала нечистою. До неї мусів приноровиться слух наших співаків і грачів на смичкових інструментах, так що вона почала здаватись прородною. Натомість в українських хоральних піснях, які а ні в полі, а ні в церкві не знають інструментального супроводу, задержалася скаля природна, яка значно відрізняється від нашої. А це і є тайна чаруючого, чудового співу. Своєрідна краса української національної музики, технічна викінченність виконання і цілковита «духова» інтерпретація під дірігентурою Кошиця, прямо не надаються до описання; — треба конче бути і чути, щоб бути враженим і заповненим. Справді це є щось небувале!

JOURNAL DE COMMERCIO, 10.IX. 1923.

Сан Паульо зазнало вчора в «Театрі Муніципаль» виявлення яснопромінної краси в першому виступі Українського Національного Хору. «Чудотворний оркестр», яким дірігує з найвищим талантом мистець Ол. Кошиць — є одинокий оркестр, у якому людські голоси заступають інструменти, передаючи усі гармонії, усю солодкість, усі тремтіння й усю поезію. Сорок голосів складаються в один голос, спосібний виразити цілу гаму модуляцій і тонів, і в якому чуються металеві, струнні і дерев'яні інструменти з повною ясністю. Цей співучий гурток ошоломлює своєю дисципліною і єдністю. Хор і оркестр одночасно — найвища організація, яка вистарчає сама собі. Вона шепче і брентить, щебече і гримить, слухняна завше, як слухняні струни смичкового інструменту артистові з виїмковою компетенцією і енергією, яким являється О. Кошиць.

Можна сказати: один-єдиний артист-співак, один-єдиний темперамент. Отой хор Українців переходить світ од тріумфа до тріумфу наче якась величава, могутня хвиля краси й гармонії.

Можна сказати, що рідко ми бачили, щоб кого так гаряче

і щиро оплескували до безконечности, як отих достойних усякого подиву Українців.

Нема іншого слова для них: Український Національний Хор є чудо артизму і краси.

OPAIZ, 22.IX. 1923. Rio de Janeiro.

Іде тут справді про несподівану новість, про одну з найінтересніших артистичних маніфестацій, гідних з кожного боку похвал.

Усякі замітки про українських співаків, хоч би інформації були найліпші, не дають можливості мати про них справедливу уяву. Не бачивше їх власними очима, не можна собі виробити справедливого осуду перфектності, якої вони осягають. Їхні голоси, — це найчистіше настроєні і здисципліновані інструменти так, що нічого більшого уже не можна жадать. Вони формують збірку, подібну до колосального органу, якого труби відповідають голосам і котра повинується механічно з подиву гідною рівночасністю найтоньшій команді диригента. В творах «а бокка кіюза» перфекція прямо ошоломлює. Я сказав би — оркестра враз із скрипками, контрабасами, віолончелями, клярнетами, гобоями і т. д.! Ритмика, найтоньше тінування, атаки, — це пануючі якості, що приневолюють думати про колосальний труд, якого вимагало зорганізування такої живої оркестри, де вся гра здається виходить єдина і невидима, так начеб її невідлучні композиційні частини і думали і ділали під товчком єдиного мозку. Рухи співаків обмежені до найконечніших і не дозволено їм ні на які жести. Тільки хіба незначні порушення рамен та колективний віддих, начеб це роблено було великим міхом, порушують цілий загальний співаків.

Диригент виступає на маленьке підвищення, та без батуги. Команда, якій повинуються усі строго, робиться у него жестами рук, при чім як дуже важний фактор входять в гру пальці; раз вони стискаються, то розплющуються, або поодинокі відстають від п'ястуків, то дивись розвертає він їх нервово, судорожно на те тільки, щоб за хвилю тими пальцями, зжовтеними в виді черепахи, перетяти повітря, — словом в тих його ру-

ках згромаджені усі звуки і знаки голосів, перетоплених в один-одинокий. Усі краски цієї живої оркестри є чудні і дивні, особливо виступають з них баси, тенори й сопрани. Кожний номер програму було прийнято оглушаючими оплесками, які були б дійшли до краю, коли б маестро Кошиць хотів був повторювати номери.

GAZETA DE NOTICIAS, 23.IX. 1923. Rio de Janeiro.

І знов перемога і тріумф для Українського Національного Хору, цього знаменитого гуртка під проводом мистця Кошиця. Що ще говорить про велику вартість цих співаків? Все сказано, що могло бути сказано, і все ще те, що пишеться про цей хор ледве-ледве досягає справедливості. Не можливо чого небудь додати до того, що говорилося учора. Вражіння величності і гармонійності цього хору, який що крок, що хвиля, зачудовує слухача красою і імпонуючим виконанням, — є завжди те ж саме. Мистецька інтерпретація дає ідею, що слухаєш ангельських псалмів, про які нам говорять книги релігійні. Бо ця чудова гармонія не подібна до земної. Є в тім щось божеського, що переносить в небесні країни, перед хори чисто духові, на землі не можливі.

Нагорожувано і диригента і хор флексичними оплесками.

Прегарний вечір артизму і гідний, щоб його послухав кожний, хто не чув.

«Illustrierte Zeitung»
6/VI. 1920. Berlin.

«Иллюстриerte Zeitung»
6/VI. 1920. Berlin.

VOIX DE LA PRESSE

CHANTS D'UKRAINE

TOURNÉE MONDIALE

du

CŒUR NATIONAL UKRAINIEN

DIRIGÉ PAR

le Prof. ALEX. KOSCHITZ

PARIS
1 9 2 8

Autriche. — OÖsterreich. — Austria.

DER MORGEN, 10/IX, Wien.

..... Dieses Musizieren wirkt wie ein Naturlaut, wie ein Hinaus-treten aus parfümvergifteten Salons in die frische, freie Waldes-luft. Das Volk macht sich dort nicht nur seine Melodien, sondern auch seine Kontrapunkte selbst, und sie sind von einer staunenswert rhythmischen und melodischen Mannigfaltigkeit. Und wie diese Musik haben auch ihre Ausführenden, trotz kunstvoller, minutiöster Schulung — berühmte Chorvereinigungen konnten hier an Reinheit der Intonation, an Präzision des Zusammenklingens manches lernen — noch etwas vom Hauch solch unverbrauchten, frischen Volkstums in sich.

WIENER MITTAGSPOST, 29/VII, 1919, Wien.

..... Das Abschiedsprogramm der ukrainischen Sänger war besonders reich und originell, auch ohne von der ruthenischen Sprache irgend welche Kenntnisse zu haben, empfand man doch den primitiv-urwüchsigen Charakter der Kirchengesänge und Frühlings-lieder. Und wieder hatte das Ohr an den famosen Bässen und süs-sen Pianissimi seine Freude.

VOLKSZEITUNG, 15/IX, 1919, Wien.

..... Die ukrainische republikanische Kapelle hat sich in ihren zwei Wiener Juli-Konzerten das Recht einer freundlichen Wieder-aufnahme errungen. Diese ist ihr auch im reichem Masse zuteil geworden. Ihre diesmaligen Veranstaltungen haben lebhaftes Inte-resse der Wiener Musikkreise erregt. Die gerühmte Kunst des a capella Gesanges der exotischen Gäste hat man eher noch gesteigert und verfeinert vorgefunden. Es verbindet sich in dem Vortrage dieses aus meist jüngern Männern und Frauen bestehenden Chor-körpers, die Männer in starker, wohl zu starker Ueberszahl, die Si-cherheit und Korrektheit sorgsamer Kultur der Einzelstimmen und des Zusammenklingens mit jener Unmittelbarkeit, wie sie sonst nur der beherzte Naturalismus erzielt. Es ist ein auserwählter Chor, von dem man sagen kann, jedes einzelne Mitglied weiss, was es will und soll, um das Ganze zum Gelingen kommen zu lassen. Na-tional bewusste Elemente schwingen überall mit, in den vielgestal-tigen, in reicher Dynamik eigenartig hinschwingenden Gesängen,

wie in denen stets wohlbemessene Wiedergabe. Auch diesmal konnte man in den alten sakralen Chören wie in den weltlichen und volksliedmässigen Gesängen anregendes, künstlerisch-ethnographisches Neuland betreten. So haben die Gäste eine Mission erfüllt. Sie und ihr kräftige Impulse aussendender Dirigent Herr A. Koschytz, wurden durch lebhaft Beifallsbezeugungen der den Grossen Musikvereinsaal besetzt haltenden Zuhörerschaft geehrt.

B.

DER NEUE TAG, 23/VII, 1919.

Die ungewöhnliche Bedeutung der ukrainischen republikanischen Kapelle liegt in einer ganz vorzüglichen Beherrschung der Erfordernisse des besten a-capella Stiles. Die Frauen und Männer der Chorvereinigung sind nicht nur allein vortreffliche Gesangskünstler, sondern auch überhaupt sattelfeste Musiker, welchen das Intonieren und das Treffen jedes Intervallenschrittes keine Mühe verursacht. Emsiges Studium und Liebe zur Materie vervollkommen jede Verbindung, die gleichgiltig, — ob ein brausendes Forte oder ein zartes Piano verlangt wird, — ausnahmslos gelingt. Die auffallende Schönheit der weltberühmten Bässe wird angenehm ergänzt durch den erquickenden Wohlklang aller anderen Stimmlagen. Und wie ergreifend schön sind die vortragende Chore, allen voran die nationalgeistlichen Lieder. Sie sind ein Schatz der Musikkultur aller Welt und eine schier unerschöpfliche Quelle jeder ernsten Musik. Ein Volk, das so prachtvolle Gesänge sein Eigen nennt, aus dessen Schooss muss wohl bald der Musiker erstehen, der in einem symphonischen Werk die besten der geistlichen Lieder zu einer mächtigen musikalischen Schöpfung verarbeitet. Aber auch die weltlichen Lieder sind schön und gerade zufolge ihrer nationalen Eigenheit von besonderem Reiz. Der Dirigent des Chores, Kapellmeister Koschytz verdient die höchste Anerkennung und uneingeschränktes Lob. Es wäre nur zu wünschen, dass der Chor in einer Zeit nach Wien wiederkehrt, die für so seltenen Genuss weit empfänglicher ist. Auch wäre es wohl sehr zu empfehlen, dass alle Schichten Wiens das ukrainische Kirchen- und Volkslied durch den ukrainisch-republikanischen Chor kennen lernen. Das Programm des gestrigen Abends sollte in den Arbeiter-Konzerten wiederholt werden.

K.

DEUTSCHES VOLKSBLATT, 23/VII.

..... Die ganze Liebe, die ganze Melancholie, die ganze Tiefe der Ukraine kam in diesen Liedern zum Ausdruck, deren Wiedergabe durch den glänzend beschulten ukrainischen Chor der Dirigent A. Koschytz zu einem wirklichen Kunstereigniss gestaltet. Aber nicht nur vom kulturgeschichtlichen Musikstandpunkt aus war das Konzert interessant, sondern auch von dem künstlerischen. Die

schönen, warmen Stimmen gaben einen wunderbar harmonischen Zusammenklang und immer wieder überraschten die wohltönenden Bässe, die sich so schön abheben von den hellen, klaren Mädchenstimmen. Glänzend war bei allen Stimmen das Piano, das so zart und rein klang, dass man oft vermutete, eine Geige zu hören. In erster Linie verdient der Dirigent des Chores hervorgehoben zu werden, der die Kapelle so meisterhaft in der Hand hat. Seine Leistung fand im Publikum denselben stürmischen Beifall und er musste in jeder Pause und am Schlusse wiederholt danken.

**DER DIREKTOR DER AKADEMIE FÜR MUSIK UND DAR-
STELLENDE KUNST IN WIEN**

Wien den 29 Juli 1919.

Hochgeehrter Herr!

Es ist mir ein innerstes Bedürfnis, Ihnen für die erlesenen Kunstgenüsse zu danken, welche Sie und die Ukrainische Republikanische Kapelle uns, Wiener Künstlern und Kunstfreunden in vier herrlichen Konzerten geboten haben.

Ich habe selten eine Chorleistung von derartiger Vollendung im Klang, in Intonation, Rhythmik, Dynamik u. dgl. gehört; dazu Ihre schönen Volksgesänge in wahrhaft künstlerischen Bearbeitungen und — nicht zuletzt — Ihre ganz einige Leitung!

Möge es uns bald wieder gegönnt sein, Sie und Ihre prächtigen Sänger hier zu bewundern.

Mit herzlichsten Glückwünschen zu Ihrem grossen Wiener Erfolg und dem wiederholten Ausdruck meines Dankes bin ich, hochgeehrter Herr, Ihr aufrichtig ergebener.

Ferdinand LOEWE.

La Suisse. Die Schweiz. Switzerland.

BASLER NACHRICHTEN, 12/X, 1919.

Das Konzert das der Nationale Ukrainische Chor am Freitag Abend im Musiksaal gab, war ein Ereigniss in seiner Art. Im Volkslied liegt der Charakter eines Volkes so rein und ausgeprägt, wie er in gleicher Unmittelbarkeit kaum auf einem anderen Gebiet zum Ausdruck kommt. Was die rein musikalische Seite des Gebotenen betrifft, so muss hier, wenn man sie von unserem westeuropäischen Standpunkte aus betrachtet, notwendig das hervorgehoben werden, worin sie sich von unserer eigenen Kunstübung unterscheidet. Vor allem, ist die Stimmkultur der Ukrainer, namentlich in den Frauenstimmen, insofern eine ungewohnte, als sie im Forte offenbar mit Absicht auf eine gewisse Schärfe ausgeht. Ein ungewöhnlicher Kraftaufwand in diesen Stellen, ohne dass die Stimmen auch nur im geringsten zu ermüden scheinen, zeugt von der grossen phonischen Volksgesundheit und Lebenskraft, die in dem so lange sich unterdrückt fühlenden Volksstimmen schlummert. Daneben steht ein Piano, das in die allerfeinsten Details absenkbar ist, ein Piano, dessen Klangeigenschaften auch für unsere Ohren ein Genuss sind und das in seiner Schlackenlosigkeit von grösster gesanglicher Kultur zeugt.

Was wir aber gesangstechnisch am meisten bewundern müssen, das ist die Chordisziplin. Sie gleicht der etwas sorgfältig geschulten Instrumentalkörpers. Der Dirigent, Herr A. Koschytz, hat seine Schar in einer Weise in der Hand, die ihm gestattet, jede Nuance im Tempo und Dynamik von ihr zu verlangen. Es ist ein Singen, das stellenweise ans Virtuose grenzt. Und alles scheint einer weiteren Eigenschaft der Nation zu entspringen und ist darum auch fern von Künstelei: dem Temperament und einem oft eigenartigen, sicher aber ungewöhnlich ausgebildetem Klangsinn. Alles ist voll Leben und Beweglichkeit, meist, auch in lyrischen Sachen, voll Dramatik, und nicht selten findet sich sogar ein gewisser Einschlag von *sil venia verbis* Wildheit.

BASLER VOLKSBLATT, 13/X, 1919.

Ein musikalisches Ereigniss darf das Konzert dieses Chores genannt werden, denn die Gaben, die sie uns boten, sind so seltener

Art gewesen, dass man sie nicht bald vergessen wird. Das Können übertrefft bei weitem alles, was uns an Chorleistungen bekannt ist. Ueber die Chordisziplin liessen sich Spalten berichten; der Dirigent, Herr Koschitz, scheint vor einem Instrumentkörper zu stehen, vor einem wunderbar gefügigen Instrument, aus dem er alle Tonstärken mit grössten Selbstverständlichkeit herausholt, vom zartesten, blühenden pianissimo durch alle Nuancen, bis zum wuchtigsten fortissimo. Und dieses fortissimo ist von unglaublicher Kraft und Sieghaftigkeit, was einem immer wieder, so oft man's hörte, zur Bewunderung zwang, denn der Chor ist in seinen Einzelstimmen gar nicht etwa überaus stark besetzt. Ich zählte 10 Soprano, 13 Alt, 17 Tenöre, 23 Bässe. Ebenso gewaltsam Respekt erfordert die musikalische Wiedergabe des Programms, vom Dirigent und Chor vollständig auswendig durchgeführt, was um so mehr Anerkennung verdient, wenn man in Betracht zieht, dass diese Volksmusik in ihrem vierstimmigen Satz grösste Schwierigkeit bietet. Sie erinnert uns an Madrigale aus dem 16 und 17 Jahrhundert. Im ersten Teil waren es Weihnachts- und Dreikönigsabendlieder; im zweiten hörten wir Johannismachtlieder und Frühlingsgesänge, während der dritte Teil weltliche Lieder brachte. Ein wahrer Schatz unbekannter Literatur, von der man nur zu wünschen möchte, sie würde uns in einer guten deutschen Uebersetzung zugänglich gemacht. Im goldenen Ueberfluss quellen hier die Melodien in klassischer Einfachheit, kraftvoller Schönheit und herber Rauschheit. Man kam aus dem Geniessen nicht heraus und fand den Abend viel zu kurz. Begeistert applaudierte sie das Publikum und hätte wohl gern Dreingaben gewünscht.

BASLER ANZEIGER, 14/X, 1919.

Die Kunst, einen Chor wie ein Instrument, wie ein Orchester zu behandeln, und aus ihm differenzierte klangliche Wirkungen zu locken, diese vornehmste Kunst eines Chordirigenten, besitzt Herr A. Koschitz, der Leiter des ukrainischen National-Chors, der sich uns am Freitag im Musiksaal erstmals vorstellte, in einem so hohen, vollendetem Masse, wie wir es hier wohl kaum je erlebt haben. Dieser Chorgesang ist ein Klanggefüge subtilster Art; es reihen sich seine Stimmen aneinander wie die Farbenklänge eines edlen, harmonisch komponierten Mosaikwerkes. Die festliche Pracht seiner Klangfülle, die Ausgeglichenheit und Reinheit sämtlicher Stimmen in sämtlichen Lagen und Tonstärkegraden, im zartesten Piano, wie im mächtigsten Forte, die mit wunderbarer Feinheit abgestufte Dynamik, die prägnante Intonation und die eminente Beseeltheit des Ausdruckes dürfen wirklich unvergleichlich genannt werden. Der Chor vermittelt die Seele ukrainischer Volksliederkunst, in seiner musikalischen Sprache selbst und jene gleich einem wilden schönen Garten aufblühend.

DER BUND.

..... Das zweite Konzert des Ukrainischen Nationalchores hatte am Dienstag abend einen noch erheblich grösseren Erfolg als das erste. Die dichtgedrängte Hörschar konnte sich nicht genug tun in begeisterten Beifallskundgebungen.

NEUE ZÜRCHER ZEITUNG, 30/X, 1919.

..... Noch lange wird dieses künstlerische und sogleich nationale Erlebniss der beiden Ukrainer Chorkonzerte im Herzen unserer Musikfreunde nachhallen. Die eigentliche, eine Schilderung für sich beanspruchende Dirigiermethodik des Herrn A. Koschytz, der ohne Stab, sich mit der, in Hand und Körperbewegung sich spiegelnden Seele den Gehalt der Gesänge nachzuvibrieren scheint — diese wunderbar plastische und Sänger und Publikum in ihrem Bann schlagende Art, den Chor in die einzelnen Lieder hineinzudrängen, ist ein Wunder für sich.

NEUE BERNER ZEITUNG, N. 51.

Der vom Nationalen Ukrainischen Chor am 15 des Monats, im Grossen Kasinosaal in Bern veranstaltete Liederabend bot dem zahlreich erschienenen Publikum einen einzigen Genuss.

..... In ihren Volksliedern offenbarte sich uns die Seele dieses slawischen Volkes. Weihnachts-, Dreikönigsabend-, Johannismacht und Frühlingslieder wurden zu Gehör gebracht, die, in heidnischer Vorzeit wurzelnd, den ursprünglichen, innigen Zusammenhang des Menschen mit dem Naturgeschehn zur Voraussetzung haben und, da sie heute noch lebendig sind, von Urwüchsigkeit, Kraft und Phantasiebegabung des Volkes zeugen. Spielende Grazie, ausgelassene Lebenslust, Schwermut, dunkle Symbole, Anrufung der Sonne, Sehnsucht, Liebe, Tanz und Tod bilden den Inhalt dieser Lieder, die der Genius eines Volkes gedichtet und gesungen hat.

Ebenso fremdartig, aber nicht minder reizvoll, muten uns die Melodien, die straffe Rhythmik und die dynamische Nuancierung der Lieder an, die unter der feinsinniger Leitung des Herrn Koschytz eine eindringliche Wiedergabe erfuhren.

NEUE ZÜRCHER ZEITUNG, 22/X, 1919.

..... Bei diesem ukrainischen Nationalchor kann man in Wahrheit von einer Kapelle sprechen. Diese Stimmen singen nicht bloss, sie rollen, sie schmettern, aber sie summen und sie säuseln auch, sie vereinigen sich zu donnerndem Fortissimo, um mit tartarischer Wildheit und Sprunghaftigkeit zum kaum noch hörbaren, stammelnden Pianissimo abzuschwellen, und dieses Erlebniss des Singens fesselt uns rein physiologisch so elementar und so ausschliesslich, dass wir kaum zur Einzelwertung der verschiedenen Stilgat-

tungen kommen, (der Weihnachts-, Dreikönigs-, Frühlings- und sonstiger Lieder), aus deren überreichem Schatz uns der geniale Dirigent, Herr A. Koschytz eine stattliche Anzahl von Proben darbot. An Präzision, Disziplin und Empfindungsreichtum sucht dieser Ukrainerchor wohl vergeblich seinesgleichen; er wurde mit Beifall überschüttet.

ZUERICHER VOLKSZEITUNG, 23/X, 1919.

. Das schon aus den hier veröffentlichten Vornotizen hervorging, machte dieses hochinteressantes Konzert erst ganz deutlich, dass die bewundernswerte Disziplin dieses Chors wohl zunächst aus der suggestiven Dirigierkunst des Leiters, Herrn A. Koschytz sich ergibt, dass aber im Grunde diese häufig in Wunderbare grenzende Exaktheit, in Rhythmus und Intonation, dass diese höchste Musikalität, welche häufigste Taktwechsel, überraschende harmonische Ausweichungen usw. spielend trifft, gleichfalls auf der Nationaltreue, auf dem angeborenen Singgenie dieser Ukrainer beruht. Für uns beruht die Kunst dieses Chores gerade in der scheinbar willenloser Beherrschung von Stoff und Musik, sowie in der Urkraft des Empfindens. Dass uns das donnernde Fortissimo ebenso in Bann schlug, wie die, gleichsam in die unendliche Steppenferne verrinnenden Pianissimi, das machte ein fernerer Element des National-Ukrainischen aus. Daher sind es, wie sich bei den vorsingenden Solostimmen erwies, herrliche Naturstimmen, die in ihrer Gesamtheit solche elementaren Wirkungen erzielen. Und trotzdem, läuft der Gesamteindruck der Leistungen dieses einzigartigen Volkschores doch auf höchste Kunstleistungen hinaus.

BERNER TAGEBLATT, 17/X, 1919.

Man möchte den Vergleich mit einer Violine heranziehen und sagen: Dieser gemischte a-capella-Chor der Ukrainer ist quintenrein. Denn eine solch unbedingte Reinheit ist nur ganz selten bei andern Tonkörpern zu hören, und sie ist sicherlich das hervorragendste Moment dieser prächtigen Chorleistungen.

Sodann fällt auf die grosse Disziplin, die sehr fein abgetonte Dynamik, das weitausholende Temperament, die sichtbare Freude und oft auch eine überaus sinnende Wiedergabe gewisser Tonsätze.

Der Dirigent, Herr Koschytz, leitete die Vorträge mit vollendeter Ruhe, und viel innerer Teilnahme. Der Beifall des ausverkauften, grossen Kasinosaales war rauschend und manche Chöre mussten wiederholt werden.

DER BUND, 17/X, 1919.

Wir rühmen uns so gerne, das Land der ausgezeichneten Gesangsvereine zu sein — beim gestrigen Konzerte des ukrainischen

Nationalchores wird aber doch mancher «Sängerfreund» sich bedenklich hinter dem Ohr gekratzt haben in dem Gedanken: da können wir noch vieles lernen.

DIE BERNER WOCHE IN WORT UND BILD, 18/X, 1919, Bern.

..... Wir können nur unseren Gesamteindruck umschreiben: Was wir als zur Technik des Chorgesanges gehörig betrachten: Präzision im Einsatz, im Rhythmus, Elastizität in der Dynamik, Spannkraft in der Stimmenfaltung, Reinheit in der Tonlage, das beherrschen die Ukrainer in einem hierzulande ungewohnten Masse.

NATIONAL ZEITUNG, 1919, Basel.

..... Das wunderbarste an ihnen ist wohl die Kunst der Nuancierung, die hier zu einer Virtuosität ausgebildet erscheint, die schwerlich kann übertroffen werden. Es ist ganz unnachahmlich, wie dieser Chor plötzliche Crescendo oder Diminuendo ausführt, wie er sie in seiner Gewalt hat, wie Akzente aus einzelnen Tönen angebracht werden; ebenso herrlich ist die geschlossene Einheitlichkeit des Klanges in zarten Pianostellen. Diese sind vielfach von berückender Schönheit und sie wirken stets aufs neue fesselnd. Niemals maniert. Von einer hohen Vollkommenheit ist auch die Technik des Chores; selbst im schnellsten Tempo sind rasche Figuren noch völlig klar und deutlich, sei es im wuchtigen forte oder im leisesten piano. Herr Koschytz, der Dirigent dieser Sängerschar, hat seine Leute jede Sekunde in der Hand; sie folgen seinen Bewegungen, die jede, auch die feinste Schattierung des Klanges gewissermassen vorzeichnen, mit vollkommener Sicherheit. Der Konnex zwischen dem Leiter und seinen Sängern erschien hier in idealer Weise hergestellt. Erleichtert wird dies allerdings auch dadurch, dass alles auswendig gesungen wird, so dass die Sänger ihre ganze Aufmerksamkeit der Direktion widmen können. Das ermöglicht auch die slawische Rhythmik der Vorträge.

TAGES ANZEIGER, 23/X, 1919, Zürich.

..... Die Art wie ihr hervorragender Dirigent, Herr A. Koschytz, den Chor gleich einem meisterhaft behandelten, dem leisesten Wink gefügigen Instrument zusammenhält, ist unerreicht. Aus einem Guss erscheint das trefflich abgewogene Stimmenverhältniss von «des Basses Grundgewalt» bis in die hellen Soprano hinein. Untadelig ist auch die Reinheit der Intonationen, die beschwingten Rhythmik und die aufs feinste abgestufte Dynamik. Alle Schattierungen im Auf- und Abschwellen der Stärke, vom schwach verschallenden Pianissimo bis zum eruptiv hervorbrechenden Fortissimo, wurden mit unvergleichlicher Präzision gegeben. Dabei handelt es sich zwar um Volksgesänge, aber diese sind von so

schwierigem Satz und mit einer so verwickelten Harmonik ausgestattet, dass sie von der musikalischen Kultur der Ukraine den höchsten Begriff wachrufen. Wo ist hier die Grenze zwischen Natur und Kunst.

FEUILLE D'AVIS DE LAUSANNE, 20/X, 1919

..... Les chants de l'Ukraine offrent un mélange curieux d'éléments chrétiens et païens; la tradition les a conservés et des compositeurs de talent les ont harmonisés, tels Lyssenko et Koschytz...

La Chapelle ukrainienne avait ouvert le concert avec une énergie que nous ne connaissons pas, mais qui n'altérerait en rien son caractère solennel.

LA TRIBUNE DE GENEVE, 23/X, 1919.

Il faut admirer sans réserve le Choeur national d'Ukraine et son prestigieux directeur M. Koschytz. Leur second concert, hier soir, a satisfait les plus difficiles.

..... Malgré les quinze numéros chantés consécutivement, il n'y eut pas un seul moment monotone.

Le choeur ukrainien nous laissera une profonde impression d'art, de vitalité, de musicalité et le peuple qui peut présenter une performance de ce genre est certainement digne de tout intérêt. M. Koschytz et sa merveilleuse phalange ont toute notre admiration.

LA TRIBUNE DE GENEVE, 14/X, 1919.

..... Chant de Noël, chants de printemps ont été chaleureusement applaudis, mais ce sont les morceaux caractéristiques d'allure populaire, harmonisés par MM. Lysenko, Koschytz et Leontovitch qui ont eu le plus de succès, entre autres celui intitulé «on entend un violon dans la rue», bissé avec fracas. Ce choeur où pas une voix n'est perdue, a une sonorité puissante et semble parfois une orgue gigantesque. M. Koschytz le conduit avec une rare maîtrise.

JOURNAL DE GENEVE, 15/X, 1919.

Ce sont quelques-unes de ces oeuvres dont l'Ukraine est particulièrement riche, que la chapelle ukrainienne vient de nous faire entendre avec le plus grand succès, dans la salle de la Réformation. Comme remarque générale, on peut dire qu'à l'encontre des poèmes populaires du Nord, aux tendances nostalgiques, les chants de l'Ukraine reflètent par leurs rythmes énergiques et la nature de leurs mélodies, une santé robuste et un optimisme convaincu; on sent la volonté d'un peuple de vivre libre et sa confiance dans l'avenir et c'est ce caractère qu'ont si parfaitement exprimé

les interprétations chaleureuses et enthousiastes de la chapelle ukrainienne. Leur distingué directeur, qui dirige de mémoire et sans baguette, obtient des ensembles d'une mise au point parfaite et des effets de contrastes qui produisent une grande impression; il tient positivement ses exécutants dans ses mains expressives.

LA FEUILLE, 14/X, 1919.

Admirable soirée de Folklore ukrainienne. Les voix sont d'une grande pureté et d'une souplesse étonnante. Nuances d'une finesse extraordinaire, notamment dans le pianissimo; le chef, M. Koschytz, tient son chœur de main de maître et sait en obtenir tout ce qu'il veut; M. Kochytz dirige en se livrant, peut-on dire, à une pantomime indiquant le caractère des chants, mais il ne tombe jamais dans l'exagération.

LA SUISSE, 14/X, 1919.

. L'impression générale demeure excellente, de cette masse disciplinée, habile aux rythmes les plus imprévus et qui, sauf quelques rares exceptions, observe une remarquable justesse d'intonation.

France.

CORRESPONDANCE HAVAS. 7/XI. 1919. Paris.

..... Ces chants que la tradition a pieusement conservés, tour à tour graves, mélancoliques ou joyeux, touchent à la perfection.

La belle harmonie, très simple, mais extrêmement animée dans diverses parties, originale toujours, charme et surtout surprend par la hardiesse et la chaleur de son exécution.

Les voix sont d'une pureté et d'une souplesse rares. Les soprani cristallines, célestes sont appuyées par des basses profondes, majestueuses, descendant parfois jusqu'à la contre-octave, et développent une richesse de sons insoupçonnée.

L'art et la discipline de ces chanteurs sont extraordinaires. Les attaques vocales se font avec une précision, une exactitude que nous souhaiterions trouver dans les chœurs de nos concerts les plus réputés.

M. Koschitz qui dirige ses artistes comme un véritable orchestre vocal, sait tirer des partis surprenants de cette musique vive, emportée ou tendre, caressante et mystique.

Ces chants sont très beaux et reflètent bien la voix et l'âme du peuple ukrainien, d'une robuste simplicité et d'une douce mélancolie.

THE NEW-YORK HERALD. 9/XI. 1919.

..... Dans les chants religieux ou populaires où le directeur de cet admirable ensemble vocal, M. Koschitz, obtient une polychromie musicale incomparable, il faut admirer la variété des inflexions que le chef sait obtenir de ses exécutants; il tire d'eux — ils sont quarante-cinq hommes et vingt-cinq femmes — des sons qui tiennent du prodige; le chef ne bat pas la mesure, il « bat les nuances » avec les bras, les doigts, avec tout son corps.....

LE NOUVELLISTE. 9/XI. 1919.

..... Parfois le chant est confié à un seul exécutant, et le reste du groupe l'accompagne en un murmure, mais en un murmure si expressif qu'il semble né des vibrations du violoncelle sous l'archet. Toujours l'effet produit est un enchantement et l'on ne sait ce qu'il faut le plus admirer, de la pureté et de la limpidité des voix de femmes ou de la plénitude des voix de basses, si profondes que l'on croierait leurs notes émises par un tuyau d'orgue.....

LE TEMPS. 9/XI. 1919. Paris.

.... Ce fut presque une révélation. Rarement, la « **Marseillaise** » fut chantée avec une énergie plus ardente et un respect plus profond, dans un ensemble plus souple et plus parfait. Les basses du chœur ukrainien surtout ont grand caractère; on le constate à la manière dont elles soutiennent pendant plusieurs mesures parfois les notes profondes de leurs cantiques et de leurs chants populaires. Le public a chaleureusement accueilli cette belle manifestation d'art.

LA DEPECHE, 23/XI, 1919. Toulouse.

..... J'avoue mon impuissance à traduire les impressions ressenties durant ces deux concerts consécutifs qui furent des heures de pure joie. Il faut, pour s'en faire l'idée, avoir entendu cet extraordinaire orchestre vocal de Slaves dont l'héréditaire goût musical est affiné par une culture inouïe. Dès les premiers accords, on perd la notion du lieu: on oublie la salle pitoyable et l'on imagine quelque temple sacré où s'accomplissent les rites merveilleux de l'éternelle Beauté. Car ce ne sont plus des chanteurs ordinaires qui nous apparaissent rangés sous leur chef; ce sont **les prêtres et les blanches prêtresses** d'une religion ardente, dévorés par la Foi et courbés pieusement devant un demiourgos fascinateur qui projette et transmet sa propre flamme par des gestes éloquents et dominateurs, tour à tour onctueux, tragiques, irrités ou suppliants. Car on a l'impression très nette que ce chef génial crée l'œuvre et la fait jaillir en quelque sorte au moment même où il la dirige. On dirait qu'il joue positivement d'un magnifique instrument humain dont les soixante cœurs et les soixante cerveaux sont avec son cerveau et son cœur, en correspondance télépathique et mystérieuse.

Mais aussi, quelle discipline! Et quelle soumission à l'idée qu'on sent planer au-dessus de ces exécutants incomparables! Et au point de vue de la réalisation, quelle justesse implacable! Quelle pureté! Quelles nuances et quelle précision! Jamais un accroc dans les rythmes les plus audacieux ni la moindre indécision dans les inflexions les plus difficiles. Et aussi quel équilibre et quelle parfaite homogénéité! Pas une voix, pas un timbre se détachant des autres; pas l'ombre d'une suprématie dans les registres; tout est fondu en une sonorité unique donnant, parfois, l'illusion d'un orgue idéalement harmonieux, à la pédale profonde. J'ai noté, si je ne me trompe, un paradoxal contre-si hémol grave, tel un sonore trente-deux pieds. Les programmes de ces deux concerts comportaient des chansons populaires, des cantiques et des Noël's tirés du folklore ukrainien, mais dont les disciples de Lyssenko enguirlandèrent l'ingénuité primitive de contre-points spirituels, d'imitations et de contre-sujets d'une richesse sans pareille. On a dit que les Ukrainiens étaient, parmi les Slaves, ceux dont le tempérament se rapprochait le plus du nôtre, et en effet, les œuvres que nous avons entendues hier et

avant-hier ne portent pas l'empreinte de la désespérance, elles n'ont pas le « goût de cendre » de la mélodie russe; on y sent plutôt une sorte d'humour optimiste, de fantaisie délicate qui à plusieurs reprises ont évoqué dans mon esprit le souvenir des adorables compositions de nos musiciens du seizième siècle.

L'accueil fait à M. Koschitz et à ses chanteurs prodigieux fut magnifique. Ce furent des rappels sans fin et des ovations triomphales. Ce furent même — j'en ai vu dans bien des yeux à travers les miennes — des larmes vraies, des larmes bonnes d'émotion et de joie.....

Georges PIERFITTE.

LE TELEGRAMME. 23/XI. 1919.

.....« Le Chœur Ukrainien » s'impose par la nature des voix, l'art de l'interprétation, la qualité de la musique qu'il fait entendre.

Le timbre des voix est étrange, en particulier celui des premiers dessus, qui est mordant, un brin sauvage dans l'expression de la joie populaire, tout en arrivant à la douceur la plus mystique dans les cantiques ou les prières. Mais par dessus tout — ou mieux par dessous — les basses sont impressionnantes. Quelle pédale d'orgue——

COMEDIA. 23/III 1922. Paris.

.....Comme l'impôt menacerait de s'étendre sur les violons, les violoncelles, les bassons et les trombones, plus ou moins à coulisser, le professeur Koschitz imagina de remplacer ces instruments par des voix humaines et de les grouper selon leur registre ainsi que l'on groupe des verres ou des plaquets de métal de diverses dimensions.

L'effet est prodigieux. Parfois cela s'élève à la grandeur de l'orgue.

M. Koschitz, par instants, paraît d'ailleurs en jouer.....

LE CABLOGRAMME. 30/III 1921.

..... Là, ils comprendront la perfection à laquelle des masses chorales peuvent parvenir, lorsqu'elles sont dirigées par un chef tel que M. Koschitz et qu'elles ne songent qu'à le suivre en buvant ses conseils aux répétitions et en suivant aux exécutions, qui toutes ont lieu par cœur, son geste, son regard et jusqu'au moindre de ses mouvements. Grâce à ce chef, ces artistes que le rythme possède, obtiennent des ensembles vocaux d'une unité et d'une plénitude absolument admirables. C'est de la sorte qu'ils nous révèlent, à certains moments, des sonorités instrumentales surprenantes au possible. Tantôt, il nous donnent l'illusion de l'orgue aux cent voix, pour ensuite nous émerveiller par des tenues d'altos, de violoncelles, de contrebasses, tandis que la douceur des bois vient délicieusement nous charmer et que l'éclat fulgurant des cuivres nous transporte

dans un monde héroïque extraordinaire. Et tout cela avec une netteté d'attaques, une pureté et une justesse qui s'unissent à une compréhension de tous les styles absolument remarquable. Oh! ces sforzandi, suivis de pianissimo subito; ces prolongements de basses profondes, traînant dans la substance sonore, tel de lointains échos; ces oscillations de mouvements et de sables mouvants, de flots irrités, de vagues submergeantes... Et ces dégradations de sonorités, et ces perdendosi à l'infini dont tant d'orchestres, excellents cependant ignorent le secret.....

LE FIGARO, N° 334.

..... Cette Association fut pour nous une révélation. Elle est d'un ordre tout à fait supérieur. Composée d'une centaine de personne environ, elle semble un orgue gigantesque dont les voix de femmes et de ténors formeraient un trio superposé de claviers, aux sonorités souples et claires et les voix graves des basses un pédalier propice aux longues et profondes tenues finales.

Son chef, M. A. Koschitz, la dirige avec des gestes imperceptibles, de la main, des doigts, et des yeux. Quand, par hasard, les bras se dressent menaçants, c'est pour souligner un effet spécial de **forte**. Les nuances, entremêlées de piano et de rinforzando extraordinaires, varient à l'infini.

COMEDIA, 21/III. 1921.

..... C'est bien entendu le professeur Koschitz qui dirigera ces concerts et on sait qu'aucun chef de chorale au monde n'est aussi populaire que lui, tant auprès des spectateurs qu'auprès de ses artistes qui le vénèrent, et qui avouent eux-mêmes qu'ils ne pourraient chanter aussi bien s'ils étaient dirigés par un autre chef.....

L'HUMANITE. 23/III. 1921.

..... Je ne sais pas qui sont ces hommes et ces femmes et d'où ils viennent; je ne sais pas s'ils sont devenus cabotins, comme des paysans exhibés dans les capitales; je ne sais pas s'ils sentent ce qui vit en eux quand ils chantent. Mais ce que je sais bien c'est qu'en cette quarantaine d'exilés habite alors un dieu qui n'est pas seulement le dieu musicien, mais qui est le ciel, les arbres, les eaux, le vent de leur pays.....

Marcel MARTINET.

LA PRESSE. 23/III. 1921.

..... Leur art, ici, ressortit au plain-chant. La matière harmonique est pétrie, diluée, étirée comme une pâte plastique par le merveilleux chef. Les sopranis montent, tendus à se briser; les basses ronflent et grondent. La tenue des bourdons, surtout est merveilleuse. Un orgue, vraiment il n'est pas d'autre comparaison.....

L'HOMME LIBRE, 26/III, 1921.

..... On ne peut entendre quelque chose de plus parfait que ce groupement de voix humaines, si disciplinées à l'œil et au geste de celui qui les dirige comme il jouerait d'un instrument. C'est une jouissance rare d'écouter cette chorale en fermant les yeux et d'entendre « filer » et se perdre ses harmonieuses sonorités d'orgues. C'est toujours dans le répertoire étendu de leur curieux folklore que les Ukrainiens puisent les chants populaires religieux ou poétiques dont ils composent leurs programmes.....

Georges LINOR.

L'EUROPE NOUVELLE, 29/XI, 1919.

..... Cette chorale symphonique, réalise, de la sorte, de véritables effets d'orchestre, avec ses accents cuivrés, attaquant des termes de contrebasses ou des bourdonnements de bassins, des pizzicatis de violons accompagnant des caresses de flûtes et de clarinettes, voire même des nasillements de hautbois, ou de prolongements de cymbalum.....

Fernand LE BORNE.

L'ECLAIREUR DE NICE, 29/XI, 1919.

..... L'éducation — j'allais dire le dressage, tellement le résultat est parfait, — de cet ensemble choral est poussée à sa plus haute limite et c'est merveille que d'entendre la franchise des attaques, la caresse des mezzo-voce, la vigueur et l'enveloppe des forte. Quant aux rentrés à bouche fermée ils donnent l'illusion des cordes.

Le chœur ukrainien sous la direction de M. Koschitz, c'est en somme un grand orgue animé, vivant et coloré. Les voix qui le composent sont de belle qualité, les soprani peut-être un peu stridents, jeunes et énergiques. Les basses sont tout simplement étonnantes dans leurs tenues à l'extrême grave.....

LE PETIT NIÇOIS, 29/XI, 1919.

..... Libres de tout procédé d'école, isolés de toute influence étrangère ils édifièrent ainsi un art vraiment national.

Connaître les origines de cette musique, remonter encore vers la terre, vers la voix du peuple et de la nature, c'est ce que le Casino nous a permis de faire. C'est ce qui donne à l'audition de ces chœurs ukrainiens en dehors de son agrément propre, une haute signification artistique. La merveilleuse exécution de ces chants populaires d'une saveur si imprévue, ces cantiques fondus en mélodie et appuyés sur l'orgue des basses, la franchise des attaques, l'exécution admirable de toutes les parties, la fine dentelle des passages de finesse, ont enthousiasmé le public de connaisseurs assistant à cette audition, qui confondit dans ses bravos les exécutants et leur chef remarquable; M. Koschitz.

Marcel BESSIER.

LE NOUVELLISTE, 4/XII, 1919.

« On ne peut rien entendre de plus beau. »

..... L'interprétation absolument irréprochable, faisait valoir merveilleusement — il faut bien le dire — ces pages musicales, où le thème initial se développe sous les formes les plus diverses, les plus richement variées.

De curieuses chansons populaires, les unes gracieuses et riantes, les autres émouvantes et mélancoliques: des airs de danses et des cantilènes cosaques terminèrent le concert de façon exquise et c'est sur une véritable ovation, à la grande et commune satisfaction, autant des auditeurs que des artistes, que la soirée prit fin.....

LE RHONE, 4/XII, 1919 — Lyon.

..... Ce qui est absolument remarquable, c'est la parfaite exécution de ces pages naïves et gracieuses.

M. Koschitz, directeur du chœur, obtient de ses 80 exécutants des nuances si extraordinaires, qu'on croit entendre tour à tour les suaves accents d'un quatuor à cordes, les sons majestueux de l'orgue, les murmures de la forêt ou les échos de la montagne.....

G. GAY.

LE CRAPOUILLOT, 1/II, 1921.

Oh! mon âme assoiffée, réjouis-toi.

Du fond de l'Eternité une voix d'ange, semblable à une flèche d'or, a traversé les espaces éthérés.

Ainsi le pèlerin entrevoyant le sanctuaire brillant au-delà de la mer des sables oublie le chemin dur et pénible parcouru dans l'angoisse.

Vestiges d'une époque, d'un art disparus. Ciels étranges, entrevus comme en de merveilleux vitraux. Coupoles byzantines, miniatures enluminées d'ors somptueux.

Les costumes nationaux éclatants et bariolés dont les chanteurs sont revêtus rehaussent cette impression.

Imaginez un chœur dont le dernier soprano et la dernière basse chantent comme des instruments et ont instinctivement le style d'un Joachim. Où tous obéissent aveuglement à l'intention la plus imperceptiblement exprimée de leur chef et ceci dans la plus impressionnante immobilité. Imaginez que ce chef soit le plus invraisemblable des magnétiseurs et qu'il possède une foi et un amour inégalable en cette religion qu'est la Musique.

Alors vous serez encore au-dessous de ce que représentent les Chœurs Ukrainiens et leur chef inégalé M. Koschitz. Ici rien de ces vibrantes imbéciles à la mode chez nous.

Je renonce à décrire la perfection absolue de leur technique, de ces *Fp*, *sfz*, *crescendo*, *diminuendo*, *piano subito*, et de ces respirations semblables à celle d'un orgue immense.

Cette voie de ténor qui s'élance et plane comme un archange au-dessus de chœurs à bouche fermée semblables à des adorations éperdues, extasiées. Voix de basse, aussi, redoutable et triomphante, dominant les foules prosternées et terrifiées des ressuscités du Jugement dernier. Souffle puissant. Voix de femmes inouïes de pureté, plutôt voix enfantines.

Perfection inexprimable; une seule expression possible: le ciel ouvert et nous participons aux délectations angéliques.

Les paroles me manquent. Musique écrite avec de l'amour pur et des larmes. Le divin consiste en cette séraphique simplicité. Style net et pur comme l'épée; orgue dont l'âme humaine serait la cathédrale transfigurée. Chants de rêve et d'extase...

Oh! ces tenues en tierces de voix d'anges ou de femmes, longues, pures, infinies...

O ma patrie retrouvée. O Paradis, ouvre tes nues et reçois nos âmes émues et régénérées...

Et tout ceci n'est en grande part que des chansons populaires, exécutées par des chanteurs d'origine populaire.....

Lucien MAINSSIEUX.

LE TEMPS, 1/III, 1921.

Le Chœur ukrainien est admirable.....

.....Le Chœur ukrainien possède à l'état de perfection les plus rares qualités d'exécution et de virtuosité. Il unit la force à la délicatesse; à certains endroits, l'ampleur, la plénitude, le volume de la sonorité sont magnifiques; ailleurs, ce robuste choral atteint à l'extrême ténuité et à l'extrême finesse; on ne peut user des nuances avec plus de souplesse et d'aisance et un art plus consommé. Les attaques ont une franchise, une vigueur, une unité superbe; le rythme est non seulement irréprochablement exact, précis et net, mais il parvient à un raffinement extraordinaire, à une agilité et à une légèreté qui font des plus grandes difficultés un jeu. Les voix sont d'une qualité rare; les basses ont des tenues profondes comme des sons d'orgue; les parties intermédiaires sont d'une solidité sans pareille, de temps en temps, un chanteur isolé se détache de la masse, puis y rentre après avoir chanté une strophe; et l'on a l'impression que chacun des 40 choristes en pourrait faire autant. C'est en vérité un ensemble incomparable.....

Pierre LALO.

LA LIBERTE, 23/III, 1921.

..... Leurs voix sont merveilleuses d'ampleur, de souplesse, d'homogénéité. Et leur chef, M. Alexandre Koschitz, est un magnétiseur extraordinaire. Tantôt, il a l'air de lancer des étincelles, de l'extrémité de ses longs doigts étendus; tantôt il semble ramasser

les sons, les soulever et les épanouir; il esquisse des gestes mystérieux, du bout de l'index, il remonte imperceptiblement les sons qui menacent de baisser; il modère de sa paume, exalte de son poing dressé. On dirait qu'il porte les vibrations sonores entre ses mains, les pétrit, les sculpte ou les éparpille.

Je ne crois pas qu'on puisse entendre rien de plus parfait, de plus nuancé. Est-ce vraiment l'art populaire ukrainien? J'imagine un art populaire plus fruste, plus rugueux, moins soucieux des déradés et du rubato. Et peut-être, en possession d'un instrument sans rival, M. Koschitz se laisse-t-il aller à quelques excès de virtuosité?... Encore faut-il pouvoir.....

REVUE THEATRALE, 5/XII, 1919 — Marseille.

..... En effet, l'art de ces chanteurs touche à la perfection. Les attaques vocales se font avec une précision et une exactitude absolument remarquables. Les moindres nuances sont rendues avec une souplesse incroyable. On peut même se demander si cette sûreté d'intonation, cette variété des timbres vocaux, cette finesse extraordinaire des pianissimo peuvent s'apprendre ou si elles ne sont pas un don naturel. La nature du son se différencie beaucoup du nôtre; il a un caractère étrange provenant probablement du contraste entre les voix de soprani très élevées et les basses majestueuses qui descendent à des profondeurs inouïes et développent une richesse de sons inconnue chez nous. Ces basses, qui vont jusqu'à la contre-octave, sont quelque chose d'entièrement original, et leur ampleur donne des accords de la plus grande beauté.

Et si ce résultat prodigieux est dû tout d'abord à l'excellence des voix et à la parfaite discipline des exécutants, disons tout de suite que M. Koschitz, qui les dirige, tient positivement ses chanteurs dans ses mains expressives. Il obtient d'eux ce qu'il veut. Il s'en sert comme d'un véritable orchestre vocal. Et ce chef qui dirige de mémoire et sans baguette, presque en se jouant, est bien un grand artiste. Il sait tirer de la variété des timbres des effets surprenants, où les diverses parties se donnent la réplique et où l'ensemble s'élève parfois à une sauvage énergie pour finir par des sons d'une douceur infinie.....

L'ECHO DE PARIS, 29/XII, 1919.

..... Dans une suite de chants religieux ou populaires vocaux, composé de 45 hommes et de 25 femmes, obtient une polychromie musicale incomparable et, comme le disait un éminent critique musical, « des sons qui tiennent du prodige », l'assistance put goûter le génie un peu triste de certains motifs, leur orientalisme très caractéristique et aussi des sursauts de sincère gaieté. Le chant national ukrainien et la « Marseillaise » terminèrent le programme, et rare-

ment notre chant national fut chanté avec une énergie plus ardente et un respect plus profond, dans un ensemble plus souple et plus parfait. Ce fut pour ce merveilleux chœur et son dirigeant une matière de bravis et de bis des plus justifiés.

LE FIGARO, 1/I, 1920.

Quant aux Chœurs ukrainiens dirigés par M. Koschitz, comment dire toute la valeur de cette extraordinaire société chorale? Souplesse de l'exécution, verve, délicatesse, puissance; ensemble parfait, cohésion, fusion qui fait sonner ces 80 voix comme un instrument unique; — et parmi toutes ces voix, chacune est d'un admirable timbre, chacune a le plus beau timbre dans son registre propre depuis la fraîcheur et la fluidité lumineuse des soprani, jusqu'aux basses cavernieuses et à leurs résonnances profondes et enténébrées.

Adolphe BASCHOT.

LE MENESTREL, 19/XII, 1919.

Humilions-nous, et reconnaissons qu'aucune exécution chorale ne saurait chez nous égaler celle à laquelle nous venons d'applaudir. Ce n'est pas que les voix (exception faite pour les basses) soient d'une qualité très éminente; non, la merveille ici consiste dans un ensemble de mérites véritablement hors de pair, et auquel il est de notre devoir de rendre hommage mérité.

D'abord, discipline parfaite. Sous la direction de son chef, M. Koschitz, qui, à proprement parler, ne bat pas la mesure, mais semble la pétrir et la modeler de ses mains éloquentes, tour à tour puissantes et souples, cette agglomération d'environ 80 voix s'exprime comme une vaste unité: justesse de son et de rythme, opposition et dégradations de nuances, longues tenues qui ont l'air d'émaner d'orgues mystérieuses, je ne sais quoi de multiple et d'individuel tout ensemble, tout ici se réunit pour procurer un enchantement à l'oreille et une émotion à l'âme. Tels sont, du moins, à mon avis, les caractères frappants de ce groupement choral.....

René BRANCOUR.

LE PETIT BLEU, 17/I, 1921.

..... Mais voilà que M. Koschitz donne le signal de l'attaque... Des voix s'élèvent, très douces, comme lointaines... Le soprano des femmes brode d'exquises variations sur l'accompagnement à bouche fermée des hommes qui semblent faire chanter d'invisibles violoncelles...

Puis, tout à coup, sur un signal du chef, l'orage des voix masculines se déchaîne, un ouragan d'harmonies balaie la salle, absorbe les soprani dont, seules les notes aiguës parviennent à dominer le tumulte mélodieux.

Tout se calme maintenant. Les violoncelles humains recommencent à faire vibrer leur chanterelle sourdement passionnée, jusqu'à ce que sur un geste bref et coupant du chef, tout s'arrête brusquement sur une note expirante.

Les Chœurs Ukrainiens viennent de nous chanter le Jugement dernier de Demousky. Et la salle emballée, frémissante, éclate en applaudissements. Des femmes debout dans les loges crient leur enthousiasme et, par six fois, M. Koschitz salue, la main sur le cœur, tandis que, d'un seul mouvement, les chanteurs s'inclinent, tout émus de cet accueil chaleureux de Paris.....

G. DAVIN DE CHAMPCLOS.

PATRIE, 16/1, 1921.

..... Ce chœur est unique et admirable. Il est inimaginable que la voix humaine puisse donner de telles sonorités d'orchestre et d'orgue. Réellement ici avec un art curieux, ingénieux et parfait, où se perçoivent la maîtrise autoritaire d'un chef et l'ingénuité et la patience d'une race, la voix devient instrumentale. On peut dire aussi que ces chants gardent l'imitation du grand concert de la nature où tout est mêlé, indiscernable, dans une merveilleuse harmonie.....

..... M. Koschitz est un homme extraordinaire, ses doigts, ses bras, ses épaules, sa tête, ses jambes miment la musique dont on le voit posséder. Il semble un chef d'orchestre qui jouerait à la fois, ensemble, ou l'un après l'autre, de tous les instruments miraculeusement. Il joue de toutes les voix. Il les prend, d'un geste large ou menu, les éveille, les déchaîne, les assouplit, les berce, les endort, les fait jaillir, les fait mourir. Il y a là une sorte de génie.

Jane CATULLE-MENDES.

BONSOIR, 16/1, 1921.

..... Les chœurs ukrainiens forment un spectacle unique au monde, non seulement parce qu'ils comprennent les plus belles voix de basse et de ténor qui aient été entendues jusqu'à ce jour, mais aussi parce qu'ils sont parvenus à une perfection qui n'a pas d'égale.

Sur des rythmes tantôt tristes, tantôt joyeux ils chantent à capella. L'accompagnement est fait par les voix de basse. On dirait un orchestre invisible, que M. Koschitz dirige sans baguette et par les seules nuances de sa physionomie..... •

LE PETIT JOURNAL, 17/I, 1921.

..... Le style est excellent; les moindres nuances sont exécutées avec précision, et la discipline est telle qu'on la voudrait acclimater dans certains théâtres de chez nous.

Le chef, M. Koschitz, n'a point de bâton de mesure; il conduit avec ses mains ouvertes, fermées, avec ses bras, avec tout son corps.

Il mime le morceau que l'on chante ou bien le danse; à la fin, sa fatigue doit être grande, mais quelle docilité il obtient et quelle savoureuse exécution.....

Georges BOYER.

BONSOIR, 17/I, 1921 — Paris.

..... Ils sont la preuve vivante d'un art insoupçonné. Ils ont élevé la voix humaine jusqu'à la symphonie. Et c'est une révélation inoubliable pour quiconque est sensible aux mystérieuses combinaisons de l'harmonie.

Une discipline inconcevable est parvenue à briser dans cette compagnie l'individu au profit du groupe. Aussi dociles que les cordes, les cuivres ou les bois d'un orchestre sous la baguette d'un maestro, les soprani, les ténors, les basses et les contralti unissent ou divisent leur timbre.....

LE GAULOIS, 18/II, 1921.

..... Rien n'est plus homogène, mieux discipliné que cet ensemble. Deux heures de musique chorale pourrait sembler fastidieuses; elles semblent avoir à peine la durée d'une demie heure. Aux pages déjà entendues, applaudies et acclamées, comme « Je file ma quenouille », sont venues s'ajouter des pages nouvelles qui ne le cèdent en rien comme expression à celles que nous connaissions déjà. « Je suis un Cosaque de l'Ukraine », une chanson délicieusement évocatrice de la parade du cavalier qui dompte sa bête devant la foule, la fait se cabrer pour l'enlever des quatre pieds, est un bijou musical; M. Koschitz et son orchestre vocal, où des basses ont des sonorités d'orgue sous les voûtes d'une cathédrale, ont exécuté ce morceau avec une perfection de nuances qui ne peut être dépassée. Il faudrait citer tout le programme pour détailler les mérites du chœur ukrainien. Espérons que, stimulées par cet exemple, nos associations chorales, hélas démembrées par quatre ans de guerre, pourront nous donner un jour prochain une pareille joie artistique.

Louis SCHNEIDER.

L'INTRANSIGEANT, 25/I, 1921.

..... Les nuances qu'ils obtiennent sont aux points les plus extrêmes de la force et de la couleur. Appuyés, étagés sur des basses qui reculent, bien loin des limites de nos organes, la profondeur des sons, ils constituent un assemblage sonore où s'opposent et se fondent harmonieusement tous les registres, toutes les inflexions. Et l'impression produite est étrange et prenante; quelque chose de très savant et de très fruste à la fois.

Leurs voix, même assouplies par le travail, gardent je ne sais quel charme sauvage et naïf, par quoi leur répertoire, presque entièrement d'essence populaire, est mis en un saisissant relief.....

Gustave BRET.

LE FRANÇAIS, 25/I, 1921.

..... Rien de plus inattendu et de plus réussi au point de vue de la musique chorale que les auditions données par la remarquable phalange des chanteurs ukrainiens.....

COMŒDIA, No 579.

De grands prêtres de l'art servent à Paris la cause de la beauté.

..... Elevé à l'école de Mélix Mottl, j'ai retrouvé chez M. Koschitz ce geste onctueux et dominateur, cette liberté dans la manière de conduire, cette bonhomie un peu naïve, cette précision et cette souplesse, cette fascination par quoi se distinguait jadis le grand défenseur allemand de notre Berlioz.

M. Koschitz crée sur le moment l'œuvre qu'il dirige. Ses interprétations d'une même œuvre, loin d'être figées par le travail formidable des répétitions, varient pour ainsi dire à l'infini. C'est un chef, dans toute l'acception du mot.

Ses troupes, en outre de l'obéissance passive, se signalent par un goût musical héréditaire. Les voix sont belles et justes. Justes à tel point que dans les nuances les plus fines le son reste toujours d'une pureté absolue. Jamais de bavures, soit dans les rythmes les plus capricieux, soit dans les inflexions vocales les plus audacieuses. Les exécutions du chœur national demeurent impeccables. Mais elles sont encore beaucoup mieux que cela. Rien n'y manque, pas même ces impondérables qui, par l'effet d'une sorte de fluide insinuant, provoquent le rayonnement tout à l'entour et suscitent l'exaltation.

Le programme du concert d'inauguration ne comportait que des pièces de choix: 3 cantiques, 6 chants de Noël et 6 chansons populaires proprement dites. Si la mélodie russe est, au fond, empreinte de désespérance, l'art national ukrainien reste toujours robuste, avec des étincelles de gaieté. Il est également d'une complexité à laquelle on n'est pas accoutumé en cette matière. Le folklore de ces pays comporte, sous une simplicité linéaire ingénue, des contrepoints et des contre-sujets extrêmement riches. Les compositeurs, disciples de Lyssenko, en notant ces parties accessoires, n'ont fait que prolonger un travail de perfectionnement et de sélection opéré d'instinct par le peuple.

Les textes littéraires sont charmants, à l'imitation des coutumes dont ils s'inspirent. Ils sont souvent aussi d'un humour délicat et d'une fantaisie subtile. Ainsi apparaissent entre autres, *Les Souliers*, *Le jeune Moine*, *Les Champignons*, *Je file ma quenouille*, toutes pièces qui furent, à juste titre, redemandées d'enthousiasme.

Deux heures de chœurs a capella, chantés dans une langue étrangère, et qui se terminent par 4 bis, voilà qui fixe mieux que je ne saurais le faire, le caractère du succès exceptionnel de cette soirée.

Le lecteur qui connaît mon malheureux penchant pour la critique et ma déplorable mentalité d'auditeur toujours insatisfait, éprouvera sans doute quelque étonnement à la lecture de ce compte-rendu. Ma défense est facile. Que les amateurs d'art pur se hâtent aux prochaines séances, et ils me diront ensuite si je les ai trompés.

Raymond CHARPENTIER.

LE SUD-EST, 26/I, 1921 Lyon.

..... Il y a dans ces chœurs une sûreté, une souplesse, une virtuosité, telles que dans les mouvements les plus vifs, les rythmes les plus étranges, les passages les plus scabreux comme intonations, on chercherait en vain la moindre hésitation; les voix des femmes ne sont pas d'une qualité extraordinaire, le timbre en est de même un peu métallique; mais le dosage, si j'ose m'exprimer ainsi, est si bien combiné que la sonorité générale est admirable.....

A. F.

LE MENESTREL, 21/I, 1921.

..... C'est pour ainsi dire un orchestre vocal, ou un orgue aux multiples registres. Et quelle direction. Le professeur Koschitz ne se contente pas de battre la mesure; il vit ce qu'il conduit, et, par ses gestes tour à tour amples, vigoureux, enveloppants, sa mimique pittoresque, il communique son enthousiasme à ses artistes, obtenant une exécution colorée et nuancée à souhait.....

Georges HUE.

LE MONITEUR DES THEATRES, 22/I, 1921.

..... Une sorte d'harmonie nasillard sert de diapason et donne, suivant le besoin, un accord majeur ou mineur. Et alors se déclanchent ces chants si pénétrants. On ne peut pousser plus loin la perfection dans l'art des voix.....

Belgique. Belgium.

JOURNAL DE LIEGE, 8/1, 1920.

..... Il est presque oiseux d'énumérer des qualités de justesse, de rythme, d'expression inhérentes à ce groupement. Pianissimo, forte, crescendo, pizzicati, rien de ce qui se fait sur l'instrument ne lui est impossible. Et pas la moindre petite bavure, par le moindre faux départ ou retard défaillant ne vient déparer la netteté précieuse de l'exécution. Comparée aux autres cohortes chorales, elle donne l'impression de clarté, de luminosité, là où souvent chez d'autres, flottent les brumes. Jamais le son ne traîne ou s'effiloche, il conserve sa teneur vocale jusqu'au moment où fonctionnent les étouffoirs. A croire que ces soixante-quinze touches sont mues par un mécanisme instrumental d'une précision rare.

L'homme qui travaille avec cette perfection sur ce grand orgue est d'un mérite exceptionnel. M. Koschitz est, nous dit-on, de l'école de Félix Mottl, sa façon de conduire rappelle celle de Nikisch. Pour ma part, je ne compare pas, je regarde et j'admire. Il y a dans cette direction autant de fascination que de science et de maîtrise. Comme on l'a très bien dit, M. Koschitz « bat les nuances » et non la mesure. Les bat-il encore ? Il les mime et ce avec une discrétion, un bon goût, une élégance qui jamais ne déparent un geste. Il possède pour les doigts tout un alphabet muet qui, de la poitrine aux lèvres, dans le centre pectoral, signale toutes les expressions. On le croirait dans une cabine de commande touchant à des manipulateurs. De temps à autre, le corps se cambre, les bras décrivent une volution hors de leur champ d'action habituel ; c'est qu'ici la fougue, le dynamisme arrivent à leur paroxysme. Quoique parfaitement mis au point, et le rapport des valeurs scientifiquement étudié, je ne m'étonnerais point que, d'une exécution à l'autre, des changements survinssent, la sensibilité du chef plus que la mesure guidant la marche et l'expression du chant.....

M. K.

LE NATIONAL BRUXELLOIS, 9/1, 1920.

..... Cela a été une surprise et un charme. Le Chœur National Ukrainien possède à un degré éminent des qualités qui sont bien rares. D'abord des voix merveilleuses de fondu, de douceur, de souplesse et d'étendue. Ensuite, et c'est ce qui frappe avant tout, un esprit de discipline et de sacrifice extraordinaire. Personne ne cher-

che, comme trop souvent chez nous, à se distinguer du voisin. Tous les interprètes les yeux rivés sur le chef, le visage pour ainsi dire figé, la bouche à peine ouverte, semblent chanter pour eux, sans se soucier du public. Ils apportent une sorte de ferveur recueillie à interpréter cette musique nationale, et à bien donner, par le concours patient et homogène de tous, l'expression voulue. Avec ce désintéressement total de soi, ils arrivent à des résultats surprenants. Les passages de douceur, les effets de lointain sont rendus de façon merveilleuse. A cet égard les voix d'hommes semblent supérieures encore aux voix de femmes, encore qu'elles sachent accuser quand il le faut, une énergie farouche. Mais ce qui émerveille avant tout, c'est le souffle de ces étonnants interprètes. Ils savent tenir une note pendant des durées inégalées jusqu'à présent, semble-t-il. Et leur chef leur fait produire ainsi des effets d'orgue extrêmement curieux.

Ce chef, c'est M. Alexandre Koschitz. Il dirige, sans bâton, du point et de la main ouverte ou tendue. Son procédé rappelle celui de Souza, le côté carnavalesque en moins. Direction à la fois énergique, mouvementée, caressante et pittoresque. M. Koschitz tient véritablement ses artistes dans sa main.....

E. S.

L'ETOILE BELGE, 11/III, 1921.

..... Il reste néanmoins toujours quelque chose à dire et ce que l'on pourrait ajouter entre autres, c'est qu'il se dégage de ces chants, tantôt mélancoliques, tantôt joyeux, une intense, une très vivante poésie. Rien n'est plus émouvant, par exemple, que l'étrange mélodie, modulée par une voix mâle et claire, se détachant, si l'on peut dire, sur un fond bourdonnant de voix profondes.

C'est véritablement l'image du laboureur ukrainien, debout au milieu des plaines sans bornes, exhalant son âme en un chant que les voix de la nature accompagnent et sublimisent.....

L'INDEPENDANCE BELGE, 2/III, 1921.

..... Non seulement les chœurs choisis pour être inscrits au programme, appartenaient au meilleur folklore, mais ils étaient exécutés avec une incomparable maîtrise. Il semble que cette masse chorale ne forme plus qu'une voix, étonnamment puissante, merveilleusement nuancée, un orgue aux accents tour à tour violents, pathétiques, tendres, religieux. Le public a fait à la Compagnie ukrainienne un succès triomphal, qui ne manquera pas de se renouveler au cours des trois concerts suivants.....

G. R.

JOURNAL DE BRUXELLES, 2/III, 1921.

... La gaieté, l'esprit, la passion, l'ardeur, l'amour, s'y expriment en des rythmes adéquats, jaillis spontanément de l'âme populaire. Et quand cette âme a particulièrement le don musical comme celle du peuple de l'Ukraine, elle produit ces petits chefs-d'œuvre que les collaborateurs du maître, M. Koschitz, exécutent avec un art consommé. C'est toute l'âme de leur patrie qui chante sur leurs lèvres et sans doute la pensée des souffrances qu'endure encore cette patrie aimée donne à certains de leurs chants cette émotion profonde et contenue à laquelle répondait si bien la sympathie d'un public enthousiaste. Il faut espérer qu'aux soirées suivantes ce public viedra plus nombreux; les auditions du chœur ukrainien sont d'une autre qualité d'art que les insanités de nos petits théâtres.

O. L.

LA DERNIERE HEURE, 1/III, 1921.

..... Le groupe des voix de femmes est diminué, ce qui lui enlève son caractère de « voix collective » et fait apparaître ce que son timbre a pour nous d'étrange. Par instants aussi, il paraît un peu faible vis-à-vis des voix d'hommes dont la sonorité est admirable de variété et de volonté, tour à tour puissante comme l'orgue ou d'une délicatesse infinie.

Mais ce qui nous frappe le plus, c'est la valeur d'émotion de la musique et la grande richesse harmonique des « arrangements » imaginés par Leontowitch, Stetzenko ou Koschitz. Ceux-ci se sont inspirés avec bonheur du rythme de la parole et ont mis à contribution les ressources toujours renouvelées de la division des voix.....

F. H.

LA GAZETTE, 10/I, 1920 — Bruxelles.

..... La beauté, la souplesse et l'étendue des voix. Oh! ces basses paisibles et moelleuses qui descendent à des profondeurs abyssales et les pianissimi aériens de ces soprani, leurs tenues d'une pureté étonnante, les notes les plus inaccessibles. Le parfait ensemble, cette homogénéité et cette justesse, auxquels n'atteignent pas nos quatuor d'archets les plus disciplinés et les plus attentifs. On ne saurait rien imaginer de plus doux, de plus joli, de plus pur que les croisements de parties, de ces voix féminines et leurs traits égrénés avec une précision de flûtes. Cette netteté d'attaque aussi, ce sentiment de l'accent et du dessein, si rares, chez nos exécutants. Cette conscience enfin de tous les instants, cette attention de toutes les secondes qui ne laissent rien de négligé, rien d'inaperçu. Et aussi cette variété dans les timbres, ces colorations inattendues, ces effets de bouches fermées si abondants en ressources imprévues.....

Edm. G.

DEMAIN, 9/I, 1920 — Bruxelles.

..... M. Koschitz dirige sa phalange chorale d'une façon vraiment exquise, par son élégance, sa mimique discrète et légère autant qu'expressive. On dirait qu'il sculpte la mélodie, le rythme, le mouvement, la nuance. Et cette façon de faire provoque, chez ses chanteurs, une obéissance que l'on devine non seulement consentante, mais encore enthousiaste et toute empreinte de cette cordialité sans laquelle il n'est point possible de réaliser de belles exécutions collectives.

Les voix sont d'or et leur fusion est si parfaite, si équilibrée, que leur ensemble donne souvent l'impression d'un seul et même instrument, un orgue aux sonorités tantôt puissantes, tantôt infiniment douces, tantôt intermédiaires — par mille dégradations, — entre ces deux extrêmes.....

LA NATION BELGE, 9/I, 1920 — Bruxelles.

..... La musique populaire ukrainienne qu'il nous a été donné d'entendre a un charme tout particulier fait du délicieux archaïsme de ses origines et de l'humour polyphonique, de la science harmonique, moderne, certes, mais si respectueuse, si adéquate de ses « arrangeurs »: Lyssenko, Leontowitch, Stetzenko, Stoupnitzky, entre autres. M. Koschitz, le chef de la brillante phalange — qui est aussi un excellent compositeur — a fait vivre pour nous toutes ces belles œuvres avec une intensité d'expression vraiment impressionnante et digne d'admiration.

Ph. M.

NATIONAL LIEGEOIS, 8/I 1920 — Liège.

..... Quelle musique admirable. Comment exprimer ce que l'on ressent en l'écoutant? C'est tantôt une brise s'élançant dans la plaine, ou se glissant entre les aiguilles des sapins, un souffle lent reposant sur les champs lorsque le soleil est au zénith; c'est tantôt le mugissement d'une tempête, les grondements d'un orage. Ou bien changeant de thème, c'est une voix religieuse qui semble sortir des voûtes d'une cathédrale, accompagnée des accents graves de l'orgue, une romance de grand'mère chantée au pied d'un berceau. Puis, c'est l'expression de la vie de tout un peuple jeune: babillage, chuchotements de jeunes filles, rires de cascade, cris, exclamations de vie, et de jeunesse. On est enveloppé, transporté, soulevé par le rythme de ces chants, exécutés avec une perfection étonnante. Heureux le peuple possédant une musique aussi douce. Puisse-t-elle servir de leçon et d'exemple à nos compositeurs pour la ramener à la simplicité.

LE XXe SIECLE, 10/I, 1920 — Bruxelles.

..... C'est que l'art musical du chœur ukrainien est **essentiellement populaire**. Par leur simplicité, les œuvres de son répertoire **excluent les ornements** et la virtuosité. De même, le chant des Cosaques, **est exempt de tout artifice**. Ni le bel canto, ni le Conservatoire n'ont passé par là. Exception faite pour les basses profondes, qui **sont réellement** magnifiques à tous égards, les voix, prises isolément, sont des voix paysannes, sans timbre caractéristique. Les ténors n'ont point ce timbre chaud et généreux auquel nos oreilles sont habituées; de même la différence si sensible qui marque les contralti et les soprani n'apparaît point. Aussi, dès l'abord ce chœur **surprend nos oreilles occidentales** par sa sincérité mate et neutre.

Mais comme on s'en habitue vite. Tant est beau et prenant ce chant qui sort, comme une source, d'un instinct musical, que n'a dénaturé aucune influence artificielle.....

L'EVENTAIL, 11/I, 1920 — Bruxelles.

..... Leur folklore est abondant et leur instinct de la musique a brodé sur les thèmes de ces légendes d'exquises mosaïques mélodiques. Ce sont des hymnes, des cantiques, des chants de Noël, de printemps; ce sont surtout des chansons populaires qu'illumine un rayon de l'âme racique, tantôt graves, empreintes d'un sentiment religieux, tantôt agitées d'une singulière gaieté. Etrange et même désordonnée, la chanson slave passe par tous les sentiments; elle **affleure** toutes les passions. Il en est qui ressemblent à de petits tableaux champêtres, et d'autres encore, naïves, enthousiastes, pieuses et guerrières.....

P. P.

LE PEUPLE, 11 I, 1920.

..... Les compositions qu'il nous fut permis d'entendre révèlent un folklore musical d'une étonnante richesse: le pittoresque, le charme, l'humour débordent de ces cantiques et de ces chants populaires. De très bonne grâce, ces sympathiques artistes bissèrent deux morceaux vigoureusement acclamés.....

H. MANGIN.

L'ECHO DU SOIR, 17/I, 1920, Anvers.

..... On pourrait croire que l'opulence polyphonique, la fantaisie étincellante de la musique symphonique, slave, nous manqueraient dans ces chants du terroir, à peine harmonisés et servis tels que l'instinct musical de ces pays; un peu mystérieux et troublants. Les orna de formes curieuses, robustes et saines, mais un peu frustes.

Il n'en est rien, car les nuances les plus inattendues, la polyphonie la plus nette et la plus extraordinaire, se prêtent admirablement à cette musique où vibre toute l'âme cosaque à son berceau; et dont on savoure tout le charme archaïque, la couleur locale, tour à tour tendre, mystique, sauvage, passionnée et parfois aussi d'un humour délicieux. Elle a tout le charme prenant de la musique slave, toute sa saine et ardente simplicité. Comme tout cela est frais et fleure bon la nostalgie des légendes très vieilles et de l'inaccessible rêve... Il y a là toute l'âme d'un peuple, prise à la source, sans les apprêts souvent fastidieux d'un «métier» sacrilège. C'est de la beauté toute nue, qui ne rougit pas encore d'avoir goûté aux fruits pourris de l'arbre de science... Cet art a là incontestablement une patrie — et combien il l'honore.

PRESTO.

L'ACTION NATIONALE, 17/I, Anvers.

..... Ce qui fait la force de cette phalange ukrainienne, c'est la sincérité absolue de sentiment, jointe à la pureté idéale du phrasé; c'est le coloris, le plus chaud, le plus délicat; les justesses, la précision merveilleuses; le sens souverain du rythme. Les 80 voix obéissent comme une seule. Les basses, profondes, puissantes, ont provoqué l'étonnement général, comme aussi l'imprévu des accompagnements, dans les soli, des voix «murmurantes» à bouche fermée, qui font ressembler le chœur à une symphonie de violons sans violons.

LUD.

Holland.

ALGEMEEN HANDELSBLAD, 25 Januari 1920.

Het was, of een heel nieuwe wereld voor ons openging, een wereld van wondere melodieën, suggestieve rhythmten, fantastische accenten. Een sterk en rijk begaafd ras leefde ergens, in een voor ons haast vergeten hoek van Europa, en het mocht zichzelf niet zijn. Maar zijn vitaliteit was te krachtig, dan dat de onderdrukking het kon dooden; de volksziel leefde ongemerkt voort en bewaarde door de eeuwen heen een kostelijke schat van liederen. Nu is de Oekrajiener vrij, nu is hij zichzelf en nu spreidt hij zijn liedereschat vol verrukking voor ons uit. In de eenzaamheid is ze ongerept aangrijpende emoties van dezen avond, de ontroering, die nitgaat van eeuwen-ouden maagdelijken volkszang.

In den Oekrajiener moet een onverwoestbare kracht leven. Want het is niet het accent van Slavische melancholie, dat in zijn zangen domineert: kracht, levenslust en humor zijn veeleer de meest kenmerkende eigenschappen, en de blijheid, het zelfbeugste, dat dit volk ook voor verwording bewaard moet hebben, klinkt zelfs op uit zijn mineur. Ten minste — wat wij mineur zouden noemen, maar feitelijk niet is: een geheel andere tonaliteit ligt in de Oekrajiensche wijzen dan ons systeem van grooten en kleinen tertsen. En ook hht rythme heeft een zeer eigen karakter van vurig temperament en beeldende expressiviteit.

Een andere, niet minder aangrijpende ontroering, gaat uit van den zang zelf. Dit koor ziugt uitnemend, met pracht en weelde van klank, met een bewonderenswaardige techniek, met onbedispelijke afronding van détails. Hoort men elke partij afzonderlijk, dan zou men verschillende opmerkingen kunnen maken: zoo klinken de sopranen naar onzen smaak in het forto wat schel, daarentegen de alten niet vol, de netoren kwalitatief voortreffelijk, maar ietwat zwak. De bassen zijn eenvoudig superieur — ik heb zeer zelden zulke prachtige, sonore, weelderige stemmen gehoord; zij geven aan het ensemble een fond van onbeschrijfelijk mooi coloriet en zij halen een ongeloofelijke diepte, die toch altijd intens en solide blijft. Er is ook een superieure bariton met een krachtig soepel en expressief geluid, die in een der zangen een solo vertolkte. Dus zou men denken, dat het koor in den samenklank wat onevenredig is; Maar nu is juist het wonderbaarlijke, dat juist de samenhang niets te wenschen laat en een heet

eigene bekoring bezit. Zonder in «liedertafelen» te vervallen geeft het koor prachtig homogene nuanceeringen, een verrukkelijk messa di voce, subtiële pianissimi, glanzende forti, en een klare doorzichtigheid van samenklank. En het blijft steeds zuiver zingen. De sforzati hebben iets eigens van bijzondere expressiviteit.

Nog een andere emotie: het koor zingt van uit een levende, bewogen ziel. Het zingt melodieën, en rhythmën, waarin het eigen hart leeft. En zoo gaat die zang ook tot het hart, al zijn die wijzen en rhythmën de uwe niet. Maar boven alles uit klinkt het algemeen-menschelijke, dat universeel is. Wij verstaan het sentiment, dat ons met den Oekrajiener verbindt. En die wondere nuanceeringen in hun zang hebben iets mysterieus, iets visionairs.

Het publiek, niet talrijk opgekomen, was aanvankelijk wat gereïtoreerd, maar kwam meer en meer onder den indruk en brak ten slotte los in overweldigend enthousiasme. Het typisch «Stsjédrik», fameus gezongen, moest worden herhaald, en de voortreffelijke dirigent Kosjitz had best nog eenige andere da capo's kunnen geven. Maar wij hopen, dat dit concert niet het eenige zal zijn, en dat velen van zoo'n zeldzame uitvoering zullen kunnen profiteren. Men moet zooiets hooren en men zal zich niet beklagen. Voor ons was het veelzins een openbaring.

H. R.

DE TELEGRAAF, 26 Januari 1920.

Men werd er telkens koud van. Zij hebben eene wijze van zingen, die door merg en been gaat. Stel u zeventig zangeressen en zangers voor, die allen hunne stemmen gebruiken als onze Louis Bouwmeester: van binnenuit, zonder omgeven, met'n kinderlijke waarachtigheid, met een devote oprechtheid. Stel u de intensiteit voor van zeventig zulke stemmen en de som harer penetrante ontroering. Men zit midden in het geluid, men wordt trillende lucht-kolom.

Dat reeds is wonderlijk en zeldzaam. Maar men verbaasde zich nog meer deze zangers alle kunststukken te hooren uitvoeren van koor-techniek en stem-techniek, met eene geperfectioneerde virtuositeit, waartoe ensemble's van beroepskunstenaars slechts na jaren oefening in staat zijn. Het schijnt, dat de Oekraniërs dezen overtreffenden trap bezitten van huis uit. Zij zingen als beelden. Luid of zacht, viug of langzaam, zij blijven zingen als beelden. Zij intoneeren de machtigste fortissimo's, de felste rhythmën, den metaliekst gekleurde klank, de zachtst gefluisterde mezza-voce's, de hooge regionen der sopranen, de diepste toonen der bassen, den vermillioenen gloed der tenoren zonder een schijn van inspanning. Toch gingen deze «Russische» bassen, van wie men zegt, dat zij hun laagste klanken altijd bewaren voor bijzondere plechtigheden, voor deze gelegenheid nog een halven toon lager dan men strijken kan op een violoncel. En men kreeg den indruk, dat zij den bodem van hun stemmenafgrond nog lang niet bereikt hadden. Het was billijk, dat

zij er een beetje mee coquetteerden. Zulke bassen, zulke tenoren zijn fenomenen. Men zou de sopranen, die niet geven wat men ier 't «beschaafd geluid» noemt, noemt, kunnen critiseeren. Zij dikwijls schelle hobo-timbre's. Doch duizend-maal liever dan «beschaafde» stemmen (beschaafd is hier de officieele dood-doener tegen al wat natuur en echt is) hoor ik deze scherpe, onbevangen, ongecultiveerde, maar door-en-door muzikale ras-zangeressen.

Even buitengewoon als het koor is de dirigent A. Koschitz. De generaal en de president Simon Pethura, die dit koor op tournee zond over de wereld, moet naar mijn meening bij zijn thuiskomst de hoogste onderscheiding der Oekrajiensche Republiek verleen en aan den dirigent Koschitz. Hij is het geïncarneerde rythme. Rythme, zooals men dat in Slavische landen opvat. Rythme, dat het bloed in beweging zet; energiek, veerkrachtig, voortvarend, tintelend, popelend, meeslepend, levend rythme. En hij vertolkt het met handgebaren di even expressief en doeltreffend zijn.

Men begon met eene Oekrajiensche versie van 't «Wien Neerlands bloed» waaruit niemand (wegens een paar versieringen) ons volkslied scheen te herkennen.

Toen kwam het volkslied van Oekraïne. Daarop volgden folkloristische cantieken. In het heel oude en aangrijpende «Notre Dame de Potschaiv» hoorde men een prachtigen bariton-solo. Van de kerstliederen was «Achter de Bergen» zeer indrukwekkend; «Chthédrik», een werkelijk meesterstukje van compositie, werd zoo ongeëvenaard gezongen, dat het gebisseerd moest worden. Uit de volksliederen, welke na de pauze zijn uitgevoerd, zou ik geen keus kunnen doen. Zij waren alle schitterend.

Het «nationale Oekrajiensche Koor» gaf in Parijs veertien concerten. Laat het er ten minste twee geven. De Hollandsche Schouwburg, die klonk alsof hij er voor koren gebouwd werd, is nog beschikbaar. En dat dan geen enkel Amsterdamsch Koor-dirigent ontbreke. Nu was er alleen Sem Dresden.

K. O. V.

LA GAZETTE DE HOLLANDE, 24 Janvier 1920, La Haye.

Jeudi 22 janvier. Ce soir j'ai assisté au premier concert du fameux chœur de l'Ukraine sous la direction de l'éminent directeur M. Koschitz. Ce que fait M. Koschitz, ce n'est pas à raconter, il faut avoir entendu ce chœur pour savoir au juste ce que c'est qu'un «orchestre de voix»... et quand on sait cela, ayant assisté à un de ces concerts de si rare beauté, on sera d'accord avec moi qu'on n'a pas assez de mots dans aucune langue pour remercier ceux qui nous ont procuré un aussi précieux régal artistique. Je ne dirai pas que tout est également beau. Pour notre goût les sopranos, par exemple, sont trop durs, trop aigus et un solo, dans un des chants de chœur, me fit penser tout à coup à des notes hautes et dures, que j'ai, une fois, entendues dans la voix d'une Egyptienne à Port-Saïd et d'une belle Ja-

ponaise qui donnait aussi la note élevée et aiguë: intéressant certainement, mais pas plus que ça. On sentait dans ces voix de femmes — aussi pour les contraltos — l'Asie tout près. Les ténors de même — bien que très bons — n'excellaient pas.

Les basses — au contraire — furent d'une beauté indicible et « portaient » l'ensemble tellement, que l'ensemble en profitait et devenait extraordinaire. Un de nos amis — chanteur bien connu — dit en passant: « C'est à pleurer » (et c'est une expression bien étrange pour un Hollandais). Oui, parfaitement exact, ce fut à pleurer de joie devant une telle beauté.

Ce qui était parfaitement nouveau pour nos oreilles — ce fut d'entendre le chœur comme orchestre. Il y a dans ce chœur presque toujours une partie qui chante les mots, tandis qu'une autre partie chante à bouche fermée... une harmonie enveloppante... tout à fait un orchestre.

Le public, qui assistait à cette première soirée, n'était pas des plus nombreux. Mais ceux qui furent là ont applaudi, applaudi sans fin. Je puis vous assurer que mes mains furent chaudes et ma voix rauque de crier « bis, bis ». On a dû bisser deux fois. La première fois la chanson « Chtchédrik », la deuxième « les Champignons ».

Quelle musique rythmée, cette musique de l'Ukraine; c'est bien l'Orient. Et après l'avoir entendue toute une soirée, sans en avoir un moment assez, on se dit: « Comme nous sommes pauvres, nous, peuples de l'Occident ».

Mais encore une chose. Quelle entrée dans le monde pour un peuple parfaitement inconnu! Quelle brillante entrée! Je me souviens d'avoir dit à l'occasion de la soirée de la Comédie Française (« l'Avare ») que le vrai, le seul moyen pour les peuples de se connaître et de s'aimer mutuellement c'est de s'envoyer réciproquement les meilleurs spécimens de leur art. En voilà une preuve!

L'Ukraine m'était parfaitement indifférente; à présent, je me battrai partout pour l'Art de ce pays.

SALAMANDRE.

Angleterre. England.

NATIONAL NEWS, 8/II, 1920.

In all my experience I have never heard such wonderful singing, as that of the Ukrainian choir. It is perfectly marvellous, for by the voice alone (the singing is unaccompanied) the choir has a most effective humming trick that conveys the impression of orchestral accompaniment. And the greatest achievement of all was a sustained diminuendo so thoroughly maintained that it was difficult to believe that the singers on the platform were not silent and the music coming from outside the building. The great secret of it all, of course, is a most rigid discipline. And the conductor, Mr. Koschetz, is as great a disciplinarian as he is accomplished a musician.

SUNDAY TIMES, 8/II, 1920.

Undoubtedly the musical sensation of the past week was the singing, at Queen's Hall on Tuesday and Friday evenings, of the Ukrainian National Choir. This choir is a highly efficient organisation which rightly specialises in folk-musik. The conductor, Mr. Koschetz, has brought his forces to a high level of excellence. In all such points as attack and release they have nothing to learn. Their unanimity is as wonderful as their rhythm; and though the female voices are a little penetrating in quality, the tone of the basses is absolutely superb. If they cannot give many points to the best of our Northern choirs, the individuality they exhibit in singing their own hymns, carols and folks-songs, makes their work marvellously fresh and appealing.

SATURDAY REVIEW, 14/II, 1920.

We are told that Ukrainian song was born of the beauty of the Ukraine, and it is beautiful. It was born on the steppes, and wide even as they; it was born in battles and it is free. Whatever its value as sheer music, its characteristic qualities as pure folk-song reflect the nature of a distinctive type of Russian nationality with peculiar fidelity and power. Hence a certain fascination attaching to it in all its various forms — hymns, carols, traditional tunes, and so on — whereby we can be made to appreciate and admire those people for what they have gone through, besides wondering at the singular ability with which they overcome every technical obstacle presented by the modern arrangements of their old-world music. It is hard to sing, but you would never think it so whilst listening to this Ukrainian mixed choir, such is the perfection of their training. the amazing ease, the impeccable sureness of their execution of every kind of nuance. One may not say that it is the actual beauty of the

voices or their emotional ring, or the earnestness, the intensity, the sudden strokes of voluminous tone in the midst of the most delicate pianissimos, the breath-control and the capacity for contrast — these are features even more remarkable in their way and more striking because they seem to be exactly what the music itself requires. For this reason, if for no other, the Ukrainian National Choir fulfils its mission. It affords us an insight in the character of the nation, its customs and traditions, its religious feeling, the naiveté of its life and thought. The Czecho-Slovak singers did a similar thing, yet with a difference that no musician could fail to note. But the object was the same, and it succeeded in both cases.

LIVERPOOL DAILY POST AND MERCURY, 9/11, 1920.

..... They have developed their technique to an extent that cannot well be surpassed, yet they remain faithful to the real tradition of choral singing which is averse to oddities and far-fetched effect. They can, and do, tackle successfully problems that would make the average choirmaster gasp in amazement.

This, however, is not the most impressive feature of their singing. In the folks songs of their own country they find their best material. They sing them with the ease of perfect familiarity and the whole performance conveys a certain final and inevitable sense. The climaxes are more powerful than those of any other choir, yet there is no feeling of effort about it. Their soft phrases have the utmost delicacy consistent with sonority. In these tonal effects is the charm of their singing.

SKETCH, London.

The Ukrainians are wise in the choice of their form of propaganda. To the musical their appeal will be irresistible. Not being a believer in so many of the new States which have sprung up since the war, I came to the concert with very mixed feelings. At the end I was quite convinced as to the justice of their national aspirations — anyway, emotionally. What marvellous singing, and what a wonderful conductor M. Alexander Koschetz is. The choir is admirably trained; perhaps, indeed, it is a little too sophisticated for some of the simpler folk-songs. They all seem to possess that wonderful flexibility of voice which is so characteristic of singers who come from what used to be the Russian Empire. This particular quality is so much missed when English singers attempt parts like the Hostess in « Boris » and the Nurse in the same opera. True lovers of music should go to hear the Ukrainians if they get the chance. They will be rewarded by hearing lovely music beautifully rendered, and will have the thrill of hearing something unusual in their experience.

The Ukrainian National Choir gave their second concert at the Queen's Hall last night, when they delighted and astonished all

hearers, once again by their wonderful performances. For machine-like precision, perfection of ensemble, variety and delicacy of shading, and other purely technical excellencies it is hard to imagine any choir surpassing them. This large body of singers, eighty strong, becomes in the hands of Mr. Koschetz, their trainer and conductor, one huge instrument — not Wagner's « monstrous guitar », but an instrument of vastly greater possibilities — upon which he plays with the hand — in the most literary sense of the term, since he uses no baton — of a master.

Standing rigid and alert before him, their eyes watching eagerly for his slightest sign, without so much as the minutest « scrap of paper » among the whole eighty of them (for these are singers who have the score in their heads, not their heads in the score), the Choir responds to its conductor's wishes in a manner which is almost startling. One falls to wondering how the thing has been accomplished. Is it a case of merciless discipline, with boiling oil and something lingering for all delinquents? Is it all done by kindness? Or how? In any case the fact remains that it is done, and very wonderful are the results.

And very beautiful and expressive too is the music which is sung. It is a drawback, of course, being so imperfectly acquainted with the words, but even when one has only the vaguest notions on this subject there is no difficulty in appreciating the beauty, freshness, and piquancy of the music. Particularly enjoyable among the things done yesterday were a suite of Spring Songs — in which very ancient type of folk-music the Ukrainians are, it seems, particularly rich.

THE WESTMINSTER GAZETTE, 4/II, 1920.

..... It would be interesting, if the thing could be managed, to get the average man's views as to (a) the Ukraine; and (b) the quality of its civilisation. Certainly it is safe to say that the latter would hardly include, in the opinion of most, such a choir and such singing as were heard, last night. It is difficult to recall, indeed, when any performances of the same kind quite so remarkable have been heard in London. Even the Czecho-Slowaks, who made such a sensation last summer, must yield the palm to these Ukrainians.

They are a mixed choir, some eighty strong, who, under the direction of their trainer and conductor, Mr. Alexander Koschetz, sing their native folks-songs in a manner which must be heard to be believed. No wonder that they obtained a very hearty reception last night.

EVENING STANDARD, 4/II, 1920.

Introduced with considerable preliminary praise, the Ukrainian National Choir of fifty voices or so did not disappoint the hopes

aroused when it made its first appearance at the Queen's Hall last night. To say that its technique is perfect and its voices fine ones is considerably to understate the case.

The choir excels in expression and tone colour. Some of the vocal « orchestration » was wonderfully fine, especially considering the comparative smallness of the choir. They produced, for instance, a « distant » effect, which might well have been that of a couple of hundred perfectly trained voices in an adjoining hall. The increase and decrease of tone, too, was perfectly graduated, the accompaniments to solo voices always 'exactly of the right weight.

It was curious to hear the hard, brilliant, and not too sympathetic tone of the soloists, who were apparently selected almost haphazard from the choir, but even this had its own beauty. The programme consisted entirely of national songs.

H. A.

GLOBE, 4 II, 1920.

Time was when we Britons prided ourselves whatever else our musical shortcomings might be, on leading the whole world in choral singing.

Recent visits of foreign choirs may possibly have shaken our confidence in this respect, and very much to our own good. It is indisputably certain that many of our choirs — and more particularly our metropolitan choirs — may learn many lessons from the Ukrainian choristers, who made their London debut at the Queen's Hall last night.

Here was a choir with whom the conductor Mr. A. Koschetz could do whatever he wanted his singers were absolutely perfect in attack and in dynamic gradation. They could moreover compass expressive effects of which few British choirs have ever dreamt, and in doing so they may have transcended our traditional limits, but they never passed the borders of the legitimate.

Put plainly and bluntly, their various interpretations of hymns, carols and folk-songs, were admirable in fidelity of expression, vocal purity and expressive subtlety.

MORNING POST, 4/II, 1920.

..... The singing is admirable. On the technical side it has been wrought to a high pitch of perfection, as is illustrated by the unanimity of the nuance, the decision in the attack and release, and the perfect blend of the tone. The tone in itself is characteristic of the people. It is bright and uncommonly resonant, with an outstanding feature in British ears in the quality and range of the basses. The Choir sings nothing but folk-music — very beautiful and typical matter — arranged by various hands with much skill. In the Hymns, as in the Carols, the singing was most impressive, and the

folk songs revealed a pliancy which is not common. To a choral country like Great Britain the efforts of the choir are particularly interesting, and, though there is the inevitable difference in tone quality, the effect, when once the ear is accustomed to its slight hardness, is very pleasing, while the technical command must always excite our admiration, since its value can be appreciated as probably nowhere else.

THE MORNING ADVERTISER, 7/II, 1920.

Some extraordinary and original choral effects were achieved by this choir at their concert at the Queen's Hall last night. It would not be too much to say that nothing quite like them has ever been heard in London before. The basses in particular have wonderfully sonorous voices, but the way they sang their national songs surpasses all description. They literally had tears in their voices, and the effects they produced were most thrilling. They are, indeed, a wonderful choir.

THE TIMES, 7/II, 1920.

The Ukrainians startle us nearly, not quite, in the same way as the Czecho-Slovaks. To the precision, the dynamics, the discipline of those, these add an exceptional brightness of tone.

As it was not very clear from the programme at the Queen's Hall last night in what order the songs were taken, and we had for most of the time not idea what sentiment was being expressed, it was interesting to have an object lesson of the powerlessness of music by itself to express any idea at all that can be put into words, in spite of all that the « programmatists » say. We did not think it any the worse for that. The interest lay, as it always lies, in the processes of human thought projected into tone, where those with ears can alone find it.

There were several striking points about these songs. First the great compass — four octaves, B to B which allows the harmony to be sparse or dense: a low bass held against two high sopranos, or the whole of the choir in unison on one note, or anything between these. Secondly, the brilliant attack and delicacy tapered release of a note, with sforzandi at will at any point, which gives the effect of good brass instruments, the flexibility which almost matches that of strings, and the variety of colour got by open and closed notes, by a rare use of humming, quavering, or booming sounds, which suggests wood-wind and horns. It is difficult with a new convention to distinguish between one piece and another, but one called « A Suite of Christmas Carols » seemed to be a very fine composition as well as to give the choir most opportunities.

They are to be heard again on Monday and Friday next, and should be by those who know what music is.

Espagne. Espana. Spain.

«LA GAZETA DEL NORTE», 4/II, 1921, Bilbao.

Algo verdaderamente notable, algo realmente extraordinario se vio, o mejor, se oyo anoche en el amplio teatro de la Alameda de Urquijo, algo que llamo poderosamente la atencion del numeroso publico que acudio a él: nos referimos a la «Ukrainska Kapela» o «Coros Ukranianos» bajo la habil direccion del señor A. Koschytz Venia la citada masa coral precedida de tan encomiasticos elogios, que hacia sospechar que se habria corrido bastante la hiperbolo en su calificacion, y los concurrentes a la fiesta fueron, a causa de ello, algun tanto prevenidos, por lo que la experiencia, ha solidamente enseñar en semejantes casos. Pero esa prevencion duro lo que se tardo en oir solamente los primeros compases, pues ya desde el principio se impuso la correccion y maestria de director y cantantes.

El salon que, al comenzar, parecia frio, fué bien pronto llenandose en terminos tales, que muy luego se vio casi lleno. Se levanto el telon y aparecio a nuestros ojos un pintoresco grupo de unas cincuenta personas, hombres y mujeres, alaviados con vistosos y elegantes trajes de su pais. Poco después entro el director, señor Koschytz (este iba de frac y chaleco blanco) que fué saludado osta una carinosa salva de aplausos. Colocado en su sitial al frente de coro, empieza a dirigirlo (sin «battuta») con ambas manos, con suma discrecion y conduciendolo con magistral pericia. Es verdad que cada uno de los cantantes es un completo artista y sabe como marchar.

Todos ellos son profesores dueños de su voz, que la emiten con gran perfeccion adaptandola convenientemente a los distintos pasajes que van interpretando. Asi es que, con tales elementos el resultado es, como no puede menos, admirable, maravillos; y ese es el juicio que unanimamente formaron de este ventajada entidad artistica, los profesionales y aficionados que concurrieron a la fiesta.

Empezaron los coros por unos canticos religiosos, en el segundo de los cuales «Nuestra Señora de Potschaisky» de Stenzenko, hizo gala de sus envidiables facultades un solista tenor que fué aplaudidísimo. Estos dues canticos terminan con una prolongada nota fundamental «perdendosi smorzando», sostenida per el bajo, de gran efecto. Los bajos del coro son profundisimos, a manera de contra de organo y asi los peseta tambien oltra Capilla rusa que tuvimos ocasion de oir aqui hace anos. Es propiedad especial del pueblo ruso, con la cual alcanzan una «tessitura» superior en una octava a los orfeones ordinarios.

En los Cantos de Navidad, tambien muy bellos, hubo que repetir, a reiteradas manifestaciones del publico el final de «Una viuda vivia...» del propio Koschytz, y todo el «Chtchedryk» de Leontovitch.

Y en los cantos populares se lucio otro tenor solista en el «Ayl, yo iré...» tambien de Koschytz, y se repitieron el «Soy un cosaco de la Ucrania» del mismo autor, canto en que se figura oír el galop de un caballo, por la expresion que le dan al cantar.

Aquí daba fin el programa, pero el publico no se cansaba de oír aquellos primores y pedia mas; y muy amables los ucranianos dieron propina, un canto cortito, pero lindisimo que parecia un tiroteo.

Los asistentes salieron entusiasmados y haciendose lenguas de aquella justeza aquel armonico conjunto aquella, expresion, aquel arte, en fin: y nosotros, que tuvimos el gusto de encontrarnos entre ellos, dicho se esta que quedamos tambien maravillados, y, no pudiendo exteriorizar debidamente nuestra deliciosa impresion recomendamos vivamente a todo Bilbao que vaya a oír a los «Coros ucranios» en la seguridad de que no quedaran defraudadas sus esperanzas.

KASK.

«EL NOTICIERO BILBAINO», 4/1921, Bilbao.

..... La interpretacion resulto interesante.

Los diversos matices de cada numero, hechos con igualdad incomparable, con perfecta union ritmica (mas que de equilibrio en la sonoridad) captivaron al auditorio, sobre todo los reguladores. cerrando, que llegaban al minimum de cantidad en el sonido (por un procedimiento habil) fueron admirados y elogiados sinceramente, especialmente en la «boca cerrada».

La calidad de las voces es algo que se aparta de lo acostumbrado. Quize sea su escuela de canto la que produzca cierto atubamiento en los fuertes y la emision a veces oscura, sin timbre de los tenores que contrasta con una ligera dureza en las sopranos, pero de todos modos el conjunto es de irresistible atraccion.

El maestro director señor Koschytz, es una figura muy interesante. Domina y subyuga a los cantantes, obteniendo de ellos esa tan elogiada igualdad, con seguida seguramente, por su temperamento artistico. Como armonizador, fué lo suyo lo que mas nos agrado y lo que hubo de repetir el coro ante las ovaciones del publico.

Para corresponder a estas, interpretaron, fuera de programa, dos numeros tan originales como bellos.

Las ovaciones constantes, demostraron la complacencia del publico por los artistas ucranianos.

En suma, fué una manifestacion de arte digna de ser contemplada por todos los amantes de la musica.

«LA GAZETA DEL NORTE», 6/II, 1921, Bilbao.

..... Del su ultimo concierto nos quedara un recuerdo imperecedero. Han logrado estos insuperables artistas, este imponderable maestro que va paseando a sus huestes por toda Europa, de triunfo en triunfo, despertar en todes una justa admiracion hacia la musica popular ucraniana, lle, a de gracia, de inspiracion y de dulzura

«EL NOTICIERO BILBAINO», 6/II, 1921.

..... Es innegable que esta curiosa entidad posee méritos indiscutibles. Sus regarladores en sonidos donde las cuerdas no estan en tension, su original boca cerrada y sobre todo su incomparable justeza en los ritmos mas dificiles, son lago grande y hermoso, producto de una constante preparacion y de una sabia direccion como la del maestro Koschytz.

Allemagne. Deutschland. Germany.

DEUTSCHE ALLGEMEINE ZEITUNG, 30/14. 920. Berlin.

..... Der Chor ist jetzt schon zu einer Berühmtheit geworden, der sich mit Recht in der gesamten musikalischen Welt hören lassen kann. A. Koschytz steht an der Spitze der Sängerschar. Ein ungewöhnlich begabter Musiker, der seinen Chor zu ausserordentlicher Sicherheit und Unfehlbarkeit in allen technischen und musikalischen Aufgaben erzogen hat. Er ist Temperamentmusiker durch und durch. Die Musik spiegelt sich in seinen Gebärden und Bewegungen, er verkörpert Affekt und Ausdruckbetonung, er ballt die Hände zusammen, um sie gleich danach wieder weit auszubreiten, beugt sich vor und zurück, kurz — er ist die Musik selbst, die aus seinem Dirigieren ohne jede Taktnothilfe spricht und die sich unmittelbar auf seinen Chor überträgt. Bis in die kleinsten Feinheiten hinein ist alles ausgearbeitet, nüanciert, abgeschattiert. Eine choristische Disziplin ist erreicht, die wirklich einzig in ihrer Art da steht. Der Chor klingt anfangs befremdend. Die offenen Naturstimmen haben einen eigenartigen metallischen Klang, der im ersten Augenblick leicht zu scharf erscheint. Sehr schnell gewöhnt man sich aber an diese Farbe und fühlt aus dem Klang die Frische und Feinheit ungebundener Naturkräfte heraus. Eine reiche Literatur haben die Sänger mitgebracht: Andachtslieder, Dreikönigslieder und Volkslieder. Stücke von starker lyrischen Kraft, Lieder voller Freude, Frohsinn und überquellendem Lebensgenuss. Ganz famos wirken die Scherz- und Tanzlieder mit ihrem kleinen Motivschatz, der in der Wiederholung erst Wirkung und Leuchtkraft bekommt. Unvermesslich sind die Naturalismen im Chorsatz, der von Lyssenko, dem Hauptmeister der Ukraine, und von Koschytz u. a. stammt. Es war eine Freude diesem Musizieren zuzuhören und diesen herrlichen Stimmen, den prächtigen Bässen und weichen Tenoren, über denen sich die Frauenstimmen wie silberner Glanz ausbreiten. Der Erfolg der prächtigen Sängerschar war stark und nachhaltig. Dirigent und Sänger wurden immer mehr gerufen und zur Wiederholung von Chören gezwungen.

SCH.

GERMANIA, 1 V, 1920.

..... In Oesterreich, in Frankreich, Belgien, in der Schweiz und England hat der Chor bereits grosse Triumphe gefeiert. Unbeeinflusst von diesen Erfolgen war es ihm jedoch auch unter den

musikalisch scharfen Gesichtspunkten Berlins ein Leichtes, vermöge seines charakteristischen und gesangstechnisch tatsächlich aussergewöhnlichen Eigenschaften einen Sieg davonzutragen. Durch das Ueberwiegen der Männerstimmen, prachtvoll kerniger Bässe von fundamentalem Orgelklang, und schmiegsamer, gegebenenfalls auch strahlend fester Tenöre, ist dem Chor eine sonore Fülle gegeben, von der er mit kluger Verteilung der Schattierungen Gebrauch macht. Die weiblichen Stimmen sind an Inhalt und Timbre, wenigstens nach deutschem Geschmack, etwas im Nachteil, obwohl ihnen keinesfalls die feinere Kultur fehlt. Die gelegentlich wahrgenommene Schärfe in der Höhe — und es ist manchmal eine erstaunlich sicher getroffene höchste Höhe — hat vielleicht ihre Ursache in der Ueberanstrengung der an sich schon diffizilen Frauenstimmen. Immerhin wurden die zarten Abtönungen sehr delikats ausgeführt, sowohl in der Einzelfarbe, wie in der Mischung mit den Männerstimmen.

Rein technisch ist dieser Chorgesang bewundernswert. Auf Grund der eigenartig gesetzten, kunstvollen Literatur neigt die Verwendung der Stimmfarben zu instrumental klingender Tonmalerei. Die Elastizität der Stimme, eine geradezu virtuose Ausführung dynastischer Anforderungen denkbar kniffligster Art, die Charakteristik der Stimmgruppen und letzten Endes, die straffste Disziplin, die einem Chordirigenten Freude machen kann, alles das bringt neben der tüchtigen Leistung die Sensation einer ungewöhnlich freizügigen Verwendung der Menschenstimmen zuwege. Man darf sie nicht nur als virtuose Spielerei betrachten, es steckt mehr dahinter. Vielleicht ein neuer Weg, den die ukrainischen tüchtigen Meister Koschytz, Leontowytsch, Lyssenko, Stupnytzky, Stetzenko aus der Kraft ihrer urwüchsigen Bestrebungen um Licht und Freiheit gesungen haben.

Die Seele dieses prächtigen Kunstschauspiels des Ukrainischen Nationalchores ist der erste Dirigent A. Koschytz; die Betreuer der Entwicklung sind der Gesangsprofessor Gr. Tutschapsky und der zweite Dirigent, Fr. P. Schtschuravska. Von den letztgenannten sauber gestimmt und gut vorbereitet, ist der Chor seinem Hauptdirigenten ein grosses, effektvolles Instrument, auf dem er nach Belieben in rauschenden Akkorden oder in sanfterster Weise spielen kann. Der Chor singt sein ganzes Programm auswendig, der Dirigent braucht weder Noten, noch Taktstock. Beide Teile sind völlig miteinander verwachsen. Einige Winke, einige Bewegungen, teils ruhig, teils sehr temperamentvoll, bringen erstaunliche Wirkungen hervor. Mag manchmal auch nur das rein artistische Vergnügen vorherrschen, es verbleibt noch genug, was aus tieferen Quellen fließend, in seiner Reinheit und musikalischer Stärke Erbauung gewährt.

Alte Andachtslieder, Weinachts- und Dreikönigsabendlieder, schliesslich leichtere weltliche Gesänge aus dem reichen Born der

ukrainischen Legenden, religiösen und volkstümlichen Ueberlieferungen kamen zum Vortrag. Aus anfänglich leicht getrübler Intonation sang sich der Chor schliesslich zu schönster Klarheit und packender Stärke des Ausdrucks durch. Naturgemäss war die ukrainische Kolonie als Zuhörer stark vertreten, doch war ihre Freude an dem Konzert wohl nur um wenige Grade intensiver, als die der sehr befriedigten deutschen Besucher.

E. K.

BERLINER TAGEBLATT, 30/IV, 1920.

..... Der Klang der Stimmen ist von oft schneidender Härte (kerniger noch als der Charakter nordischer Stimmen), aber jugendfrisch und metallisch, hellfarbig, bis auf die Bässe, die die berühmte samtene Tiefe der russischen Kirchensänger haben. Von einer Gesangskultur in unserem Sinn ist, wie die Tonbildung einer Solistin noch deutlicher zeigte, nichts zu spüren. An musikalischer Disziplin dagegen leistete dieser Chor Frappantes. Das ist sein eigentliches Merkmal. Von fabelhafter Sicherheit in der Intonation seiner A-cappella-Gesänge, funktioniert er in der Schärfe der Vortragsnüancen wie ein Soloinstrument und bietet so auf seinem begrenztem Gebiete kaum Uebertreffbares. Alexander Koschytz, auf dem Programm auch als Tonsetzer von seinem vokalen Klangsinn vertreten, dirigiert (ein zweiter Sazonow) ohne Taktstock und mit einer temperamentvollen Gebärdensprache, die originell und auf seine Leute offenbar suggestiv wirkt. Er liebt den herb herausgearbeiteten Vortrag und die starken Kontraste und hat damit eine in ihrer Art hörenswerte Spezialität erreicht.

Die Ukrainer sind eine sangesfreudige Natur. Das Lied lebt im Volke, und das Volk lebt mit ihm. Diese bodenständige Musik einmal zu hören, war in hohem Grade interessant. Sind es wohl nicht durchweg originale Volksweisen, so schöpft doch auch die Satzkunst der Komponisten und Bearbeiter (neben Koschytz, Lyssenko, Stetzenko und Leontowitsch) aus dem Quell der Volkslieder. Denn das Kennzeichen des ukrainischen Liedes scheint die mehrstimmige Anlage zu sein, die sich schon in der Erfindung der Melodien selbst und der nicht seltenen Verwendung von Doppelthemen ausspricht. Mit der Musik anderer slavischen Völker hat die ukrainische die Vorliebe für die Molltonart, nicht aber die melancholische Grundstimmung gemein. Im Gegenteil ist ihr Wesen so lebensfreudig, dass sogar die «Weihnachtslieder» voll humoristischer wirkungen stecken. Ueberall begegnet man originellen, überaus lebendigen Rhythmen. Der Grundzug ist also Frische, Jugendlichkeit, unverbrauchte Kraft. (Dabei deutet vieles, schon in den Dichtungen, auf uralte Zusammenhänge hin). Das Lied aber ist der Spiegel der Volksseele.

Wir sind also den Sängern und ihrem Leiter für ihren Besuch zu Dank verpflichtet. Der Beifall war gross und hätte am liebsten jede Nummer zur wiederholung verlangt.

TÄGLICHE RUNDSCHAU, 3/V, 1920, Berlin.

Die Ukrainische Republikanische Kapelle, ein gemischter a-Capella-Chor von 70 Personen ist auf seiner Weltreise auch hierher gekommen um durch die Tat zu beweißen, dass, wie Gogol sagt, das Lied für die Ukraina alles bedeutet. Auch um die Ueberzeugung beizubringen, dass der Volkssang in der Ukraine grosse melodische von eigenartiger Rhythmik und scharf umrissener Dynamik gewürzte Werte in sich birgt, ist diesem Chor durchaus geglückt. Er ist von dem Musikausschuss beim Unterrichtsministerium organisiert worden, um unter der Leitung von Alexander Koschytz, dem zweiten Dirigenten Fr. P. Schschurowska und dem Gesangsprofessor Gr. Tuschapsky die Aufmerksamkeit aller Länder auf die bisher unbekannten Reichtümer der ukrainischen Volksmusik zu lenken. Wie die Urkraft des Erdgeruchs so strömt es aus der Heimatkunst der Ukrainer. Ein melodischer Reichtum quillt uns hier entgegen, der die ganze Gefühlsskala des Volksgeistes von der tiefsten Melancholie an bis zur ausgelassensten Heiterkeit durchläuft. Derwie schon oben bemerkt, in seinen Männerstimmen ausgezeichnet, im Sopran und Alt dagegen düftiger bestellte ukrainische Nationalchor bringt jedes einzelne seiner Lieder nach jeder Richtung hin mit staunenerregender Virtuosität unter Alexander Koschytz' Leitung zur Darstellung. Die Vielfältigkeit der Zeichensprache des Dirigenten ist fabelhaft und wirkt Wunder an rhythmischen und dynamischen Schattierungsmöglichkeiten. Kurz den ukrainischen Nationalchor beherrscht eine Disziplin, wie sie selbst bei uns, dem Geburtsland des mehrstimmigen Chorgesanges zu den grössten Seltenheiten gehört.

KOELNER TAGEBLATT, 4/V, 1921.

Der Ukrainische National-Chor gab gestern sein erstes Konzert im grossen Saale der Bürgergesellschaft. Auf einer Reise durch Europa und Amerika begriffen, hat er, wie viele Grosstädte des Auslandes, Berlin geradezu in Begeisterung versetzt, dort mehr als zwanzigmal vor ausverkauften Sälen gesungen und die auf dem Gebiete des unbegleiteten Gesanges für gemischten Chor durch die beiden berühmten Madrigalchöre und die Domsänger sehr verwöhnte reichshauptstädtische Kritik zu lautesten Lobeshymnen enthusiastisiert. Auch hier war der Erfolg gestern geradezu stürmisch, viele Chöre mussten wiederholt werden, und niemand sollte versäumen diese ausgezeichnete und naturgemäss für unsere Begriffe höchst aparte Sängerschar kennen zu lernen. Sie mit den erwähnten Madrigalchören zu vergleichen, geht aus verschiedenen Gründen nicht an, die Musik die der ukrainische Chor pflegt, ist eine gänzlich andere, eine streng nationale, volksliederartige, ungleich weniger schwierige, da, wenn auch kunstvoll vom Dirigenten Prof. A. Koschytz und anderen gesetzt, doch nicht poliphon, sondern homophon.

Auch ist der Chor mit seinen vierzig Mitgliedern doppelt so stark wie jene Sangesvereinigungen, mit dem Berliner Domchor, in dem die Frauenstimmen durch Knaben vertreten sind, aber von allen anderen abgesehen, schon deshalb nicht zu vergleichen, weil dessen Schwergewicht mehr nach oben verlegt ist, während bei den Ukrainern die tiefen Männerstimmen insofern von grösster Bedeutung sind, als den offenbar in der Ukraine gerade so gut wie in Russland gedeihenden prachtvollen Bässen, die tatsächlich um das alte Theaterwort zu brauchen, «noch eine Oktave unter der Möglichkeit singen», der eigentümliche orgelartige, auch der orchestrale Klang in erster Linie zu denken ist, der das Ohr sofort in seinen Bann schlägt. Etwa dreissig Männerstimmen stehen kaum mehr als zehn Frauenstimmen gegenüber, aus jenen sind meist drei Gruppen gebildet, aus diesen eine oder zwei.

Nicht umsonst ist der «Administrator» des Chores ein «Gesangsprofessor» (Herr Tuschapsky), er wird sich mit den einzelnen Chormitgliedern auch tonbildnerisch befassen und daher das herrliche Material restlos den gesanglichen Zwecken dienstbar machen. Den Sopranen haftete im Forte wohl eine gewisse Grellheit an, die aber meist, wenn alle Stimmen mit grosser Wucht zusammenschlugen, aufgesogen wurde, anderseits zeigten sich die Frauenstimmen äusserst feiner Schattierungen, eines überaus duftigen Pianos fähig. Aus dem Männerchor heraus betätigten sich zwei Mitglieder auch solistisch mit einer weit über das Dilettantische hinausgehenden Wirkung. Worauf der Chor sich besonders versteht in den männlichen Organen, das sind die Brumm- oder bei solcher Veredelung besser gesagt: Summstimmen, sie ermöglichen es, einer melodisch geführten höheren Stimme gleichsam Akkorde von instrumentaler Sicherheit, Fülle und Reinheit zu unterlegen. Ob alles einfachere Leute sind, die dem angehören, entzieht sich unserer Kenntnis. Darüber verlautete nichts, keinerlei Beschreibung war beigefügt. Je mehr Leute aus dem Volke sich darunter befinden, desto bewundernswerter ist natürlich der hohe Grad von gesanglicher Kultur, den der Chor erreicht hat, desto bewundernswerter vor allem die Leistung seines Erziehers und Führers Herrn Koschytz, statt dessen Bild man aber trotzdem lieber eines der ganzen Schar auf dem Programme gesehen und zur Erinnerung mitgenommen hätte. Ein Fehler war es auch, dass das Programm den Inhalt der einzelnen, den Gesänge zu Grunde liegenden Volksdichtungen nur schilderte, anstatt diese selbst im Original und daneben eine möglichst wörtliche, wenn auch noch so unpoetische Uebersetzung aufzuweisen. Die ausserordentlich starke Wirkung würde dann noch ganz wesentlich an Intensität gewonnen haben. Die Musik an sich — man hörte alte Andachts-, Weihnachts-, Dreikönigsabend- und weltliche Lieder: einen Einblick in die Dichtungen erhielt man, wie gesagt, leider nicht — ist der russischen verwandt, aber unterscheidet sich doch wieder wesentlich von dieser, zwischen Melancholie und Wildheit pendeln-

den; sie hat ihre durchaus eigene Note, die besonders in den heitern Liedern sich überaus gewinnend geltend machte. Jedenfalls besitzen die Ukrainer einen wahren Schatz an Volksweisen, von denen man gestern zahlreiche Perlen kennen lernte. Da den Programmen der nächsten beiden Konzerte andere Gesänge zugrunde liegen sollen, kann also auch allen, die gestern den Fremden eine so überaus herzliche Aufnahme bereiteten, ein nochmaliger Besuch empfohlen werden, wie wir vielleicht nochmals auf den ukrainischen Chor und seine Musik zurückkommen werden.

K. W.

DUISBURGER BEILAGE ZUR VOLKSZEITUNG, 10/V, 1921.

Ein Hochgenuss reifster Musikkunst war es, den Prof. A. Koschytz uns gestern abend mit seinem National-Chor in Originaltracht bereitet hat. Ich muss gestehen, dass ich bisher ein in allen Stimmlagen so blendendes Material noch nicht gehört habe. Glockenreine, sieghafte Sopranostimmen, abgründige, volle und klangschöne Bässe, voluminöses, ausgeglichenes Mittelmateriale. Das Ganze von einer so strahlenden Farbenpracht und Harmonie, dass ich noch lange den seltsam vertrauten, so anheimelnden Klängen hätte lauschen können. Bald rauschte es wie brausender Orgelton, bald wie das Spiel sich neckender Kobolde, bald wie seligster Jubel, bald wie innigste, ernsteste Bitte. Herr Professor Koschytz hat seinen Chor in der Hand, er gehorcht ihm auf den leisesten Wink. Rein sind die Einsätze — das Fortissimo gestaltet sich zu grosser Wucht, aber ebenso sauber und fein erklingt das Pianissimo. Es würde zu weit führen, all die Weisen des Chores hier zu besprechen. Jede war ein Kabinettstück für sich — ein Kunstgenuss. Besonders gut haben mir das Lied von der hl. Barbara und der Gottesmutter in Potschaievo gefallen. Das letztere liess einen Baritonisten von bestechender Klangfülle und Reinheit hervortreten. Reichster, sich steigender Beifall lohnte die Darbietungen. Schade, dass das Konzert so schlecht besucht war. Die Duisburger Sänger- und Musikwelt hat sich einen Abend entgehen lassen, der sie in helles Entzücken gesetzt haben würde. Man darf hoffen, dass das Konzert des Chores am Donnerstag abend besser besucht wird.

BR.

NEUE PREUSSISCHE ZEITUNG, 4/V, 1920.

Von geradezu sensationnellem Erfolge gekrönt sind die Konzerte des «Ukrainischen National-Chores». Die Wogen der Begeisterung nahmen wie am ersten, so auch am zweiten Abend im überfüllten Beethovensaal fast beängstigende Dimensionen an; aber freudig stimmte selbst der verwöhnteste Hörer mit ein, handelt es sich doch tatsächlich um erstklassige Darbietungen. Der aus 60 bis 70 Damen und Herren bestehende Chor besitzt vor allem in

seinem Dirigenten, der ein fabelhaftes erzieherisches Talent und ein eigenes Geschick für mannigfaltige, anfeuernde Zeichengebung besitzt, für die er sich nicht des Taktstockes, sondern nur der Hände bedient, jeder Finger hat offenbar seinen ausgeprägten Charakter. Das Stimmmaterial, über das er verfügt, ist wie Wachs in seiner Hand. Von seltenem Wohlklang sind namentliche die Tenöre und Bässe, deren Fülle und unergründliche Tiefe dem Klangkörper ein unerschütterliches Fundament gibt, das sowohl im Forte, wie im leisen Summen mit geschlossenem Mund — übrigens eine überaus wirkungsvolle Spezialität des Chores — von überwältigender Wirkung ist. Wundervoll ist die klangliche Abtönung, die erstaunliche Genauigkeit und Geschmeidigkeit im Rhythmus, ihre Sauberkeit der Intonation, das An- und Abschwellen des Tones, die leicht gefassten Stakkati und die geradezu überraschende Volubilität der Sprache. Das ukrainische Lied überrascht durch die charakteristische Eigenart seiner Melodie und seiner mannigfaltigen Rhythmisierung. Alte Andachtslieder, Weinachts- und Dreikönigsabendlieder, sowie eine Reihe weltlicher Lieder boten in ihrem kunstvollen Stimmengewebe einen interressantesten Ueberblick über die Schaffenskraft der ukrainischen Musiker, zu denen auch der Dirigent Koschytz zählt, aus dessen satz- und formgewandter Feder melodisch besonders reizvolle Lieder stürmisch zur Wiederholung begehrt wurden.

DIE FREIHEIT, 3/V, 1920, Berlin.

Vom ukrainischen Volkschor schreibt uns ein Parteigenosse aus anderem Leserkreise:

Liebe Freiheit, die schönste Maifeier, die ich je mitmachen durfte, habe ich heute erlebt. Ich war bei dem ukrainischen Volkschor, der am 1. Mai ein Freikonzert gab. So etwas Schönes gibt es nicht noch einmal. Nie habe ich so wundervoll zu Herzen gehend singen hören. Ich bin kein so grosser Kunstkennner, um technisch den Vortrag auseinanderzusetzen zu können, aber ich habe noch nie etwas ähnlich Schönes erlebt, wie diese Stunden. Die Ukrainer haben sich allen Hörern unvergesslich ins Herz gesungen. Zum Schluss brachten sie als Zugabe zwei Verse der Marseillaise. Da ergriff eine ungeheuer große Erregung alle Anwesenden. Alles stand von den Sitzen auf, die Luft zitterte, und bei den Zeilen: «Der Bahn, der kühnen, folgen wir», da streckten sich — gleichsam schwörend — vor Erregung alle Arme hoch. Man hatte das Gefühl, jeder einzelne der Sänger gäbe sein Allerbestes her, ihre Körper sangen mit — es war wie ein gewaltiger Schwur. Worte können das Erlebte nicht beschreiben.

BERLINER MORGENPOST, 1/V, 1920.

Von geradezu sensationellem Erfolg war ein Konzert, das ein fremdländischer Chor in der Singakademie gab, auf einer Weltreise begriffen, der Ukrainische Nationalchor. Dieser aus 60 Damen und

Herren bestehende Chor besitzt in seinem Dirigenten Alexander Koschytz, offenbar einen Erzieher von ausserordentlichen Eigenschaften. Das Material, über das er verfügt, ist in allen Lagen und Stärkegraden von seltenem Wohlklang, namentlich die Bässe sind von einer Kraft und einem Umfang und jener unergründlichen Tiefe, die man vornehmlich unter russischen Bässen findet, und diese dunkelfarbige Masse verleiht dem Gesamtkörper ein unerschütterliches Fundament, das besonders im Forte donnergleich von gewaltiger Wirkung ist. Von bezaubernder Schönheit ist aber auch das Piano des Chores, dessen er in zarteren Stellen bis zu ätherischem Verhauchen des Klanges fähig ist. Musterhaft ist dabei die Reinheit der Intonation, das An- und Abschwellen des Tones, die rhythmische Festigkeit, das Stakkato, die Abschattierung des Vortrages, die Volubilität der Sprache und des Tones, die oft in überquellendem Humor sich kundgibt. Und diesen Besitz hat der Dirigent zu einer Vollkommenheit entwickelt, die in Chor und wechselnden Soli alte Andachtslieder, Weihnachtslieder, Dreikönigslieder zur Darstellung bringt. Diese Gesänge sind ihrer nationalen Eigenart gemäss, teils von vaterländischen Musikern bearbeitet, die Mehrzahl aber hat Koschytz selbst geschaffen, melodisch reizvoll und kunstvoller in Form und Inhalt. Ungewöhnlich erschien bei diesem Dirigenten die Zeichengebung ohne Anwendung des Taktstockes — die Finger haben offenbar ihren ausgeprägten Charakter. Das Publikum, im Banne der herrlichen Leistungen, überschüttete die Sänger und ihren Meister mit Beifall.

BERLINER LOCAL-ANZEIGER, 29/IV, 1920.

..... Keine Chorleistung, die uns je von ausländischen Gästen geboten wurde, übertraf die der Ukrainer hinsichtlich der klanglicher Gesamtabtönung, der Genauigkeit und Geschmeidigkeit im Rhythmus, der Sauberkeit der Intonation und der Belebtheit im Vortrag. An Piano-, Krescendo-, Stakkato- und plötzlichen Wechselwirkungen in verschiedenen Klangstücken leistet der Chor ganz Erstaunliches. Sicherlich in erster Linie ein Verdienst seines Leiters A. Koschytz, eines Dirigenten von hervorragenden Fähigkeiten und besonders begabt mit dem Geschick höchst ausdrucksvoller, mannigfaltiger Zeichengebung, für die er sich nur der Hände und der Finger, nicht eines Taktstockes bedient. Der Chor hat nur etwas über zwanzig Frauenstimmen, darunter sehr helle, etwas gepresst klingende Soprano, und fast doppelt soviel Männerstimmen, unter denen die gewaltigen, tiefschwarzen Bässe auffallen. Durch das Uebergewicht der Männerstimmen erhält der Chor etwas ungemein kompaktes im Klang; sein Forte ist von eherner Gewalt. Sehr interessant das zu hören; bewundernswert die Beweglichkeit aller Stimmen in allen Lagen. Alte Andachtslieder, Weihnachts-, Dreikönigsabend- und weltliche Lieder singen die Ukrainer, sämtlich mit ausgezeichnetem Kenntnis der Chorstimmung kontrapunktisch kunstvoll

gesetzt von ukrainischen Musikern, bemerkenswert geschickt und effektiv einige von Leontowitsch, eine ganze Reihe auch vom Dirigenten selbst. Beschreiben lassen sich diese eigentümlichen nationalen Weisen kaum, die im Schmuck kontrapunktischer Satzweise, bald wechselhörig, bald mit Solostellen versehen erklingen, und in denen der Effekt der Brummstimme oft absonderlich verwendet ist. Man kann nur raten, sich diese in Vollendung dargebotene Musik anzuhören; es ist ein seltener Genuss.

DIE FREIHEIT, 30/IV, 1920.

..... Was sie bringen, ist etwas ganz Eigenständiges, ist die Offenbarung eines Zukunftsgeschlechts, ist sprühende Inspiration eines neuen, naturkräftigen Musikcharakters. Seltsamste Intervalllinien und -Kurven aus rassigem Gefühl gesprossen, kontrapunktliche Melodiengeflechte, von selbst ineinander wachsend und vor unverdorbener Blutnotwendigkeit. Musik, die aus den Adern quillt, die wie ein Wildjung in stockender Schlichtheit und Gesundheit den Akademie- und Backsteinprodukten unserer Epigonen-Kulturhüpflinge ins hohle Gesicht lacht. Weltliche und religiöse Lieder sang in der Berliner Singakademie der Ukrainische Nationalchor mit einem offenfühligen Musikantentum, wie es unsere überzivilisierte Zeit kaum noch aufzunehmen vermag — unmittelbar entzückend und in einen wilden Bann mitreissend...

BERLINER TAGEBLATT, 29/IV, 1922, Berlin.

..... Auch diesmal fiel die fabelhafte Disziplin der Sänger auf, die absolute Herrschaft seines Dirigenten Alexander Koschytz, die Leistungen von äusserster Präzision der Aussprache und rhythmisch wie dynamisch von seltener Einheitlichkeit erzieht

DEUTSCHE TAGESZEITUNG, 27/IV, 1922, Berlin.

..... Unter Leitung des temperamentvollen Alexander Koschytz bringt er seine bodenständige Volksmusik mit liebevoller Lauterkeit und sprühender Frische vor und fügt zu den künstlerischen Qualitäten den Reiz der ethnographischen Echtheit hinzu.

GERMANIA, 9/V, 1922, Berlin.

..... Es ist erstaunlich, mit welcher nahezu orchestralen Farbenplastik die ausschliesslich dem nationalen Volksliederbestand entnommenen Weihnachtslieder, Balladen, Frühlings- und sonstigen weltlichen Liedern zum Vortrag kommen. Hier sind neue Wege erschlossen, sowohl nach der ernsten und heiteren, wie auch nach der bildlich darstellenden Seite hin, Wege, an denen wir nicht unachtsam vorübergehen sollten, um aus dem Trott der Liedertafeln einerseits und aus der nichtsnutzlosen Vergewaltigungstechnik der

Zeitgenossen, die Männerstimmen nicht von den Blas- und Brüllinstrumenten unterscheiden können, andererseits herauszukommen. Ueber das schöne Material, die musikalische und gesangliche Intelligenz, sowie über die vorbildliche Disziplin der Ukrainer ist schon genügend Rühmens geschehen. Der Dirigent Koschytz, zugleich ein guter Musiker und Bearbeiter, ist mit seiner Schar fest verwachsen und vollbringt Staunenswertes. Um die farbenreiche Volksliteratur und ihre originelle Darlegung möchte man die Ukrainer fast beneiden.

DEUTSCHE ALLGEMEINE ZEITUNG, 24/V, 1922, Berlin.

Der Ukrainische Nationalchor erweckt immer wieder Begeisterung. In diesem Jahre ist er nur einige dreissig Köpfe stark, aber welche Klangfülle entströmt ihm, welche Feinheiten gibt er auf den Wink seines Dirigenten Alexander Koschytz her. Ueberhaupt: diese Art zu dirigieren, ohne Taktstock, nur durch Gesten und Blicke, ist so originell und frappierend, dass man aus dem Staunen nicht herauskommt.

8 UHR-ABENDBLATT, 22/IV, 1922, Berlin.

Der Ukrainische Nationalchor ist wieder im Land, und mit ihm die Freude an unvergleichlichen Virtuosenleistungen.

DEUTSCHE ALLGEMEINE ZEITUNG, 22/IV, 1922, Berlin.

Wahre Wunder der Chordisziplin vollbringt Alexander Koschytz mit dem Ukrainischen Nationalchor. Die Kunst, mit der diese Sänger und Sängerinnen die primitiven Weisen ihrer Heimat vortragen, ist ausserordentlich, und wohl jedem wird sie ein Erlebnis.

ALLGEMEINE MUSIK-ZEITUNG, 28/V, 1922, Berlin.

Eindrücke gänzlich anderer Art vermittelte ein Konzert des neuerdings wieder in Berlin aufgetauchten Ukrainischen Nationalchores. An dieser Stelle ist schon eingehend über die besondere Art dieser ganz aus dem Boden heimatliche Kultur herausgebornen Kunstübung berichtet worden. Das Bild hat sich nicht verändert: Die gleiche staunenswerte Frische und Virtuosität des Vortrages, die gleiche Höhenleistung an dynamischer und rhythmischer Feinfühligkeit, wie wir sie hiezulande kaum gewohnt sind, und die auf eine unsagbar reiche und intensive musikalische Naturveranlagung dieser slavischen Sänger schliessen lassen. Hier zeigen sich starke Wurzeln, aus denen unserer eigenen Kunst manch brauchbarer Saft zugeführt werden könnte. Die Literatur der Ukrainer ist überdies beachtenswert. Wie hier naiv Volkstümliches in künstlerisch oftmals recht origineller Form gegossen wurde, wie hier von den Bearbeitern mit rhythmischen und harmonischen «Finessen»

gearbeitet wird, das stimmt den westlichen und ach so «selbstsicheren» Musiker doch recht nachdenklich und — für die Zukunft seiner eigenen Kunst im Grunde zuversichtlich. Recht und billig ist es, auch jetzt wieder den Namen jenes ausgezeichneten Mannes und Chorerziehers zu nennen, der als die eigentliche Seele, als die treibende Kraft dieser köstlichen Sängerschar angesehen werden muss: Alexander Koschytz gebührt das Verdienst, uns mit den Schätzen der ukrainischen Volksmusik, mit den Ergebnissen einer ganz eigenartigen Chorschulung bekannt gemacht zu haben.

BOERSEN-CURRIER, 19/IV, 1922.

Der ukrainische Nationalchor (Leiter Alexander Koschytz) erregte Aufsehen, als er vor einigen Jahren hier zuerst auftauchte. Man bewunderte vor allem die gesunde Fülle der Stimmen seiner Mitglieder (etwa 80 bis 100 Damen und Herren) und ferner die Präzision, mit der die Sänger zusammenwirkten. Hinzu kam die Freude an der zu Gehör gebrachten Musik als solcher, geistlichen und weltlichen Volksliedern von zweifellosester Bodenständigkeit, die in künstlerisch bemerkenswerten Bearbeitungen dargeboten wurden. — Der Ukrainische Nationalchor ist wiedergekehrt. Mit etwas verkleinerter Mitgliederzahl, wenn mich der Augenschein und die Erinnerung nicht getäuscht haben. Dafür singen die Herrschaften jetzt in ihrer bunten Volkstracht, die dem Auge Freude macht. Im übrigen sind sie die Alten geblieben; in ihren oben genannten Vorzügen sowohl, wie auch in ihren kleinen Mängeln, deren grösster — wenn man es überhaupt Mangel und nicht richtiger Eigenheit nennen will — die ich schon früher bemerkte, harte, bei den Frauen leicht ins schrille und scharfe hinüberspielende Farbe des vokalen Klanges ist. Man hörte alte Andachtslieder, Weihnachtslieder und weltliche Lieder in wirkungs- und klangvollen Satz von Koschytz. Leontowitsch, Stupnitzky, Statzenko u. a. und hatte wieder sein Wohlgefallen an der drastischen, frisch zupackenden Art, in der der Dirigent mit seinen tadellos geschulten Sängern alles herausbrachte. Landsmannschaftliche Begeisterung schlug hohe Wellen bei den Zuhörern. Aber auch die Nicht-Ukrainer im Saal stimmten gern und überzeugt der den Sängern gezollten Anerkennung bei.

O. T.

ZEIT, 4/V, 1922, Berlin.

..... Die Eindrücke dieser rassigen Musik sind doch einzig in ihrer Art und rissen durch höchste Feinheiten des Vortrages und elementaren Rhythmus zur Bewunderung hin. Der Dirigent Alexander Koschytz versteht es, seine Sängerschar und in gleicher Weise das Publikum dieser Konzerte in seinen Bann zu zwingen. Zahlreiche Musiker und Schriftsteller von Rang waren anwesend, die sich dem Zauher dieser Klänge hingaben. Und mancher gute deutsche Män-

nerchor, der sich von der leidigen Liedertafelci nicht freizumachen versteht, könnte hier lernen, wie man Programme zusammenstellt.

NEUE KOELNISCHE ZEITUNG, 6/V, 1922.

..... Unter eintägigem Sympathiestreik hatte auch der Besuch des Konzertes des Ukrainischen Nationalchors zu leiden, sonst wäre es nicht zu verstehen gewesen, dass dieser berühmte Chor, gewöhnt in ausverkauftem Hause zu singen, eine so geringe Zahl von Zuhörern angelockt hatte. Eine auserlesene, hochkultivierte Sängerschar, nur 30 Köpfe stark. Aber was für ein Wohllaut kommt aus diesen Kehlen. Wir haben hier einen allerersten a-capella-Chor vor uns. Man ist betroffen, wenn diese Klänge zum ersten Male an unser Ohr schallen. Was ist's um diese wunderbare Wirkung? Ich stelle an die Spitze die machtvolle, fast überwältigende Gestaltungskraft der profunden Bässe, denn die Soprane, für unser Empfinden vielleicht etwas scharf, nur schwer ihre kristallklare Tongebung entfalten können. Eine scharfe Disziplin beherrscht den Chor, die Tonwellen rauschen, eine einzige wunderschwere Harmonie, vorüber. Wir sind in der Ukraine. Wir hören die entzückenden Andachtslieder «von der heiligen Barbara», «von der Gottesmutter zu Potschajw» oder «Weihnachts- und Dreikönigslieder» und zuletzt die musikhistorisch ausserordentlich interessanten ukrainischen Volkslieder mit all der dunklen schwermütigen Farbenpracht slawischer Art, mit allen blitzenden Lichtern neckischer Liebeständelei. Wir verstehen die Worte nicht, aber die Musik weiss sie uns zu deuten. Und über all dem Farbenglanz die geruhige Weise, mit der Alexander Koschytz die seinen führt. Von diesem Meisterchore wurden fruchtbare Anregungen ausgehen. Seine künstlerischen Darbietungen bedeuten mehr als die Auskostung zweier Stunden musikalischen Erlebens.

VOSSISCHE ZEITUNG (Morgenausgabe), 29/V, 1920, Berlin.

Der Saal ist gerappelt voll. Da und dort sprechen Gruppen lebhaft fremde Sprachen oder guttural gefärbtes Deutsch. Scharfsinnige erklären, das seien Ukrainer.

Der Chor tritt auf. Ich bin ein wenig enttäuscht. «Volks-Chor» — unwillkürlich denkt man, er wird bunt und prunkvoll in Litewko, Sarafan, Kalpak, auftreten, oder was sonst die wilden Völkerschaften in der Ukraine tragen. Statt dessen, die Damen in weisseidenen Fussfreien; und was die sonstigen weiblichen Attribute angeht... nun, ich habe mir keine glühenden Vorstellungen von den Ukrainerrinnen gemacht, wie etwa von Zirkassierinnen oder Andalusierinnen, ich bin also recht enttäuscht. Und die Männer: biedere Fräke, steife Hemdbrüste, mit Spitzbart, ohne Spitzbart, dicke, dünne, grosse, kleine..., wie im Lehrergesangverein Kottbus auch.

Der Chor singt. Aber was für nichtssagende Worte: «Chor» und «singen». Das ist kein Chor, sondern eine Orgel. Eine Menschenorgel. Jeder der Vierzig da droben ist eine sorgfältig gewählte Pfeife, ein Register, eine Klangfarbe, eine Ausdrucksschwingung. Auf einen Wink des Organisten sprechen sie an, meisterlich genau. Bald in hauchster Zartheit, bald in straffster Energie, bald in wildesten Uebermut. Höchste Kunst ist vollkommenste Natur geworden. Die schwierigsten, erstaunlichsten Wirkungen werden im Spiel erzielt. Ein Instrument, auf dem ein Meister musiziert, nicht vierzig selbstständige auseinanderstrebende Willen. Manchmal sitzt man da und lacht still vor sich hin aus lauter Beglücktheit, dass Kunstwille so völlig Herr der Materie werden kann.

Bässe sind so eigentlich immer grässlich. Haben sie Blechröhren, dann doch gewiss. Haben sie schöne Stimmen, dann setzen sie sich drauf, drücken, schleppen, treten auf gefühlvollen Wendungen herum, setzen plump ein, bringen in jedem Ton ihrer bärtigen Kehle zum Ausdruck: seht mal an, was wir für Kerle sind. Ist das ein tiefes E; Aber diese Ukrainer-Bässe sind anders. Sie steigen mühelos bis zum tiefen I und bilden sich gar nichts darauf ein. Einmal singen sie die wortlose Begleitung zu einem Volksliede, wie eine langgestreckte Cellomelodie klingt das, nie abreissend, langsam anschwellend, plötzlich zurücksinkend, sich teilend, wieder zusammenströmend... wundervoll.

Dann ist da ein Volkslied, Mariupol glaub ich heisst es. Der Chor singt die schlicht-traurige Weise, sie wogt auf und nieder, wie weicher Wind in warmer Nacht. Man fühlt die Einsamkeit dieser Landschaft: weite Kornfelde, über die der Wind hinläuft... Wiesen, auf denen schweifende Pferde weiden... Endlose Steppe mit verwirrendem Gelübde und betäubendem Gesumme... und schweigende Einsamkeit der Ufer und der träg hinströmenden Flüssen da drunten, mit hingeduckten Dörfern, mit schweigenden Paaren im Schatten dunkler Ulmen, mit schwebendem Gesang von fernüber, mit Mondglanz auf ziehenden Wellen..

Da erhebt sich aus einer der weissen Hemdbrüste eine Stimme. man horcht auf, man fühlt einen sanften Druck links unter den Rippen, wehes Glück steigt einem in die Kehle, man glaubt noch nie so Schönes gehört zu haben. Herbe Süssigkeit schwingt in ihr, wie der bittersüsse Geruch von Salbei, Wermut und Minze, der die Luft der Mainächte in der Steppe erfüllt. Mit einem kunstlosen und doch unendlich beherrschten Du-Mortend ringt sich diese Stimme von den Gefährten los, steigt auf in die Moll-Quint, und nun schwebt sie wie ein unsagbar beglückendes Phantom über dem gefassten, dunklen mit der grossen Melancholie der Ebene geschwängerten Gesang der Gefährten. Man möchte heulen vor Traurigkeit und von Glück. Bei diesem schlichten Volkslied, Mariupol heisst es. Und wie der rotblonde Knabenjüngling heisst, der dann bescheiden vortritt und sich linkisch verneigt weiss man schon gar nicht.

Ein ganz grosses Glück für sich ist es, dem Organisten zuzusehen, wie er auf diesem Instrument spielt. Er heisst Koschytz. Hat einen keineswegs berückenden Frack an. Hat einen treuherzigen Schnauzbart. Hat eine ehrenfeste Glatze. Kurzum, es ist scheinbar gar nichts Verführerisches und Hinreissendes an ihm. Dann stellt er sich aber vor seine Orgelpfeifen hin, eine zarte Flöte gibt die Stimmung an, dann greift er in die Tasten... und mit einem Schlage ist dieser Mann von der Dämonie seines Künstlertums verwandelt. «Er greift in die Tasten»... genau so ist es. Er dirigiert nicht mit einem pedantischen Taktstock: mit seinen Händen, Fingern, Schultern, Augenbrauen... mit seinem ganzen Körper überträgt er die Inspiration seiner auf das Instrument. Das ist ein ganz grosser Schauspieler... und nicht oft wird das Wesentliche schauspielerischen Wesens so offenbar. Er macht durchaus nicht grosses Theater, wie mancher anderer Dirigent. Mit sparsam andeutenden Mitteln gibt er zwingendsten Ausdruck.

Da singt der Chor ein Kosaken-Tanzlied. Fröhlich hämmert der Rhythmus dahin, der fremdartige, dem Wesen dieses Volkes irgendwie gemässe Rhythmus in ungewohnten Fünfviertel- und Siebenviertel Abschnitten. Wie heisses Stampfen erregt tanzender Paare klingt das. Hingenommen von dieser Vision eines sommerlichen Festes ruckt und zuckt es in dem Mann mit dem etwas zu weiten Frack, der sanftesten Glatze, dem treuherzigen Schnauzbart. Und inmitten des Kreises der Tanzenden scheint ein Kosak zu stehen: gestieft, gespornt, mit Pumphosen, roten Scharpe, weissen flatterndem Hemd. Ein Bursche mit schwarzen Locken, blitzenden Augen, blühendem Mund, kleinem Schnurrbärtchen. Von diesem Mund geküsst zu werden, jedes Mädels im Saal gibt dafür ein Paar Jahre ewiger Seligkeit her. Was für ein Taugenichts. Aber man kann ihm nicht böse sein. Er tanzt nicht selbst oder mit kleinen, bezwingenden Bewegungen wirft er tänzerische Lust und wilden Taumel unter die Tanzenden. Nur ein leichtes Rucken der Schultern. Nur ein kaum bemerkbares Bäumen der Hüfte. Nur eine kleine Handbewegung: das listige Zwinkern der Augenwinkel, das leichtsinn-freche Lächeln des Kerls ist darin, mit dem er die Frauen fängt. Und nun eine halbe Wendung des Kopfes: alle Herrischkeit, alles Schnellzupacken, alle Gefährlichkeit des Burschen wird fühlbar.

Er verzaubert, dieser grosser Mime da oben unseren Blick. Und so gewiss auch die Seelen und Stimmen seiner Orgelpfeifen. Dunst und Brodem dieser tanzenden animalischen Menge füllt den Saal. immer dröhnender wird das Stampfen, immer lusthingebender das Schmiegen der Mädels, immer heller die Stimme des Vortänzers, immer herausfordernder, immer kühner werden die Blicke des hübschen Kerls, die Lammfellmütze rutscht ihm in den Nacken..

Da... ein aufjauchzendes «Hei» im Chor... und der Spuck ist vorüber. Statt der rauchigen Stube im Dorfwirtshaus der öde Berliner

Konzertsaal; statt Mädels und Burschen Fussfrei und Hemdbrüste; statt des verwegenen Vortänzers der zu weite Frack des Herrn Koschytz...

Die unten im Parterre sind aus der Verzauberung aufgewacht; rasen Beifall; johlen; schreien unverständliche Rufe, die wahrscheinlich heissen «nochmal»; trampeln, wenn die Hände schmerzen; klatschen, wenn die Fusssohlen brennen. Und nicht nur die wirklichen Ukrainer. Auch die Ukrainer vom Bayerischen Platz. Und sie haben recht. Sie wollen zeigen, dass sie dankbar sind für solch tief beglückendes Kunsterlebnis.

Volkskunst... Kunst eines Volkes... die ihre Wurzeln tief in die letzten heissen Schächte ungewussten, nationalen, über Jahrhunderte hinreichenden Volkserlebens senkt... und gleichzeitig in die eisigen Höhen geläutersten, gehämmertsten, geformtesten Kunstkönnens und Kunstwissens hinaufreicht...

Haben Sie Dank, Herr Koschytz, Sie grosser Musiker, Sie grosser Künstler, Sie grosser Mime...

Aber eine Frage lässt mich nicht los auf dem Nachhausewege. Warum haben wir Deutsche nicht solchen Volks-Chor? Der die unermesslichen Schätze des musikgesegnetesten Volkes der Erde hegt und pflegt? Wir haben Vereinigungen, die sich die Konservierung toter Kunstdenkmäler zum Ziele setzt. Warum haben wir keine Vereinigung, deren Lebensaufgabe darin besteht, das lebendige Kunstgut des Volksliedes nicht nur zu konservieren, sondern durch Erfüllung mit strengstem Kunstkönnen, höchstem Kunstwissen, heissestem Kunstwillen zu einem Symbolum nationaler Art, ursprünglichsten Volkswesens zu erhöhen?

Solch «Deutscher Volks-Chor», er müsste von Stadt zu Stadt ziehen, damit wir deutschen Menschen uns allmählich wieder auf die vom wüsten Getriebe materieller Raffenshast verschütteten Quellen unserer deutschen Seele besinnen. Es könnte nicht fehlen, dass solch Beispiel bis in die Dorfwirtsstuben und bis in den Uebungssaal des Lehrergesangsvereins in Kottbus vordringt. Und dass der Adel solch hochster Vollendung noch im Gesang der Mägede am Brunnen und im Bierchor eines Schützenfestes fühlbar wird.

Und dann könnte vielleicht auch daran denken, solch «Deutschen Volkschor» auf die Wanderschaft zu schicken, wie es die ukrainische Regierung mit diesem Chor macht. Ich denke mir: von solchem Chor «Ein' feste Burg», oder «Es ist ein Ros' entsprungen», oder «Am Brunnen vor dem Tore», in Amsterdam, New York, Melbourne gesungen... für die Kenntniss wahren deutschen Wesens, für die Wegräumung jahrzehntealten Missverständens, für Wert und Würde des deutschen Volkes geschähe mehr als durch sämtliche Zeitungsartikel, sämtliche Parlamentsreden, sämtliche Regierungserklärungen.

Aber...

Sind wir denn ein Volk?

Sind wir denn eine Nation?

Haben wir denn noch die Fähigkeit, echt — nicht nur schlagwortmässig, politisch vergiftet — national, volksmässig, wurzelnhaft, gemeinverbunden zu fühlen?

Haben Blutverlust, Verleumdung, Nervenzerrüttung nicht jedes Volksgefühl im Deutschen zum Ersterben gebracht?

Dieses ukrainische Volk ist jahrhundertlang getreten, geknechtet, vergewaltigt, zerrieben worden. Aber welch wunderbarer Schatz von Stolz auf die Vergangenheit, von Zuversicht in die Zukunft, von Glauben an die eigene Wiederaufrichtung, von Gewissheit des unzerstörbaren, eigenen Volkswesens lebt in diesen Volksliedern.

Hier liegen wahre, wesentliche Werte. Ein Volk lebt, so lange es «Volkskunst» herausbringt. Nicht zufällig angeklebtes Ornament, nicht entbehrliches Produkt materiellen Wohlseins ist Kunst eines Volkes. Vielmehr Aeusserung seines Wesentlichen.

Holen wir Kunst aus den Volkstiefen heraus; senken wir Kunst in sie hinein. Was die Jünglinge und Jungfrauen an den Kaffeehaustischen aushecken — was Literaturen und Kunstkünstler in Schreibstuben und Ateliers fabrizieren — das ist wirklich nicht wichtig. Das ist Zwischenreich. Nicht Scholle als Atelierjargon. Nicht Bodenständigkeit als Ausrede für mangelndes Kunstkönnen. Nicht Volkstümlichkeit für private Platttheit. Sondern vom Mutterboden kommend, durch oberste Sphären hindurch, zum Mutterboden zurück. Solche Volkskunst ist der «Faust»; aus einem jahrhundertalten Puppenspiel entsprungen, den Weisesten Weisestes sagend, der auf der Galerie mit Menschlichem an Herz greifend.

Russische Erde! Russische Erde! Russische Erde!

Wie aus deinen unerschöpften schwarzen Schollen immer wieder höchstes Künstlerleben aufsteigt... einsamer, hochragender, kraftstrotzender Blütenschaft.

Dostojewski, Tolstoi, Moskauer Künstlertheater, Petersburger Ballet, Ukrainischer Volks-Chor; verwandtes Blut kreist in dem allen. Es ist noch Einsamkeit in diesen Menschen; unverbrauchte Leidenschaft, in dunkeln Tiefen brennend; Blut, das von den Müttern aufsteigt; Fähigkeit der letzten entäussernden Hingabe, aus der allein grosses Werk wird.

Und du, deutsche Erde?

Ist deine Kunst erlahmt? Deine Leidenschaft versiegt? Dein mütterlicher Schoss unfruchtbar geworden?

Deutsche Erde? Deutsche Erde?

Etats-Unis d'Amerique. U.S.A.

THE SUN, Friday, October 6, 1922 — New-York.

..... Dr. Alexander Koschetz has been guiding his Ukranian National Chorus for the last three years around appreciative Europe: Last night he introduced it to America, and the introduction gave off sparks of jubilation. It is a chorus of at the most forty men and women, who wear their bright, colorful and heavy native costumes in defiance of death, despot and sunstroke, and who possess remarkably fine and facile voices. It was left to Dr. Koschetz to prove what wonders can be drawn from such throats and hearts, with what a care and sincere artistry the drawing can be accomplished. He has trained his voices to a tone, a flexibility, an exactness of attack that makes gorgeous hearing. To compare them to a fine orchestra is inevitable; the European press did that, and imitation of the phrase is more than justified.

The choral program, entirely of Ukrainian folk song, began with «Our Lady of Potchaiv», arranged by Leontovich. It started with a solo for one of the male voices—and if choice must be made it was the men's voices which seemed the richer, the women's light and fresh, but often tangy with a peasant quality that while all the more authentic, grazed the edge of nasality. Still, in such gay little carols as «Shtchedryk» the women's voices were feigning treble, and they seemed exquisitely suitable here. As for the men, there were bass notes that seemed to go quite easily and luxuriously down to China—and the mixture of these with the joyous vigor that the tenors threw off was lovely indeed. The clean sharpness of the start and the finish of each number, the swelling and hushing that were so prettily won, the feeling and humor with which each song, no matter how intricate or fugacious, was instinct, piled lesson upon lesson. And indeed, interest upon interest, delight upon delight.....

THE NEW-YORK HERALD, October 6, 1922.

..... As to the value of the concert there could have been but one opinion, to wit, that it was an exhibition of intensely characteristic choral singing, distinguished by strongly marked racial traits and by an art as singular as it was compelling...

The voices ranged high from very acute soprano down to the rumbling straw basses. High finish of tone quality was not found in the singing, but in its stead were individuality and a perfect suitability to the music to be delivered.

There was considerable singing with closed mouths, and in this the hearer quickly heard the effects which persuaded European critics to call this organization a human orchestra. The sound and gradation were those of a remarkable body of strings and wood winds. The dynamics were extraordinary. The sudden fortes struck like blows. The swells were like the heave of the deep sea. The diminishing chords at the ends of some numbers were magical.

In religious canticles, in melancholy narratives, in reckless outbreaks of gaiety the chorus disclosed a fitness of style, and adequacy of expression and a profound unanimity of feeling that aroused genuine emotion among the listeners. It is unnecessary this morning to go into details about the delivery of particular numbers.

It is sufficient to make known that the Ukrainian National Chorus is a distinct novelty in the musical experience of this town, an agency for the brilliant publication of an art form which is the outgrowth of a strong and individual national life, nurtured for centuries in the little known governments of southwestern Russia.

By W. J. HENDERSON.

NEW YORK EVENING POST, Friday, October 26, 1923.

The Ukrainian National Chorus proved in its first recital of the season at the Town Hall last night that it could sing. But that is rather a bald statement. It proved more than that. It proved that it could sing superbly, and that not only in its native folksongs, but in English and Spanish as well. To say that it did justice to whatever it undertook would be putting it mildly; it literally covered itself with glory.

Alexander Kõschetz has here assembled a truly remarkable aggregation of singers, and what he cannot do with his organization is hardly worth doing. When the choir hums the accompaniment for the solo passages one is ready to believe that an orchestra is at work: in fact, he produces the most startling orchestral effects and the most intricate contrapuntal music is done with the greatest ease upon this vocal orchestra. The audience went to hear singing, and it heard fine singing; but it also heard fine playing upon this instrument. And Mr. Koschetz is an effective conductor and has his chorus under admirable command. He signals for *sforzando*, and he gets it—and as suddenly it melts off into a scarcely audible *pianissimo*. This is a capella singing of a high order.

A. W. M.

THE GLOBE AND COMMERCIAL, October 6, 1922.

And as to this claque nonsense, the Ukrainian National Chorus—the last group of some ten songs of which we were fortunate enough to hear last night at Carnegie—had a claque! The entire audience was a claque! Because the choral singing thrilled them. All of us.

We saw Heifetz and Sophie Braslau stand and cheer. We saw men seated in the orchestra in their shirt sleeves throw flowers to the singers. We saw the conductor of the chorus kiss the hand of the usher who brought a bunch of flowers down the aisle to him. We did not see the little man who leads the claque at the Metropolitan. Who was it that said New Yorkers do not know when to applaud and so a claque is necessary? Nonsense.

EVENING TRANSCRIPT, Boston, Mass. March 13, 1923.

..... They make their effect through the marvellous manipulation of timbres suggested by the transcriber and brought to full realization through the magic of Mr. Koschetz's conducting. Report goes that Mr. Koschetz has chosen his choristers less for the beauty, resonance or power of their respective voices than for the color, or more particularly, for the resemblance of the voices to various orchestral instruments. Certain it is that only an orchestra, and in a modern score to boot, may produce such richness and diversity of sound as comes from this Ukrainian choir; there is nothing remotely approaching it in any choral singing to which the western world is accustomed.....

BOSTON POST, November 19, 1923.

..... This is a unique organization which is not yet fully appreciated by the public. Effects are gained by the voices unlike those of any other choral body ever heard here, and extremely beautiful. They seem to reflect in a mysterious and chanting manner sounds of nature. The hearer thinks of deep forests, of winds, of echoing over great distances, of the lonely reveries and lonings of a simple, even a primitive people. In tones quality the whole chorus becomes frequently like the string choir of an orchestra—a choir of great range, which can play in many parts, and with astonishing effects. One marvelled anew as one listened last night...

The music they sing has often very strange and original harmonies, as, for instance, the Lullaby by Barvinsky—Koschetz in the second group of the programme—a piece necessarily repeated.

Long after the memories of a hundred admirable choral performances have passed and been forgotten the memory of the singing of this chorus, because of its sincerity and complete originality of style, will remain.

By Olin DOWNES.

THE BOSTON HERALD, October 14, 1922.

..... For once the praise of the passionate press agent seemed reasonable, even cool. Seldom, if ever, have we heard a chorus so firmly and at the same time so musically controlled. A chorus may

have precision of attack, pure intonation, a decent regard for dynamic contrast and gradations, and yet be without a vivifying soul.

These Ukrainians have been admirably trained. They have a strongly developed rhythmic sense. They have a legato line in sustained passages that accomplished solo singers might envy. Their command of nuances and their variety of expression are remarkable. They sing with unaffected spirit; their emotion is not content with the following of the conductor's wishes; it is apparently unfeigned and spontaneous.....

Philip HALE.

THE BOSTON HERALD, March 13, 1923.

..... This chorus is a gallant show, three rows of men and women dressed out in vivid blues, greens and reds. What is more to the purpose, they made their tone as brilliant in color contrasts as their garb. Other choruses—though, to be sure, not many—can sing with a musical nicety equal to these Ukrainians; but never a chorus of them all can afford to stand near these singers when variation of solo is a question. By means of closed mouths they produce amazing effects; and, of course, they have in their favor the deep base voices which abound in Russia.

But after all it is not the voices which make this chorus remarkable; with the exception of the deepness, they are nothing extraordinary, and the sopranos indeed at times sounds shrill. Nor is it their unusual skill that one will remember about them. It is their vitality that tells. They sing as though they mean what they sing. When they mark a rhythm they mark it till every listener feels it too. But it is vitality does it, mind, not extravagance. An object lesson.

M. Koschetz led his forces with a refreshing absence of display...

THE PITTSBURGH SUNDAY POST, February 18, 1923.

Out of the Ukraine came to us last night a corps of singers incomparable with any other singing organization. Its choral technique is absolutely unparalleled. The humble ease with which it takes the high hurdles of the vocalistic art is beyond comparison.

The most unorthodox intervals, the most heretical cacophonies are accepted as old and tried friends of the hearth. It produces absolutely indescribable effects. It runs the gamut of moods with perfect freedom and abandon. It actually does unheard of things. It will take a leap of an octave, pianissimo and staccato at the very beginning of a composition with actual unanimity. From that it will plunge into a furious orgy of sound, snarling out a savage sforzando here and there and climb to a tremendous climax. Then it begins to fade into a dim mist of sound until the sopranos and altos are holding alone a chord of trembling, ethereal softness.

Against this the base section begins a soft rumble that rises suddenly with the impetuosity and grandeur of a gigantic wave. It trembles on the crest a moment and unexpectedly breaks over the rest of the chorus like a heavy surf swirling over the rocks. Just as it passes the climax the tenor section snaps out a shower of brilliant tones like the surf spray. Then the whole thing dies away with the soprano and alto groups still holding their ethereal tones. The effect is positively unearthly.

This is but one of the chorus' tricks. And it has as many as a first-class bootlegger has varieties of labels. Its bass section, for instance, is the most resounding thing imaginable. The depth and power of those terrible fellows is almost incredible. In fact the whole chorus is. It is useless to write about it. It is a riot. Mr. Koschetz, inimitable conductor, is welcome to anything in America that he desires as a gift except—I was going to say, except the Statue of Liberty.....

Richard KOUNTZ.

THE PITTSBURGH POST, November 30, 1923.

For two hours Alexander Koschetz held us spell-bound in the palm of his hand and the tip of his little finger while he directed the Ukrainian Chorus.

And technique it was, surely Alexander Koschetz has added an appendix to the choral art.

There was the same marvelous resonance, a human *con sordino*. when the girls hummed, and it made no difference whether it was the open hum or the *fermebouche*, it always had quality. There was the same incomparable elasticity in which we heard phrases bent, folded, twisted and developed in an incredible manner. Attacks were given an electric shock and the subterranean basses spun their low B's as if there were no such thing as diaphragm. Humming was done with slight accents and *sforzando*, and in number after number they sang like a string quartet or a muted orchestra. Every thing they touched had spontaneity and life, and they created art as if they enjoyed doing it instead of singing a stock program, which it undoubtedly was....

Surely it was a perfect Thanksgivingday; Pitt had plenty of State white and dark meat, our in-law's weren't as boresome as usual, and then to cap the event came Alexander Koschetz, and that was *sursum corda*. It is to be hoped that the Ukrainians always return.

Harvey B. GAUL.

THE PITTSBURGH POST, October 25, 1922.

.....In matters of dynamics and nuance nothing quite the equal of this organization has been heard here. *Diminuendos* that went

fluttering away to a whisper, crescendos that culminated in majestic and triumphant climaxes, prickly, biting staccato gave way to breathless legato, these and many more qualities were features of the work of Alexander Koschetz, director, and his incomparable people. We are all familiar with the texture of the string quartet, we know the discipline that goes into an orchestra, and we know the startling precision of a brass band. These things we heard last night, all done by the human voice, and many others. Mr. Koschetz played his various divisions as if they were separate choirs. He gave us the sonorous basses in all their diapason glory, the trebles come trickling through or floating high above the altos, that bulwark of Russian choralizing, maintained the colorful quality that makes them the greatest common denominator of this school of singing.

It must be said that Koschetz sculpts in rhythms. His pulses are as precise as a piece of woodcarving by Ernst Barlach and at the same time there is unending continuity. He has invented a new form of *ferme-bouche*, and whereas other choirs merely hum, this group with lips slightly open, offers a hum that is the counterpart of a string *con sordino*. It is this quality that gives his choir string tone. Certainly for *sforzando*, relative and actual, nothing finer has been heard here than in such inspired bits as « There was a Widow » and « Jachil's Daughter ». The « Lullaby » had the audience spell-bound and « Doomsday » had people gasping.

There were too many fork-songs to catalogue them or analyze them individually. Almost without exception they were flawless.

As a audience, last night's attendance was the most interesting and compelling sight we have had in years. Enthusiastic people threw flowers and made speeches. People came in busses and came in trains and it was Ukrainian old-home week. Usually when people throw flowers and make speeches the music is unmentionable, but these people enjoyed the music despite its perfections. After last night's demonstration, the overaccented Latin temperament will be permitted to retire while the Slavs come forward.

Not least among the many attractions were the irresistible native costumes. Beautiful in color and splendid in swing and swagger, they made a fine setting. Other singer may sing with the larynx only, but these people are cerebral. May the Ukrainian chorus return to us.

Harvey B. GAUL.

THE PITTSBURGH GAZETTE TIMES, October 25, 1922.

..... The Chorus under Prof. Koschetz was something of a revelation. Its beautiful tone extends over a range of at least four octaves, with rare resourcefulness of tonal qualities. The basses, no matter how full and low were always clean-cut and flexible. The white clear tone of the sopranos never grew hard or shrill; the contraltos were very rich; even the head tones of the tenors had

extraordinary warmth. Yet with all this diversity, the voices blended to perfection, and Prof. Koschetz obtained thrilling sonorities, of endless variety and appropriateness, by his sure control of the balance among the parts. There were nuances of performance such as we never heard before, with the treatment of sforzandos perhaps most conspicuous. Purity of attack, certainty in changes of tempo and rhythm, unanimity in shading, steadiness of sustained tones—in short, all that is most exquisite in choral work was there to command admiration.

It was gratifying to have an audience adequate to the occasion. Even Kreisler has never drawn such a crowd about the box office, and the people who filled the house, while not the familiar concert public, were uncommonly attentive and appreciative.....

Glendinning KEEBLE.

CHICAGO EVENING AMERICAN, October 31, 1922.

The Ukrainian National Chorus is unlike any I have ever heard—and greater. Advance notices no matter how eulogistic, have not been exaggerated. These people of the Ukraine sing with the supreme finish of the greatest masters of tone technic.

Their blended voices take on at times the resonance of an organ played by the hands of a Cesar Franck or a Camille Saint-Saëns.

Alexander Koschetz is himself a wizard in the manipulation of nuance and dynamics. He obtains a full grand forte as he wins from them a pianissimo that is mere vocal murmur—a breath of sound, that carries however, and is always in tune.

The Ukrainians sing unaccompanied, yet not once do they waver in pitch—not even by hairs breadth. And their absolute sincerity is really heart-warming.

We hope for their return.

CHICAGO EVENING AMERICAN, February 5, 1923.

The Ukrainian National Chorus, conducted by Prof. Alexander Koschetz, that choir of peerless ensemble, which makes polyphony a myriad faced mirror of melody, returned last night for a concert at the Auditorium Theater. We have exhausted expression in praise of this marvelous chorus. They create an unforgettable impression of tonal grandeur and beauty.

If you can imagine all the charms of a female voice and all the manly resonance of the masculine voices, blended, yet distinct, each group a frame for the projection of music that is an ear-balm, you have only a part of their talents. The soprani have the ethereal clarity and purity of a boy soprano choir and the basses are a challenge to Jiskra, leader of Stock's double basses.

Nuance takes on new meaning when manipulated by these singers. The Ukrainians make musical history with each appearance.

THE CHICAGO EVENING POST, October 31, 1922.

..... These people have the instinct for music. This shines out from the quality of their voices, and shows in their intuitive feeling for shadings of tone color and rhythmic elasticity. But choral singing such as they gave us last evening is possible only where there has been a rigorous training from a master who would brook no question. They have been tempered until their response is astonishing. To gain such results there must be fine quality in the original material. The blades of Damascus and Toledo were not fashioned from dross, and Mr. Koschetz could not have brought such singing from irresponsive blocks.

There was a pianissimo of exquisite delicacy, yet from this could be developed a fortissimo of a rugged power which had the wild Cossack suggestion. All thru the evening there was this feeling of magnificent power, something elemental, primal, with unlimited possibilities and awaiting only the leader to unfold its force. In their music they have found such a one in Alexander Koschetz, and the rest will surely come in time.

The precision of their attack and the solidity of their tone were a constant delight to the ear. You were sure that they were singing the songs they had always sung, and after their normal habit. It was instinctive with them, yet there was also the habit of obedience which enabled them to surrender their wills to their leader so that he could get the best out of them. Those who feel most deeply are most easily led, since it is only when people begin to think too much that they stray from the reservation; the difficulty being that most folks do not really think, they merely imagine that they think, which is quite another thing. These people feel their music so sincerely that they can be governed by one who proves to them he knows how to make their powers of the most avail. But were they not amenable to authority, nothing of value could be brought from them. Such is the law.....

ROCHESTER DEMOCRAT AND CHRONICLE, February 22, 1923

..... But it was not the endowment of voices, although such basses would be to find, even if our land were searched; nor was it in the music sung that the claim to revelation principally rests. It was in the demonstration that human voices can be brought in ensemble singing to the same instrumental capacity of performance as can the violins, the woodwinds, the brasses of an orchestra; it was because this chorus sings as a fine orchestra plays, that it awakened new interest in choral singing and brought visions of what choral singing might contribute to musical experiences. Solo voices we have had that delivered music which was lovely irrespective of any word meaning traveling on the tone. Svengali made his «Tri-bly» sing, for her great number, a melody of Chopin without words.

and Du-Maurier plainly had aural visions of a sort of instrumental singing that would move the emotions without need of text. And this quality was in the singing of the Ukrainians. How did it get there? Partly because of musical sympathy in the singers, but probably more because of their submission to a discipline and a training which their leader was able to give and has succeeded wonderfully in making effective of results. We shall never get the like of this singing until our very good singers form partnerships and give their best to working under discipline for a composite musicianship and technic.

One credits Alexander Koschetz with being the wizard in the business. He directs without baton; under his hands his singers give him plasticity and variety of tone that is the equal of anything he would get if he played with those hands of his a violin. He composed some seven of the songs sung last night, and some of them were as charming as any songs. He has both musical taste and a fine sense of effects.....

ROCHESTER TIMES UNION, February 22, 1923.

Rochester had an absolutely novel musical experience last night and through it learned to what hitherto undreamed of heights of perfection choral singing may attain. Nothing like the performance of the Ukrainian National Chorus has ever before been heard in this town. It sets a new standard of vocal ensemble. In the place of supreme euphony of tonal quality—for individuality the voices of the organization are not notable—there was made manifest a striking individuality of sound and interpretative conception, coupled with a marvelous precision of attack that defies description. For want of a more adequate means of re-creating in words something of the effect produced by this extraordinary body of singers, one might term it miraculously «orchestral» and «organistic». At the Eastman Theater last evening it was as if one were listening to a remarkably trained group of string and wood wind players, who were under the complete control of their leader.....

By A. J. WARNER.

THE ROCHESTER HERALD, November 11, 1923.

..... Alexander Koschetz, conducting without a baton, plays with subtle motions of the hands and arms on this human instrument and draws from it effects that have inevitably suggested comparison to a pipe organ or an orchestra. One sweep of his hand and the basses swell forth like an opened diapason stop in an organ; another sweep of the singing is a capella, but the lack of an accompanying instrument never seems a disadvantage, for this chorus provides an effect like that of both instrumental and vocal music.

The Ukrainian folk songs, which composed the first parts of the program last night of course revealed the singers in their favorite native element, but there were several reasons why the final group, composed of American songs and one Mexican, had the greater interest for many in last night's audience. It was not because these were selections more congenial to American minds. Their interest was due to the manner in which they had been transformed into really pretentious choral numbers, bearing much of the unique Russian flavor and embellished with old tricks of harmonizing and contrapuntal inventions that made them seem like new compositions.

Even the hackneyed melody of «Old Folks at Home» took on a semblance of fine musical substance, as arranged by Koschetz and sung by the chorus. Little novelties in rhythm and phrasing, plaintive minor chords and an unusually rich floor of bass tone, created a revelation of what this chorus can do with ordinary music. Similarly the negro melody of «Listen to the Lambs», by Dett, became an inspired thing, with its spiritual quality combined with a strong dramatic coloring. Then there was a creole song, «Vente Nina», a Koschetz arrangement of Foster's «Susanna» and a Mexican number «Perjura», all of which were given new distinction by the effective arrangement into which they were altered. The Ukrainian folk songs, as has been said, reveal the chorus at its highest and happiest. Extraordinary effects are produced as the singers give voice to the deepseated emotions of their people.....

Harvey W. SOUTHGATE.

THE NORTH AMERICAN, October 30, 1923 — Philadelphia.

Many things, and all favorable ones have been said of the Ukrainian National Chorus, which was heard at the Academy last evening. But no expression can convey even in a small way the perfection and individuality of this choral organization.

Its conductor, Alexander Koschetz, is not just a very fine conductor. As a matter of fact, he is a musical magician and alchemist, who can produce more musical wonders from simple folk tunes and soprano, contralto, tenor, and bass voices than any one has ever done before. One marvels at the untiring effort and limitless patience he must of necessity put forth to obtain the miraculous results. One also marvels at the unity of effort in the people under his direction.

The salient features of this wonder-chorus are the beauty of tone on unison singing, the technique, contrasts of tone, humming with the concentration of string instruments, decisiveness of attack and release, and the absolute adherence to pitch. The contrasts in the various numbers were well thought out, the more somber and dignified numbers being followed by those with liveliness, speed and genuine humor.

Margaret MARTIN.

EVENING PUBLIC LEDGER, Tuesday, October 30, 1923 —
Philadelphia.

The Ukrainian National Chorus gave a concert in the Academy of Music in which the greatest heights which can be achieved by a local organization, at least as demonstrated in Philadelphia for a good many years, were reached. The Chorus is under the direction of Alexander Koschetz, a wonderful director and trainer of concerted singing and an equally great choral composer and arranger.

The novelty of the program was contained in the last group of numbers sung, and « American » group.

...It cannot be denied that superb arrangements of Prof. Koschetz have taken away something of the Negro character which is usually associated with these familiar tunes, but he has put something vastly more elevated musically in its place, and has made elaborate and wonderfully beautiful songs of them. Of the three, the least change has been made in « Old Folks at Home », the solo part being sung against a humming accompaniment by a beautiful tenor voice. The work is elaborated somewhat and the harmonies a little changed. « Oh, Susanna », is sung by the whole chorus, which imitates a banjo very effectively and « Listen to the Lambs », has been very radically changed for the better and an astonishingly beautiful song made of this simple material by the genius of Prof. Koschetz. There is one difficulty, however—it takes a choir like the Ukrainian to sing these complicated and enormously difficult arrangements; and there are very, very few choirs like the Ukrainian Chorus in the world.

THE WASHINGTON HERALD, October 20, 1922.

Who has said that childhood is waning? The Ukrainian Chorus proved that youth and unsophistication can exist, not only in individuals but nationally.

Rarely have music lovers had a greater treat than these Little Russians gave them yesterday afternoon in the exquisite singing of their folk songs and canticles. A large share of the credit goes to the remarkable leader, Alexander Koschetz, who plays upon his chorus as upon an organ, getting orchestral effects—strings, flutes, cellos; effects of distance, unbelievable pianissimos. Most critics dwell on their precision of attack, which is flawless, but their release is equally wonderful, it is absolute, and throughout the ensemble is perfect. Many of their songs have humming accompaniments, beautiful in quality and tone. The basses are rich and colorful, singing long-sustained notes exactly like viols.

The marvelous flow of song held the audience enthralled throughout the performance.

THE WASHINGTON HERALD, November 3, 1923.

They plucked at our heart-string, while amazing with a marvelous orchestral perfection of voices—the Ukrainian National Chorus, under Alexander Koschetz, conductor of this truly named «human symphony» — when forty voices sang our own folk-song, «Old Folks at Home», with a beautiful high baritone solo and all the melting sweetness in the violinhummed harmonies that words cannot describe...

Each voice has its personal tone quality, each voice registers its individual touch as diverse as violins,viola,cello,even to profound vocal bass viols of amazing depth and vibrancy. Yet, there is astonishing unity in ensemble.

Jessie MacBRIDE.

THE SAN FRANCISCO JOURNAL, February 1, 1924.

..... Whether it be the splendid control of this impeccable director and moderator, or the forty-odd admirable voices he has trained so perfectly, that is responsible for the fascinating result achieved, it is difficult for one who has but little musical knowledge to decide. But to that particular person it is positively a musical revelation. Someone within hearing—one always overhears one or more of these wise ones at concerts—said that it is freak music. Good! Let us have more and then more of such freaks, for they have not only given this country the best part singing it has ever heard. but it has put Ukrania on the artistic map as a music loving nation...

By Glay M. Green.

THE SAN FRANCISCO JOURNAL, February 2, 1924.

The Ukrainians. The more one sees them the more they create a memory which cannot be dulled. This chorus sang at the Tivoli last night to an audience which was rich with its praise and appreciation and the singers would have been held for another hour if Conductor Koschetz had consented.

There is a dominating power about these people, aside from that produced by their voices. They look like the pillars of the earth, as though their moral fiber was such as to contend triumphantly with anything that assailed, and it is that spirit which glorified their singing and gives something past analyzing.

Their technical powers and perfection of tones have been disciplined as soldiers are, and one could almost believe them capable of treason as quickly as of indifference to the hand which commands their vocal work. Seemingly their souls are as saturated with obedience as with music. They offer an inspiration like nothing which has ever come to this region, and those who fail to hear the chorus will have every cause for regret.

A. C. W.

LOS ANGELES EVENING EXPRESS, January 23, 1924.

Human voices played on by their director as if they were the instruments in an orchestral ensemble, and likewise human voices imitating the pealing organ, the lowthroated cellos, the silvertoned violins, the cooing of flutes, the raspy dotted tones of the piccolo, the double basses, all describe the effects of that novelty choral ensemble, the Ukranian National chorus.

By Florence Pierce REED.

LOS ANGELES EVENING HERALD, January 23, 1924.

..... His chorus is wrongly named, for it is in reality a human symphony. So distributed and independent are the voices placed as to utility in the intermingling harmonies of these impressive compositions, that they are four part, not five part ensembles, but much of the time they are each of them whole group give a separate tone to carry.

Sometimes it sounds as if there were quarter effects and other such fractions of sound as one has never heard with the outer ear before, and they are charming in effect, so celestial and perfectly pitched.

If there is any one section of the choir which is more wonderful than the other it is that of the basses. Here are some tremendous voices. Voices which at times clang exactly like bells. Some of these deep tones were taken as low as A below low C in the base cleff and with a sustained clarity of rumble that was pipe organ in effect.

There are some very fine tenors, too, and the women's voices are sweetly qualified, and a baritone and an alto which sang a few lines in one of the numbers had very exceptional voices, and the audience let them know that they were appreciated.

By Carl BRONSON.

THE KANSAS CITY TIMES, January 31, 1923.

That most abominable of phrase, «the acme of perfection», almost would be justified if it were to be applied to the Ukrainian National Chorus. Last night the chorus was rewarded for its concert in Convention hall with what will have to be called an ovation, for want of a warmer word. There was much applause, and many cheers.

The chorus is unique, so far as western experience goes. Its gaily clothed members might have been mannikins, and the music might have come from a great organ of strange tone for all the audience knew. Never having heard such singing, there was nothing in the listeners' experience with which to compare it, and certainly nothing in choral singing that approached it in the enjoyment it gave.....

J. A. S.

THE NEW ADVANCE, OKLAHOMA CITY, November 24, 1922.

God pity those who did not hear the most inspiring and magnificent vocal ensemble ever gathered together for presentation to an American audience.

The Ukrainian National chorus, which sang at the high school auditorium Thursday, has been called «a human symphony». It deserves comparison with nothing less vital than sun, wind and star. It is the vocal embodiment of freedom, wrath, love, joy, tenderness. It is the essence of discipline and beauty.

There are voices that hang like clouds on a mountain top, or rush in torrents down its slopes. There are voices that grope for truth, voices stern as justice, voices passionate with love and hope.

Alexander Koschetz, has produced not a «human symphony», not «a human pipe organ»—his chorus is the hand of eternity plucking the strings of life; the breath of love across the reeds of sorrow.

The handful of people who heard the Ukrainian chorus are thankful to God for such a stupendous inspiration. It will take a long sojourn in purgatory to achieve the soul-cleansing which one hour of such music can give.

E. R. C.

OAKLAND TRIBUNE, January 19, 1924.

Up rose Alexander Koschetz, Ukrainian, composer and, by the grace high art, a most excellent conductor, and introduced us to a new sort of choral music at the Lurie theater last evening. The Ukrainian National Chorus, which he directs, is so much more than a chorus that the title is offered only tentatively. Who would rightly designate it must discover a term which means choir, orchestra, organ and vaudeville.

The chorus itself leaves a peculiar impression; it is a unit indubitably, and yet made up of individuals; homogeneous, and heterogeneous almost at once. Hardly are you assured of its oneness when it develops segments any of which could be dissevered and preserve its completeness as successfully as a dissected angle worm. And of a sudden, out of one of the segments will dart a voice so pure, so rich and so powerful that one wonders at not having discovered it there before.

The chorus satisfies all of the requisites of a vocal ensemble. There is unity to its singing achieved not through a submergence of individual values but their fusion. Variety it has, too, in tone quality, force and shading: Precision seems to have become habitual. I have never seen a choral group so easily guided, but behind this seeming simplicity, is discernible an arduous training. It is a pleasure in itself to watch Koschetz, he of the facile hands, direct them. A broad wave of the arm, the wiggle of a little finger, the slight depression of a palm achieves results as definite as a players hands upon a piano keyboard.

The program, excepting a last group in which the chorus escaped its national tethers, was all Ukrainian and Russian—which modern political geography bids us carefully to separate. What was Ukrainian and not Russian had, nevertheless, the same passionate intensity, the pyrotechnic humor and the tinge of orientalism that we expect of Russian music.

The seriousness with which the singers went about their task was prodigious. A smile was as rare as an intelligible word.

By Roy Harrison DANFORTH.

TIMES HERALD, December 5, 1922 — Dallas.

Mere words are inadequate to describe the emotion awakened by the concert of the Ukrainian National Chorus.

..... With the first song, the audience sat transfixed; and there were tears in the eyes of many. As the last note floated out, everyone awakened, as if from a dream. They applauded until their hands became swollen and feet tired of beating the floor.

Those who did not go cannot possibly realize what they missed—for there has never been anything in Dallas just like this Chorus. Those forty sincere singers truly proved that, «Music is the power of making Heaven descend to earth».

When the conductor, Alexander Koschetz took his place before that picturesque aggregation and the pitch was given, it was no longer a chorus but a great marvelous human orchestra. This wizard of music, uses no pedantic baton but conducts with his hands, arms and eyes. The singers seemed almost hypnotized by him, they looked into his eyes intently and responded to his every gesture. The «Burden» of every song was rendered with precision of attack, rarity of shadings, dynamic effects and purity of tone.

The Ukrainian National Chorus has truly left upon Dallas a deep and abiding impression of the greatness of this essentially musical people. The world of music owes Alexander Koschetz, more than it can ever pay, for his contribution of this matchless chorus.

THE BUFFALO EXPRESS, November, 17, 1923.

..... If there is another chorus in the world that can duplicate the wonders of this singing body from the Ukraine, America has yet to hear it. Until the advent of the Ukrainian chorus last season, choral singing of the sort they compass was undreamed of. It is magic music that seems incredible, coming from human throats. It is the music of violins, of wood winds, of organ, music of an aeolian harp with the zephyrs brushing lightly over its strings. It is music most amazing, most beautiful, and the effects achieved by these singers are often impossible to analyze or understand.

The voices of the chorus have solidity, steadiness and, apparen-

tly, unreserved volume. In climaxes they are thrilling in their vitality and power. In timbre they are sometimes a little metallic but never displeasing and they are true and unwavering. Their unity of utterance is astounding and their attack and close of phrase is that of one singer, so flawless is it. Mr Koschetz directs without baton, with slight motions of arm and hand, each one full of meaning to his singers, who watch him every moment, singing all their numbers without score. He gives a sweep of arm and the voices rise like the crest of a mighty wave. He slowly closes his hand and they die to a whisper of tone. He has no conventional movements denoting the metrical beats but indicates the values of the notes in some mysterious way to those who follow his least hint.

By Margaret SCHWINGER.

THE PUEBLO CHIEFTAIN, January 2, 1924.

..... It was a revelation of what heights of perfection, musical perfection, can be reached, by means of choral music. It was so marvelous that it is difficult to paint its glories in sufficiently glowing colors. First of all, to consider the voices, there seemed to be a well nigh perfect balance and lovely tone firm. Brilliant sopranos, contraltos of opulent tone, real tenors and sonorous basses that vibrated, and thrilled. And all welled together into an exceptionally fine ensemble. Their director, Mr. Koschetz, is a fine genius, not a mere time beater, as so many conductors are content to be but an inspirer, of his forces, (and we suspect a veritable demon for work), and, too, his arrangements and original composition mark him as a master musician.

The careful way in which everything has been worked out, from the crashing crescendos to the most finely spun out diminuendos, was a source of great delight. Careful attention to detail is a big factor in their interpretations. Their intonation was always faultless. Nor was it a case of being confined to the letter. The spirit was given free play and the sincerity and soulfulness of the singing was the secret of their command of the large audience. What we heard last evening was the result of many years of work and the complete submerging of the individual into the whole.

Naturally, the audience took most kindly of all to the American numbers. These were sung with so much pep and snap that we feel as have others, that it took a chorus from a foreign land to reveal the beauty and richness of American music.

by Mary M. HOWARD.

THE COLUMBIA EVENING MISSOURIAN, Thursday, November 16, 1922.

Had some Ponce de Leon in quest of the Fountain of Youth, happened into the University Auditorium last night he would have felt

that he had found it. How else could he have explained the enthusiasm of the big audience drinking in sparkling tones which held in solution the emotional life of a great nation? Sad and wistful moments of music were followed by others of exuberant joy. These, in turn, led on to mad outbursts of Cossackian fury. There was no weak moment. Everything was worth while and in perfect rendition. In marked proof of this, the last number of the program might be cited.

Koschetz, the master conductor, made no movement which did not bring the required response from the chorus, whose every attitude showed complete absorption in the matter at hand. In addition to the magnificent tone-quality, grading from the merest whisper to an all-powerful volume, every song was imbued with the exact characteristics which its individual message demanded. One was forcibly reminded of a vocal orchestra (if such a thing were possible) and the effects of muted violins, violas, and cellos were more than suggested. The renowned Russian basses startled everyone by their profundity.

University students must have been impressed by the « pep » that there was in everything sung by the Ukrainian National chorus, and if their thoughts strayed but for an instant to their daily studies, they must have been convinced that the present political crisis in Russia can be but a temporary bar to a nation with such a substratum of musical consciousness.

It is not too much, to say that folk songs and high art songs are but two phases of the same thing.

Let us hope that America will cultivate folk-songs to the fullest extent, so that Whitman's prophecy may be realized: « I hear America singing. »

by W. H. POMMER.

ARKANSAS DEMOCRAT, November 26, 1922. Little Rock.

There is singing and singing, but for pure joy in song, heart-warming, soul-stirring, nothing ever has been brought to Little Rock like the Ukrainian National Chorus, which sang at Kempner theatre last night under the marvelous direction of Dr. Alexander Koschetz.

Not for its individual voices — is Dr. Koschetz chorus to be remembered but for their perfect blending, their complete subordination to the choral objective, their absolute responsiveness to every command of their director, and above all, for the sweet and tender emotion, tinged with the strong melancholy of the Ukraine, which pervades their choral art.

Never has Little Rock heard such perfection of choral effect, and never have Little Rock music lovers responded so spontaneously, so generously, and so enthusiastically with their applause and their appreciation, as they responded last night to the delights offered them by these singing folk from the steppes.

All of the singing was in a language unfamiliar to the American ear, yet so strong and clear was the emotion pictured in song by the chorus that whatever its theme, grave or gay, serious or frivolous, its spirit was immediately caught and entered into by the audience. It was an art that rose above language and its limitations and spoke to the hearts of its auditors.

..... All through the program the beauty of the weird and melancholy folk songs of the steppes was accentuated by a clearness and sharpness of enunciation, which made the large chorus into one great voice, and a vast swelling and soft hushing that came and went at the whim of Dr. Koschetz's magic hands.

COURIER-JOURNAL, Louisville, February 8, 1923.

The unique quality of the performance given by the Ukrainian National Chorus last night made an instant appeal to the audience, and a sympathetic entente was formed before the chorus had sung two lines. To describe their management of effects would be well-nigh impossible.

In the first place, color, color, color — in the rich and at first sight riotous gorgeousness of the costumes, which, often a while seemed so splendidly blended that one could imagine no other combinations. These costumes visualized the free and untrammled play of tone, outswelling crescendo that reminded one of the gradual expansion of a great and outflung cloud. All these are but words that play about the subject. To describe the use of the tenors and basses as a background of cello and violins against which the women's voices were thrown out like a clear-toned flute is simply a tame statement of what they did — but how they did it! Oh, how they did it! This was perfection — there was no « good, better, best » about it — you heard the tones like a canopy above you — tenuous, transparent — an atmosphere of glittering sound; then beyond it the ominous rush that only a pianissimo sung by many people can produce; then that rush increased, tremulous with restrained emotion — menacing. It died away into something that was not silence, yet was like a silence with life in it. If all this seems extravagant, remember the reviewer is only trying to tell you how it sounded.

Mr. Koschetz is a leader whom it is a delight to watch as the flexible play of his hands directs his people.

The city is indebted to Mr. Rabinoff for the pleasure of hearing such remarkable singers.

K. W. D.

Canada.

THE EVENING TELEGRAM, Toronto, November 16, 1923.

The Ukrainian National Chorus sang in Massey Hall last night.

..... The chorus has been called a human symphony orchestra, a human pipe organ, and a whole encyclopaedia of adjectives has been lavished on its work. Yet when all has been said the half isn't told. With the echoes of their music in our heart, where they will ring for many a day to come, we humbly confess that we never realized until we heard the Ukrainians sing last night, how stodgy, flat, commonplace, insincere, highly respectable, unimaginative, and hopeless the great mass of our so-called concerted singing really is. Apart from the incomparable beauty of their tone, the resistless persuasion of their rhythm, and the truly symphonic unity of their ensemble, a deep undertow of national life endows their music with a sincerity that art may imitate but can never achieve. Therefore in telling how they sing one-half of the story is found in **what** they sing.

Forty-three or forty-four singers, less than one-third of whom are women, constitute the chorus. They are clad in national costume, many-colored and of varied design. Very striking they look, but it is no mere stage picture. You think as you watch them walk to their places, and you know it when they begin to sing. For posturing and preening and dressing up, either in the physical or spiritual sense, are impossible to these artists. Measured by standards obtaining amongst concert singers we should judge there to be something less than a hundred dollars worth of « culture » in the whole chorus. And therein is the charm and genius of their wonderful singing. It is natural, unspoilt, spontaneous, the outpouring of a great people's heart in language whose parts of speech, grammar and syntax are music-emotion's second name. As they sing their tones are as multi-colored as their costumes. Just as their eyes delight in flaming scarlet, deep hued purple and vivid green, with a hundred shades and tints that lead imagination backward or forward to the primary source, so is their song a never ending bewilderment of changeful tonal color. Their tone as a whole is vivid, bright, intensely sweet and above all searching. It « gets you » at once, and holds you captive to the end. It is an emotional searchlight, for the souls of the singers are in it.

The balance is perfect, so you forget about the different lines but you cannot ignore the astonishing beauty and depth of the bass. Go to your piano and touch the bass G, then go down, note by note, until you reach the A Flat below — you might even go to the G.

And this is the compass of these Ukrainian basses. There, indeed, is the « organ effect ». It is a sixteen-foot organ pedal of human voices. Build up from that a harmony of tireless, flexible, vividly beautiful voices and you have the Ukrainian Chorus raw material. Harness that to rhythms that tell the story of life, its humblest joys and deepest sorrows, its hopes and passions and despairs, always with terrible intensity and profound sympathy, and you have the marvellous finished product. We might talk a week of the « effects » they achieve. Of thunder crashes and soft, sighing zephyrs. Of Christmas carols deeply devotional, and revelling folk-songs where thought is drowned in laughter. Of a lullaby, sung by a contralto over an organ accompaniment of human voices, whose melody had a rhythm caught from Mother Nature herself.

But to dwell on these marvellous effects is to give the impression that the Ukrainian Chorus is a « stunt » organization. It is far more than this — its choral achievements are no less wonderful than its more arrestive efforts. In beautiful sustained singing, broad, noble, melodic phrases, perfection of intonation in the strange harmonies of the Russian music, their work is beyond praise. Their singing will always thrill the most indifferent, but it has a far more precious and enduring quality than that. You have only to listen to them to realize what a melodic phrase for a particular line truly means. With them it is a solo to be done with all the concentration that a solo would demand. And if you want to know what a choral conductor really is you have only to watch Alexander Koschetz. He uses no baton but there is a power in his hands that a thousand batons couldn't supply. The slightest movement means an emotion instantly expressed in tone, or attack, or shading or release. If the chorus is a human organ, then Alexander Koschetz is a Dupre or a Lemare.

In addition to the Russian numbers there were three American, a Mexican and a Creole. They were sung just as wonderfully as the others were, but oh! how commonplace they sounded against the national music of these national singers.

YENMITA.

THE TORONTO DAILY STAR, November 16, 1923.

Ukraine sang at Massey Hall last night. They were a patch of the Ukraine plucked out of native haunts and set down on a simple little tierage of two rises in the middle of Massey Hall stage, with a swallow tailed conductor-Koschetz—who had no baton, but fingers that seemed to be turning keys, and pulling down limbs, and plucking flowers, and twisting corkscrews, and swinging skip-ropes, and throwing lariats, and prodding holes in the singers; such intimate and expressive conducting that much of the time it was a dance to which the singers made the music.

And what of the singers? Sensational in the last degree. We have never heard quite that kind of choralism before; not even from the Sistine Chapel. These people were like a band of glorified amateurs who at home might shock wheat and dig turf and drive troikas in the deep snow, and dance like fury at night and be everlastingly happy. And their singing with all its choral finesse had this naiveté at the root.

Such a double bass section has never been heard here. In most prodigious choirs one or two big basses do all the deep work; in the Ukrainian Choir there were six of them all doing low C and below it with crescendo, with perfect sense of the key, with clear enunciation; great vibrating masses of black Stygian tones that seemed capable of holding up a chorus ten times as big. One speaks most of the basses because they are the finest section of the choir, and quite the last word in such work. No Fisk Jubilee negroes ever could surpass, if they could quite equal, such bass tones; at times twanging like the pizzicato of bass viols, again like great diapasons of an organ, like marvelous double horns in a band. It was colossal.

On such a foundation is built the phenomonic choral art of the Ukrainians. All the other parts seemed to emerge from the bass. And as you heard the tones grow into the rich chordings of the native Ukrainian harmonies, you realize that merely singing a capella without orchestra or organ is not a device or a substitute; it is in itself an organ and an orchestra.

Here are the strings-violins, cellos, guitars, banjos, double basses; the clarinets and the bassons; the trumpets and the tubas; the oboes and the flutes; and the conductor seemed conscious that his singers were a perfect orchestra for he made them do so easily all the nuances and dynamics and rhythmic subtleties and ravishing tone colors of the orchestra — plus a quality that no orchestra ever can get.

Part by part the choir is not so wonderful. There are peculiar intonations in most of the parts. The tenors are rather explosive; the sopranos shrill and sometimes raucous; the baritones did a good deal of yelping; yet the whole effect on the ensembles was unutterably fine. Each section seemed to be divided into a double choir; sometimes the two sopranos, the two altos, the baritones with the basses, the two tenors, each two singing in parts and then all together; now and then a solo with the full choir humming.

And such humming! Here was the perfect use of all the resonance cavities, with an effect that was quite stupendous, abysmal, ethereal penetrating and poignant and lovely. These singers could make a hum sound like a great conglomerate vowel; they could crescendo on the low or the high; at times the sopranos were like flutes and piccolos over the deep bell-like tones of the basses; and there were such sudden rushes of tone, such sforzandos, such terrific shouts, such delicate decrescendos, that there seemed nothing

the choir could not do with perfect enunciation, and with each section completely conscious of its own dynamics yet transfused into all the others.

In each piece the choir got its pitch from a little harmonica. Then they were off; into a dance of chords and sentences; a sort of sublime talking to harmony. There was choral art in every bar. The gamut of colors in tone ranged from pure white to perfect black; with indigos and pinks and yellows, greens and blues — a costumerie of chords. Some of the effects were indescribably magical. Many of the dynamics were colossal. There was no end of dynamic, or of nuance and finesse.

Augustus BRIDLE.

THE MAIL AND EMPIRE, Toronto, November 16, 1923.

The most wonderful demonstration of the tonal possibilities of the human voice that this city has ever heard was given last night in Massey Hall by the Ukrainian National Chorus. This choir is unique among singing organizations. Alexander Koschetz, the conductor, appears to have a gift for discovering new effects that can be secured with harmonized male and female voices, and these effects are not only unusual, but they are extraordinarily beautiful. People in Toronto ought to know something about choral music. They certainly get enough of it in the course of a year, both home-made and imported. Ukrainians showed the people who were present things that they had never dreamed of. After one song, you would say. « That was clever and decidedly out of the ordinary, but after all the human voices is a limited instrument. They cannot do very many things that we have not heard before ». And the next effect would be entirely different.

..... The humming of this choir of forty voices was one of their achievements. It was like some thrilling new musical instrument, capable of many sorts of color, now rich, mellow and full, and again twangy as a guitar. The virtuosity of the humming was in itself remarkable. Other choirs that one has heard would leave the impression that a hum is a hum, and nothing more. The Ukrainians hum like a string orchestra. These singers appear to alter their tone to secure bizarre effects. At one time the sopranos will be rich and dark hued, and in their next number some of them will be as high, clear and thin as a flute. In fact, Alexander Koschetz gave his audience a most exciting evening. People are not accustomed to so much variety in choral singing, and they did not know what the choir would be doing next. Their precision of attack left one feeling that a machine must control the entire organization. They gave a short encore number, taken at incredible speed, in which the different sections, first the basses and then the sopranos,

sang a few words alternately. A single vocalist could not have done the number more smoothly. If any one section of the choir calls for mention it is the gorgeous basses. Their sustained roll in the Stenzenko number in the first group was like mighty drums. The first two groups of numbers were made up of national songs, but even though you did not know what they were all about, the tonal effects were there. One of the most haunting of them was «Lullaby», in the second group, with its plaintive soprano solo.....

THE WINNIPEG EVENING TRIBUNE, December 12, 1923.

..... This chorus which attracted many fellow-country folk from throughout Manitoba and parts of Saskatchewan is an assembly of voices of a magnificence which accounts for the choir being the rarity of its kind it is. No local choral conductor could conceivably listen to the glorious and thrilling basses without wanting to offer, if not his head, then most of his own basses in exchange for a quartette of these stout-limbed and stouter-voiced Slavs. One was not surprised to hear them; one simply had anticipations fully filled. It is trite, although timely comment, that there can be few if any other places in the world where bass voices are to be discovered the equal of these men of Ukrainian and parts of Russia. It really calls for Slavs to sing certain kinds of Russian music as the composer presumably wished it to be sung (a reference to the pedal-point in Rimsky-Korsakoff's «Farewell Carnival» is illustrative of this).

These basses of the Ukrainian National chorus are perhaps the key to an appraisal of the body of singers as an orchestral-sounding one. Their superbly resonant rumble seems more akin to organ tone than to anything else instrumentally. A double forte chord from the whole choir, each note of which penetrates the ear as clearly as the notes are seen in the score, or one of their dynamite-crashing crescendos and the short circuit of thought whereby the singers are regarded as an orchestra is logically complete.

An indulgence in a cataloguing of the usual technical accomplishments which these singers display with a great virtuoso-like glitter would be boring, superfluous and impudent—the equivalent to saying that Busoni plays his scales very nicely. One thought the chief striking innovation of the performance lay in the humming effects. With voices of the calibre he has under him, Mr. Koschetz secures the most extraordinary chromaticisms of color and texture by subtle variations of quality and power of tone from individuals and groups. The image suggested is that of a gorgeous tapestry, alternately flaming and fading with imperceptible nuance in a pageantry of iridescence. Another outstanding excellence was the quantity of tone achieved. Had the singers been screened off, an auditor might easily have estimated their tone at being produced by three times its actual numerical strength — not to consider the fact that not once was the choir ever at full strength.

Mexico.

EL PORVENIR, Décembre 1922 — Monterrey.

.....Es vano empeño pretender dar una idea elocuente de lo que son en su estructura melódica como en su armónica los coros. Es una orquesta humana de vivos y suntuosa riqueza tonal, a la vez que de una imponderable disciplina. Es un conjunto admirable de sonidos, de acordes y de cadencias que a las veces da la sensación de una gran masa orquestal, y en momentos tiene la gratas sensaciones de un inmenso polifónico órgano tocado por manos ultraterrenas.

Mas si la interpretación de todos estos bellísimos motivos folclóricos rusos fué para el auditorio de anoche una copiosísima fuente de profundas emociones, la presentación de las solistas trascendencia.

Finalmente es preciso no concluir esta crónica sin hacer un elogio caluroso del inteligente organizador de los coros, el maestro Koschitz, a quie debe esta admirable uniformidad de conjuntos que ha venido rindiendo la sanción de los diletantis de las principales capitales del mundo.

MUNDO MUSICAL, Décembre 1922 — Monterrey.

« Nada puede dar mas honra a un teatro de música que la presentación de los Coros Ukranianos.

Esta « troupe » de cantantes nos demuestra todo lo que se puede obtener de más bello y perfecto con las voces humanas.

Quien haya escuchado a los Ukranianos los escuchará cada año como a las golondrinas en primavera.

Cuánto nos consuelan con sus cantos suaves y sencillos!

Se diría que estos artistas forman más bien que un sólo coro, un sólo corazón; un corazón que reparte sangre, calor y vida por todo el organismo y que continúa escuchándose, aún cesando de latir.

Con sus voces que se alzan, que se honchan, que se endulzan, se juntan, se distancin y se extinguen; con sus acentos que miden, ritman y matizan, forman los Ukranianos mundos desconocidos en la música.

Traen toda el alma ardiente, tierna, soñadora, altiva y a veces irritable de su país.

En sus cantos populares no es necesario conocer el sentimiento para sentir su encanto y comprender su belleza.

Sus trajes son una verdadera armonía de gusto y un regalo para la vista. »

M. M. ANGEOT.

EL UNIVERSAL, décembre 1922 — Guadalajara.

..... El Coro Ukraniano puede decir, parafraseando la célebre frasa de César: Vine, Canté y Vencí.

Y esta es la mejor prueba de su valor incuestionable.

Manuel M. PONCE.

EL DEMOCRATA, 1922 — Guadalajara.

Vengo a cantar: aleluya! Vengo, lectores a congratularos en nombre del arte divino, del arte potente, del arte eterno. Vengo de oír los Coros Nacionales Ukranianos, y traigo el corazón rebozante de alegría, el alma plena de admiración y el oído acariciado por los rumores de las selvas, por la voces de los niños, por los arrullos de las mujeres que aman, por el tintineo de las iluvias abrileñas, por las sinfonías de los bosques legendarios, por el caer suave y melodioso de las aguas, por los sollozos de las doncellas, por el llanto de las madres y por las canciones de los poetas vagabundos.

Vengo, lectores, a daros una buena nueva de Navidad, a invitaros a que, siguiendo la ruta luminosa, inmensa de este grupo de humbres y mujeres, rebozantes de trinos, como las alondras, cantemos también: aleluya! sobrecogidos de admiración y de cariño.

...Suavidad sedeña y también riqueza de acordes, no como los de la orquesta ni como los del órgano, sino superiores a órgano y orquesta, porque esas voces tienen alma, tienen visión, tienen amor!

EL MUNDO, 27 décembre 1922 — Mexico.

..... Ningún espectáculo nos dejó nunca tan desconcertante ni tan profunda y plena sensación de belleza. Los coros ucranianos son algo más que la orquesta humana de que tanto se ha hablado.....

EL DICTAMEN, 11 janvier 1923 — Vera Cruz.

..... Nostros conocíamos los orfeones; quienes menos había escuchado algún conjunto coral, pero seguramente ninguno había oído algo que se pareciera remotamente a los Coros Ukranianos ni que hubiera alcanzado ese grado de belleza, de atildamiento y de perfección.

Nunca pudimos sospechar que con las solas voces se consiguieran efectos musicales tan brillantes, tan armoniosos tan delicados: nunca creímos que se llegara a manejar la voz humana en forma tan delicada y sutil y que de las distintas combinaciones de cuerdas se obtuvieran resultados tan sorprendentes como harmosos.

LA OPINION — Torreon, 23, III, 1923.

..... Propriamente el nombre de Córros, no ajusta a la verdad de este conjunto, ellos son más bien una admirable reunión de

voces que imitaban a maravilla el sonido de distintos instrumentos musicales produciendo la impresión de un conjunto sinfónico o más bien un grand orquestión humanos que matiza con sin igual precisión y con exquisita dulzura, la sonoridad de cada uno de varios instrumentos.

EL HERALDO — Torreon, 23, III, 1923.

..... Concurrí al debut de este coro anoche un pequillo de pesimismo. Habia escuchado coros de fama mundial como los de la Capilla Sixtina, de la Virgen de Loreto, Italia, y de Lourdes, en Francia, célebres en todo el mundo ,y pensaba que nada más perfecto podria oir; pero con una grande y grata sorpresa, me convenci al primer número de tener delante cualquier cosa de maravilloso sobrenatural. No exagero, usando estos calificativos es la purisima verdad.

Brasil.

CORREIO PAULISTANO, 17/IX, 1923 — San Paulo.

O segundo concerto dessa maravilha das maravilhas que a platéa do Municipal assistiu ainda hontem e que a empresa Mocchi, sem reclamamos espalhafatosos e quasi em surdina, nos trouxe com o nome de «Coros Ukranianos», foi mais uma victoria, siñao pelo exito de bilheteria, ao menos pelo enthusiasmo, quasi delirante do publico.

A nossa penna de noticiarista, cançada com as «emoções» que os cartazes apregoam, em boccas abertas, e habituada a «ouvir e entender» estrellas, raramente consekue ter os espasmos carinhosos que a Arte póde ou deve despertar.

Deante, porém, dessa massa de vozes humanas, que a eminente maestro Alexandre Koshetz transformou num instrumento bizarro e desconhecido, não ha espirito que se não incline reverente e mãos que se nãa abram em palmas delirantes.

Os effeitos de maciez e de colorido que escapam dessas gargantas transformadas, ora em violinos, ora em violoncellos e contra-baixos e guitarras, são de assombrar e extrasiar. Nas canções melancolica tem «crescendos» e suavizações, desenvoividas com tanta finura de estylo, com tão alevantada expressão, com um sentimento unico e tão profundamente proprio, que despertam uma rara e inaudita emoção no publico.

«A canção do Berço», de Bárvinsky, por exemplo, que Koshertz «orchestrou para a sua phantastica orchestra humana», grava na nossa memoria como o maior prodigio alcançado pelo homem. No «jardim», de Lyssenko, sentem-se os epithalamios azues das flores com os perfumes, da luz com o som álaire da voz alegre da natureza... Fossemos esmiuçar o programma, o tempo não nos chegaria. Basta que affirmemos que os «Coros Ukranianos» constituem uma novidade, nunca sonhada ou imaginada, para que o nosso publico se convença do divino e maravilhoso que elles são.

No concerto de hontem, além da distincta cantona Mariana Tcherkassakaja que, com a sua linda e bem educada escola, agradou immensamente a publico, principalmente na «Chanson de Florian», de Godard, receberam os magnificos artistas dos «Coros Ukranianos» palmas entusiasticas, com insistentes reclamações de «bis». Mas, quem as recebeu com mais delirio foi o maestro Alexandre Koshetz, que dirigiu o seu disciplinado e extraordinario conjunto vocal com taes tons, com tal flexibilidade, com tanta exactidão nos ataques, que o publico, sem limites ou conveniencias, o acclamou com loucura e transbordante manifestação de enthusiasmo.

— Hoje, os « Coros Ukranianos » dão um novo concerto. São Paulo que se não esqueça que está no « Municipal » um conjunto de artistas raros. Muna-se o nosso publico de coragem, para continuar applaudir ao manior espectáculo que até hoje nos foi dado ouvir.

CORREIO PAULISTANO, 16/IX, 1923 — San Paulo.

São Paulo pôde, hontem, ufanarse de ter travado conheelmente com um espectáculo inteiramente nevo para a cultura da sua gente.

Os « Coros Ukranianos », que a Empresa Mocchi, nos trouxe, constituem uma alta novidade e uma novidade com que a nossa esthesia nunca sonhou.

E' uma dessas manifestações do Bello que se infiltram comos um veio mysterioso na nossa ale a e nella se derramam em endas irisadas, lindas, umas, ternas, outras, todas, porém, empolgantes. O extase do divino, silensioso na sua grandeza e eloquente na sua licção, empolgou-nos por completo a contade ea razão, e não sabénios em que munda nos levam aquellas vézes extranhas, que nos encantam como uma orchestra desconhecida. Foge-nos a noção material que temos das cousas, e uma visão do irreal, nimbada de sonho e poesia, suggere-nos emoções nunca sentidas e sentimentos jámais lobrigados.

Podemos, na immensa dialectica da nossa phantasia, imaginar mil e uma possibilidades do sublime, mas não sabemos, nunca, explicar eude o maestro Alexandre Koschetz foi buscar a mysteriosa força ereadora que anima e vivifica esses maravilhosos instrumentos, que moram nas gargantas dos seul cantores. Porque o que se ouve, distillado, em ondas sonoras, das boccas desses magnificos artistas dos « Coros Ukranianos » não é o canto commum que duvimos diariamente. E' um espectáculo inedito, porque uma orchestra maravilhosa, enjos instrumentos são feitos de vezes, é aquillo que chega aos nossos ouvidos extaticos. As « bocca chiusa », então, murmuram com a alma que têm os violinos chocarreires e os violoncellos eveludados.

Mora nellas uma delicia de arminho e um carinho de vozes angelicas.

E o programma que hontem nos deram os « Coros Ukranianos » não pôde ser esmiuçado ou citado em parte, porque, na sua integra, foi elle interpretado como só o poderiam fazer artistas consummados e que têm por chefe um mestre eminente, unico talvez nesse genero musical.

O publico de São Paulo fez muito bem em comparecer ao Municipal, enchende-lhe quasi completamente a platêa, e em applaudir com grande enthusiasmo esse engenhoso instrumento humano, que só um rande amor á arte poude arear.

Resta que o nosso publico não deixe vazio neahum dos espectaculos dos « Coros Ukranianos » e, mais uma vez, São Paulo provará que ama, até ao dilirio, os espectaculos da grande e verdadeira arte.

E' difficil um astro distinguir-se, quando ha o incendio de uma constellação.

O PAIZ, 22/IX, 1923 — Rio de Janeiro.

Trata-se, effectivamente, de uma surprehendente novidade e de uma manifestação artistica das mais interessantes, digna por todos os titulos de ser admirada.

Ao ter-se noticia dos Córos ukranianos, por melhor que sejam as informações, não se póde fazer uma idéa do que elles são senão vendo-os. Jámais se fará um juizo seguro da perfeição a que elles attingem. As suas vozes são instrumentos afinadissimos e disciplina-dos a não se poder exigir mais. Formam um conjunto comparavel a um órgão colossal, cujos tubos correspondem ás vozes e que, como aquelles, obedecem mechanicamente, com uma espantosa isochronicidade, ao menor commando do executante, que, no aso, é o regente. Nas composições á « boca chiusa » a perfeição chega a maravilhar. Dir-se-hia uma orchestra com os seus violinos, violoncellos, contra-baixos, clarinetas, oboés, etc. O rhythmio, o matiz mais delicado e os ataques, são qualidades predominantes, que fazem pensar no colossal trabalho de organização de uma tal orchestra humana, onde o senzo interpretativo parece provir de um todo uno e indivisivel, como se as suas partes componentes pensassem e agissem por uma so cabeça. Os movimentos dos cantores são reduzidos aos imprescindiveis, não lhes sendo permittida a menor immobillidade. Apenas alguns movimentos dos braços ao longo do tronco e o arfar colectivo, em um só hausto, como se fôra feito por um grande follê, cujo ar movimentasse o conjunto inteiro.

O maestro, trepado em um pequeno estrado, não traz batuta. O commando, obtedecido rigorosamente, é feito com gestos dos braços. entrado nelles como elemento importantissimo a posição das mãos, que ora se espalmam, ora se fecham, cerrando os punhos, ora se abrem em crispções nervosas de dedos, para, logo depois, em conchas, cortar o espaço, rapidas, como que reunindo dentro dellas toda a sonoridade das vozes, fundidas em uma só. Todos os naipes dessa « orchestra humana » são admiraveis, delles sobresaindo entretanto os baixos, os tenores e os so pranos. Dos solistas ouvidos hontem. em rapidos « intermezzos » coraes, não se póde dizer que possuam vozes excellentes. Um barytono, um soprano e um tenor bastante apreciaveis, mas que estão muito melhor dentro do « ensemble ».

Argentina.

LA PATRIA DEGLI ITALIANI — 11 juin 1923, Buenos Aires.

I successi si vanno sempre più intensificando in modo stupendo.

Se la voce umana è considerata unanimemente il miglior strumento musicale, perchè le sue possibilità sono ben lungi dall'essere esaurite, è chiaro che la musica corale, o, come si dice con termini tecnici, « in stile a cappella o alla Palestrina », deve produrre nel pubblico una meravigliosa sensazione e un grande effetto. E quando a questa qualità intrinseca del coro, si unisce la esecuzione di musiche popolari, affidata a una massa di coristi educati mirabilmente, sotto la direzione di un maestro conscienzioso e valoroso, allora anche il più insensibile ad ogni manifestazione del bello deve convenire che la « orchestra umana » si fa ascoltare col respiro sospeso.

Il coro nazionale ucrainiano è formato da 40 cantanti di ambo i sessi, che vestono abiti caratteristici della loro nazione. Esso è una compagine perfetta e mirabile, che, naturalmente, deve studiare sempre con serietà e costanza, altrimenti non sarebbe possibile approfondire quelle musiche a farle apprezzare, desfande un sì vivo entusiasmo.

Il merito più grande poi è del maestro Alexander Koschitz mente acuta e sveglia, che guida e dirige con molta competenza e con appassionato amore.

In ogni esecuzione si nota una precisione davvero matematica. In molti cori, nei quali il lavoro polifonico è costituito da interessanti ritmi che si alternano a « imitazione » sono ammirabili — per la giustezza dell'entrata e dell'intonazione — i differenti gruppi di voci sia maschili che femminili.

Tra i molti cori, richiama molto l'attenzione. « L'angelo della guardia », di nobile fattura e assai originale: in esso una sola voce di donna canta una delicata e malinconica canzone popolare slava, mentre il coro, a bocca chiusa, tesse un interessante lavoro polifonico e con sorprendenti effetti di sonorità nell'impasto.

Il repertorio di questa superba massa corale è esteso e vario; ma quello che più è interessante è che in ogni coro vibra l'anima popolare ucrainiana: ora dolorosa, ora marziale, ora allegra...

Esse possono affrontare con sicurezza i giudizi dei pubblici più esigenti, perchè possiedono i coefficienti atti a decretare il successo.

Perciò, sia il coro che le cantatrici soliste, passano di trionfo in trionfo, accentuando il meritato successo non con volgari uscite, ma con la grazia e la nobiltà di un'arte deliziosamente affascinante.

EL TELEGRAFO, 8 juin 1923, Buenos-Aires.

Al frente del conjunto denominado Coros nacionales ucrainianos actúa el maestro Alejandro Kochetz que se ha revelado como un notable compositor y un mago de la batuta.

Artista de fina compenetración y vastos conocimientos musicales, el maestro Kochetz es el alma de ese órgano humano cuyas ejecuciones maravillan por los insospechados efectos de las voces, la unidad, la exactitud, la pureza del sonido, que ora semeja una orquesta, ora produce las sonoridades graves y majestuosas del órgano.

El público que asiste a las audiciones del Coliseo ha podido admirar a este maestro, como hay pocos, y descubrir horizontes nuevos en el arte puro del canto, que es tal vez el mayor instrumento para traducir las vibraciones del alma popular.

Kochetz tiene su dominio de director en el influjo decisivo que ejerce en sus cantores. Un simple gesto, un adoman preciso, bastan para, manejar dócilmente a sus subordinados.

Son demasiado intensas las emociones que deparan esas audiciones para olvidarlas fácilmente.

LA NACION, 7 juin 1923, Buenos-Aires.

..... Los Coros Ukrainianos constituyen, con sus audiciones, una de las manifestaciones de arte e mas puro y una de las notas mas curiosas y admirables de la actual temporada artistica.

LA PRENSA, 6 juin 1923, Buenos-Aires.

« Si la voz humana es el mas hermoso de los instrumentos sonoros, un Coro como el Ukrainiano, formado por cuarenta voces mas disciplinadas y más dúctiles que las de muchos cantantes liricos, es la mas hermosa de las orquestas »

LA RAZON, 4 juin 1923, Buenos-Aires.

« Una bella sonoridad, sobre todo en los bajos, una afinación, un sentido musical y una extraordinaria riqueza de matices, constituyen sus características. Se ha dicho que produce la impresión de un órgano humano, y, en efecto, la comparación es exacta. Tal es la precisión en los ataques, en el ritmo, en las gradaciones sonoras ».

EL DIARIO, 8 juin 1923, Buenos-Aires.

« Nada mas típico, mas original y bello, en realidad, que este disciplinado conjunto que, aparte de ofrecer cantos singularísimos con todo el color popular de la región de donde provienen los ofrece

en forma extraordinaria, con una fusión de voces admirable, y en algunas producciones sacando sorprendentes sonidos, que dan la perfecta ilusión de una delicada orquesta ».

LA ARGENTINA, Buenos-Aires, 5 juin 1923.

Luego de una gloriosa gira por las principales ciudades y centros de cultura musical de Europa, hizo su aparición en el Coliseo de esta capital, ante un numeroso y selecto público, el coro nacional Ukrainiano.

Las características de este renombrado conjunto las constituyen un exquisito y refinado gusto musical, una afinada y franca sonoridad en los bajos y una verdadera riqueza de matices.

El gracioso ritmo y sus múltiples gradaciones embargan el espíritu y sus bellos sonidos transportan a regiones ideales, donde parecen sentirse los mágicos acordes de un extraño instrumento tañidos por las hábiles manos de un virtuoso.

Tales méritos non son sino de M. Alexandre Koschitz, quien demostró su vigorosa naturaleza de genial artista y su temperamento de verdadero mago en el arte de bien combinar los sonidos.

El coro Ukrainiano, puso en nuestros oídos genuinas bellezas esencialmente regionales, populares, la mayoría de ellas pertenecientes a los renombrados y numerosos modernos maestros de Ucrania.

Figuraban en el programa « Cancion de cuna » de Barbineky; « El joven monge », « La viuda de la aldea » y « El amanecer » de Stupmitsky, y « Los hongos » de Lyssenko.

El desarrollo de tan bello y exquisito programa fué hecho dentro de la mayor relatividad de perfección, a que puede llegar el genio de un artista,

Claro está que el ensimismamiento que modela una discreta mayoría de los casos a los verdaderos músicos que viven lo que traducen por regiones de encantos tan llenas de bellezas que imprimen a la música innegables tendencias al virtuosismo que espíritus no muy avezados en materia musical tildarían de enfermizo.

El numeroso público que se esperaba llenara la sala del Coliseo, hizo justicia al coro de Ucrania, prodigando unánimes y sinceros elogios, los que pusieron de relieve los valiosos méritos del coro que nos visita.

Uruguay.

EL PAIS, 29 juillet 1923, Montevideo.

Las referencias que hace dos años traen las crónicas europeas y americanas sobre los Coros Nacionales Ukranianos que anoche debutaron en el Artigas, con ser profusas y elogiosas en el mas alto grado, no dan sin embargo, una idea aproximada del verdadero valor artistico de esa maravillosa agrupación.

La música coral de superior categoria no se cultiva, fuera de España, que conto siempre con sus famosos orfeones catalanes y vascos, sino de una manera incipiente y transitoria. En Italia, Francia y Alemania, las organizaciones corales no se disciplinan sino para el rol que les asigna el teatro lirico.

Anoche oyendo el coro ucraniano, se ha podido apreciar cuanto significa, en el sentido de la cultura y de la emoción estética, un conjunto de voces humanas educado para producir efectos de alta musicalidad, sin los recursos orquestales ni los dramaticos, que por otra parte, no le son necesarios.

Desde luego, llama la atención la calidad de las voces, cuidadosamente seleccionadas, y con una preparación técnica tan admirable que dan a veces la impresión perfecta de prodigiosos instrumentos de cuerdas, tal es su afinación, su igualdad y su dulzura. Y esa uniformidad es idéntica en las voces masculinas y en las femeninas, y el mismo arte de la modulación se observa cuando las frases giran en cualesquiera altura de la escala, sin que se note la mas insignificante estridencia en las emisiones sobreagudas ni en las bajas y profundas, tan fáciles de declinar hacia el terreno de las sonoridades ingratas o defectuosas.

La otra condición excelente del coro ucraniano es su sentido del ritmo y de los matices, siempre dentro de una inalterable afinación.

Ejecutaron una inspiradísima Canción de Cuna, de Barwinsky, arreglo del director Koschitz, que resulto un hermoso modelo de « legato » sin una falla técnica y dando a toda la composición un calor de ternura y expresividad encantadoras.

Y con la misma perfección técnica vertieron el aria « Joven monje » construida a base de « pichettatto » en toda su extensión.

Otro de los efectos sorprendentes que obtiene el coro ucraniano son los « portamentos a boca chiusa » con los cuales ejecutaban todo género de matices, a cual más bello.

Nos falta hoy el tiempo para un análisis completo de las interpretaciones del grupo que dirige el maestro Koschitz; pero no debemos cerrar esta breve reseña sin hacer mención de los méritos extraordinarios del notable y talentoso director del coro. Su tempera-

mento y su dinamismo poderoso se transmisten por una evidente sugestión a los ejecutantes a sus ordenes, y aun al auditorio mismo, proporcionando así un elemento precioso para la apreciación de todas las composiciones.

Para elfueron, con justicia, las ovaciones calurosas que a cada instante resonaron en la sala.

Una concurrencia muy numerosa asistió al felicísimo debut de los cantores ucranianos. Hoy darán conciertos de tarde y de noche.

LA DEMOCRACIA, Montevideo, Agosto 1.º de 1923.

Yo he comprendido después de oír a los coros Ucranianos, el empeño de los griegos primitivos por cantar todos los días los himnos atribuidos a Orfeo. Es que el espíritu de ese divino pueblo se mantenía así latente, lleno de vida y gracia poderosa. La idealización del lenguaje por el canto conquistaba las formas plenas y puras de la expresión poética. La sentimentalidad se expandía al influjo de las pasiones, expuestas en « el modo » más libre y expresivo. Las fábulas de los Dioses adquirían en el concierto de voces, el colorido fantástico de una realidad perfecta. Los coros!...

Siempre que sentía hablar de ellos no se porque experimentaba algo así como la cálida sugestión de una fuerza misteriosa, pero que yo sabía buena. Desconocía con cierta superstición estética, el motivo generatriz de ese fenómeno psicológico de permanente naturaleza emotiva. Nunca había oído verdaderos coros!... Pero al escuchar los coros ucranianos se ha desvanecido el misterio. Ellos han revivido para mí, han hecho carne, las leyendas míticas y bíblicas, las leyendas votivas y milenarias; ellos han sacudido en mi memoria el recuerdo de ese pueblo de hebreos, que cantaba a orillas del Eufrates, esperando « al que había de venir », los salmos más delicados, y también de ese admirable hijo de Isaías, que fué mas artista, que rey, más soñador que profeta...

La leyenda, la historia y la fantasía como el soplo lírico de la poesía popular, ritmo desnudo de la vida colectiva, están presentes en esos coros. Todo en ellos es intangible, todo en ellos tiene la vaguedad penetrante, preciosa y exquisita de los ritos antiguos, pero todo en ellos es sinceramente cálido de amor e de espontánea expresión.

Los estados profundos del alma humana, las características morales más hondas del espíritu eslavo, palpitan en un aleteo de vida única, fascinadora, subyugante en esas cuarenta voces que tienen inflexiones demasiado humanas para ser celestiales y demasiado divinas para ser demoníacas...

El dominio sobre el arte que cultivan los componentes de los coros ucranianos, se manifiesta magnífico en las voces que saltan ágiles, tiernas, tristes, alegres o melancólicas, modulando las frases musicales con sus acordes, con sus bajos, resolviéndose y duplicándose, reuniéndose en una ostentación perfecta de unidad, de

equilibrio, de color y de vida. La emoción como un manto fantástico, maravilloso e intangible los cobija a todos. Lo que dice Agripina en la traedia de Britanicus se podría repetir aquí hablando de ella: « invisible y presente soy de este gran cuerpo el alma todopoderosa »... Ciertó; porque el alma rusa se muestra amplia, duena de si misma en las interpretaciones que realizan esos cuarentas seres dirigidos Mr. Goshetz, a quién admiro entusiastamente por su talento de músico y por el sentido artístico que demuestra a cada momento. En sus ademanes plásticos, llenos de euritmia en los movimientos expresivos cuando mima la frase, creo haliar en él algo de esos olvidados santones, boudadosos y enérgicos. Los diferentes matices de la música los traduce en gestos que tienen toda la elocuencia verbal, patética de un sincero temperamento. Sí, sí, no me cabe la menor duda: Mr Goshetz, tiene algo en su espíritu de los admirables Apóstoles de la Sinagoga hebrea...

— Nax.

Cuba.

CORREO ESPAÑOL, 18 février 1924, La Havane.

El público de la Habana desconoce los coros ucranianos. No ha concurrido al debut en Capitolio. Ciertas empresas han hecho esceptico al publico habanero, y no hay razones para acusarle de manera violenta porque no asista a determinados espectaculos la consecuencia, es que el arte ucraniano, recién venido a Cuba, este sufriendo los efectos de los abusos cometidos por las empresas aludidos con la buena de los espectadores Fracasaron los cuadros exquisitos de Duva-Turzoff, la orquesta de Domras y Balalaikas traída per Estrada y va en el mismo camino este magnifico lujo de arte de Santos y Artigas en los coros ucranisnos. Yo no puedo obligar al publico a que se deleita escuchando las maravillas de estos coros, pero, haciendo lo que puedo, lo aconseje que realice un esfuerzo y visite las tandas de Capitolio en que cantan los coros del señor Mas Rabinoff.

Ha oído el lector de estas lineas el viento murmurando entro las hojas? Ha oído la cadenzia lejana de un violin que pasa y cuyo eco se extingue dulcemente? Ha oído el estruendo de la tempestad, el rumor del beso temploroso, de emoción, la nota vibrantisima de un clarín y la nota suspirante, delicada, tenue, de una flauta que suspirara...? Todos los sonidos estan armonizados, todos los estalidos y todas las armonias tienen voz y viven en la masa coral que dirige el maravilloso maestro Alejandro Koschitz. Este señor Koschitz no tiene batura: dirige con un dedo erecto, con dos dedos, con los ojos, con las cejas, con el cuerpo, con el alma... Cada gesto, por leve, por imperceptible que sea para el publico, del señor Koschitz se traduce un lamento o en un alarido de su orquesta humana. El señor Koschitz es un señor grueso y corpulento: son embargo este maestro gravita en las emisiones de su conjunto artistico. Qué gran musico y que gran artista es el maestro Koschitz!

Hay un bajo profundo. No se como se llama. Es mas que un bajo profundo; es el organo de una catedral. Esto basta para dar una idea de sus condiciones vocales.

Hay un tenor. Tampoco se su nombre. Es rubio y gallardo. Cantó particularmente, apoyándose en el orfeón, la delicada expresión de Foster « Home, sweet home » arrancando lágrimas a algunas damas norteamericanas que se hallaban en el teatro y conmovido por su belleza de voz y su hondo sentimiento al publico en general.

Hay voces femininas incomparables. Nadie tiene nombre Todos cantan, todos forman un conjunto sublime a veces y siempre encantador, sugestionando, arrobando, maravillando como pocas veces se logra entre humanos.

Cuando el público de la Habana se decuenta del mérito infinito que tiene los coros ucranianos de Capitolio, los empresarios no tendran por que consederar este publico inferior a cuantos conocen la emoción intensa y honda de gozar tan puro arte.

Lettres. — Letters.

PRINCETON UNIVERSITY

Princeton, N. J.

President's Room

November, 21, 1922.

My dear Mr Rabinoff:

I am very glad to express my deep appreciation of the concert given at Princeton by the Ukrainian National Chorus. Their work is an expression of the highest form of art and our Princeton audience was enthusiastic in its approval and appreciation.

With warm regards

Faithfully yours

(Signature).

College of Arts and Sciences

CORNELL UNIVERSITY

Ithaca, New York.

Department of Music

James T. Quarles

April Twelve, 1923.

Dear Mr. Rabinoff:

I do not believe in superlatives. If I did, however, I fear that I should be tempted to use them in most extravagant fashion, regarding the concert given by the Ukrainian National Chorus at Cornell University February 23, 1923. The concert was satisfying from every point of view. The many touches of the exotic, the piquant freshness of the unusual rhythmic combinations, the rich sonority of the choral mass, the finesse and flexibility of the execution, the balance of the ensemble, the quaint freshness of oriental color, all of these things made the concert one of distinction and of unusual appeal. Such concerts have a great educational value; for they bring to the consciousness of Western students an intimate realization of the emotional life and experience of a people rich in such qualities. A realization of the gifts of peoples other than our own broadens the outlook, and affords a basis for mutual understanding. I congratulate you on affording us such an opportunity of becoming acquainted with this unusual type of art.

Sincerely yours

(signed) James T. Quarles.

Secretario
de **Educación Pública**
México.

14 de febrero
de 1923.

Estimado y fino amigo: —

México debe agradecer a usted el esfuerzo que hizo para traernos el conjunto conocido con el nombre de « Coros nacionales Ukranianos ». Nunca habíamos visto nada tan perfecto en ese género de espectáculos: la impresión que en todos ha dejado es profunda, y su ejemplo ha servido ya para intensificar el amor a la música coral y para perfeccionar nuestras organizaciones similares. La maestría con que cantaban las canciones nacionales ucranianas está por encima de todo elogio y ha sido reconocida en el mundo entero, pero lo que nos llenó de admiración y de sorpresa en México, fué la ternura y el brillo que sabían dar a las canciones mexicanas cantadas en español con dulzura de nativos. Las estilizaciones que a cada paso realizaba el maestro Kochetz de los aires mexicanos, venían a darles un verdadero realce y aumentaban su brillo propio. La generosidad con que supieron derrochar su arte en funciones extraordinarias de obsequio, ha dejado también profundas huellas de agradecimiento en el público. Estoy seguro de que no olvidaremos en mucho tiempo a nuestros ilustres amigos y de que nada sería más del agrado del público mexicano que recibir nuevamente su visita. Si el maestro Kochetz quisiera dedicarnos unos meses para perfeccionar nuestros orfeones y acaso organizar algún conjunto coral con elementos nuestros, la Secretaría de mi cargo con gusto me brin daría el más amplio apoyo.

Aprovecho esta oportunidad para reiterarle di más afectuosa consideración y repetirme su afmo. amigo y S. S.

(signed) **J. VASCONCELOS.**

NORTHWESTERN UNIVERSITY SCHOOL OF MUSIC
Evanston, Illinois.

Office of the Dean
Musio Hall

April 10, 1923.

Dear Sir:

The concerts of the Ukrainian National Chorus are unique from two points of view. In the first place their programs consist of a type of music that we hear very little of in this country, music of a very emotional and highly specialized character that is full of vitality. In the next place, this music is sung in truly marvelous

manner. It is simply the perfection of performance and interpretation that we find in a first-class orchestra conducted by a man of genius transferred to the vocal field. The result is indeed amazing and I consider it one of the privileges of a life time to hear such performance.

Very truly yours,

(Signed) P. C. Lutkin. Dean.

UNIVERSITY SCHOOL OF MUSIC
Ann Arbor, Michigan.

Dear Mr. Rabinoff:

I want to take this opportunity to thank you very cordially for the splendid concert which the Ukrainian National Chorus gave in Hill Auditorium in Ann Arbor Tuesday evening. More than five thousand music lovers packed the auditorium to listen to this marvelous organization.

This Chorus more than lived up to the fine reports which had preceded it and on all sides words of commendation are heard. The verdict seems to be unanimous among those present and the audience included many who have listened to good music in the music centers of this country and abroad that their singing was the acme of perfection.

Mr. Koschetz is to be congratulated upon his marvelous work and you are to be congratulated, sir, upon presenting this artistic triumph to the American people.

The soloist of the evening, M-elle Slobodska, ranks high among great prima donnas who have been heard in Ann Arbor and the list includes practically all the great celebrities. She sang a heavy program with beautiful intonation, wonderful technique and a gorgeous voice, all of which was accompanied by a most attractive and intelligent personality. One could hardly imagine a more sincere, wholesome and satisfying musical presentation.

Under another cover you will receive press clippings from the two local papers. The writer was delighted to see your presence here and trust that your impressions of Ann Arbor and our musical life are as satisfying as our impressions are of what you brought to us.

Very sincerely yours

(Signature)

PURDUE UNIVERSITY

Lafayette, Indiana.

SCHOOL OF SCIENCE

Office of the Dean.

December 5, 1922.

My dear Sir:

I cannot refrain from telling you how very thoroughly the Purdue University community enjoyed the Ukrainian Singers. It was enjoyable from every point of view. The precision, the purity of tone, the modulations, as well as the personality of the singers made a very strong appeal to the audience. In many respects it was one of the very best musical numbers ever presented and I am very safe on saying it was more universally satisfactory than any we have had in many years.

Sincerely yours

(Signature).

THE HAMPTON NORMAL AND AGRICULTURAL INSTITUTE

Hampton, Virginia.

December 5, 1922.

Dear Mr. Rabinoff:

The message of the National Ukrainian Chorus is of the profoundest significance especially to America, a young nation which is, as regards music, just getting on her feet; for these singers demonstrate in a most remarkable fashion the wonderful possibilities of an indigenous art.

Through their music they seem to reiterate with great poignancy the immortal words of Booker T. Washington, « Let down your buckets where you are! » reminding us that there are altogether too few of us here who are « finding a way out » by means of the development of a native idiom.

If there be any to whom this is not obvious let them ask themselves the question « What has America to offer in any way comparable to the art of the National Ukrainian Chorus? »

In spite of the many unusual opportunities which, through the kindness of friends and through other ways, are afforded our students and the community, the recital by the National Ukrainian Chorus at Hampton Institute, Saturday November twenty-first, remains the outstanding musical event in the history of the school.

Director of Music Hampton Institute

(Signature).

UNIVERSITY OF MISSOURI

Columbia.

Office of the President

November 16, 1922. The Morning after.

My dear Mr. Rabinoff:

« And when she had passed it seemed like the ceasing of exquisite music ».

Your Ukrainian Chorus has come and gone. They had a rousing, wonderful ovation, and they sang like the Lord's own anointed.

For all this, my dear Mr. Rabinoff, we owe you a sincere vote of thanks. And when I say we I mean not only Columbia and the University, I mean our American people.

I have only one regret: that I could not meet you last night and tell you this, and more, in person. I hope, however our paths haven't crossed for the last time. If ever you are in these parts, drop in and see me.

In grateful remembrance of your fine generous idealism.

Sincerely
(Signature).

VASSAR COLLEGE

Poughkeepsie. N. Y.

Department of Music

My dear Mr. Rabinoff:

The concert by the Ukrainian National Chorus in the Students' Building at Vassar College, made possible by the gift of an interested student, created a great deal of genuine enthusiasm. In matters of ensemble, color and nuance the singing was most extraordinary. The type of music presented opened up an instructive and fascinating field, and one unknown to most.

I am glad to endorse the unique work of the Chorus.

Sincerely yours,

(signed) G. S. Dickinson.

April second, 1923.

YALE UNIVERSITY

School of Music

Office of the Dean
Sprague Memorial Hall

My dear Mr. Rabinoff:

I have been intending for some time to write you in regard to the magnificent concert given by the Ukrainian Chorus under the

auspices of the Yale School of Music in Woolsey Hall. The technical proficiency on the part of the Chorus and its absolute mastery of the music is amazing. Some of the effects which were obtained would have seemed to me to be impossible of attainment if I had not heard them actually attained. As a musician, too, I was interested at every moment in the music which was selected for performance. Each piece had a wealth of individuality and characteristic national flavor. I admired also the work of Mr. Koschetz the conductor, both for the inspiring effect he had upon the Chorus and the audience, and for the rare musicianship which he displayed in many of the arrangements of the folksongs. The audience regarded the concert as an event of great importance and it was easy to realize that a deep impression was made upon them.

Assuring you that we are delighted to have had the Chorus as our guests, Very truly yours,

I am, (signed) David Stanley Smith. Dean.

קעלע, ווי עס איז געוועהנליך אָנגענומען. ער דירזירט מיטן הויך פון זיין גייסט, וואָס געהט איבער ווי מאַנעטויט, דורכ'ן כאָר, און ווי ער וואָלט באַאיינ- פלוסט די זינגער, ציהט ער ארויס די טענער, וואָס גיסען זיך צונויף אין אַ זעל- טענער האַרמאָניע.

יעדע באַזעגונג זיינע, ווערט נאָכגעפאָלגט פון די האַרמאָנישע טענער פון כאָר מיט אַ מאַקסימום פון פינקטליכקייט און דאָס פובליקום האָט אָפגעשאַצט די גרויסע קונסט-ווערט פון כאָר מיט זיין רעזשיסאָר און זיי שטורמיש און לאַנג אַפ- לאַדירט נאָך יעדער מוזיק שטיק, וואָס זיי האָבען דורכגעפיהרט.

די זינגערין אַדאַ סלאָבאָדסקאַיאַ האָט שטאַרק אויסגענומען. זי באַזיצט אַ זעלטענע סאָפראַן-שטימע און אַ רייכע שול. זי איז פיל מאָל ארויסגערופען גע- וואָרען פונם פובליקום און מען האָט איהר שטורמיש אַפלאַדירט.

«Illustrierte Zeitung»
6/VI. 1920. Berlin.

הינוכטען. מעגליך, אז דאָס איז צו פאַרדאַנקען דעם, וואָס אַלע ווײַנע קאָמפּאָ-
נענטען זענען גוטע און פּעהיגע מוזיקער, ד. ה. גוטע אינסטרומענטיסטען, אויף
זייערע נאַטירליכע אינסטרומענטען (העלדזער).

הערענדיג צום ערשטען מאָל דעם אוקראַינער כאָר, ווייסט מען ניט וואָס
מעהר צו באַוואַנדערען, די אַבסאָלוטע דיסציפּלין, אָדער דעם מאָדנעם טאָן פון
זיינע שטימען. עס זענען דאָ מאָמענטען, אז ווען מען פאַרמאַכט די אויגען, איז
אונמעגליך זיך פאַרצושטעלען, אז די האַרמאָנישע מעלאָדיע ווערט געזונגען דורך
מענשליכע שטימען, אזוי מאַכען נאָך די פרויען שטימען די פידלען, און די מע-
נער וויאָלאַנטשעלען, אָדער די קאָנטראַבאַסען.

אין אַנדערע פּאַלען, מאַכט דער כאָר דעם איינדרוק פון אַ וואַונדערליכען אָר-
געל. זייער פיהרער, דער ה' אַלעקסאַנדער קאַשעץ, איז אַ דיריגענט פון גאָטס
לענאָד, ער ווייסט וואָס ער טהוט, ער איז די אמת'ע נשמה פון אויסערגעווענהליכען
כאָר. די לידער, וועלכע זיי פיהרען אויס, זענען מוזיקאַליש נישט שווער, ווייל
זיי זענען קאָמפּאָנירט ספּעציעל פאַר כאָר און אין אַ זעהר פּאָפּולערער פאַרמע,
אז דער פיהרער אָן זיינע געפיהרטע, זינגען אָהן מוזיק פאַר די אויגען. דאָס
פאַרשטעהט זיך, מאַכט אַ בעסערען איינדרוק אויפ'ן פּובליקום, וועלכער איז גע-
וואוינט צו הערען כאָרען, האַלטענדיג די בלעטער מוזיק אין די הענט.

די סאָליסטען פון אוקראַינישען כאָר, ווי צום ביישפּיל אָדאַ סלאָבאָדסקאַיאַ
און נינאַ קאַשעץ, זענען זינגער, באַזיצען די בעסטע אייגענשאַפטען אין אַלע הינ-
זיכטען: זיי ווערען שטענדיג אויפגענומען מיט גרויס ענטוואַוס פון די צוהערער.
עס איז נאָר צום באַדויערען, וואָס די אינטערעסאַנטע קאָנצערטען אין טע-
אַטער קאָליסעאָ, זענען נישט באַזוכט פון אַ גרעסערען פּובליקום.

די אידישע וועלט, 5-טער יוני 1923, בוענאָס-איירעס

דער אוקראַינישער כאָר האָט געהאַט אַ גרויסען טריאומף.

פאַריגען זונטאָג האָט דער אוקראַינישער כאָר געגעבען דעם ערשטען קאָנ-
צערט אין טעאַטער „קאָליסעאָ“.

דער ערפאָלג איז געווען אַ ריזיגער. און ווירקליך ווערט מען ערשטוינט, ווען
מען הערט דעם דאָזיגען לעבעדיגען אָרקעסטער. אַ זעלטענע שעהנהייט פון קלאַנג,
ווי אַ מין איבערמענשליכע מוזיק, ווי אַ מלאכי-געזאַנג.

דער ריטם איז אזוי פערפעקט און האַרמאָניש, אז עס דוכט זיך, אז די
טענער קומען פון אַ וואַונדערבאַרען אָרגעל.

אייהר זעהט פאַר זיך נישט קיין 36 כאָריסטען, נאָר איין מוזיקאַלען לעבע-
דיגען אינסטרומענט, וועלכער פאַרמאָגט אַכער אין זיך אַלע טענער, וואָס דער
מענש מיט'ן ראַפּינירטען אויער קען זיך נאָר פאַרשטעלען.

דער מייסטער קאַשעץ, וועלכער דיריזשירט מיט'ן כאָר, האָט אַרויסגעצייגט
אַן אויסערגעווענהליכען מוזיקאַלישען טאַלאַנט. ער דיריזשירט ניט מיט דעם שטע-

דאָס זעלבע געשעהט אויך אין פראנקרייך.

איטאַליע איז ביו איצט געווען די הערשערין אין דער אָפּערעדוועלט, און היינט איז נעבעך איטאַליע שטאַרק געפאלען מיט איהרע אָפּערעס, ווייל דאָס אָפּערע־פּובליקום איז איצט צוטיילט אין צוויי לאַגערען, איין לאַגער זענען הייסע חסידים פון „וואַגנעריזם“; דער אַנדערער — פון די איטאַליענער, וואַגנערס חסידים זענען אָבער מעהר „סנאָביסטיש“ ווי באַוואוסטזיניג, דאָס וועלען מיר אבער איבערלאָזען אויף אַן אַנדערש מאָל, וואָס עס אינטערעסירט אונז איצט איז דער כאָר אַלס אַן אַרטיסטישע ערשיינונג.

די מוזיק געזאָנגען דורך פילע מענשליכע שטימען, איז אויף קיין פאל ניט קיין מאָדערנע ערשיינונג, נאָך וועניגער ניי איז דאָס פאַר אירען, נאָך אין די אַלטע צייטען האָבען שוין אירען געהאַט אין די שוהלען חזנים (סאָליסטען) מיט די באַהעלפער (כאָר), וועלכע פלעגען זינגען אין געוויסע גוט באַוואוסטע ימים טובים, די דאָזיגע חזנים זענען געווען אינגאנצען פרעמד פון די אַלע טעאָריעס און וויסענשאַפטען פון דער מוזיק, פלעגען זיי אויף אַן איינפאַכען און דאָך וואונדערבאַרען אופן האַרמאָניזירען די שטימען פון די „באַהעלפער“, אַזוי גוט, אַז פיל מאָדערנע מוזיקער, וועלכע האַלטען זיך פאַר גרויסע וויסער וואָלטען געדאַרפט געהן לערנען זיך ביי זיי, ביי די אַלטע אירישע חזנים, וועלכע האָבען ניט געוואוסט און ניט געלערענט קיין שום טעאָריע פון האַרמאָניע, קאָמפּאָזיציאָן און קאָנטראָל פונטאָ און דאָך אויסגעלערענט זייערע „באַהעלפער“ מונדליך, אָהן מוזיק, האָר מאָניע און קאָנטראָפונטאָ.

אַז מען דערמאָנט זיך אָן יענע אַנאָנימע מוזיקער, וועלכע זענען אַליין געווען די שעפער פון דער מעלאָדיע, אַליין האַרמאָניזירט זי און דערצו נאָך אויסגע־לערענט די אַנדערע, ניט באַזיצענדיג דעם טייערען מיטעל פון מוזיק צייכענונג, פרשטעהט מען ערשט ווי אָפּצושעצען זיי, דאָס זענען געווען געבוירענע מוזיקער, יעלכע פלעגען שאַפען און זינגען פון זיך אַליין.

אָבער אין יענע אַלע כאָרען האָט געפעהלט אַ דיסציפלין, די דיסציפלין פון וויסען וואָס מען טהוט, דאָס איז נאָר מעגליך, ווען מען באַזיצט די מוזיקאַלע וויסענשאַפט, אין דעם הינזיכט האָבען די מאָדערנע כאָרען איבערגעשטיגען די אַמאָליגע, ווייל אין די אַמאָליגע כאָרען האָט געזונגען די נאַטור אַליין, און די נאַטור, ווי עס איז אַלעמען באַוואוסט, איז טאַקע זעהר רייך און שעהן, אָבער איהרע שעהנקייטען זענען אין אימאָדנונג, אַ ביסעל אַנאַרכיסטיש, אין דער נאָר טור פעהלט דעם קינסטלערס האַנט, וועלכע האַרמאָניזירט און ברענגט אַלע נאָר טירליכע שעהנקייטען אין אָרדנונג... דערפאַר איז די קונסט שעהנער און גרעסער, איידער די נאַטור זעלבסט, אָסקאַר וויילד געהט אַוועק אַזוי ווייט אין זיינע מיי־נוגען וועגען קונסט, אַז ער באַהויפטעט, אַז נאַטור קאָפירט דעם קינסטלער און ניט דער קינסטלער קאָפירט די נאַטור.

גוט: צווישען אַלע מאָדערנע כאָרען וועלכע איך האָב געהערט אין פאַרשידענע לענדער, דירזשירט פון באַריהמטע דיריגענטען, איז דער „אוקראַינער נאָר ציאָנאַלער כאָר“ — ווי ער רופט זיך אָן — אָהן צווייפּעל, דער בעסטער אין אַלע

כיננים, צווישן זיי אויך אָפּערע זינגער. און ווי מיר ווייסען פון א זיכערער קווע-
לע איז איינע פון די סאָליסטינס אין כאָר א פרימאָדאָנאַ פון פעטערבירנער אָפּערע,
וועלכע פיגורירט דאָ אונטער א פסעוודאָנים.

די צווייטע ערשיינונג פון דעם זונטאָנדיגען אָונט אין טעאָטער „קאָליסעאָ“
איז אַדאָ סלאָבאָדסקאָיא. דאָס איז א סאָפּראַנאָ פון גאָטס גענאָד, אויף וויפיל
מען האָט געקענט אורטיילען פון די שטיקער מוזיק וואָס זי האָט געזונגען. די
מוזיקער שטיקער האָבען איר געגעבען א מעגליכקייט אַרויסצווויזען איר רייכען
טעמבר אין די הויכע ווי נידעריגע טענער און אונז וואונדערט וואָס אַדאָ סלאָב-
אָדסקאָיא באַנגונענט זיך מיט דער באַשיידענער ראָלע פון זינגען קאמער-מוזיק
און פאָלקס לידער, בעת זי וואָלט געקענט פארנעמען א אָנגעזעהן אַרט אלס ערשט
קלאַסינע סאָפּראַנאָ.

די אידישע וועלט, כוענאָס-איירעס

דער אוקראינער כאָר

דייטשלאַנד האָט אַמאָל געהאַט א שם מיט איהרע גוט דיסציפלינירטע כאָר-
דען, אַרגאָניזירט פון גוטע און פעהיגע מוזיקער; אויך אין שפּאַניע פארנעהמען
נאָך היינט אויך די כאָרען א זעהר אָנגעזעהענעם פּלאַץ אין דער מאַסען אויס-
פיהרונג פון דער מוזיק, איבערהויפט אין קאטאַלאַניע (באַרצעלאָנאַ), אין איטאַלי-
ע — אַמאָל — האָבען די גרעסטע מוזיקער ווי סטראַדעלאָ און פאלעסטריני,
דורך דער קאפּעלע-כאָר אויסגעפיהרט זייערע בעסטע שאַפונגען.

רוסלאַנד איז אין דער הינזיכט געווען פרעמד פאַר דער כאָר-קולטור פון
אייראָפּאַ; רוסלאַנד איז שטענדיג געווען דאָס לאַנד פון געהיימעניש פאַר דער
גאַנצער וועלט, פאַר דער וועלט פון קולטור. מען האָלט נאָך איצט אויך די רוסען
פאַר „אזיאַטען פון אייראָפּאַ“.

שווימען פלוצלינג אַרויס אויף דער מוזיקאַלישער וועלט-ביהנע גרויסע קאָמ-
פּאָזיטאָרען ווי גלינקאָ, טשאַיקאָוסקי און אַנדערע, ווערט א רעש אין אייראָפּאַ,
די „וויילדע“ אייראָפּאַ זאָל אַרויסגעבען אַזעלכע גרויסע שעפּער! נאכדער קומען
אַרויס די גרויסע רוסישע ווירטאָזען — צווישען זיי די גרעסטע טייל אירען —
ווערט ווידער א רעש.

דייטשלאַנד, וועלכע האָט א סך צייט פארנומען דעם ערשטען פּלאַץ אין דער
ריינער, ד. ה. אין דער קאמער און סינפאָנישער מוזיק, פאַרטראָטען פון אַזעלכע
זשעניעס ווי באַך, בעטהאָווען און אַנדערע, ווערט ביסלעכווייז פאַרוואַנקען אין דער
דעקאַדענץ פון מאָדערניזם, פון מאָדערניזם פול מיט עקסטרעאַוואַנאַטער טעכניק
און באַנאַלע אינסטרומענטאַלע עפעקטען, אָהן נשמה, אָהן האַרץ.

ארגענטינע

די אידישע וועלט, בוענאס-איירעס

א ד א ס ל א ב א ד ס ק א י א

זונטאג אין אָווענר איז געגעבען געוואָרען אין טעאטער „קאָליסעאָ“ דער ערשטער קאָנצערט פונ'ם אוקראַינישען כאָר, וואָס ווערט דיריזשירט פון דעם אוקראַינישען קאָמפאָזיטאָר אַלעקסאַנדער קאַשעץ, און דער איינדרוק וואָס דער כאָר האָט געמאַכט אויפ'ן פּובליקום איז איינער פון יענע וואָס ווערען ניט נישט אָדער קיינמאל ניט פאַרגעסען.

וויפיל מיר זאָלען ניט זוכען אַן אַנדער פאַרגלייך צו דעם כאָר, געפינען מיר ניט פאַר אים קיין פאַסיגערען ווי לעבעדיגער אָרגאַן, אַ סימפאָנישער אָרקעסטער פון מענשליכע שטימען, וואָס אימפּאָנירט מיט זיין גראַנדיעזער האַרמאָניע, אַט פונקט ווי עס אימפּאָנירט אויף אונז אַ גראַנדיעזע נאַטור ערשיינונג, ווי אַ זון אויפגאַנג אין מיטען ים, אָדער ווי אַ מיראַזש פון אַן אַלמער מזרח שטאַט אין מיטען דעם מדבר. דער איינדרוק איז ווי פון אַ גראַנדיעזער רעליגיעזער צערע-גאַניע, און אין דער אמת' איז עס אַ מין גאָטעסדינסט אין אַ טעמפּעל וואו דער גאָט איז די קונסט און דער הייליגער גייסט וואָס שוועבט דאָרט אום איז די האַרמאָניע.

וואָס איז דער סוד פון דעם גרויסען איינדרוק? דער סוד ליגט אין דער נײַער טעכניק פונם כאָר, אָדער בעסער געזאָגט, דערין וואָס דאָס איז אין דער אמת' ניט קיין כאָר נאָר אַן אָרקעסטער, אַ מענשליכער אָרקעסטער, נישט קיין סאָפּראַנאָס זינגען, נאָר פירלען, מענשליכע פירלען; ניט קיין מעצאָ סאָפּראַנאָס, נאָר וויאָלאָנטשעלען; און אזוי זענען דאָרט די טענאָרען, באַריטאָנען און באַסען, מענשליכע אינסטרומענטען, וואָס שפּילען טענאָר, באַריטאָן און באַס. די נאַטירליכע מענשליכע שטימען זענען אָנגעשטעלט און פערפעקציאָנירט לויט די קלאַסי-
שע פאַרשידענסטע אינסטרומענטען. איר דאַרפט נאָר פאַרמאכען די אוי-
גען אין איר וועט הערען אַ גאכאי שפּילען און אַט הערט איר נאָר פירלען און פלייסען און וויאָלאָנטשעלען מיט טראַמבאָנען זינגען... דערצו זעהט עס אויס אז די באַריסטען זענען איינס און איינס מוזיקאַליש געבילדעטע מענשען, פערפעקטע

З М І С Т

Ол. Кошиць в Празі (фотогр.)	7
Вступ	9
Ол. Кошиць в Станіславові (фотогр.)	11
Біографія Ол. Кошиця	12
Стаття Наддністрянської	13
Ол. Кошиць и Мексиканськи композитори (фотогр.)	18
Українська Капела в Станіславові (фотогр.)	19
Спис членів Капели	20
Українська Капела в Празі (фотогр.)	21
Український Національний Хор в Барселоні (фотогр.)	23
» » » в Мексіко-Сіті (фотогр.)	24-25
» » » в Брюкселі (фотогр.)	27
Репертуар «Укр. Капели»	28
Український Національний Хор в Буенос Айрес (фотогр.)	29
Ол. Кошиць в Римі (фотогр.)	31
Листи університетів сприводу концертів У.Н.Х.	33

К р и т и к а :

Чехо-Словаччина	42
Швейцарія	76
Франція	87
Бельгія	112
Голляндія	122
Англія	128
Німеччина	135
Польща	157
Еспанія	160
Америка (Сполучені Штати)	167
Канада	244
Мексика	252
Аргентина	271
Уругвай	266
Куба	271
Бразилія	273

TABLE DE MATIÈRES

Autriche	3
Suisse	6
France	13
Belgique	26
Hollande	32
Angleterre	36
Espagne	41
Allemagne	44
Etats-Unis d'Amérique	60
Canada	78
Mexico	83
Brésil	86
Argentine	89
„ „ texte ydich	107
Uruguay	92
Cuba	95
Lettres	97

